

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 40

Sarajevo, 2020.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr.
Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr.
Husnija Sejdinović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Mirsad Mujčić

Tiraž:

1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

General Fikret Muslimović SLOBODA I NESLOBODA U ŽIVOTU I MIŠLJENJU ALIJE IZETBEGOVIĆA (Prema djelu „Moj bijeg u slobodu“)	7
Mr. Safet Kešo ŽIVO BLATO PROŠLOSTI	13
General Mustafa Polutak AGRESIJA NA ISTINU O ODBRANI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE	21
Acc. prof. dr. Džemal Najetović IDENTIFIKACIJA DRŽAVNE GRANICE BIH – PROBLEMI I PERSPEKTIVE	33
Prof. dr. Muhamed Smajić NOVI SVJETSKI POREDAK ILI STARE SVJETSKE DILEME.....	43
Mr. Husnija Sejdinović ZBOG ČEGA I KAKVU KATARZU MEĐUNARODNA ZAJEDNICA DUGUJE BOSNI I HERCEGOVINI?	72
Prof. dr. Ivo Komšić KO TRAŽI SAMOOPREDJELJENJE?	91
Dr. Salko Bukvarević PLANIRANO POVEĆANJE NOVČANIH IZDVAJANJA ZA BORAČKU POPULACIJU.....	94

Prof.dr.sc. Marinko Pejić
DOPRINOS HRVATSKOG NARODNOG VIJEĆA
ISTINI I PRAVDI U BOSNI I HERCEGOVINI..... 97

Dr. Emir Ramić
BOŠNJAČKA DIJASPORA SE USPJEŠNO INTEGRISALA U KANADSKO DRUŠTVO,
ALI I ODBRANILA OD ASIMILACIJE 101

Nermin Alihodžić
OPASNOST NA GRANICI DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE –
NUKLEARNI OTPAD 106

UMIJEĆE SJEĆANJA

Ismail Smajlović
ISLAMSKA ZAJEDNICA META AGRESIJE
NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU..... 111

Avdo Huseinović
SRPSKI LOGORI SMRTI – “SIGURNE KUĆE ZA BOŠNJAKE” 128

Enes Dželilović
PRIPREMA AGRESORA ZA RAT NA PODRUČJU OPĆINE ILIDŽA 134

Dževad Hadžić
OBILJEŽEN DAN DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE..... 147

Nazif Osmanović
1. MART - DAN ČASTI I PONOSA..... 157

Nazif Osmanović
SVEČANOSTI POVODOM 14. GODIŠNJICE ORUŽANIH SNAGA BIH 162

Mr. Adil Žigić NASILJE U PORODICI I NASILJE NAD DJECOM KAO POSLJEDICA TRAUMA PROUZROKOVANIH RATOM/AGRESIJOM NA BIH OD 1992. DO 1995. GODINE.....	166
---	-----

In memoriam PUKOVNIK FIKRET (ŠEMSO) KUČANIN, 1952–2019.	177
---	-----

BIH I SVIJET

General Fikret Muslimović NEZAVISNOST CRNE GORE META NEPRIJATELJSTVA MOSKVE I BEOGRADA	180
--	-----

Alija Adil ZAUVIJEK PALESTINA	188
--	-----

Hafiz Hisamović CRNI ŽIVOTI SU VAŽNI.....	192
--	-----

SLOBODA I NESLOBODA U ŽIVOTU I MIŠLJENJU ALIJE IZETBEGOVIĆA (PREMA DJELU „MOJ BIJEG U SLOBODU“)

SLOBODA ČOVJEKA

Mišljenje - kutak slobode

Čovjekovu sposobnost da misli, Izetbegović je smatrao sadržajem i prostorom slobode, jer represijom, niko nikome, pa ni njemu nije mogao zabraniti da misli i tako se domogne „slobode“. Demokratija, društvene i lične slobode bile su njegovi ideali za koje se zalagao. Slobodu je razmatrao u praktičnom, društvenom, ideološkom i političkom značenju. Zalazio je u filozofske strane i dubine vrijednosnog značaja slobode za život čovjeka i stanje u društvu, ukazujući da se „prednost slobode ne mora dokazivati ničim izvan nje“, jer ona svoju prednost u odnosu na neslobodu, logički „jamči sama sebi“.¹

Slobodu je osvjetljavao u kontekstu značenja diktature, demokratije, morala i mogućnosti izbora između dobra i zla. Bio je mišljenja da je „diktatura nemoralna i kada zabranjuje grijeh“, da je „demokratija moralna i kad ga dopušta“, da je „moral neodvojiv od slobode“ i da je „samo slobodno ponašanje moralno“, jer negirajući mogućnost izbora, „diktatura u svojim premisama sadrži negaciju morala“.²

Predstavljao je svoje osjećaje i spoznaje u okolnostima oduzete mu fizičke slobode, ali je u pogledu rezultata tog predstavljanja bio ograničen karakterom tih osjećaja i spoznanja u koje se čovjek „ne može osvjedočiti ni na koji drugi način, osim da ih lično dokuči“, jer treba „mukom (patnjom) doći na taj stupanj, vidjeti i uvjeriti se“ i da „drugog puta nema“ prema spoznaji o tome, osim da se doživi „muka (patnja)“.³ Teške neugodnosti koje je doživljavao u uslovima fizičke neslobode, mogao je ispričati, ali su njegove „muke (patnje)“ za ljude bez takvog iskustva bile nevjerovatne, što ga je, u konačnom, moglo odvrćati od priče i pisanja o tome.

1 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 19.

2 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 99.

3 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 27.

Iako je sloboda bila na vrhu ideala za koje se borio, Izetbegović ni u tome nije bio isključiv. Zdravlju je dao prednost, ukazujući: „*Kada si na robiji, imaš samo jednu želju: slobodu. A ako se na robiji razboliš, tada ne misliš o slobodi nego o zdravlju. Zdravlje je, dakle, preče od slobode.*“⁴ Simbolički je vrlo važno što je slobodu komparirao sa zdravljem. To je poruka, da je uz zdravlje, za čovjeka, ipak najbitnija sloboda.

Čitanje, kao djelić slobode u zatvoru

U čežnji za slobodom, Izetbegovićevo mišljenje moglo je biti ograničeno samo nivoom spoznaje o predmetu mišljenja i općeprihvaćenim moralnim, etičkim normama. Bez dovoljnog poznavanja materije, Izetbegović se nije upuštao u njeno dublje misaono sagledavanje, sve dok o tome nije stekao dovoljno znanja. Zato je čitao, učio, sticao nova, proširivao i produbljivao znanja koja već ima. U zatvoru, intenzivno je čitao, pa se o tome na svoj račun našalio pominjući da je „*jedan slavni filmski režiser*“ rekao: „*Da bi čovjek mnogo čitao, mora da bude ili vrlo bogat, ili sasvim siromašan*“ pa je na to režiserovo kratko dodao: „*Ili robijaš (u mojem slučaju).*“⁵ To je izraz zatvorskih uslova u kojima „*čovjek ima manjak prostora i višak vremena*“. Bilo mu je žao što zatvorski „*prostor i vrijeme*“ ne može „*kompenzirati*“⁶ pa da viškom vremena ublaži manjak prostora. Čitao je iz navike, jer, da nije mnogo čitao prije zatvorske sudbine, ne bi mnogo čitao ni u zatvoru. Čitanje je ugradio u stil svog života.

Smatrao je da je čitanje „*manje ili više - stvaralački akt, jer pročitano me čitalac daje svoju interpretaciju*“, da se čitanje razlikuje od gledanja filma, jer čitalac „*rekonstruira lik (ili pejzaž)*“ što je u filmu već dato „*i gledalac ga pasivno prima*“, pa je zaključio i sugerirao: „*Prema tome, čitajmo, film to ne može zamijeniti.*“⁷ Čitanjem, osposobio se da na osnovu pročitano, stvaralački izgradi svoj mislilački identitet sa rezultatima koji su pravo intelektualno blago od općeg značaja za ljude na svim svjetskim meridijanima, pa su njegova djela prevedana na više jezika, da bi koristila čovječanstvu.

Zatvor i vrijeme

Godinama, u zatvorskim prilikama Izetbegović je snagom odgoja i obrazovanja zaštitio svoje duhovno, moralno i psihičko stanje, u čemu su od naročitog značaja bili načini trošenja vremena kako bi brže prolazile zatvorske minute, sati, dani, sedmice, mjeseci i godine, te konačno na svjetlo došla i fizička sloboda - izlazak iz zatvora. Da bi brže prolazilo vrijeme, odnosno da bi od sporog protoka vremena zaštitio svoje duhovno, moralno i psihičko stanje, koliko je to moguće u zatvorskim uslovima, kreirao je sadržaje svojih aktivnosti, jer je imao osjećaj da ako on „*ne ubije vrijeme*“, da će „*ono ubiti*“ njega.⁸

4 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 20.

5 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 26.

6 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 28.

7 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 47.

8 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 25.

FIZIČKA NESLOBODA I SLOBODA MIŠLJENJA – BIJEG U SLOBODU

Društveni značaj mišljenja

Širina i dubina Izetbegovićeve misli je bila izvor njegove radoznalosti u pravcima gdje je usmjeravao intelektualnu pažnju. Vrijednosni karakter i pravci njegovog promišljanja izraz su visokog stupnja inteligencije i obrazovanja, lijepog odgoja i obilnog životnog iskustva stečenog radom, čitanjem, podnošenjem nepravdi koje su mu učinjene i komuniciranjem sa raznim ljudima. Također, vrijednosni karakter i sadržaji njegove mislilačke preokupacije uslovljeni su općim i posebnim društvenim protivurječnostima, ratovima i drugim raznim oblicima antagonizama, pa i sukoba u kojima dominiraju razne nepravde i razna zla.

Pridavao je veliki značaj mišljenju uopće, pa i svom mišljenju, ne samo zato što mu je ono služilo kao mjesto za „bijeg“ u slobodu, već i zato što je ono odlučujuće za stanje koje je od koristi ili na štetu čovjeka i društva. Takav značaj mišljenja uopće, ilustrirao je primjerom građevine za čiju se stabilnost u običnom životu zasluge pripisuju „vezivnom materijalu ili željezu“, a da je ustvari „prava istina“ da stabilnost građevine „drži misao koja se nalazi u osnovi njene ravnoteže i odnosa“,⁹ misao koja je izabrala geološki stabilno mjesto gradnje, kvalitet, količinu i raspored vezivnog materijala, te povrh svega, kontrolirala da izvođači ne skreću od te misli.

Slobodno misliti, za Izetbegovića je značilo ublažiti terete fizičke neslobode u zatvorskim ćelijama. Znao je da svoje mišljenje ne smije slobodno transformirati u izgovorene ili napisane rečenice, jer je u tome bio rizik dodatnog gubitka fizičke slobode. Samo ako je bila u njemu i samo s njim, njemu je njegova misao o rizičnim pitanjima bila korisna za slobodu, kako ne bi uslijedila fizička nesloboda, ili ako je nesloboda već nastala da se dodatno ne produži i da bude sa što manje težih neugodnosti.

Vjerovatno, Izetbegović nije nikada pomošljao fizički pobjeći iz fizičke neslobode ako se u njoj već našao, ali je bježao u slobodu mišljenja. Za njega je njegovo mišljanje bilo izvor olakšanja u podnošenju fizičke neslobode. Bijeg iz fizičke neslobode u slobodu mišljenja njemu je bio utjeha, zadovoljstvo, izvor snage od koje je dobijao motiv strpljenja za podnošenje poniženja usljed fizičke neslobode.

Gubitkom fizičke slobode i bježanjem od tog gubitka u slobodu mišljenja, pojačana je njegova potreba da postavlja pitanja i daje odgovore o smislu života, uvijek vraćajući se izvorima univerzalnog dobra. Zatvorski uslovi, za Izetbegovića su bili prilika da postavlja i odgovara na pitanja o čovjeku, odnosu među ljudima, njihovim ponašanjima, patnjama, preokupacijama i razlozima zbog kojih su izgubili slobodu. Rijetko ko, u tim uslovima, o duhovnim, moralnim i etičkim pitanjima je mogao percipirati i rasvijetljavati ono što je on mogao, ono što mu je sugeriralo zaključak da „zatvor pruža saznanja za koja se može reći da su bolno temeljita“.¹⁰

9 Izetbegović Alija, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 22.

10 Izetbegović Alija, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 26.

PATNJE U ZATVORSKOJ FIZIČKOJ NESLOBODI

„Muke i patnje“

Iz svog gorkog životnog iskustva, Izetbegović je pisao o „muci (patnji)“ i razjašnjavao granice ljudske izdržljivosti pod pritiscima života, podnoseći nepodnošljivo, prihvatajući neprihvatljivo i privikavajući se na sve od čega se strahovalo. Bio je sa osjećajem i mišljenjem da ljudi, na kraju nakon što im se dogode sve nevolje ovoga svijeta „osim one najgorče“ ispijajući i nju do zadnje kapi, posijede za jednu noć, spuste se do samog dna „muka (patnji)“. O povratku sa dna „muka (patnji)“, zaključio je: „Ono što je ostalo od njih (od povratnika sa dna muka, patnji, op.a.) je nešto što može stati prema čitavom svijetu, nebesima i zemlji i bez straha pogledati svakoj istini u oči. Sve što se moglo dogoditi njima se dogodilo i nema više čega da se boje, nema više nikakvog straha. To su oni koji su spremni da svoj život, kakav god je, odžive i izdrže do kraja, mirno i dostojanstveno. A oni koji mogu podnijeti život, mogu podnijeti i smrt. Jer život je teži i opasniji od smrti.“¹¹ Zato je poručio: „Ako nešto ima harizmu, onda je to patnja (‘harizma patnje’).“¹² Zaključio je također da patnja kao takva i bol u njoj, „imaju ogromnu moralnu ulogu u ljudskom životu ... Naravno, to nije kvalitet svijeta nego čovjeka“ jer bez „bola i patnje nema onog bitnog što nazivamo vjerodostojnošću.“¹³

Pažnju izaziva Izetbegovićeva povezivanje čovjekovog poroda (čina rađanja) i kasnijeg života, jer se čovjek „rađa u krvi, bolu, krikui, prvo što se čuje je plač ... to je bolan, skoro svirep čin“ pa je o tome postavio pitanje: „Ne govori li to nešto o samom životu koji je upravo nastao?“¹⁴ I zaista u životima ljudi ima previše krvi, bola, krikova, plača i raznih drugih pojava, simbolički istih i sličnih onima prilikom rađanja. Zanimljivo je da čovjek kada se rađa i dolazi na ovaj svijet, prvo što čini plače, a sredina u koju je došao raduje, veseli i pjeva, ali kada umre ne plače, dok plače sredina koja ga ispraća sa ovog na drugi svijet.

I pored ličnih „muka (patnji)“, za vrijeme „robije“ Izetbegović, kod sebe nije „zapažao pad volje za životom“ ali je „sve češće hvatao sebe kako veliku nadu“ nalazi „u činjenici“ da je „dovoljno star i da smrt nije daleko“. Imao je osjećaj da mu „ta misao donosi olakšanje“ čuvajući je „kao neku svoju veliku tajnu.“¹⁵ Možda je upravo u takvim razmišljanjima zaključio da „ima nešto što svi istovremeno želimo i mrzimo: to je starost.“¹⁶ Prema svom tegobnom zatvorskom iskustvu, smatrao je da „ima situacija u ljudskom životu kada samo pomisao da smrt može pobuditi nekakvu želju i pokrenuti dušu iz potpune obamrlosti.“¹⁷ Njegovo zatvorsko iskustvo je život u teškim iskušenjima, u kojima duh, bez obzira na snagu, može da „obamre“, ali da duh iz stanja obamrlosti, „pomisao na smrt“ može vratiti i pokrenuti u životnu odgovornost. Zatvorske teško-

11 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 31.

12 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 25.

13 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 62.

14 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 31.

15 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 26.

16 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 50.

17 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 28.

će Izetbegovića su dovodile u iskušenja, čak tolika da je „*bilo dana kada*“ mu je „*smrt bila jedina nada*“ koju je „*čuvao kao neku tajnu*“ koju mu „*ne mogu oduzeti*“ oni koji su mu oduzeli fizičku slobodu.¹⁸

U takvim razmišljanjima o zatvorskoj patnji, Izetbegović se ponekad i tješio, jer mu je višegodišnji zatvor kao velika nevolja „*uštedjela stotine malih koje*“ bi ga „*izjedale svaki dan pomalo ali sistematski*“. Konstruktivno usmjerenim razmišljanjima, Izetbegović je potiskivao sjećanja na svoje „*nevolje iz ranijeg života*“, te je otkrio da se tim nevoljama lično „*svetio zaboravom*“.¹⁹

Poezija i „muke (patnje)“

U poeziji, Izetbegović je pronalazio sadržaje koji odražavaju suštinu njegovih zatvorskih „*muka (patnji)*“, pa je neke od njih unosio u svoje zatvorske bilješke. Sebe i svoju tešku sudbinu je pronašao u Puškinovim uspomenama:

'A snovi bukte: u to pozno vrijeme

Obilje teških misli svog me guši,

a uspomene, čemerne i nijeme

rađaju se preda mnom u duši.

I pelin gorki svog života pijem,

nit molitve, nit kletve biram

samo se tužim, samo suze lijem,

al time tužne redove ne spiram.²⁰

Patnja je bila obilježje Izetbegovićevog života u uslovima zatvora, ali i tema svakodnevnih razmišljanja o njoj, o njenom „*smislu ili besmislu*“, o njenoj ulozi u životu čovjeka i historiji, pa je izrazio mišljenje da je „*patnja plemenitog sastava*“, da je sastavljena „*od plemenitih stvari*“.²¹ Teže je procijeniti kako je to on mislio da je patnja satkana od plemenitih stvari, da je plemenitog sastava. Vjerovatno, pri tome je mislio da je njegov zatvorski život patnja, da je ta patnja izraz njegovih napora i težnji da se postignu ideali slobode za ljude i narode, te da je žrtvovanje za te više ideale ono što je plemenito, a može se postići samo odricanjem, žrtvovanjem, dakle i patnjom. U više prilika je isticao da je spremnost žrtvovanja bitno obilježje vjerovanja.

18 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 40.

19 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 44.

20 **Puškin S. Aleksandar**, po citatu, **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Sarajevo., 1999., st.

21 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 55.

ZATVORSKA MISAO O ISTINI

Izetbegović je jasno ukazao na suštinu i najvažniju stranu razlike istine, u odnosu na laž, pa je napisao: „*O istoj stvari moguće je bezbroj laži. Istina o njoj je samo jedna.*”²² Slično kako je svojim mišljenjem i osjećajima otkrivao lijepe strane stvarnosti, udaljavajući se i na taj način od neugodnosti svoje fizičke neslobode, Izetbegović je otkrivao istinu približavajući je sebi i drugim ljudima, koliko je mogao u uslovima neslobode u kojoj je izgovorena ili napisana istina mogla biti novi „griješ” sankcioniran daljim radikaliziranjem surovosti u fizičkoj neslobodi ili/i za vremenski produžetak fizičke neslobode. Iznositi istinu, Izetbegoviću je bio rizik. Prinuđen je da istinu odlaže u svojim mislima, uz obzir prema svojoj sigurnosti za slučaj ako istinu iz mišljenja transformira putem izgovorene ili napisane riječi. O tim opasnostima, Izetbegović je napisao: „*Ako ne mogu razgovarati slobodno sa svojim prijateljem – očito ne mogu – pročitajte moju presudu – ako je svaka privatnost ukinuta, onda je to koncentracioni logor. Nije to obično nasilje, nego potpuna likvidacija privatnosti, jedna od karakteristika koncentracionog logora.*”²³ Spoznaja o istini kod Izetbegovića je rađala potrebu razmjene mišljenja o njoj. U takvim razmišljanjima, imao je i podnosio unutarnji nemir, jer je s jedne strane osjećao potrebu za razmjenom mišljenja, a s druge strane imao bojazan da zbog izgovorene istine bude podvrgnut novim nepravilnostima.

U nužnoj opreznosti, zbog rizika da osoba od povjerenja pred kojom neko govori, počini izdaju prenošenjem onima u odnosnoj državi, ideologiji i politici koji sankcioniraju neprihvatljive izjave, Izetbegović je zaključio: „*Deveti, najstrašniji krug pakla, Dante je namijenio izdajnicima.*”²⁴ Upravo zbog takvih rizika, zaključio je: „*Život je opasna stvar. Nesigurnost je cijena življenja. Potpuno su sigurni samo oni koji su umrli, odnosno oni koji se neće ni roditi.*”²⁵ I po tome se indicira da je Izetbegović imao dramatičan život, prepun udara, ograničenja, ugroženosti, rizika, opasnosti koje treba izbjeći i održati ličnu emocionalnu i intelektualnu stabilnost, bez koje nije moguće realno sagledavati opasnosti. Elemente svoje nesigurnosti, Izetbegović je sagledavao i procjenjivao na realnim osnovama, racionalno, bez primjesa paranoičnog.

22 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 23.

23 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 22.

24 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 33.

25 **Izetbegović Alija**, Moj bijeg u slobodu, Svjetlost, Sarajevo, 1999. godine, strana 20.

ŽIVO BLATO PROŠLOSTI

Već pedesetih godina 20. vijeka njemačka je omladina počela propitivati svoje roditelje o tome šta su radili u toku 2. svjetskog rata, otkuda i zašto koncentracioni logori, zašto su poubijani milioni Jevreja i pripadnika drugih naroda. Neki od njih bi nudili kakve-takve odgovore, a neki bi samo zamišljeno ćutali. To vrlo odlučno i neugodno propitivanje roditelja od strane njihove vlastite djece desilo se zahvaljujući brojnim mjerama i procesima koje su saveznici koordinirano provodili u poraženoj Njemačkoj odmah nakon završetka 2. svjetskog rata. Historijski važan **Međunarodni vojni sud u Nirnbergu**, sud za ratne zločine, obavio je suđenja ključnim nacističkim zločincima u periodu od 20. novembra 1945. do 1. oktobra 1946. godine i izrekao ukupno 24 smrtne kazne, 20 kazni doživotnog zatvora te 98 kazni zatvora u trajanju od 18 mjeseci do 25 godina.

Nakon sloma fašističke Njemačke svijet je bez kolebanja pristupio i procesu nje-ne denacifikacije. U tu svrhu je već 5. marta 1946. godine (a Njemačka je svoju bezuvjetnu kapitulaciju potpisala 9. maja 1945. godine – i taj se datum obilježava kao Dan pobjede nad fašizmom) donesen **Zakon o likvidaciji nacizma i militarizma** u kojem su definirane 4 kategorije osumnjičenih osoba vezanih za nacistički pokret – glavni krivci, aktivisti, manji krivci i obični podanici. Proces denacifikacije Njemačke u formalno-pravnom smislu okončan je na prostoru četiri okupacione zone (SAD, SSSR, Velika Britanija, Francuska) za pet godina. Ogroman broj Nijemaca bio je predmet interesovanja istražitelja. Prema brojnim dostupnim informacijama (npr. Hrvatske enciklopedije i dr.) samo u američkoj okupacionoj zoni nekom je vidu denacifikacije podvrgnuto 13,2 miliona Nijemaca, podignuto je 3,4 miliona optužnica, 950.000 osoba je izvedeno pred njemačke sudove, 33% je odmah oslobođeno. U 3 zapadne okupacione zone 35% posto osoba podvrgnutih procesu denacifikacije je oslobođeno, više od 800 nacista je osuđeno na smrt. U sovjetskoj okupacionoj zoni je više od 150.000 Nijemaca deportovano u radne logore. U tim logorima je umrlo 50-80 hiljada ovih ljudi, uglavnom zbog teških uvjeta rada, loše higijene, ishrane i bolesti. Isto tako, Sovjeti su do 1948. godine uklonili sa položaja preko 520.000 nacista i njihovih saradnika.

Poseban efekat u slamanju duha nacizma i fašizma u Njemačkoj imale su radne akcije na kojima su Nijemci bili dužni da vrše iskopavanja žrtava fašističkog režima iz masovnih grobnica, da ih uredno i dostojanstveno ukopavaju te da vrše čišćenje

nacističkih konc-logora. Te su radne akcije bile obavezne za sve Nijemce bez obzira na to da li su tokom 2. svjetskog rata okrvavili ruke ili nisu.

Njemačka je „gladovala i cvokotala“ od 1945-1949. godine i tako je dovedena „u red“, u stanje socijalne zavisnosti od humanitarne pomoći. Truman je, shvatajući dubinu nacističkoga zla i njegova prava izvorišta, izdao **Direktivu JCS 1967 kojom se (u članu 14)** nalaže potpuno zatvaranje svih njemačkih škola na neodređeno vrijeme. Na taj je način obrazovni sistem u Njemačkoj odmah nakon poraza nacizma stavljen pod kontrolu, u škole su uvedeni ideološki zdravi nastavnici, profesori i pedagozi, a novi nastavni planovi i programi su omogućili racionalno obrazovanje i zdrav odgoj njemačke djece i omladine. Zbog nedostatka kadrova, događalo se da su sljedbenici i simpatizeri nacista nakon izvjesnog vremena mogli u školama ponovo predavati matematiku, fiziku, hemiju, tehničke predmete i sl., ali nisu mogli predavati historiju, sociologiju, filozofiju i društvene predmete. U tom su pogledu naročito Sovjeti bili rigorozni u svojoj okupacionoj zoni odgovornosti. Zahvajući svemu tome prava istina je tada doprla do dječijih umova, pravda se s mukom probila do njihovih srca te su duhovno ozdravili. To su danas ljudi koji sa svojim potomcima sretno i ugodno žive u svojoj Njemačkoj kao jednoj od najuređenijih, najbogatijih i najuglednijih zemalja na planeti.

Već 1950. godine otvaraju se ozbiljni hladnoratovski frontovi među saveznicima i dolazi do promjene prioriteta. U tim je okolnostima 1951. godine usvojen i **Zakon o završetku procesa denacifikacije**, koji će omogućiti popuštanje oštrih represivnih stega i postepeno zapošljavanje čak i onih službenika, pravnika, nastavnika, umjetnika, političara i dr. koji su svojevremeno pomagali ili aplaudirali nacistima. Njemačkoj je, naime, u fazi njene obnove trebalo dosta radne snage svih profila, a svijetu je što prije trebala normalna i privredno stabilna Njemačka.

Tada na scenu stupa zreliji i svjesniji dio njemačkog društva. I pored usvojenog Zakona o završetku procesa denacifikacije, progresivni dijelovi njemačkog društva, a posebno mlađi naraštaji koji su shvatali razmjere bremena naci-fašističkog biljega pod kojim se trajno našla cjelokupna njemačka nacija, nastavili su borbu za denacifikaciju svoje zemlje, odlučno tragajući za nacistima i mrseći im račune u svim prilikama.

Poznat je slučaj njemačke novinarke Beate Klarsfeld, koja je 1968. godine na Kongresu partije CDU javno ošamarila tadašnjeg kancelara Kurta Georga Kiesingera, uzvikujući nekoliko puta: „Nacist! Nacist! Nacist!“ Kiesinger je to zaista i bio jer je od 1940. godine pa do kraja rata bio u Ministarstvu vanjskih poslova, u Odjelu za propagandu, i tamo sarađivao sa glavnim ideologom monstruoze nacističke propagande Josephom Goebelsom. Ona je taj svoj šamar, koji je vrlo glasno odjeknuo u javnosti tog vremena, kasnije objasnila kao „simboličnu akciju mlade generacije“ odnosno kao „akciju djece nacista protiv njihovih nacističkih očeva“. Ti mladi ljudi su tvrdili da se ni 20 godina nakon 2. svjetskog rata i poraza Hitlera Njemačka nije potpuno oslobodila uticaja nacista.

I nama vremenski bliži Joschka Fisher, ministar vanjskih poslova SR Njemačke, izjavio je jednom prilikom da je „gotovo cjelokupna elita Zapadne Njemačke (tzv. 'smeđa elita') bila prožeta saradnicima i saborcima Adolfa Hitlera“.

Čak i mnogo kasnije, nakon 1990-tih godina i ujedinjenja dvije Njemačke, Nijemci su vodili računa o kadrovskoj selekciji. Stigma nacista traje i danas u Njemačkoj i širom svijeta. Prije svega, nekoliko mjeseci (u februaru 2020.g.) na vidjelo je iznenada isplivala istina o nacističkoj prošlosti direktora renomiranog svjetskog filmskog festivala „BERLINALE“ Alfreda Bauera, koji je četvrt stoljeća „vedrio i oblačio“ na toj dužnosti i to do te mjere da se glavna nagrada tog čuvenog festivala „Srebrni medvjed“ dodjeljivala kao Nagrada Alfred Bauer. Radi se o tome da je u jednoj privatnoj istrazi Ulrich Hachnel došao do neoborivih dokaza da je Bauer bio član Hitlerove stranke, da je bio član SA (jurišnog odreda NSDAP), a da je od 1942. godine bio angažiran u Filmskoj direkciji Trećeg rajha, da je bio jedan od kreatora filmske politike nacista, čak da je jedno vrijeme bio „drugi čovjek filmske industrije Rajha“, kako je objavio njemački Die Zeit. Bauer je o tom periodu svoje prošlosti dugo skrivao mračnu istinu, ali ga je nakon nekoliko decenija raskrinkao snažni društveni nagon građanina pojedinca, odgojenog u duhu principa i procesa denacifikacije zemlje koja je vrijeme svoga napretka počela računati od „nultog datuma“ - od dana kapitulacije hitlerovske Njemačke.

Odlučnost svijeta da se razračuna sa hitlerovskim naci-fašizmom najcrnje vrste potvrđuje se i dan danas. Najvažniji faktori svijeta ne propuste nikada priliku da na Dan holokausta svake godine podsjete Njemačku kako je njena odgovornost u borbi protiv fašizma i nacizma od vrlo posebnog značaja. S druge strane, mudra i veoma sposobna njemačka kancelarka Angela Merkel ne propušta priliku da jasno i glasno, u svoje i u ime njemačkog naroda, izrazi duboko žaljenje zbog žrtava tragičnog nacističkog režima, te da naglasi kako je Dan pobjede nad fašizmom najznačajniji praznik svih građana moderne Njemačke!!! Kao da britkom sabljom odsjeca komad zloćudne prošlosti, ona veoma rezolutno distancira sebe i cijelu modernu Njemačku od Hitlera i nacističke Njemačke njegovog doba. Tom se izjavom ona zapravo zahvaljuje cijelom naprednom svijetu koji je pomogao da se porazi i dotuče hitlerovska Njemačka, da se ona zdrobi u paramparčad i da se potom izgradi država i društvo na sasvim novim i potpuno zdravim antifašističkim temeljima.

MOŽE LI ANGELA MERKEL BITI PRIMJER VOĐAMA SRBIJE I HRVATSKE

Sa velikim žaljenjem treba kazati da ni Srbija ni Hrvatska, zemlje koje su od 1992-1995. godine izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu i nad građanima naše zemlje počinile monstruozna zlodjela (uključujući i genocid nad Bošnjacima) na kojima bi im „pozavidjela“ i nacistička Njemačka Adolfa Hitlera, nemaju svoju Angelu Merkel. Nemaju ni njenu blijedu sjenku. Srbijanski i hrvatski kratkovidni politički patuljci koji sve od 90-tih godina 20. vijeka do danas predvode te nama susjedne zemlje, baš

kao i njihovi trabanti unutar BiH, nemaju sposobnost da prepoznaju strateške interese svojih zemalja i građana.

Njihov strateški interes nije bio da pred svijetom pokažu divljačku surovost i morbidnu maštovitost u ubijanju, sakaćenju, silovanju i ponižavanju pripadnika drugih naroda. A pokazali su!

Njihov strateški cilj nije mogao biti da pokažu potpunu neciviliziranost i spremnost da napadaju i ponižavaju čak i predstavnike međunarodne zajednice. A pokazali su!

Nije im strateški cilj zasigurno bio da budu uhvaćeni u činjenju zločina genocida i udruženog zločinačkog poduhvata te da budu izvedeni pred sud i osuđeni za najteže ratne zločine, uključujući i zločin genocida, i da tako opečate svoju sramotnu pravosnažnu sudsku kvalifikaciju ratnih zločinaca sve do sudnjega dana. A sve to su itekako postigli!

Njihov strateški cilj nije mogao biti da godinama prolivaju svoju i krv svojih susjeda s ciljem otimanja teritorije i stvaranja tzv. „velike Srbije“, a da nisu pomjerali međunarodno priznate granice niti za milimetar! A to im se upravo desilo!

Njihov strateški cilj nije mogao biti da svojim agresorskim divljačkim pohodima izazovu raseljavanje i iseljavanje vlastitih naroda u razmjerama demografske kataklizme. A to im se dogodilo i još intenzivno traje!

Oni su jednostavno izgubili kompas i zalutali u tuđmanovsko-miloševićevskim „bespućima povijesne zbiljnosti“ (prema naslovu Tuđmanove knjige).

Nekadašnja mjerila i kriteriji na kojima su se napajali koncepti i ideje tzv. „velike Srbije“ i tzv. „velike Hrvatske“ danas predstavljaju potpuno anahrone kategorije i nisu relevantne za ocjenu kvaliteta života građana bilo koje zemlje. Jer da jesu, svi bi građani najmanjih evropskih zemalja poput Lihtenštajna, San Marina, Andore, Malte ili Monaka hrlili primjerice u Rusiju (velika je), Kazahstan (veliki je), Ukrajinu (velika je) ili Kinu (velika je). Kao što svi znamo, to se ne događa! Događa se upravo suprotno!

Sa aspekta ukupne površine zemlje - a u osnovi velikodržavnih ambicija naših susjeda jeste upravo borba za teritoriju - i Srbija i Hrvatska ponaosob su neuporedivo veće od svih pobrojanih najmanjih po površini zemalja Evrope (Vatikan je ovdje zbog njegovih statusnih specifičnosti izuzet), čak i od svih njih zajedno. I danas, kao i decenijama ranije, mi svojim očima gledamo kako građani navedenih neuporedivo većih zemalja (i Rusije, i Ukrajine, i Kazahstana, i Kine, i Indije, i Pakistana... napokon i Srbije, i Hrvatske, i...) probijaju čak i policijske barikade na granicama i golim grudima idu na pušćane cijevi u želji da se domognu pasoša i boravka u ovim tzv. malim zemljama moderne Evrope.

Krajnje je vrijeme da političke vođe Srbije i Hrvatske shvate da mnoge desetljećima ili stoljećima promovirane vrijednosti, ideje i programi iz ranijih perioda totalitarizma bilo koje vrste (nacionalizam, fašizam i sl.), a koje i njih guše i vuku u ambise retrogradnosti, danas više nisu primjenjive u modernom svijetu jer se vrijednost

života čovjeka današnjice primarno određuje i mjeri kvalitetom života svake individue te zaštitom prava i potreba pojedinca.

Kada Angela Merkel odlučno i jasno brani modernu Njemačku i sve današnje Nijemce od Hitlera i zapanjujuće bolesnog sistema vrijednosti njegove nacističke nemani, ona svijetu jasno poručuje da današnja Njemačka nije zemlja ratnih zločinaca niti onih koji ih slave i veličaju na bilo koji način, ili onih koji se u njoj mogu skrivati i pronaći zaštitu i podršku, nego upravo suprotno – zemlja civiliziranih, naprednih i vrijednih ljudi koji su nakon kraha nacističke Njemačke potpuno restartovali sistem svojih društvenih vrijednosti i marljivim radom i otvorenim umom izgradili po mnogo čemu najnapredniju, najuređeniju i najugledniju zemlju na planeti - obećanu zemlju u koju danas i kopnom i zrakom i vodom, u potrazi za boljim životom, hrle nepregledne kolone ljudi svih boja i uvjerenja, sa svih meridijana svijeta.

Suprotno od Merkelove, zaglibljeni do ušiju u živom blatu historijskih promaša-ja i zabluda svojih ideoloških preteča, Aleksandar Vučić u Srbiji i Andrej Plenković u Hrvatskoj, ti narcisoidni političari-nacionalisti koji sebe potpuno nerealno vide kao historijske ličnosti velikog formata, snažno i aktivno podržavaju i slave svoje nacionalne ratne zločince u njihovom i svom strateškom srazu sa onom modernom Srbijom, sa onom modernom Hrvatskom i – sa modernim svijetom današnjice. Oni uporno istrajavaju u borbi za zaštitu vlastite historijske sramote i odbranu fašističkih i rasističkih postulata i ciljeva četničkog pokreta, koji je iznjedrila Srbija, i ustaškog, rođenog i odnjegovanog u Hrvatskoj. U stopu ih slijede i njihovi bosanskohercegovački sateliti Milorad Dodik i Dragan Čović.

Utamničeni u ideološko-etičko-etničkim ustajalim i uzvrištalim prostorima između dva vlastita uha, iako formalno na slobodi, oni ostaju zatočenici svoga nacionalizmom zatrovanoga uma.

U Njemačkoj su ideolozi, organizatori i realizatori fašističkog pohoda odvođeni na gubilišta, u sudnice, tamnice i radne logore, a škole su zatvarane na neodređeno vrijeme do potpunog ideološkog, pedagoškog, programskog i kadrovskog rearanžiranja i restartovanja.

Ovdje su agresori na BiH, izvršitelji genocida nad bošnjačkim (muslimanskim) narodom i njegovi negatori nakon završetka rata nastavili raditi u svojim školama potpuno neometano. Štaviše, svi oni nastavni sadržaji u školama Srbije i Hrvatske na kojima su se decenijama napajali njihovi ultranacionalisti i temeljili velikodržavni fašistički projekti ne samo da su ostali u upotrebi, nego su „oplemenjeni“ novim, neuporedivo bolesnijim sadržajima, potpuno lišenim elementarne historijske istine, preplavljeni najgrubljim lažima i zamjenama teza. To se ne može tumačiti nikako drugačije nego kao jasan dokaz da Srbija i Hrvatska, a posljedično i njihovi BiH politički sateliti, ne namjeravaju mijenjati koordinate dosadašnjeg historijskog hoda, da čvrsto žele zadržati višedecenijski fašistički kurs, da ne vide ništa sporno u svom obrazovnom sistemu koji proizvodi nacionalističku mržnju i pokreće horde zla u agresivne regionalne pohode, da ne vide ništa sporno u zločinačkom divljanju svojih bojovnika po gradovima i selima BiH tokom 90-tih godina 20. vijeka. Stravič-

nije od svega je to da ovakvo poslijeratno ponašanje dviju zemalja koje su izvršile oružanu agresiju na našu zemlju - ponašanje bez imalo pokajanja, bez priznavanja počinjenih zločina, čak i bez poštivanja pravosnažnih presuda najviših međunarodnih sudova, bez ikakvih i najminimalnijih znakova katarze onih koji vode Srbiju i Hrvatsku i koji za takvo ponašanje imaju glasačku podršku većine stanovništva – neumoljivo navodi na zaključak o njihovoj spremnosti da svoje zločinačke pohode ponove i to bez ikakvog zazora i grižnje savjesti (tako se, naime, zove taj „organ“ koji im potpuno nedostaje jer im je amputiran upravo njihovim odgojno-obrazovnim sistemom koji proizvodi smrtonosan otrov nacionalizma).

Dok je posthitlerovska Njemačka proganjala, tražila, hapsila i osuđivala nacističke zločince, Srbija i Hrvatska su kao agresori na Bosnu i Hercegovinu te kao organizatori, pokrovitelji i izvršitelji najtežih ratnih zločina skrivali svoje ratne zločince i po 15 ili više godina od podizanja optužnice do suđenja u Hagu. I ne samo to. I danas njihovi ratni zločinci uživaju ne samo punu slobodu kretanja po Hrvatskoj i Srbiji, nego i direktnu zaštitu države i sistema koji odbija da ih isporuči sudovima u BiH ili, do juče, Hagu.

Na Balkanu se, u bosanskohercegovačkom entitetu RS, u kantonima u kojima vlada tuđmanovski HDZ te u Srbiji i Hrvatskoj, proces propitivanja roditelja od strane njihove djece očigledno neće dogoditi. Propitivanje se sistematski blokira i ubija u povelju na svim poljima ljudskog djelovanja. U tome se ide do kraja, bez imalo milosti, bez ikakvih tragova moralnosti i stida.

U tom je cilju i Milorad Dodik, u mandatu predsjednika entiteta RS, na Palama otvorio studentski dom i nazvao ga imenom Radovana Karadžića, najvećeg ratnog zločinca u Evropi u drugoj polovici 20. vijeka.

Nastavnici i profesori u Dodikovim i Čovićevim školama zaduženi su da sistematski negiraju počinjene ratne zločine, uključujući i zločin genocida, te da po svaku cijenu onemoguće utvrđenim historijskim i pravnim činjenicama odnosno goloj istini, da dopru do učenika i studenata. Ne čine to čak ni samo negiranjem, nego idu korak dalje, nudeći zastrašujuće bolesne neistine i grube zamjene teza, aktivno promovirajući zločince i zločine. Otuda postaje potpuno nerealno očekivati da će djeca sljedbenika Karadžića, Mladića, Miloševića, Tuđmana, Bobana, Prlića i drugih ratnih zločinaca ikada doći u situaciju da propituju svoje roditelje o tome šta su radili u ratovima na prostorima bivše Jugoslavije od 1991-1995. godine, otkuda i zašto hiljade koncentracionih logora i stotine hiljada logoraša, zašto su oni stravično sistematski mučeni, ponižavani, sakaćeni i ubijani, zašto su pobijeni Bošnjaci Srebrenice, Podrinja, Prijedora, Kozarca i drugih mjesta i t.d.

Čitajući izvještaj jedne komisije za analizu udžbenika (prof.dr. Zijad Šehić i dr.) bio sam zapanjen činjenicom da su udžbenici u entitetu RS i u kantonima pod vlašću Čovićevog HDZ bili bolji, tolerantniji i objektivniji u školskoj 2007/2008. školskoj godini, nego udžbenici koji su analizirani 10 godina kasnije. Ilustrativan je primjer udžbenika Istorije za 9. razred osnovne škole autora Dragiše D. Vasića iz 2018. godine u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo. Udžbenik sadr-

žajem ukazuje na naglašenu reviziju historijskih činjenica i radikalnu marginalizaciju historije Bosne i Hercegovine. Autor pažnju posvećuje predominantno historiji Srba, „srpskih i balkanskih zemalja“, historija BiH obrađuje se na minimalnom broju stranica, nastoji se pokazati da su književnici u BiH bili samo Srbi, kod obrade kontroverznih tema poput Sarajevskog atentata i 1. svjetskog rata ignorišu se dokazani rezultati historiografije, nazivi gradova na kartama BiH su gotovo nevidljivi jer su tada bili dvočlani i sa atributom Bosanski (Bosanski Brod, Bosanski Novi, Bosanska Gradiška, Bosanska Krupa i t.d.), što je pokušaj smišljenog zatiranja memorije, ali i samih činjenica. U dijelu koji govori o periodu 1918-1941. obrađene su tri tematske cjeline (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija i Jugoslovensko društvo, privreda i kultura), sve na 15 strana, a Bosna i Hercegovina nije pomenuta niti jednom riječju. I u cjelinama koje obrađuju temu 2. svjetskog rata BiH je opet potpuno marginalizirana, ne pominje se čak ni ZAVNOBiH, ali se zato daje prostor i posvećuje pažnja Svetosavskom kongresu iz 1944. godine na kojem je osuđena djelatnost KPJ. Autor Vasić uz partizane navodi i četnike kao antifašistički i oslobodilački pokret, što je pokušaj potpune revizije odavno utvrđenih historijskih istina. Isto je i sa periodom poslije 2. svjetskog rata, koji autor opisuje u skladu sa potrebom pravdanja srbijanske i uopće srpske politike. Posebnu mjeru neobjektivnosti i grube zamjene teza autor udžbenika ispoljio je i u dijelu koji se tiče raspada bivše SFRJ i osamostaljenja njenih republika, gdje se krivica za raspad i ratove pripisuje svakom, samo ne glavnom krivcu – Srbiji i Miloševiću. Agresija na BiH je prezentirana sasvim naopako i to pod naslovom „Građanski rat u BiH (1992-1995)“, a sve glavne historijske i političke činjenice su potpuno zaobiđene. Genocid u Srebrenici se negira i pored sudskih presuda te se interpretira prema potrebama entiteta RS.

Nema nikakve sumnje da će djeca koja odrastu i obrazuju se na ovakvim izvorima potpuno lažnih informacija i u sistemu vrijednosti koji projicira, podstiče i nagrađuje hulje bez ikakvih tragova akademske časti i ljudskog dostojanstva, postati duhovno invalidna i uskraćena za istinu koja predstavlja prvi i najvažniji cilj svakog odgoja i obrazovanja. Vrlo je vjerovatno da će se nastavnici, radeći po ovom udžbeniku, u školama manjeg BiH entiteta potruditi da dodatno umrtve svaku želju za eventualnim propitivanjem učenika o genocidu u Srebrenici, čime će vjerovatno izostati i razvoj dijela njihove ličnosti koji je odgovoran za empatiju i koji u dobroj mjeri otvara i širi prostore humanizma.

U srednjim školama entiteta RS ove učenike čekaju takođe ideološki markirani udžbenici prepuni elementarnih materijalnih netačnosti i neistina. A kada završe srednješkolsko obrazovanje, veći broj njih će se uputiti na fakultete te će za vrijeme studija neki od njih živjeti i učiti u Studentskom domu „Radovan Karadžić“ na Palama.

Nažalost, iako će se arhiva iz mnogobrojnih haških suđenja ratnim zločincima učiniti dostupnom institutima, istraživačima pa i najširim čitalačkim krugovima u BiH i regionu, iluzorno je očekivati bilo kakve napore međunarodnih relevantnih faktora da nekom vrstom direktive uvedu u obrazovni sistem ključne presude me-

đunarodnih sudova, odnosno da te mlađe generacije upoznaju sa jasno utvrđenim sudskim i historijskim činjenicama.

Osim straha od represije vlastitog profašističkog režima i njemu podređenog sistema društvenih vrijednosti, i osjećaj užasavajućeg stida koji se začne, proklija i naraste iz trenutaka osame pojedinca bi (ukoliko u međuvremenu potpuno ne izdahne u samrtnoj opsadi zla) za mnoge mogao biti razlog zbog kojeg će odbijati ili izbjegavati javno da priznaju kako su neki njima vrlo bliski ljudi počinili stravične masovne zločine i tako postali ratni zločinci. Međutim, zatvaranje očiju pred sramnom istinom, negiranje počinjenih najužasnijih zločina, solidarisanje sa zločincima i pogotovo njihova glorifikacija neće nikoga osloboditi stida. Toga moraju biti svjesni oni koji štite "svoje zločince". Zločinci poput Miloševića, Karadžića, Mladića, Tuđmana, Bobana i drugih zasigurno neće pomoći ni danas niti više ikada Srbima ili Hrvatima, i onim krivim i onim nedužnim, da se ovdje ili bilo gdje na planeti Zemlji osjećaju kao ponosni ljudi. Njihovi zločinci po mjerilima cijeloga svijeta, upravo su direktne ubice njihovoga ponosa jer su ukaljali obraze i okrvavili ruke krvlju nedužnih ljudi, što se više nikada vratiti niti promijeniti ne može. Jedino što njihovi sunarodnjaci mogu promijeniti jesu oni sami i jeste njihov odnos i prema zločinima i prema zločincima, a posebno prema žrtvama. Za to im, sada više nego ikada, treba neki njihov Willy Brandt.

Za izlječenje i ozdravljenje društva, za istinu i pomirenje, osim suđenja glavnim krivcima u zločinačkim poduhvatima, potrebna je cijela lepeza projekata i najširi spektar subjekata domaće društvene i međunarodne scene. Krenuti među mlade ljude i podstaknuti ih na propitivanje svojih roditelja i na aktivno djelovanje – jedan je od prvih i najvažnijih koraka. Bez tog propitivanja svi bismo ovdje na Balkanu mogli zadugo ostati zaglavljani u živom blatu prošlosti.

I mi čistog, i oni kaljavog obraza!

AGRESIJA NA ISTINU O ODBRANI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

*ORGANIZACIJA, PLANIRANJE, PRIPREMA I IZVOĐENJE AGRESIJE NA BIH
OD STRANE SRPSKO-CRNOGORSKOG AGRESORA*

Korijeni negativnog odnosa prema BiH i Bošnjacima-muslimanima kroz istoriju imaju nacionalno-mitološko-religijsku podlogu.

Opće je obilježje srpske politike kroz istoriju širenje državnog prostora na račun drugih u okruženju.

Srpska ideologija nije se zasnivala samo na teritorijalnim osvajanjima i širenju nego je imala za cilj i srbizaciju osvojenih prostora. Karakteristično je zajedničko djelovanje u istom cilju države, nacije i vjere. Dobrica Ćosić, vodeći ideolog srpskog nacionalizma 20. vijeka kaže da su: istorijski motivi-duševni motivi, a religija suština nacionalne svijesti srpskog naroda.

Vjekovni san i ideja o širenju srpske države i da svi Srbi žive u jednoj državi pod imenom „VELIKA SRBIJA“ proteže se od Ilije Garašanina preko Vuka Karadžića, Stevana Moljevića, Draže Mihailovića do Dobrice Ćosića, Slobodana Miloševića pa sve do danas, a vjerovatno i ubuduće.

Poslije smrti Josipa Broza Tita, u uslovima opće jugoslovenske krize, dolazi do buđenja i jačanja nacionalizma, posebno velikosrpskog. Ideološka osnova jačanja srpskog nacionalizma je MEMORANDUM SANU. U „MEMORANDUMU“ se osuđuju ustavna određenja iz Ustava od 1974. godine, a posebno date ovlasti i autonomije republikama i pokrajinama. Na taj način, kako se tvrdi, SRBIJA i SRPSKI NAROD dovedeni su u određeni položaj, a naročito na Kosovu. Na osnovu „Ugroženosti Srbije i srpskog naroda, koristeći sve metode specijalnog rata, homogeniziran je srpski narod. Koristili su sve raspoložive metode i raspoložive resurse ljudske i materijalne.

Ideolog Dobrica Ćosić i egzekutor Slobodan Milošević BiH su vidjeli u sklopu „velike Srbije“. Bosni i Hercegovini bilo je predodređeno da milom ili silom postane dio „velike Srbije“.

Srpski nacionalisti Dobrica Ćosić i Slobodan Milošević za vođu srpskog naroda u BiH određuju Radovana Karadžića.

Srpska demokratska stranka (SDS) Bosne i Hercegovine oformljena je na sugestiju i neposredno angažovanje vodećih ličnosti Srpske akademije nauka i umjetnosti (Dobrica Ćosić, Matija Bećković, Milorad Ekmedžić) s ciljem da bude matica velikog srpskog pokreta u BiH. Osnovni i suštinski cilj SDS-a BiH bio je da u skladu sa velikodržavnim projektom radi na formiranju srpske države. Srbi u BiH sve svoje nade vezali su za maticu-zemlju Srbiju. Radovan Karadžić, 1991.godine, je izjavio: „Sasvim je prirodno za Srbe da žive u jednoj državi.“

Sa formiranjem SDS BiH, otpočela je destrukcija vlasti u BiH. U skladu sa idejama i ciljevima iz Beograda, Karadžić djeluje na formiranju „Srpske države u BiH“, s krajnjim ciljem pristupanja „velikoj Srbiji“.

Uspostavlja se „Srpsko nacionalno vijeće“, a kao razlog formiranja iznosi se da: Srbi u BiH neće odustati od svojih zahtjeva da žive u istoj državi u kojoj je i njihova matica Srbija“. Uslijedilo je formiranje srpskih nacionalnih vijeća po regijama. Formiraju se „Srpske autonomne oblasti i regije, a potom i Republika srpskog naroda u BiH. Početkom 1992. godine SAO su obuhvatale 62,94% teritorije BiH. Na teritoriji SAO i Republike srpskog naroda u BiH formirani su i funkcionisali paralelni organi vlasti i cjelokupnog društvenog života. Sve je to bilo u suprotnosti sa Ustavom SR BiH.

Na drugoj sjednici Skupštine srpskog naroda, održanoj 21. novembra 1991. godine, verifikovane su dotadašnje „odluke o proglašenju srpskih autonomnih oblasti i regija“.

Srpska demokratska stranka je 14.oktobra 1991. godine, na sjednici Parlamenta, odbacila prijedlog Stranke demokratske akcije i Hrvatske demokratske zajednice o suverenitetu Republike BiH. Već 18. oktobra 1991.godine srpski poslanici donose Odluku o sprovođenju plebiscita srpskog naroda, na kome će se srpski narod izjasniti o ostajanju u zajedničkoj državi sa Srbijom.

Skupština srpskog naroda u BiH, na svom Trećem zasjedanju, od 21.decembra 1991. godine, donijela je „Odluku o formiranju Republike Srpske Bosne i Hercegovine“. Na Petom zasjedanju, od 9. januara 1992.godine, Skupština srpskog naroda u BiH je usvojila „Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda u BiH, a 28. februara 1992.godine, uoči referenduma za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, Skupština srpskog naroda u BiH donijela je „Odluku o proglašenju ustava Srpske Republike BiH“.

Skupština srpskog naroda u BiH, na svojoj 16. sjednici, održanoj u Banja Luci 12.maja 1992.godine, donijela je i Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH:

1. Državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice;
2. Koridor između Semberije i Krajine;
3. Uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminisanje rijeke Drine kao granice između srpskih država;
4. Uspostavljanje granice na rijekama Uni i Neretvi;
5. Podjela Sarajeva na srpski i muslimanski dio i uspostavljanje posebne vlasti u svakom dijelu;
6. Izlazak Republike Srpske na more.

Iz naprijed navedenog se vidi koje su namjere i ciljeve imali srpsko-crnogorski susjedi i novouspostavljena nelegalna kolaboracionistička vlast srpskog naroda u BiH.

Za ostvarenje svojih namjera i ciljeva izvršena je TRANSFORMACIJA JNA iz narodne u jednonacionalnu vojsku i njeno angažovanje za agresiju na RBiH.

- JNA se priklonila velikosrpskoj politici;
- JNA učestvuje u razoružanju TO RBiH;
- JNA je pripremila infrastrukturu za agresiju na BiH;
- JNA je koncentrisala velike svoje snage na prostoru BiH;
- JNA je uzela učešće u agresiji i zauzimanju 70% teritorije BiH.

Pored izvršene transformacije i promijenjene uloge JNA, u BiH su koncentrisane jake snage JNA.

- Iz Zagreba u Sarajevo je dislocirana 2.vojna oblast sa jedinicama podrške;
- Iz Slovenije i Hrvatske su predislocirana dva korpusa KOV.

Predislocirane snage kao i one već stacionirane u BiH raspoređene su kako bi se što lakše mogle angažovati u agresiji na BiH.

U to vrijeme, krajem 1991.godine i početkom 1992.godine, u BiH su bili stacionirani: Tuzlanski, Banjalučki, Sarajevski, Bihački i Bilečki korpus.

Pored toga, u BiH su u to vrijeme bili stacionirani i dijelovi Užičkog, Podgoričkog, Vajevskog i Novosadskog korpusa.

Ukupne snage JNA na teritoriji RBiH početkom 1992.godine iznosile su oko:

- 82.000 vojnika i starješina;
- 466-500 tenkova;
- 400-420 oklopnih transportera;
- 950-1000 artiljerijskih oruđa.

Pored snaga JNA, u BiH su formirane i pripremane za agresiju i:

- Dobrovoljačke jedinice - oko 69.000;
- Jedinice Srpske demokratske stranke;
- Jedinice Teritorijalne odbrane;
- Snage MUP-a;
- Oružane formacije iz Srbije i Crne Gore.

Procjene su da je agresor raspolagao sa oko 170.000 naoružanih vojnika i starješina za agresiju na BiH.

Ideja „velike Srbije“, strateški ciljevi srpskog naroda u BiH i koncentrisane snage u BiH jasno pokazuju i dokazuju da je organizovana, planirana, pripremljena i izvršena agresija na BiH od strane srpsko-crnogorskog agresora.

Agresijom je rukovođeno i komandovano iz Beograda. Okosnicu na početku agresije na BiH činila je JNA, odnosno Vojska Savezne Republike Jugoslavije, a pomoć je imala od dobrovoljačkih snaga iz Srbije i Crne Gore i kolaboracionističkih snaga iz BiH.

Imajući u vidu da je međunarodna zajednica 6. aprila 1992. godine priznala suverenitet i nezavisnost RBiH, rukovodstvo SRJ donosi odluku 30. aprila 1992. godine, u Beogradu, da formira Vojsku Republike Srpske (VRS), te da se JNA „povuče“ iz BiH.

Naredbu o uspostavljanju i ustrojstvu VRS 10. maja 1992. godine donio je SSNO. Formiran je Glavni štab Vojske Republike Srpske, na čelu sa Ratkom Mladićem.

Skupština srpskog naroda u BiH, u skladu sa naredbom SSNO, 12. maja 1992. godine formira VRS. Tako je Glavni štab VRS preuzeo komandu nad jedinicama, komandama i sastavima u BiH.

Generalštab SRJ je i dalje neposredno i neprekidno rukovodio i komandovao VRS preko GŠVRS tokom cijelog rata. Da bi sistem RIK-a od strane GŠ VSRJ bio što neposredniji na VRS, formiran je pri GŠ VSRJ 30. kadrovski centar, koji je u cjelini činio GŠ VRS na čelu sa Ratkom Mladićem.

Pored neposrednog RIK-a GŠ VRS od strane GŠ VSRJ, Milošević je često pozivao Radovana Karadžića i Ratka Mladića, primao od njih izvještaje i izdavao im zadatke i uputstva. Primjera radi, uoči napada VRS na Srebrenicu, 7.jula, 6.jula general Mladić je boravio u Beogradu, u kabinetu kod Miloševića. Isto tako, po zauzimanju Srebrenice od strane VRS, 11.07.1995.godine, već 12.07.1995. godine general Ratko Mladić je opet u Beogradu, u kabinetu kod Miloševića.

Na sjednicama vojnog savjeta SRJ prisutni su predstavnici iz Republike Srpske, odnosno VRS.

ORGANIZACIJA, PLANIRANJE, PRIPREMA I IZVOĐENJE AGRESIJE NA BIH OD STRANE HRVATSKOG AGRESORA

Ništa manje nisu opasne pretenzije na BiH koje dolaze od Hrvatske. Polaganje prava na teritoriju BiH hrvatski ideolozi su zasnivali, po njima:

- *Na tome da su dinastiju Kotromanića smatrali katoličkim plemićkim porodicama;*
- *Na katoličkoj vjeri kao državnoj vjeri u srednjovjekovnoj Bosni;*
- *Na funkcionisanju dijela BiH između Vrbasa i Une u sastavu „hrvatskog teritorija“.*

U međuvremenu, karakteristično je zajedničko negiranje BiH i njena podjela na srpski i hrvatski dio. Po svojim negativnim posljedicama, ističu se nelegalni i neustavni sporazumi:

Cvetković – Maček

Milošević – Tuđman

Karadžić – Boban.

Neposredno nakon dogovora Milošević-Tuđman u Karađorđevu i Tikvešu, mart-april 1991.godine, dok još egzistira SFRJ, vođe Srba i Hrvata dijele BiH, ne pitajući i ne konsultujući aktuelne organe SFRJ ni SRBiH. To isto čine Karadžić i Boban, u Gracu, marta i aprila 1992.godine, ne pitajući i ne konsultujući aktuelne organe SRBiH i predstavnike Muslimana-Bošnjaka.

Neposredno nakon Karađorđeva i Tikveša, Franjo Tuđman je pod parolom „Zaštite udruženog hrvatstva u BiH“ i ZAŠTITE strateških interesa države Hrvatske inicirao konkretne aktivnosti u Hrvatskoj i u BiH.

Dominantno polazište Franje Tuđmana kao i njegovih prethodnika je negacija BiH kao države i Bošnjaka kao naroda.

U skladu sa velikodržavnom politikom, instrukcijama i direktivama Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-a Hrvatske, na formiranju „Zajednice hrvatske države“, HDZ BiH, 12. novembra 1991. godine u Grudama je održalo sastanak predstavnika Hercegovačke i Travničke regije, gdje su usvojeni sljedeći zaključci:

1. „Hrvatski narod mora konačno povesti odlučnu aktivnu politiku, koja treba dovesti do realizacije vjekovnog sna zajedničke hrvatske države“. Da bi taj „povijesni“ cilj bio realizovan, usvojen je stav „da se pristupi formiranju i objavljivanju pravnih i političkih akata (proglašenje Hrvatske države u BiH) provođenje referendum za priključenje Republici Hrvatskoj u njenim etničkim i povijesnim (sada mogućim) granicama“.

2. Polazeći od ocjene da u „dijelu vodstva HDZ BiH još uvijek postoje snage koje se protive ovim povijesnim interesima hrvatskog naroda u BiH“ i da se te snage „zalažu za nepostojeću suverenu BiH u kojoj bi hrvatski narod bio osuđen na genocid i povijesni nestanak“, predstavnici regionalnih zajednica „traže odlučne poteze koje naš narod očekuje i zbog kojih se potpuno opredijelio za HDZ“. Usvojili su zaključak da hrvatski narod „neće prihvatiti ni pod kakvim uvjetima bilo kakvo drugo rješenje osim u granicama slobodne Hrvatske“.

Između ostalog, usvojili su i sljedeće stavove:

1. Vojnički se još bolje pripremiti za sukobe sa svim onim snagama koje će pokušati zaustaviti ovaj neminovan proces u stvaranju slobodne hrvatske države.

2. Unaprijed odlučno spriječiti svaku javnu ili tajnu aktivnost u vođstvu HDZ BiH koja bi se protivila ovim odlukama ili bi im mogla nanijeti bilo kakvu štetu.

Već 18. novembra donijeta je Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, a građena po uzoru na srpske autonomne oblasti. Neustavno uspostavljena HZ HB obuhvatala je 20,88% teritorije BiH.

Na sastanku predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, sa delegacijom HDZ Bosne i Hercegovine, uz učešće dužnosnika Republike Hrvatske, održanog u Zagrebu 27. decembra 1991. godine, kada su poražene pristalice političke koncepcije suverene i nezavisne BiH, Franjo Tuđman je izdiktirao opciju priključenja HZHB RH.

Politički vrh RH, na čelu sa Franjom Tuđmanom, 8. aprila 1992. godine uspostavio je „Hrvatsko vijeće obrane“, formalno nezavisno, a stvarno dio oružane sile Hrvatske vojske“.

HVO je bio u službi i u sistemu rukovođenja Glavnog stožera Hrvatske vojske.

Krajem avgusta 1993. godine Hrvatska zajednica Herceg-Bosna je transformisana u Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu. Formirana je i organizovana kao država jednog naroda. Uspostavljen je protivustavan nelegalan sistem vlasti u HR H-B po uzoru na državne institucije u RH.

Vojska Republike Hrvatske sa HVO pokrenula je osvajačku ofanzivu na BiH. Tako se RH, u cilju formiranja „Zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama“ otvoreno uključila u agresiju na RBiH, čime je kao žrtva srpskog agresora, sama postala agresor.

Za agresiju na RBiH hrvatski agresor je na raspolaganju imao dio hrvatske vojske, HVO i strane plaćenike. Glavni stožer HV je u većini slučajeva u agresiji na RBiH uglavnom upotrebljavao dijelove jedinica HV, prema potrebi, i jedinice HVO. Obzirom da su u različita vremena i na različitim prostorima upotrebljavane razne jedinice, vrlo je teško utvrditi ukupne angažovane snage HV u agresiji. Procjenjuje se da se radilo od 50-60.000 vojnika i starješina i oko 50.000 pripadnika HVO. Tenkove, artiljeriju i helikoptere obezbjeđivao je GS HV.

Nema nikakve dvojbe da je GS HV rukovodio i komandovao agresijom na RBiH. To potvrđuju i dokumenta Ujedinjenih nacija, zahtijevajući da RH odmah povuče svoje trupe, obustavi sve oblike ataka na BiH. Oficiri HV postavljeni su na čelo formacija HVO (Ante Roso, Milivoj Petković, Slobodan Praljak, Ante Prkačin i drugi). Obuka pripadnika HVO vršena je u Hrvatskoj vojsci. Pripadnici HVO za uspjehe u borbi dobijali su odlikovanja od Franje Tuđmana, odnosno od GS HV. Hrvatska je logistički obezbjeđivala HVO kao i jedinice i komande HV.

Karakteristično je da su i u toku agresije agresori neposredno sarađivali i pomagali jedni druge, i to u periodu od maja 1992.godine do druge polovine 1994.godine, odnosno od Sporazuma Karadžića i Bobana od 6.maja 1992.godine do Kupreške operacije, krajem oktobra 1994.godine. Više nego čudno, međusobno krvavo ratuju, a u agresiji na RBiH sarađuju i pomažu se.

Da je na RBiH izvršena agresija od strane Srbije i Crne Gore sa jedne i Hrvatske sa druge strane, pokazuju sljedeće činjenice:

1. Projekti „velika Srbija“ i „velika Hrvatska“ organizovani, planirani, pripremani i vođeni iz Beograda i Zagreba;
2. Organizovanje, planiranje, priprema i neposredno rukovođenje agresijom na RBiH vršeno od strane GŠV SRJ i GS HV;
3. Nosioци agresije su bile snage iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske;
4. Na okupiranim prostorima uspostavljen je sistem kao u Srbiji i Hrvatskoj;
5. Nije postojala granica između okupiranih prostora u BiH Srbije, Crne Gore i Hrvatske;
6. Tokom cijelog rata materijalno-finansijsko obezbjeđenje je od Srbije odnosno Hrvatske;
7. Milošević i Tuđman su uvijek bili glavni pregovarači i zastupnici Srba, odnosno Hrvata u BiH;
8. Međunarodni krivični Sud u Hagu je u više presuda okarakterisao sudionike agresorskih strana kao pripadnike Udruženog zločinačkog poduhvata na čelu kojih je bila Srbija i Hrvatska.

ORGANIZACIJA I DJELOVANJE RUKOVODSTVA RBIH NA NJENOJ ODBRANI

Prateći i cijeneći situaciju u okviru SFRJ, posebno neposrednih događanja u BiH, političko rukovodstvo Bosne i Hercegovine došlo je do zaključka sredinom 1991. godine za pokretanje aktivnosti na organizovanju i pripremi BiH za odbranu. Narasle protivrječnosti, političke, ekonomske i socijalne prirode, a divljanje srpskog i hrvatskog nacionalizma posebno su uticali na stanje u BiH. Predstavnici političkog rukovodstva BiH u SFRJ i u samoj BiH neprekidno su tražili i zagovarali opstanak SFRJ i BiH. Unutrašnja isprepletenost i povezanost stanovništva BiH, u nacionalnom smislu, onemogućavalo je trodjelnu nacionalnu podjelu čiji su zagovornici bili velikosrpski i velikohrvatski ideolozi.

Posljedice koje bi po BiH nastale raspadom Jugoslavije, opredijelile su rukovodiocima u njoj da dosljedno provode odluke federalnih organa, računajući da će čuvajući Jugoslaviju sačuvati BiH. To se posebno odnosilo na prihvatanje promjena koje su se odnosile u oblasti odbrane.

1. Umjesto dosadašnjih rješenja u sistemu rukovođenja i komandovanja, po kome su Teritorijalnom odbranom republika odnosno republičkim štabovima TO rukovala i komandovala republička predsjedništva. RŠTO republika stavljaju se pod direktnu komandu GŠ SFRJ, pa i RŠTO SRBiH.
2. Izvršeno je drastično smanjenje efektivita TO republika. TO u BiH 1987. godine imalo je 293.603 pripadnika, a krajem 1991. godine imalo je 86.164 pripadnika.*
3. Naređenjem GŠ SFRJ, od 19. oktobra 1990. godine, odlučeno je povlačenje i smještaj naoružanja i druge vojne opreme TO u skladišta JNA.

Pristajanjem i provođenjem prethodnih mjera, rukovodstvo SR BiH je umanjilo mogućnost BiH za odbranu od agresije.

Nakon prvih višestranačkih izbora u BiH, krajem 1990.godine, i konstituisanja vlasti od nacionalnih stranaka izašla je vrlo brzo na vidjelo razlika u djelovanju po ključnim pitanjima. SDA i HDZ su za BiH ravnopravnu sa drugim republikama SFRJ pod uslovom da u njoj ostane i Hrvatska, a SDS je za ostanak BiH u Jugoslaviji bez uslovljavanja. Donošenje bitnih odluka u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti za funkcionisanje bitnih segmenata je blokirano. To je posebno došlo do izražaja u oblasti odbrane.

- Na 18. sjednici Predsjedništva SRBiH, 24. i 26. juna 1991. godine, nije prošla odluka o potrebi jačanja i osposobljavanja snaga unutrašnjih poslova.
- Na sjednici, održanoj 12. marta 1992. godine, nije prošao zahtjev da se stavi van snage odluka o predaji naoružanja i druge opreme TO SRBiH u skladišta JNA.

Istovremeno dok su rukovodstvo SDS i njeni ljudi organe vlasti BiH sprečavali i blokirali u donošenju odluka značajnih za integritet i odbranu BiH, na terenu su urušavali legalne institucije vlasti i sigurnost zemlje.

Kako se na nivou bh. vlasti u legalnim institucijama nisu mogle donositi bitne odluke za BiH a posebno za njenu odbranu od sve veće opasnosti od agresije, probosanske snage, na čelu sa rukovodstvom SDA, tražile su i iznalazile načine za organizaciju, pripremu i provođenje mjera i aktivnosti za očuvanje cjelovitosti, integriteta i nezavisnosti BiH.

U proljeće 1991. godine čelnici Stranke demokratske akcije, cijeneći stanje u SFRJ i u SRBiH, opredjeljuju se za organizovanje, usmjeravanje i pripremu patriotskih probosanski opredijeljenih građana za odbranu domovine. Pod rukovodstvom i u organizaciji SDA, 10. juna 1991. godine, u Domu milicije u Sarajevu, održan je skup, kojim je rukovodio predsjednik SDA Alija Izetbegović. Na skupu je razmatrana situacija u SFRJ, u BiH i položaj Muslimana-Bošnjaka. Sa održanog skupa objavljen je „Proglas“ u kome je izraženo opredjeljenje da se BiH brani. SDA je prihvatila odgovornost za organizovanje, pripremu i očuvanje BiH. U cilju što efikasnijeg djelovanja i funkcionisanja aktivnosti za odbranu domovine formiran je Savjet za nacionalnu odbranu.

Skup od 10. juna 1991. godine značajan je po tome što je:

1. Ponudio političku platformu za očuvanje i izgradnju BiH;
2. Preuzeta odgovornost vodeće (vladajuće) stranke SDA za sudbinu BiH i njenih građana.

Osnovna zamisao i koncepcija SDA i poslije skupa u Domu milicije bila je: Svim političkim sredstvima preko svojih članova u institucijama vlasti SRBiH i na međunarodnom planu činiti sve da se rat u BiH izbjegne, ili da se njegovo izbijanje odloži za što duži period. Istovremeno, činiti sve da se patriote i građani pripremaju za odbranu BiH.

Neslaganja u rukovodstvu Bosne i Hercegovine posebno dolaze do izražaja izbijanjem rata u Hrvatskoj. Na jednoj strani su bili predstavnici srpskog naroda predvođeni SDS-om, koji su podržavali dejstva JNA i agresiju na Hrvatsku, a na drugoj strani su bili predstavnici bošnjačkog i hrvatskog naroda predvođeni SDA i HDZ-om, koji su bili protiv agresije na Hrvatsku. Tako je rukovodstvo SDS u Bosni i Hercegovini, po nalogu Slobodana Miloševića, bilo u funkciji organizatora mobilizacije, naoružavanja i slanja ratnih jedinica JNA iz Bosne i Hercegovine na hrvatsko ratište. Bošnjačko rukovodstvo i hrvatsko rukovodstvo u tome nije učestvovalo, ističući da to nije „naš rat“.

Nakon ovakvog djelovanja i angažovanja, prvenstveno u vlasti BiH, više nije bilo nikakve dileme ko je na kojoj strani i ko se za što bori.

Povlačenjem JNA iz Slovenije, a poslije i iz Hrvatske, njen najveći dio se stacionirao u Bosni i Hercegovini, što usložnjava ionako složenu situaciju. Poseban problem su bili rezervisti iz Srbije i Crne Gore u sastavu jedinica JNA na prostoru Bosne i Hercegovine. Iz tog razloga, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine 21. septembra 1991. godine je zaključilo da se od JNA traži povlačenje rezervista iz Srbije i Crne Gore sa teritorije Bosne i Hercegovine i da se može, uz saglasnost Predsjedništva SR BiH, izvršiti mobilizacija prostornih jedinica TO po odluci skupština općina, i da se, u tom slučaju, može od JNA tražiti vraćanje oduzetog naoružanja.

Na kraju, kad je poslije otcjepljenja Slovenije i Hrvatske od SFRJ postalo jasno da je i zvanično otpočela disolucija SFRJ, Skupština SRBiH, bez obzira na protivljenje srpskog rukovodstva, donosi Odluku o raspisivanju referendumu za nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine. Provođenje referendumu i volje većine građana Bosne i Hercegovine bili su uslovi međunarodne zajednice za priznanje nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Proglašenje i priznanje Bosne i Hercegovine kao nezavisne države, 06. aprila 1992. godine, bili su povodi za otvorenu agresiju Srbije i Crne Gore na tek priznatu, slobodnu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

Predsjedništvo SRBiH, cijeneći neposrednu, otvorenu agresiju na Bosnu i Hercegovinu, a poslije niza ispoljenih neprijateljskih aktivnosti u i oko Sarajeva, u Bijeljini, Foči i drugim mjestima, 4. aprila 1992. godine donosi vrlo bitne odluke:

- Odluka o izvršenju mobilizacije jedinica TO općina i grada Sarajeva;
- Odluka o izvršenju mobilizacije jedinica MUP-a.

Odluka o traženju od JNA da vrati oduzeto naoružanje od TO i MUP-a (sa ovim odlukama se nisu složili članovi Predsjedništva iz srpskog naroda Biljana Plavšić i Nikola Koljević. Tada su i napustili Predsjedništvo BiH i nisu više sudjelovali u njegovom radu).

Odluke su ispoštovane tamo gdje je postojala lojalnost legitimnim organima vlasti u Bosni i Hercegovini.

Neposredno po međunarodnom priznanju Bosne i Hercegovine i otpočinjanju agresije na BiH od strane Srbije i Crne Gore, Predsjedništvo BiH 8. aprila 1992. godine donosi veoma značajne odluke i uredbe, a najbitnije su:

- Uredba o izmjeni naziva Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina u Republika Bosna i Hercegovina;
- Uredba o ukidanju RŠTO i obrazovanje Štaba TO RBiH, kojom su razriješeni dužnosti dotadašnji komandant Republičkog štaba TO BiH general-pukovnik Drago Vukosavljević i načelnik Štaba general-pukovnik Fikret Jakić, a za komandanta Štaba TO RBiH imenovan pukovnik Hasan Efendić i za načelnika Štaba pukovnik Stjepan Šiber.
- Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti;
- Odluka o radnoj obavezi u RBiH.

Odluke su posebno značajne za odbranu Bosne i Hercegovine od agresije: ozakonjene su Oružane snage RBiH, nastavljen je kontinuitet TO i njen sistem RIK-a od najvišeg do najnižeg nivoa, odnosno svih onih koji su iskazali lojalnost i privrženost legalnim organima RBiH.

Predsjedništvo RBiH ne gubi vrijeme, pa već narednog dana, 9. aprila 1992. godine, donosi „Odluku o objedinjavanju svih oružanih snaga i sastava na teritoriji BiH”, kojom svi oružani sastavi, sem MUP-a i JNA, ulaze u sastav TO RBiH. Rok ulaska i objedinjavanja je dat do 15. aprila 1992. godine.

Iako nerado, pojedinci i grupe iz sastava Patriotske lige i Zelenih beretki ipak su vremenom prihvatili Odluku Predsjedništva RBiH i ušli u sastav TO RBiH.

- Uredba o odbrani od 14. maja 1992. godine, kojom je regulisan i uređen sistem odbrane, nadležnosti i lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama (Predsjedništvo, Skupština, Vlada, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Štab teritorijalne odbrane RBiH, i niže instance organa vlasti i u oružanim snagama).
- Uredba od 20. maja 1992. godine kojom je regulisan način funkcionisanja odbrane RBiH.

Dvadesetog juna 1992. godine, po mnogima sa zakašnjenjem, Predsjedništvo RBiH donosi „Odluku o proglašenju ratnog stanja“ i Naredbu o proglašenju opće javne mobilizacije.

Dvadesetšestog juna 1992. godine Predsjedništvo RBiH usvaja Platformu za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima.

Predsjedništvo RBiH 23. juna 1992. godine, svojom Naredbom, preimenuje Teritorijalnu odbranu u Armiju RBiH.

Dakle, iako u veoma složenim uslovima, odmah po otpočinjanju agresije, Predsjedništvo RBiH, kao Vrhovna komanda, donosila je ključne odluke za odbranu od agresije:

- *Normativno i pravno je uspostavljena legalna i legitimna oružana sila međunarodno priznate države RBiH: Teritorijalna odbrana, pa ARBiH.*
- *Uređen je i uspostavljen sistem RIK-a OS RBiH i obezbijeđena civilna komanda i kontrola.*

Obezbijeđena je logistička podrška Oružanih snaga ARBiH u skladu sa mogućnostima.

Dakle, Štab Teritorijalne odbrane RBiH 8. aprila 1992. preuzeo je rukovođenje i komandovanje odbranom RBiH od agresije. U tom cilju donesena su, između ostalih, i sljedeća dokumenta, koja su imala historijski značaj za odbranu naše zemlje:

- *Direktiva za odbranu suvereniteta i nezavisnosti RBiH - 12. aprila 1992. godine;*
- *Naređenje MO i ŠTO RBiH o ukupnjavanju jedinica Teritorijalne odbrane - 18. aprila 1992. godine;*
- *Naređenje MO i ŠTO RBiH o mobilizaciji svih jedinica TO RBiH - 8. aprila 1992. godine;*
- *Naređenje za formiranje brigada TO- 27. maja 1992. godine.*

U daljnjem organizacionom jačanju i ustrojavanju ARBiH najznačajnije su sljedeće odluke:

- *Odluka o formiranju operativnih grupa (OG) od 19. jula 1992. godine. Navedenom odlukom se ukupnjavaju armijski sastavi, što je dovelo do unapređenja i uspješnijeg rukovođenja i komandovanja Armijom RBiH. Narastanjem i razvojem ARBiH OG su 18.10.1994. preformirane u divizije;*

- *Odluka o formiranju korpusa ARBiH, 17.08.1992.godine. Ovom odlukom naređeno je formiranje 1. korpusa u Sarajevu, 2. korpusa u Tuzli, 3. korpusa u Zenici, 4. korpusa u Mostaru i 5. korpusa u Bihaću. U junu 1993. godine naređeno je i formiranje 6. korpusa u Konjicu od dijelova 1., 4. i 3. korpusa. Ovaj korpus se ponovo gasi i*

ulazi u sastav 4. korpusa, u februaru 1994. godine. U aprilu 1994. godine formiran je 7. korpus u Travniku - od dijela 3. korpusa.

Teritorijalna odbrana, a poslije ARBiH, je od početka do kraja agresije neprekidno brojčano jačala. Tako je od prvog zvaničnog presjeka 30.06.1992. godine, kada je brojala 131.528 pripadnika, već krajem 1992. godine imala 205.097 pripadnika, krajem 1993. godine 228.000, krajem 1994. godine 227.645 i na kraju rata brojala je 211.036 pripadnika.

Teritorijalna odbrana, odnosno Armija RBiH, je od početka agresije do njenog okončanja zadržala multietnički karakter. Krajem 1992. godine u njenom sastavu bilo je 182.748 ili 89,1 % Muslimana (Bošnjaka), 12.346 ili 6,03 % Hrvata, 6.600 ili 3,22% Srba i 3.385 ili 1,65 % Ostalih. Krajem 1994. godine bilo je 216.160 ili 94,65% Muslimana (Bošnjaka), 7.170 ili 3,15 % Hrvata, 1.762 ili 0,77 % Srba i 4.018 ili 1,77 % Ostalih.

Predsjedništvo RBiH, u ulozi Vrhovne komande, je navedenim uredbama i odlukama u pripremi za odbranu od agresije i neposredno sa otpočinjanjem agresije na RBiH obezbijedilo političke i zakonske osnove za uspostavljenje i funkcionisanje sistema RiK OS RBiH u ratnim uslovima.

Zaključcima sa skupa probosanskih snaga od 10. maja 1991. godine iznijetim u „PROGLASU“ SDA je prihvatila ulogu i odgovornost za borbu na očuvanju BiH i za vojno organizovanje odbrane BiH.

Svojim djelovanjem rukovodstvo SDA, Predsjedništvo BiH i drugi organi stvorili su političke i zakonske pretpostavke za organizaciju, pripremu i funkcionisanje odbrane RBiH. Međutim, preduzete mjere i aktivnosti nisu bile dovoljne da se spriječi agresija, njena zaštita i eskalacija i da joj se spremnije i organizovanije suprotstavi.

Sljedeći zaključci to potvrđuju:

1. Bosanskohercegovačko rukovodstvo nije učinilo dovoljno napora da spriječi smanjenje i razoružanje Teritorijalne odbrane BiH. Moralo je daleko više učiniti na jačanju i očuvanju štabova i jedinica TO. To bi bilo bolje nego što su razvijali Patriotsku ligu i Zelene беретke;
2. Nije učinilo dovoljno ili skoro ništa da spriječi formiranje i funkcionisanje paradržavnih neustavnih snaga srpske i hrvatske velikodržavne orijentacije;
3. Pripreme za odbranu BiH su počele kasno, imajući u vidu da se znalo za pripreme Srbije, Crne Gore i Hrvatske i njihovih sljedbenika u BiH za agresiju na BiH;
4. Izjave i javni istupi zvaničnika BiH da je za rat potrebno dvoje, da mi nismo za rat, su otupili oštricu priprema građana za rat;
5. Znajući kroz šta je prošao muslimanski narod u proteklim ratovima na tlu BiH, ničim im nije ukazivano šta ih očekuje, misleći da nisu ništa krivi, nisu shvatili da su krivi jer su Muslimani;
6. JNA, iako je najvećim dijelom okupirala BiH ili je pomogla srpsko-crnogorskom okupatoru da to učini, nije do samog kraja proglašena agresorom;

7. Sa zakašnjenjem su donešene ključne odluke, naprimjer:

- Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti;
- Odluka o proglašenju ratnog stanja;
- Odluka o općoj javnoj mobilizaciji.

Ako bi tražili i imali u vidu objektivne okolnosti u kojima je djelovalo bh. rukovodstvo, mogli bi donekle opravdati propuste:

1. U to vrijeme je funkcionisala SFRJ i njeni organi. Odluke o smanjenju i razoružanju TO su oni donijeli.
2. Destruktivno djelovanje pripadnika SDS i HDZ u institucijama vlasti BiH i nemogućnosti donošenja i usvajanja odluka.
3. Dok BiH nije priznata kao nezavisna suverena država, nije mogla proglasiti JNA agresorom a ni proglasiti ratno stanje, iako se i nakon priznanja nezavisnosti kasnilo.

Bez obzira na sve, agresija na BiH se nije mogla izbjeći. Rukovodstvo BiH je izabralo, na kraju, jedino pravo opredjeljenje, borbu za nezavisnu i suverenu BiH. Donešene odluke osigurale su pretpostavke za odbranu BiH.

Republika Bosna i Hercegovina i njeni legitimni, probosanski organi, su organizovali, planirali i pripremali odbranu RBiH od agresije. Predsjedništvo RBiH u ulozi vrhovne komande uspješno je upravljalo, rukovalo i komandovalo odbranom RBiH. Posebno je iskazana upornost i mudrost u toku međunarodnih pregovora za opstanak BiH cjelovite, suverene i nezavisne države, posebno imajući u vidu u kakvim su se nepovoljnim okolnostima vodili pregovori. Na kraju, treba istaći da je BiH opstala zahvaljujući hrabrim braniocima i mudrom i upornom rukovodstvu BiH.

Na RBiH je izvršena klasična agresija i od strane Srbije i Crne Gore i od strane Hrvatske. U agresiji su imali i jedan i drugi agresor jake oslonce u samoj BiH od strane srpskog i hrvatskog rukovodstva, od Vojske Republike Srpske i HVO kao i od snaga izdajnika iz bošnjačkog naroda Fikreta Abdića i njegove vojske. Skoro sve presude u Krivičnom sudu u Hagu za bivšu Jugoslaviju koje tretiraju karakter rata (sukob) u BiH tretiraju ga kao međunarodni sukob, a u ključnim presudama navode da je to bio „Udruženi zločinački poduhvat“.

Bosna i Hercegovina, odnosno njeni branioци, vodili su pravedan „Odbrambeno-oslobodilački rat protiv agresora“.

Nakon više od 20 godina poslije Dejtonskog mira, događa se nešto slično. Srbija i Hrvatska se po mnogo čemu ne slažu, ali kada je pretenzija prema BiH i Bošnjacima u pitanju, tu se slažu.

IDENTIFIKACIJA DRŽAVNE GRANICE BIH – PROBLEMI I PERSPEKTIVE

(Šejh Jujo: „Da nije ljubavi prema domovini, ona bi propala“)

UVOD

Identifikacija državne granice Bosne i Hercegovine predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja naše države kao subjekta međunarodnih odnosa. Nažalost, nakon disolucije SFRJ, ovo pitanje sa Republikom Hrvatskom i Republikom Srbijom još nije riješeno. Granične sporove Bosna i Hercegovina nema sa Republikom Crnom Gorom. U avgustu 2015. godine u Beču je parafiran sporazum o granici, a Parlament Republike Crne Gore ratifikovao ga je u decembru iste godine, dok je Predsjedništvo Bosne i Hercegovine to uradilo u januaru 2016. godine. Na taj način, Bosna i Hercegovina i Republika Crna Gora postale su jedine dvije države bivše Jugoslavije koje nemaju graničnih nesporzuma.

Ugovorom o državnoj granici između Bosne i Hercegovine i Republike Crne Gore, potpisanim u Beču 26.08.2015. godine, ratifikacijom u parlamentima obju država, *de facto* je po prvi put i u međunarodno-pravnim relacijama došlo do priznanja granica Bosne i Hercegovine u faktičkom, a ne samo u političkom smislu.

Utvrđivanje granica sa susjedima je jedno od ključnih pitanja koje će Bosna i Hercegovina morati rješavati na svom putu ka članstvu u EU i NATO.

Identifikacija državne granice predstavlja jedno od suštinskih pitanja međunarodnog prava i zbog toga je nužnost postizanja političkog, bilateralnog dogovora u vezi njegovog rješavanja (pravno regulisanje putem verifikacije u parlamentima i objavljivanja u službenim glasnicima). Ukoliko se granični spor ne može riješiti bilateralno, onda je poželjno njegovo rješavanje trilateralno, multilateralno, arbitražom ili na sudu, a nikako oružanim sukobima.

Ovako državno uređenje Bosne i Hercegovine bitno utječe i doprinosi razlikama u tumačenju pitanja identifikacije državne granice. Bosna i Hercegovina ima međunarodno priznanje svog državnog subjektiviteta, teritorijalnog integriteta i nezavisnosti, ali, nažalost, još uvijek ima granične nesporzume sa graničnim državama, osim sa Crnom Gorom.

OPŠTA RAZMATRANJA PITANJA DRŽAVNE GRANICE BOSNE I HERCEGOVINE NAKON DISOLUCIJE SFRJ

Ovo pitanje je i dalje neriješeno i zbog toga je potrebno stvaranje konsenzusa unutar države i definisanje jasne strategije kako štititi interese Bosne i Hercegovine.

U savremenoj pravnoj teoriji i praksi nesporno je da su državna teritorija i državna granica međunarodni pojmovi koji, da bi postojali, trebaju biti uređeni međunarodnim pravom, a što se odnosi na omeđeni prostor između država na kopnu, moru i u zraku.¹

Tako je i sa našom državom koja je doživjela ogromne promjene koje se ogledaju prvenstveno u novouspostavljenom društveno-ekonomskom i političko-pravnom poretku koje se značajno reflektuju i na teritorijalni integritet.

Teritorijalni integritet je vrijednost koja je vezana za teritoriju i od krucijalnog je značaja za državu i za njene granice, pa tako i za Bosnu i Hercegovinu.

U skladu sa načelima međunarodnog prava, državne granice mogu biti utvrđene međudržavnim ugovorom, običajnim pravom koje ne osporava nijedna susjedna država, zatim međunarodnom sudskom ili arbitražnom presudom.

Prilikom utvrđivanja novonastalih državnih granica, nakon disolucije neke države (npr. SFRJ), države sljednice prate načelo „*uti possidetis*“.

I pored postojanja pravila međunarodnog prava, između susjednih država mogu postojati i otvorena granična pitanja oko dijelova granične linije gdje ona nije tačno utvrđena.

Shodno tome, nakon disolucije SFRJ unutrašnje granice njenih socijalističkih republika postale su međunarodne državne granice novonastalih država. Činjenica je da granice unutar jugoslovenske federacije među pojedinim članicama nisu bile definitivno riješene, te da su one bile uzrok brojnih i veoma oštih rasprava u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Na osnovu *Mišljenja broj 3* Međunarodne arbitražne komisije (*Badinterova komisija*) od 11.01.1992. godine u tački 2. utvrđeno je da će se demarkacione linije između Republike Hrvatske i Republike Srbije ili između Republike Srbije i Bosne i Hercegovine ili, eventualno, između drugih susjednih nezavisnih država, moći mijenjati samo putem slobodnog i međunarodnog dogovora. Nadalje, ovim Mišljenjem se smatra da, ukoliko se ne dogovori suprotno, ranije granice između jugoslovenskih republika poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo. To je zaključak na koji navodi princip poštovanja teritorijalnog „*status quo*“ i naročito princip „*utiposidetis juris qui*“.²

Navedeno Mišljenje Badinterove komisije reafirmiralo je i potvrdilo AVNOJ-evske granice između Bosne i Hercegovine, sa jedne strane, i Republike Srbije, Republike Crne Gore i Republike Hrvatske kao njenih susjednih država, sa druge strane.

1 „Pod državnim granicama podrazumevaju se ravni koje dele vertikalno, uključujući tu vazдушnu oblast i zemljinu utrobu, područja dvaju država ili područje jedne države od slobodnog mora“. Dr. Smilja Avramov, *Međunarodno javno pravo, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, str. 204.*

2 Najetović, Džemal, 2017, *Državna granica Bosne i Hercegovine sa Republikom Srbijom, „Znakovi vremena“, broj 79, Sarajevo, str. 219-244.*

Badinterova komisija je ovim Mišljenjem potvrdila sljedeća pravna načela:

- da se vanjske granice moraju poštovati (od svih prije postojećih susjednih država);
- da u nedostatku slobodno postignutog sporazuma postojeće granice između republika postaju zaštićene međunarodnim pravom;
- nikakve promjene tih granica i linije razgraničenja postignute silom nemaju pravno dejstvo.

I pored činjenice da su nekadašnje administrativne granice između republika postale državne granice, u postupcima identifikacije granične linije naišlo se na niz otvorenih pitanja.

Neriješeni granični sporovi, problemi i nesporazumi oko označavanja granica identificirani su kao neke od osnovnih prepreka u efikasnoj implementaciji napora međunarodne zajednice usmjerenih na stabilizaciju i izgradnju mira na Balkanu. Evropska komisija je godinama u svojim izvještajima o napretku isticala i naglašavala potrebu za rješavanjem ovih pitanja kao značajan faktor za uređenje odnosa između država, te doprinos regionalnoj stabilnosti. Neriješeni teritorijalni sporovi mogu narušiti proces integracije, te nesporno imati značajne posljedice na širu regionalnu stabilnost.³

Nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, bilo je neophodno uspostaviti tijela koja će, između ostalog, obavljati zadatke i aktivnosti koji se odnose na utvrđivanje, održavanje i zaštitu međunarodno priznatih državnih granica Bosne i Hercegovine.

U cilju rješavanja otvorenih graničnih pitanja Vijeće ministara BiH je 2016. godine formiralo dvije komisije, čija je osnovni zadatak utvrđivanje i održavanje granica.

Iako je *Mišljenjem broj 3* potvrđeno da su granice između bivših jugoslovenskih republika postale državne granice zaštićene međunarodnim pravom, Bosna i Hercegovina je, prilikom detaljnog utvrđivanja granične linije i ujedno graničnih prelaza sa svojim susjedima, naišla na niz otvorenih pitanja, kako sa Republikom Hrvatskom, tako i sa Republikom Srbijom.

Težišna razmatranja u ovom eseju usmjerena su na evropska kretanja, koja ne mogu biti posmatrana izdvojeno iz svjetskog konteksta međunarodnih odnosa, i to njihovih političkih, ekonomskih i sigurnosnih izazova.

Proglašenje državne nezavisnosti Bosne i Hercegovine, između ostalog, imalo je za posljedicu i otvaranje pitanja identifikacije državne granice čije je političko i pravno uređenje još uvijek aktuelno.

Polazno razmišljanje o ovom problemu polazi od prilika vezanih za složeno administrativno i ustavno uređenje države, nedostatak legislative na državnom nivou u odnosu na pitanje granica, potrebu stvaranja konsenzusa između tri etničke stra-

3 Halilović, Amir, Suljić, Alija, 2016, Granični (teritorijalni) sporovi Bosne i Hercegovine sa susjednim državama, Zbornik radova PMF, broj 12, Tuzla.

ne, nedostatak jasno definisane strategije kako štiti interese Bosne i Hercegovine i nedostatak državotvorne politike u rješavanju pitanja granica.

Od kraja osamdesetih godina 20-og vijeka u SFRJ su bila karakteristična sve veća sporenja republičkih elita o načinima rješavanja najvažnijih državnih i nacionalnih problema. Poslije niza bezuspješnih pregovora oko redefinisanja odnosa u jugoslovenskoj federaciji, uslijedilo je osamostaljenje Republike Slovenije i Republike Hrvatske, a zatim i tada Republike Makedonije i Bosne i Hercegovine iz sastava SFRJ. Obzirom da je raspad države uglavnom bio praćen upotrebom sile i da se odvijao uporedo sa ostvarivanjem prava na samoopredjeljenje, čitav proces bio je praćen monitoringom vodećih međunarodnih organizacija.

Kada je proces raspada došao u kritičnu fazu na međunarodnom planu pokrenuto je pitanje sukcesije SFRJ. Prvi zvanični pregovori o sukcesiji počeli su pod pokroviteljstvom Mirovne konferencije evropske zajednice 27.08.1991. godine, na vanrednom sastanku ministara vanjskih poslova u Briselu. Na istom sastanku konstituisana je Arbitražna komisija kao savjetodavno tijelo za iznošenje mišljenja svim zainteresovanim stranama u jugoslovenskom procesu, o sadržaju i dometu pozitivnih pravila međunarodnog prava. Za Bosnu i Hercegovinu sukcesija se poklapa sa 06.03.1992. godine, kada su objavljeni rezultati o referendumu o nezavisnosti od 29.02. i 01.03.1992. godine.

MEĐUNARODNO-PRAVNI OKVIR ZA IDENTIFIKACIJU DRŽAVNE GRANICE BIH

Značaj identifikacije državne granica Bosne i Hercegovine i određenja titulara u korist države, od velike je važnosti, u cilju postizanja održivog rješenja koje će biti bazirano na pravnim argumentima i koji će značiti put prema euroatlantskim integracijama, članstvu u EU i NATO-u, zašto je neophodna suštinska promjena odnosa vlasti prema državnim granicama, a sa druge strane da država u skladu sa teritorijalnim suverenitetom i integritetom ostvaruje svoju pravnu sposobnost (subjektivitet) i ekonomsku moć. Na domaćim političkim strukturama je da ovo prepoznaju i iskoriste.

Predmet i zadatak ovog tima je da odgovori na pitanja karaktera uređenja, a dijelom i osporavanja državnih granica Bosne i Hercegovine. U savremenoj pravnoj teoriji i praksi državna teritorija je dio prostora (kopna, vode, zračnog prostora) omeđenog državnim granicom i predstavljaju međunarodne pojmove koji su uređeni međunarodnim pravom. To znači da se za državu u smislu međunarodnog prava vežu državni teritorij (određeno područje), ljudstvo (stanovništvo), organizacija vlasti neovisna o drugoj državi (suverenost). Postanak same države treba biti efektivan. Nauka međunarodnog prava razlikuje dva načina nastanka nove države: originaran i derivativan.⁴ Do nastanka Bosne i Hercegovine dolazi ni na čijem području (*terra nullius*) i slobodno se može reći da je do Dejtonskog sporazuma BiH nastala originarno, a nakon njega i disolucije SFRJ, derivatno.

4 Jurilj, Lana, 2017, Država kao subjekt međunarodnog prava s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Mostar, Sveučilište u Mostaru, str. 119.

Shodno tome, granične linije se pokušavaju egzaktno utvrditi određenim dvostranim ili višestranim ugovorima, državnim ugovorima ili međunarodnim ugovorima, da bi nakon toga bili potpisani ili ratifikovani - verifikovani.

Tako da se danas različito tumači definiranje državnih granica i ono se posmatra iz različitih aspekata: historijskog, geopolitičkog, pravnog, ideološkog, kulturološkog, nacionalnog i dr. Međunarodno pravo štiti državne granice kako u pogledu njihovog uspostavljanja, tako i u pogledu njihovog mijenjanja. Državne granice se razdvajaju ravninom i linijom dvije države u zraku, na tlu (vodi) i ispod površine tla (vode). U teoriji međunarodnih odnosa primarno se govori o etničkim granicama⁵. Danas imamo tendencije da se granice jedne države poklapaju sa etničkim prostiranjem nacije. Etničko - nacionalno pitanje je dosta kompleksno pitanje i danas imamo u cijelome svijetu da države imaju tako heterogenu strukturu stanovništva. Takav slučaj je i sa Bosnom i Hercegovinom i pitanje granica je često dijametralno suprotnih stavova od državnog uređenja Bosne i Hercegovine. Nacionalni interes postao je i oznaka za korištenje državne moći u međunarodnim odnosima spominje se i pitanje prirodnih granica. Prirodne granice se smatraju najidealnijim granicama za sigurnost države, za međunarodnu trgovinu, za međunarodni saobraćaj, za međunarodni položaj i dr. Međutim, nacionalne države često nemaju prirodne granice. Naši susjedi drže otvorena granična pitanja iz razloga da u dijelu svojih nacionalnih etnija u BiH imaju navijački odnos prema sebi.

Danas, pitanje teritorijalnih promjena i promjena državnih granica, predstavlja jedno od suštinskih pitanja međunarodnog prava. Teritorija i državne granice su osnovni uslov postojanja države i ona može postojati ako je u stanju sačuvati teritoriju. Štiteći nju, međunarodno pravo na isti način štiti državne granice kojima je određena cjelovitost države.

Zbog svoje konzistentnosti, načelo *uti possidetis* postalo opće prihvaćeni princip općeg međunarodnog prava.⁶

Pravni okvir za identifikaciju naše državne granice sa susjednim državama je Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini od 14.12.1995. godine i *Mišljenje broj 3* Međunarodne arbitražne komisije Konferencije o Jugoslaviji (Badinterova komisija).⁷

5 Herco, Belma, 2015, Pravna priroda granica između država, s osvrtom na problem njihovog utvrđivanja, Magistarski rad, Kiseljak, str. 7.

6 „Osim gdje se drugačije dogovori, bivše granice postaju državne granice zaštićene međunarodnim zakonom. Ovaj zaključak proizilazi iz principa poštovanja teritorijalnog statusa quo i, osobito, iz principa *uti possidetis*. *Uti possidetis*, iako se na početku primjenjivao u rješavanju pitanja dekolonizacije u Americi i Africi, danas je poznat kao opšti princip, kako je naveo Međunarodni sud pravde u svojoj odluci od 22. decembra 1986. g. u parnici između Burkine Faso i Malija (Spor o državnoj granici, 1986. ICJ Izvještaji 554 i 565): „Uprkos tome, ovaj princip nije specijalno pravilo koje se isključivo odnosi na jedan specifičan sistem međunarodnog prava. To je opšti princip, koji se logički vezuje sa fenomenom dobijanja nezavisnosti, gdje god se desi. Njegova očigledna svrha je spriječiti da nezavisnost i stabilnost novih država budu ugrožene bratoubilačkim borbama...“ (Mišljenje broj.3. Arbitražne komisije, Pariz, 11. januar 1992.-Arbitražna komisija I.C.F.Y.)

7 Perković, Zoran, 2013, Identifikacija državne granice između BiH i Republike Hrvatske i druga granična pitanja, Vanjskopolitička inicijativa BiH, Sarajevo, str. 1-4.

Danas pored otvorenih graničnih pitanja sa Republikom Srbijom, Bosna i Hercegovina ima isti problem i sa Republikom Hrvatskom, sada punopravnom članicom Evropske unije, što dodatno usložnjava situaciju, jer je njen prijem trebao biti uslovljen rješavanjem pitanja granica sa susjednim državama, a što se nije desilo.

Geneza svih teritorijalnih sporova Bosne i Hercegovine sa susjednim državama datira iz perioda nastajanja SFRJ, kada su današnje međunarodne granice predstavljale samo unutrašnje, granice socijalističkih republika. Disolucijom SFRJ i nastaju ozbiljne teškoće prilikom precizne delimitacije i demarkacije, kao i funkcionisanje novih međunarodnih granica.

Imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina specifična državna zajednica, kako zbog složenog oblika državnog uređenja, tako i zbog njenog specifičnog položaja i međunarodno pravnog statusa, iziskuje se donošenje odluka uz puni konsenzus, tako da pitanje identifikacije državnih granica daje dodatnu dimenziju.

Granice Bosne i Hercegovine, gledano u cjelini, su političko-geografske odrednice kojima bi trebala biti definisana njena površina. S obzirom da joj granice nisu verifikovane sa dvije od tri države, površina njene teritorije nije zaokružena, bar kada su u pitanju manje površinske mjere od 1 km².

Postupak uređenja državnih granica koji prolazi kroz tri faze. Faza delimitacije, koja se sastoji u zaključenju sporazuma o granicama ili u utvrđivanju granica putem sudske arbitražne odluke, zatim faze demarkacije koja se sastoji od približeg obilježavanja i faze elaboracije koja se sastoji od faze pismenog elaborata sa opisom granične linije i podizanje graničnih stubova ili kamenih znakova koji se najčešće označavaju brojevima, a ponekad podizanjem žičane ograde. Takvi međunarodno utvrđeni dokumenti trebali bi da budu garancija ili dokaz u eventualnom graničnom sporu.⁸

Neriješeno pitanje identifikacije granica Bosne i Hercegovine, nedostatak zakonski normiranog odnosa državnih organa, jednostranih rješenja, sadržaja političkih dogovora praćenih različitim interesima bez želje za dogovorom, efikasno se koristi, za opstrukciju rješenja zasnovanih na međunarodnim pravnim argumentima, pri čemu se koristi nedovoljan uticaj Međunarodne zajednice na realizaciji Zaključaka Badinterove komisije.

Na ovaj način možemo postojeći odnos svih subjekata koji utječu na trenutno stanje identifikacije državnih granica Bosne i Hercegovine dovesti u odnos uzroka i posljedica sadašnjeg stanja, kao i predvidjeti trajanje ovog neriješenog statusa, ako se ne inicira najbolje - optimalno rješenje, kako za Bosnu i Hercegovinu, tako i za susjedne države.

Potrebno je povećati fond saznanja u pogledu identifikacije granica BiH i ponudi pouzdan odgovor na pitanje: „Zašto je pitanje identifikacije granica Bosne i Hercegovine neriješeno“? Da li zbog različitih mišljenja u vezi sa prirodom i karakterom utvrđivanja granica naše države, nepostojanja potrebne legislativne na državnom nivou, ra-

8 Herco, Belma, 2015, Pravna priroda granica između država, s osvrtom na problem njihovog utvrđivanja, Magistarski rad, Kiseljak, str. 8.

zličitog tumačenja ustavnih odredbi, komplikovane ustavne strukture ili su ovi činioци međusobno isprepleteni, pa u zajedničkoj sprezi čine ovo pitanje neriješenim.

Složeno administrativno uređenje države je postavilo okvir za rješavanje pitanja identifikacije granica Bosne i Hercegovine u kojem se isprepliću različiti politički interesi koji su u vezi sa različitim stavovima i tumačenjima karaktera državnih granica, što za posljedicu ima još uvijek neriješen problem državnih granica.

Bosna i Hercegovina trenutno ima donešen Zakon o graničnoj kontroli, Strategiju integriranog upravljanja granicom u Bosni i Hercegovini za period 2015 - 2018. godina, koji se, u nekoj formi, bave problemom granica, ali nema zakonskog okvira koji bi precizno riješio identifikaciju državne granice, što stvara ogroman prostor za djelovanje različitih mišljenja i utjecaja kako unutrašnje tako i vanjske politike.

Neriješeni granični (teritorijalni) sporovi i problem oko označavanja granica identificirani su kao neke od osnovnih prepreka u efikasnoj implementaciji napora međunarodne zajednice usmjerenih na stabilizaciji i izgradnji mira na Zapadnom Balkanu. Evropska komisija je godinama u svojim izvještajima o napretku isticala i naglašavala potrebu za rješavanjem ovih pitanja kao značajan faktor za uređenje odnosa između država, te doprinos regionalnoj stabilnosti. Neriješeni teritorijalni sporovi mogu narušiti proces integracije i imati značajan utjecaj na ukupnu sigurnosnu situaciju.

Svakako, međunarodna iskustva mogu pomoći u pogledu pravilnog rješavanja ovog problema s ciljem ratifikacije državnih granica u skladu sa međunarodnim standardima.

DISOLUCIJA SFRJ I MIŠLJENJA EVROPSKE UNIJE

U okviru Konferencije o SFRJ, pripremljen je Okvirni plan za rješavanje jugoslavenske krize. Ovaj evropski plan predstavljen je liderima šest republika SFRJ u Hagu 01.10.1991. godine. Tada ga je jedino odbio Slobodan Milošević, a kasnije i Skupština SR Crne Gore, koja je obesnažila potpis svog predstavnika na Konferenciji. Iako je ovaj sastanak završen neuspjehom, Konferencija o Jugoslaviji je nastavila da radi u okviru stručnih grupa. Da bi se pribavili stavovi o najosjetljivijim pravnim pitanjima, Evropska zajednica je formirala *Arbitražnu komisiju*, sastavljenu od najuglednijih pravnih autoriteta! Komisiju su sačinjavali predsjednici ustavnih sudova Španije, Francuske, Njemačke, Italije i Belgije.

Na čelu joj je bio predsjednik Ustavnog suda Francuske Robert Badinter, pa se ova komisija kolokvijalno nazivala i *Badinterova komisija*.

Komisija je usvojila veći broj mišljenja o pojedinim pitanjima koja su odigrala presudnu ulogu u rješavanju jugoslovenske krize. Tako je svojim *Mišljenjem broj 1*, koje je objavljeno decembra 1991. godine, Komisija konstatovala da se Socijalistička federativna republika Jugoslavija nalazi u procesu disolucije. Time je potvrđeno da se republike nisu otcijepile, nego da je došlo do raspada bivše države. Dakle, ne

radi se o secesiji, nego o disoluciji. Kasnijim *Mišljenjem broj 8*, iz jula 1992. godine, Komisija je konstatovala da je *proces disolucije završen*, da SFRJ više ne postoji i pozvala je nove države, nasljednice bivše SFRJ da, u skladu sa Bečkim konvencijama o sukcesiji država iz 1978. i 1982. godine i drugim pravilima međunarodnog prava, riješe pitanja nasljedstva, pri čemu sve države sljednice imaju jednaka prava.

Na osnovu ovih mišljenja, koja su podržale i Evropska zajednica i najveći broj država i međunarodnih organizacija, odlukama Vijeća sigurnosti i Generalne skupštine Ujedinjenih nacija oduzeto je pravo novonastaloj Saveznoj republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) da zauzima mjesto u Generalnoj skupštini te svjetske organizacije. Naloženo joj je da, kao što su to uradile i druge bivše republike, podnese zahtjev za prijem u Ujedinjene nacije.

Veoma su važna i druga mišljenja Arbitražne komisije. Tako se u *Mišljenju broj 3*, iz januara 1992. godine, konstatuje da su postojeće granice republika zaštićene međunarodnim pravom i da predstavljaju međunarodno priznate granice koje se ne mogu mijenjati silom. U *Mišljenju broj 2*, objavljenom 15.01.1992. godine, na pitanje koje je postavila Republika Srbija: "*Da li srpsko stanovništvo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao konstitutivan narod Jugoslavije, uživa pravo na samoopredjeljenje?*" Komisija je, između ostalog, odgovorila: "*Pravo na samoopredjeljenje ne može dovesti do izmjene granica koje postoje u trenutku stjecanja nezavisnosti (uti possidetis juris)*". Za BiH je posebno značajno *Mišljenje broj 4*, od 15.01.1992. godine, koje se odnosi na pitanje međunarodnog subjektiviteta BiH, o čemu će kasnije biti riječi.

KRITERIJI ZA PRIZNAVANJE NOVIH DRŽAVA

Na samitu Evropske unije (poslije Sporazuma iz Maastrichta, Evropska zajednica je prerasla u Evropsku uniju), održanom u Briselu 17.12.1991. godine, usvojena su dva važna dokumenta:

Deklaracija o kriterijima za priznanje novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu, u kojoj se zahtijeva da se države koje traže priznanje obavežu da će poštivati Povelju UN, Završni akt iz Helsinkija i Parišku povelju o novom poretku u Evropi, usvojenih u okviru OSCE-a, i, posebno, da će garantovati i poštivati prava nacionalnih manjina i etničkih zajednica. Od ovih država se, takođe, traži da poštuju principe nepovredivosti granica, da pitanja sukcesije rješavaju u skladu sa međunarodnim pravom, kao i da će izvršavati obaveze u procesu razoružanja i neširenja nuklearnog naoružanja.

Deklaracija o Jugoslaviji najavljuje spremnost Evropske zajednice i njenih država-članica da, počevši od 15.01.1992. godine, priznaju sve one jugoslovenske republike koje se pridržavaju principa iz prethodne Deklaracije i koje do 23.12.1991. godine dostave zahtjev za priznanje koji će sadržavati: izjavu da prihvataju Nacrt Okvirnog sporazuma o rješavanju krize u Jugoslaviji predloženog u Hagu, obavezu da će usvojiti čvrste ustavne i političke garancije da nemaju teritorijalnih pretenzija

prema susjednim i drugim državama i da neće provoditi neprijateljsku propagandu prema susjednim ili bilo kojim drugim državama.

Zahtjeve su podnijele BiH, Slovenija, Hrvatska i Makedonija. Oni su proslijeđeni Arbitražnoj komisiji da ih procijeni i da svoje mišljenje o ispunjavanju zadatah uslova. Na osnovu ovih mišljenja Evropska zajednica je 15.01.1992. godine priznala Sloveniju i Hrvatsku. Zbog protivljenja Grčke, nešto kasnije je priznata i Makedonija, ali pod kompromisnim nazivom „Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija“.

Razmatrajući zahtjev Bosne i Hercegovine, Komisija je utvrdila da je Ustavom i pravnim sistemom BiH uspostavljen demokratski poredak i da postoje garancije ljudskih sloboda i prava, te da su nadležni državni organi usvojili dokumente kojima se preuzimaju sve obaveze predviđene u deklaracijama Evropske zajednice. Komisija, takođe, konstatuje da se srpski članovi Predsjedništva SRBiH nisu pridružili ovim izjavama, te da su, izvan institucionalnih okvira SRBiH, formirana tijela i isticani zahtjevi “srpskog naroda u BiH” da ostane u sastavu Jugoslavije, odnosno da proglasi nezavisnost “Srpske republike Bosne i Hercegovine”. “U takvim okolnostima” zaključuje se u *Mišljenju broj 4 - “Arbitražna komisija smatra da se izražavanje volje stanovništva Bosne i Hercegovine, da se SRBiH konstituiše kao suverena i nezavisna država, ne može smatrati potpuno osnovanim. Ta ocjena bi mogla da bude promijenjena ukoliko bi u tom pogledu Republika koja je formulisala zahtjev za priznanje pružila garancije eventualno putem referenduma na koji bi bili pozvani da učestvuju svi građani SRBiH, bez razlike i pod međunarodnom kontrolom.”* Time je Badinterova komisija, poštujući Ustav SRBiH, koji to predviđa, zatražila da se na referendumu građana izrazi njihov stav prema državnoj nezavisnosti i suverenosti i međunarodnom priznanju Bosne i Hercegovine.

ODREĐENI MEĐUNARODNI DOKUMENTI I MIŠLJENJE U VEZI GRANICA

Pravila o razgraničenju privrednog i epikontinentalnog pojasa u pravu mora između susjednih država. Odgovarajući propisi (članci 74. i 83. Konvencije UN o pravu mora iz 1982) upućuju stranke da to razgraničenje uredi sporazumno na osnovu međunarodnog prava “radi postizanja pravičnog rješenja”. Izvan sudskog odlučivanja, koje se završava obavezujućom presudom, a u nedostatku objektivnijih kriterija, *pravičnost* ima mali značaj kao cilj postizanja nekog rješenja. Npr. u pregovorima o razgraničenju nekoga kopnenog ili morskog prostora svaka od stranaka tvrdit će da je njezin zahtjev pravičan, a da je zahtjev susjedne države nepravičan, neumjeren i nerazuman. Zbog toga, niti kao sredstvo, a ni kao cilj, pravičnost ne može biti zamjena za pravna pravila, niti može biti izvorom međunarodnoga prava.

Opće konvencije o kodifikaciji međunarodnog prava redovno sadrže načela kojima se potvrđuju pravila općeg međunarodnog prava, ili se očekuje da njihove odredbe u ta pravila prerastu. Ta načela sročena su u obliku impersonalnih (bezličnih) normi, na način da se domet njihove primjene ne ograničava samo na stranke ugovora. Tako npr. član 90. Konvencije UN o pravu mora iz 1982. glasi: “Sve države,

obalne i neobalne, imaju pravo da na otvorenom moru plove brodovi pod njihovom zastavom". Slični propisi nalaze se i u nekim deklaracijama Generalne skupštine UN, a ponekad i u presudama i savjetodavnim mišljenjima Međunarodnog suda.

U savjetodavnom mišljenju od 26.04.1988. godine, Sud je jednoglasno dao potvrđan odgovor. Između ostaloga, naveo je sljedeće: "...Bilo bi dovoljno pozvati se na osnovno načelo međunarodnog prava o njegovom prvenstvu nad domaćim pravom. To načelo odavno je podržano u međunarodnoj arbitražnoj i sudskoj praksi, poput slučaja Alabama između Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, i zatim je bilo često potvrđivano, npr. u slučaju Grčko-Bugarskih 'Zajednica' u kojem je Stalni sud međunarodne pravde odlučio: "Općepriznato je načelo međunarodnog prava da u odnosima između Sila ugovornica nekog ugovora, odredbe unutrašnjeg prava ne mogu imati prednost pred onima iz ugovora" (Series B, No. 17, p.32)." (pp. 34-35, para.57).

Prekratni Stalni sud međunarodne pravde u jednoj presudi iz 1926. pošao je i korak dalje i priklonio se dualističkom stajalištu, izjednačujući zakone stranaka u sporu s običnim činjenicama. Bilo je to u presudi o njemačkim interesima u poljskoj Gornjoj Šleskoj: "Sa stanovišta međunarodnog prava i (ovog) Suda koji je njegov organ, nacionalni su zakoni obične činjenice, manifestacije volje i aktivnosti država, na isti način kao i njihove sudske odluke i upravne mjere. Sud sigurno nije pozvan da tumači poljski zakon kao takav, ali ništa se ne suprotstavlja tome da se Sud izjasni o pitanju postupa li Poljska, primjenjujući taj zakon, u skladu s obavezama koje joj je postavila Ženevska konvencija u odnosu na Njemačku." (Series A, No.7, p.19).

Jednak je bio pristup Arbitražne komisije Konferencije o bivšoj Jugoslaviji pod predsjedanjem Roberta Badintera. U *Mišljenju broj 1*, od 29.11.1991, Komisija je istakla da u svrhu primjene kriterija o postojanju ili nestanku neke države: "...oblik unutrašnje političke organizacije i ustavne odredbe obične su činjenice, mada ih je neophodno uzeti u obzir da bi se utvrdilo moć neke Vlade nad stanovništvom i teritorijem" (te države).

Komisija je, ipak, bila uzela u obzir neke od unutrašnjih propisa bivše države. Tako je u *Mišljenju broj 3*, od 11.01.1992. godine, najprije bila utvrdila pravilo da, osim u slučaju suprotnog sporazuma, prijašnje granice između federalnih jedinica (Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine) postaju granice zaštićene međunarodnim pravom. Zatim ga je potvrdila suplementarnim argumentom: "To je pravilo tim lakše primjenljivo između republika, obzirom da je u stavovima 2. i 4. člana 5. Ustava SFRJ bilo regulisano da se teritorij nijedne republike i njene granice ne mogu mijenjati bez njenog pristanka."

Napokon, u *Mišljenju broj 15*, od 13.08.1993, Komisija je istaknula sljedeće: "Dok unutrašnji zakoni predstavljaju obične činjenice u odnosu na međunarodno pravo, važno je ipak voditi računa o strukturi i nadležnostima NBJ (Narodne banke Jugoslavije) onakvim kakve proizlaze iz Ustava SFRJ od 21.02.1974. godine i iz Zakona o NBJ iz novembra 1989. godine."

NOVI SVJETSKI POREDAK ILI STARE SVJETSKJE DILEME

Rasprava na temu "*novi svjetski poredak*" implicirana je aktualnim turbulencijama na međunarodnoj sceni, ali i izazovima za očuvanje stabilnosti u pojedinačnim regijama koje se odražavaju na mondialnu stabilnost u cjelini. Rasvjetljavanje termina *novi svjetski poredak* uključuje i dilemu - da li takvo nešto uopšte postoji, a potom otkud ili otkad se nalazi u upotebi.¹ Literatura devedesetih godina puna je različitih tumačenja pojma "*novi svjetski poredak*". Joseph Nye u radu „What New World Order“² zapisa da postoje dva glavna pristupa ka svjetskom poretku. Prvi je baziran na teoriji realizma, čiji su zastupnici, između ostalih, Richard Nixon, američki predsjednik i njegov savjetnik za sigurnost Henry Kissinger.³ Bazični pristup je da se na međunarodnoj političkoj sceni dešavaju zbivanja i procesi između suverenih država balansirani u zavisnosti od moći svake od tih država. Prema takvom pristupu, svjetski poredak je produkt stabilne distribucije moći između glavnih država. Ovdje se nameće dilema broja odnosno distribucije moći tih država prema kontinentalnoj zastupljenosti ili po nekima drugim aspektima ili vrijednosti. Tako, pojavljuje se opservacija o glavnim državama, koje su stalne članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija: Sjedinjene Američke Države, Kina, Ruska Federacija, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske i Francuska. Naravno, tu se pojavljuje i druga bazičnost, prema broju stanovnika ili prema ekonomskim pokazateljima bruto društvenog proizvoda (na engleskom jeziku GDP). U tom kontekstu, ovdje se uključuju Indija, ali i Japan, Njemačka, Turska ili druge države. Drugi pristup ka izučavanju svjetskog poretka je baziran na liberalnoj teoriji. Jedan od reprezenata ove teorije je i spomenuti autor Joseph Nye, koji uvažava ideje lidera koje je zastupao američki predsjednik Vudro Wilson. Liberali interpretiraju da je svjetski poredak napredniji poredak ukoliko to nije samo spajanje država već i između naroda. Postulati takvog pristupa su širenje

1 Sintagma '*novi svjetski poredak*' je predstavljena 1968. godine od Guvernera Njujorka Nelsona A. Rokfelera, kada je najavljivao da će kao predsjednik raditi na njegovom stvaranju. Navode se i druge osobe koje su upotrebljavale ovaj termin, kao što je Adolf Hitler, Džon Kenedi, Karl Marks, pa i crkveni reprezent Papa Pije IX.

2 <https://www.foreignaffairs.com/articles/1992-03-01/what-new-world-order> datum pristupa 17.04.2019. godine

3 Kissinger je najavljivao 1975. godine "Naša nacija je jedinstveno nadarena da igra stvaralačku i presudnu ulogu u Novom poretku koji se uobličava oko nas".

vrijednosti kao što je demokratija i ljudska prava, koje su uključene i razvijaju se putem međunarodnog prava i institucija, kao što su Ujedinjene nacije.

U vezi pristupa „*novom svjetskom poretku*“ zanimljivo je i stajalište James Schlesinger, ličnosti sa bogatom karijerom: sekretar za energiju (1977-79), sekretar za odbranu (1973-75), te direktor Centralne Obavještajne Agencije-CIA (1973). Tako James Schlesingera smatra: „Ako ta fraza znači da je svjetski poredak oštro izmijenjen u odnosu na stroge podjele Hladnog rata, onda je jasno da je to tačno i da će svjetski poredak biti nov, obilježen novom stabilnošću.⁴ Iz navedene fragmentarne elaboracije, očito je da se može raspravljati o tome da li postoji „*novi svjetski poredak*“. Na takvu konstataciju upućuju promjene u međunarodnom okruženju, čija širina i tempo u posljednjoj deceniji XX stoljeća su bili nevjerovatni, pa i nezamislivi prije samo desetak godina, nego što su postali uobičajena pojava. Ilustracije radi je kraj Hladnog rata i „*topljenje*“ socijalističkog lagera država (SSSR, Čehoslovačka, SFR Jugoslavije).

Upotreba sintagme *novi svjetski poredak* započela je renesansu u obraćanju američkog predsjednika George Busha nakon iračke invazije na Kuvajt. U odnosu na tadašnji sveukupni kontekst, to je značilo u postblokovskoj eri da je novi odnos snaga i moći uspostavljen u pravcu osiguranja mira i sigurnosti u svijetu, ili drugačijih ciljeva. Karakteristike tadašnjeg međunarodnog stanja, odnosno situacije kada je predsjednik George Bush često upotrebljavao termin „*novi svjetski poredak*“ mogu se analizirati i eventualnim namjerama za propagiranje tadašnje politike SAD-a. Razlog da je Bush govorio o *novom svjetskom poretku* može se tumačiti i kao opravdanje građanima SAD-a da ta zemlja angažira oružane snage u sukobu na Golfskom zaljevu.⁵ Posebno nakon iskustava o angažmanu SAD u Vijetnamskom ratu.⁶ Cijena tog angažmana može se posmatrati i kao korak u suprotstavljanju uticaja talasa komunizma, te čišćenju Istoka od toga talasa, bez obzira na cijenu, što se ispostavilo na kraju. U tom kontekstu, može se konstatirati i da je „*stari svjetski poredak*“ pred-

4 James Schlesinger, „New Instabilities, New Priorities,“ Foreign Policy, Number 85 (Winter 1991-1992), str.4:

5 Kada su SAD 1990-tih odlučile da se uključe u Golfski sukob, a potom i XXI-om stoljeću da se Irak sankcionira zbog posjedovanja oružja za masovno uništavanje, koje je bilo samo opravdanje, šta su donijele narodu Iraka. Oružje za masovno uništavanje nikada nije pronađeno i izjave visokih dužnosnika SAD-a o njihovom posjedovanju više se i ne spominju, niti se povlači pitanje lažnog svjedočenja, kao ni moralnog kredibiliteta. Naravno, postavlja se i pitanje koliko je narodu Iraka bolje, u pojedinim aspektima sigurnosti da jeste, nego u periodu režima diktatora Sadama Huseina. Prisutna su mišljenja da je Irak i dalje u nekom obliku ograničene samoopredijeljenosti, zbog karaktera prisutnosti oružanih snaga na svom teritoriju. U svemu tome, bio je izazov i borbe, i potom oslobađanje od okupacije samozvane Islamske države (ISIL). Patnje i stradanja naroda Iraka nisu prestajala, počev od bombardovanja, ili terorističkih akata i samoubilačkih djelovanja, pa do prolaženja iskustava u zatvoru Abu Graib, u kojem su smješteni osumnjičeni za pripadnost ili aktivno djelovanje u okviru Al-Quida.

6 Vijetnamski rat, opasan i nemoralan sukob, između Vietcong, Sjevernovijetnamske armije, Južnovijetnamske armije, pripadnika Vojske SAD. Američka administracija je podržavala marionetsku vlast Južnog Vijetnama u borbi protiv komunističkog Sjevernog Vijetnama. Korupcija je „*carovala*“ u Južnom Vijetnamu i stanovnici su bili potlačeni. Sa druge strane, Sjever je imao najvažniji cilj, samoodređenje i ujedinjenje države. Komunizam je bio više kao sredstvo za ostvarenje tih ideala nego kao ideologija. Na kraju, Sjever je pobijedio, jer su bili opredijeljeni da ne odustanu od borbe protiv invazije Vojske SAD-a. Snage SAD-a su se povukle, i to je dovelo do zaustavljanja rata između Sjevera i Juga, u kojem je mnogo ljudi izgubilo svoje živote, a mnogo je njih ranjeno ili oboljelo zbog ratnih dejstava. Vijetnam je danas komunistička zemlja. Dilema je ili ne, šta je SAD postigao u tom ratu.

stavljao odnos Komunističke partije i nakon toga uslijedile su brojne promjene usljed kraja „Hladnog rata“.

Promjene nakon ere „Hladnog rata“ su i prekomponiranje bivših federalnih i(li) socijalističkih država: SFR Jugoslavija, Čehoslovačka i SSSR. Proces prekomponiranja bivših republika od SSSR-a i razdvajanje Čehoslovačke je okončano relativno mirno, mada su u nekim bivšim sovjetskim republikama vođeni međuetnički i razni drugi sukobi. Međutim, proces dezintegracije u bivšoj Jugoslaviji, zbog unutrašnjih protivrječnosti između republika i autonomnih pokrajina (u Srbiji) imao je, zbog vođenih ratova, teške posljedice.

Nakon dvije decenije od promjena sa krajem „Hladnog rata“, evidentne su promjene u svjetskom kretanju, odnosno transformaciji unipolarnog svjetskog sadržaja u drugačiju-multipolarnu svjetsku manifestaciju. Taj proces se odvija i za sobom povlači značajne promjene koje impliciraju nestabilnosti na međunarodnoj sceni ili bolje reći, aktuelni međunarodni sistem je izložen nestabilnosti. Štaviše, situacija zbog nuklearnih potencijala zahtijeva rješavanje s izuzetnom pažnjom, upravo zbog potencijala koji mogu uzrokovati veliki kolaps, koji je realnost, a ne više fikcija. Stoga, kada savremenu zbilju na međunarodnoj sceni karakteriziraju situacije koje predstavljaju opasnost za „topljenje“ čovječanstva, pitanje se postavlja opravdano - da li su aktuelni svjetski lideri opredijeljeni i da li će u potpunosti razumjeti izazove koji se događaju u realnom vremenu i koje su realne opasnosti za stanovništvo, ne samo više jedne države, ili regije, već i šire. Ako se prethodna konstatacija postavi u ravan sa ulogom SAD-a ili Rusije ili Kine u političkim okvirima, ulogom u UN i drugim organizacijama, sa turbulencijama na ekonomskom tržištu, a posebno sa akcijama koje se mogu oslikati kao „ujedi“, onda je pitanje „kuda lebdi“ planeta Zemlja i u kojoj fazi je ostvarenje promjena koje impliciraju kreiranje „novog svjetskog poretka“.

Slijedom prethodnih fragmenata, termin „*novi svjetski poredak*“ implicira analizu njegovih konstituensi. Dilema je, koja u biti karakterizira cjelokupna razmatranja u ovom radu, može li se govoriti o opsegu, karakteristikama ili varijacijama upotrebom atributa novi ili stari, ili je u pitanju „brand“ koji se koristi u promoviranju određenih politika. Konstituense svjetskog poretka mogu se posmatrati sa političkog, pravnog ili ekonomskog ili vojnog stajališta. Ili multidisciplinarno. Političko stajalište je upravo usmjereno na teorijama koje su prethodno naznačene, i koje sintetiziraju pravce djelovanja ključnih političkih lidera u promoviranju i provođenju njihovih ideja, na nacionalnom i(li) međunarodnom nivou.

Pravni aspekt je usmjeren na definirani poredak u pogledu pravnih okvira za organiziranje i funkcioniranje svjetskog poretka. Naravno, ovdje se prepoznaje mjesto i uloga Ujedinjenih nacija, njenih specijaliziranih agencija, kao i regionalnih organizacija, te implikaciju izvora i oblasti međunarodnog prava na očuvanju i funkcionisanju svjetskog poretka. Bez pretenzije da se dublje analizira funkcionalnost međunarodnog prava, za rasvjetljavanje pravnog stajališta svjetskog poretka bitno je naznačiti neke njegove karakteristike. Hijerarhija je horizontalna u procesu verifikiranja ključnog izvora prava, ugovora, i to se posebno odražava na implemen-

taciju pravnih mjera za nepoštivanje ili odbijanje međunarodnog prava. Nadalje, karakteristika je i volja „moćnih država“ da imaju mogućnost rezervi ili odbijanja da se povinuje normama za koje se i same deklarativno zalažu ili čak budu određeno vrijeme potpisnice pojedinih sporazuma. Nedostatak prisile u implementaciji pravnih mjera ostavlja prostora za dilemu da li je međunarodno pravo-pravo koje osigurava ključne postulate o jednakosti država u okviru Ujedinjenih nacija kao modelu svjetskog poretka koji ima svoju organizaciju i principe funkcionisanja. I kada je američki predsjednik George W. Bush upotrijebio u tadašnjem kontekstu sintagmu *novi svjetski poredak*, nije to bilo samo u vezi Hladnog rata, već i potrebne uloge globalne međunarodne organizacije Ujedinjenih nacija. Ujedinjene nacije, po svojim dokumentima o uspostavljanju i funkcioniranju, su trebale reducirati i eliminirati nejednakosti u svijetu i promovirati mehanizme za rješavanje sporova ili konflikata u svijetu. Naravno, različitost pogleda i stavova članica te organizacije bila je prepreka efektivnijem i efikasnijem djelovanju. Ujedinjene nacije trebale su biti centar za harmonizaciju različitih politika država članica, ali i kada se kreira deklaracija ili neki drugi dokument prisutan je problem implementacije, u zavisnosti od moći države. Mjesto i uloga Ujedinjenih nacija bazirana je na opredijeljenosti njenih članica, posebno onih koje su zastupljene kao stalne članice Vijeća sigurnosti UN, jednog od šest tijela UN. Ipak, nadležnosti Vijeća sigurnosti izdvajaju to tijelo u odnosu na druga tijela UN-a.

Razvijenost država po osnovu ekonomskih parametara predstavlja ekonomsku modulaciju svjetskog poretka. Svjedoči se promjenama koje se dešavaju sa stepenom razvijenosti pojedinih država, ali koje ne participiraju u tijelima koja produciraju stavove kretanja na međunarodnoj sceni. Ilustracije radi, u pitanju su Njemačka, Indija, Japan, Brazil ili Turska. Njihovo participiranje u forumima, kao što je G-7 ili G-20 je nedovoljno za zastupljenost na ravnopravnoj osnovi sa drugim državama. Iz ekonomske perspektive, termin *“novi svjetski poredak”* uključuje svijet gdje su otvorena ekonomska tržišta za trgovinu među svim državama i ideal da je humanitarna pomoć lahko dostupna onima koji pate od ugnjetavanja ili prirodnih katastrofa. To bi trebalo da znači svijet u kojem se države „takmiče“ da doprinose realizaciji takvih ciljeva u skladu sa svojim sredstvima.

U vezi uticaja ekonomije, historijske analize pokazuju da je rast i pad svih velikih „supersila“ ili carstava svijeta evoluirao u korelaciji ekonomske, političke i vojne moći. Naime, država razvija jaku domaću ekonomiju koja se onda pretvara u političku moć. Kako ekonomija i politička moć rastu, postaje potreba za značajnom vojnom silom koja će štiti, braniti ili, kako bi Clausewitz objasnio, kako bi proširio svoju političku moć. Vremenom, proces preusmjeravanja resursa u vojnu silu pomjera akcenat sa ekonomije, a ekonomija opada, kao i politička i vojna sila, do tačke u kojoj država više nije supersila. Ovaj obrazac potvrđuje u nedavnoj prošlosti dezintegracija Sovjetskog Saveza kao supersile. Formula je jasna, ali nije jednostavna, jačanje ekonomije svake države usmjereno je na: smanjenje deficita, smanjenje ovisnosti o uvozu iz inostranstva, povećanje konkurentnosti, uz smanjenje nacionalnog duga,

te povećanje štednje i investicija, poboljšanje obrazovnog sistema i infrastrukture i drugih osnovnih napora vezanih za rast.

Sumirajući prethodnu elaboraciju o *novom svjetskom poretku* može se smatrati, sa ove vremenske distance, da je upotreba termina „*novi svjetski poredak*“ od strane predsjednika Busha 1990. godine predstavljala prekretnicu u pogledu jačanja Ujedinjenih nacija, a posebno uloge Vijeća sigurnosti u osiguranju mira i sigurnosti u svijetu, zbog donošenja rezolucija koje su omogućile angažman koaliciji predvođenoj SAD da spriječi agresiju Iraka na Kuvajt. I to je bilo prije skoro 30 godina. A, u međuvremenu, mnogo je promjena koje su već implicirale određene nove pojave na međunarodnoj sceni. U pitanju su tehnološki razvoj, klimatske promjene, ideološke turbulencije, uz demografske stagnacije na Zapadu, a ekonomski progres na dijelu Istoka, ali ipak migracije uslijed kriza i ratova sa Istoka na Zapad. Sve te promjene reflektiraju se na aktuelne izazove mira i sigurnosti u savremenom svijetu.

MANIFESTACIJE I IMPLIKACIJE PROMJENA NA MEĐUNARODNOJ SCENI

Manifestiranje promjena u procesu sazrijevanje „*novog svjetskog poretka*“ bit će predmet elaboracije u ovom tematskom pitanju. Svakako, jedno od bitnih svojstava „*novog svjetskog poretka*“ je promjena iz bipolarnog globalnog okruženja za vrijeme Hladnog rata u američku hegemoniju do savremene transformacije u multipolarni svijet. Takva konstatacija proizilazi iz savremenog međunarodnog okruženja u kojem postoji jedna supersila-Sjedinjene Američke Države, ali i više država u nastajanju sile ili supersile nego što je to bilo u prethodnom periodu. Nadalje, u međunarodnom sistemu u drugoj dekadi dvadeset prvog stoljeća snažne ekonomske, političke i vojne sposobnosti su široko rasprostranjene, čime se kreira više različitih polova moći. Primjeri, kao što su ekonomska razvijenost Kine, Japana ili Njemačke, pa Evropske unije u cjelini, potom demografska moć Kine i Indije ili povratak Ruske Federacije upućuju na osnovu da se njihova pojedinačna moć ili u međusobnoj kombinaciji pariraju ili bi mogli to učiniti američkoj dominaciji. Razumijevanje odnosa tih polova je veoma značajno za stabilnost svijeta i moguće predviđanje budućnosti koja se može očekivati u narednim decenijama. Multipolarnost i nestabilnost nisu novi fenomen, jer svijet je od 1816. do 1946. godine bio više multipolaran, a dogodili su se i brojni ratovi, uključujući i oba svjetska rata.

Karakteristika multipolarnih odnosa je kompleksnost zbog većeg broja aktera sa uticajem i prevagom nego što je to bilo prepoznatljivo u bipolarnim svijetu, ili u periodu hegemonije jedne sile. Takvo stajalište proizilazi iz opservacije da je svuda prisutan interes i ambicioznost za prevagom, uz kontinuirano kreiranje novih oružja za masovno uništenje, pa zbog toga ima i više mogućnosti nestabilnosti u pojedinim regijama ili državama. Splet takvih odnosa kombinuje potencijalno opasne situacije, koje sadrže sjeme destabilizacije i konflikta. Jedno od pitanja koje vrijedi naznačiti je upravo globalni poremećaj koji povezuje prostor kojeg Zbignjev

Brzezinski naziva Evroazija.⁷ Upravo taj prostor Brzezinski razmatra kao centralno pitanje svjetske sigurnosti. Takav pristup baziran je na etničkim i vjerskim međudržavnim ratovima, kao i utrci u naoružavanju. Nadalje, demografski fakti upućuju da Evroazija uključuje više od 50% svjetske populacije. U okviru Evroazije Brzezinski je situirao i dvije najrazvijenije ekonomske regije, Zapadnu Evropu i Daleki istok, te stoga smatrao je da dominacija nad megakontinentom odraz globalne premoći. U toj liniji nadmetanja za premoć moguće je prepoznati rivalitet između SAD i Kine, ili SAD i Kine u nekoj mjeri saveza sa Rusijom. Stoga, Brzezinski procjenjuje scenarije koji mogu eskalirati i uzročiti eventualne konflikte i ratove, od centralnog između SAD i Rusije ili SAD i Kine ili SAD i Kine i Rusije. Nadalje, uključuje regionalne ratove između Indije i Pakistana ili Izraela i Irana pa do fragmentarnih etničkih ratova, te terorističkih ili informatičkih napada. Intrigantna je sintagma Brzezinskog „Globalni Balkan“, teritorija između Evrope i Dalekog istoka „gusto nastanjenu muslimanskim stanovništvom“⁸ odnosno teritorije između Sueckog kanala do Ksinjanga u Kini, pa do rusko-kazahstanske granice i južnog Afganistana.

Navedeni pristup prema promjenama na međunarodnoj sceni uključuje civilizacijske paradigme koje čine kultura i religija. Premda je postojanje različitih civilizacija bila činjenica u prethodnom periodu, ipak takav pristup korespondira sa stavovima Samuela Huntingtona, da je civilizacija glavni faktor u međunarodnim odnosima. Stoga, u kratkom osvrtu neophodnom za objašnjenje prethodnog, nužno je podsjetiti na osnovne naznake Huntingtonovog djela - Sukob civilizacija. Naime, Huntington je istakao da u svijetu postoji osam velikih civilizacijskih krugova. Prvi od njih je zapadna civilizacija, koja obuhvata dva područja – Evropu i Sjevernu Ameriku. Južna Amerika predstavlja drugu civilizaciju, jer stanovništvo Južne Amerike je pretežno katoličko. Islamska civilizacija pokriva prostor od Afrike na sjeveru do Filipina na jugu. Civilizacijski krug Dalekog istoka zbog Kine Huntington naziva konfučijanskom civilizacijom. Zatim, tu je Japan, koji je zanimljiv zbog toga što se ovdje radi o poklapanju nacije i civilizacije. Naredna je civilizacija indijska, te rusko-pravoslavna, a u čiji sastav ulaze Rusija, Bugarska, Srbija, Grčka i Rumunija, dakle, zemlje koje su po religijskoj pripadnosti pravoslavne. Posljednja civilizacija o kojoj govori je afrička, koja još nije u potpunosti iskristalizirana i pod čime se, svakako, podrazumijeva ‘crna Afrika’, koja je uglavnom muslimanska i kršćanska. Prema Huntingtonu, opasnost po Zapad predstavlja savez zemalja islamskog civilizacijskog kruga i konfučijanske civilizacije i njihovog suprotstavljanja Zapadu. Huntington procjenjuje da se ne treba bojati urote ostalih civilizacija, ali da bi savez te dvije mogao pokolebati premoć Zapada. Huntington ilustrira opasnost kroz veliku bliskost Irana, Pakistana i Kine, koji ne savijaju leđa i ne postupaju po direktivama Amerike. Huntington njihovo ponašanje vidi kao znak savezništva te dvije civilizacije, ukazujući Zapadu da treba biti oprezan spram takvog saveza.

Distribucija moći i bogatstva, bez obzira na resurse, nejednako je zastupljena na međunarodnoj sceni. U tom kontekstu je ekonomska razvijenost, politički uticaj, pa i kulturni, te vojna sila kao faktor odvratanja ili zaštite interesa država koje sa istom

raspoložu. Nesumnjivo je da su se moć i uticaj prelijevali u određenim vremenskim periodima. Ilustracije radi, je moć i uticaj Turske, Španije i Portugala ili Nizozemske u XVI i XVII stoljeću. Francuska i Velika Britanija su imale moć da šire svoj uticaj u XVIII i XIX stoljeću. Sve to upućuje na posmatranje distribucije moći i uticaja u savremenom periodu, odnosno da li hegemonija SAD opada ili da li je strah opravdan ili ne o razvoju *novog svjetskog poretka* sa uključenošću i drugih država ili blokova država. Objašnjenje tranzicije moći i uticaja na međunarodnoj sceni bit će predstavljeno u nekoliko implikacija u narednim tematskim razmatranjima koja na određen način predstavljaju akademski osvrt na odraz stanja izvjesnosti ili projekcije o moći ključnih aktera u funkcioniranju (kreiranju) svjetskog poretka.

TRGOVAČKE BARIJERE, KAMO VODE? ZAŠTITA INTERESA VODI LI SVIJET U KRIZU ILI JE SAMO STRATEŠKO POZICIONIRANJE U PITANJU

Poznato je već da je uticaj liberalnog poretka poslužio kao temelj globalnog mira i stabilnosti od kraja Drugog svjetskog rata. Više je razloga koji potvrđuju tu konstataciju da je taj poredak dizajniran od strane Sjedinjenih Američkih Država i njihovih saveznika kako bi spriječili ekonomski separatizam koji je doveo do oružanih sukoba. Taj poredak podrazumijevao je uspostavljanje globalnih institucija kao što su Ujedinjene nacije, Međunarodni monetarni fond, Svjetska trgovinska organizacija, Svjetska banka, pa i G20⁹ između mnogih drugih ugovora i sporazuma. U prethodnom periodu, te organizacije su prošle svoje uspone i padove, ali ipak postavile pravila za stabilan i koliko - toliko pozitivan osnov za mir i sigurnost u svijetu.

Dilema je oduvijek prisutna, koliko je trgovina rezultat političkih uticaja ili ekonomskih potreba. Trgovački odnosi između država doprinose stabilnosti i prosperitetu pojedinačno država, ali i daju zamah sistemskom uređivanju relacija na međunarodnoj sceni. Međunarodno javno pravo, kroz međunarodno trgovačko pravo, kreiralo je sistem regulacija koji promoviraju trgovinu i osiguravaju mehanizme za rješavanje sporova. Sa aktuelnim potezanjem za uvođenjem taksi postavlja se dilema o efikasnosti međunarodnog trgovačkog prava. I više nije za dublje analize - ko je prvi započeo, već dokle to vodi i koje su posljedice. Trgovinski poremećaji, ili slobodnije iskazano „fajtovi“, te pokušaji devalvacija valute su oduvijek značili neku novu igru ili uvođenje u krizu. Oduvijek je to manifestirano da neka globalna opasnost reducira ili uništava bogatstvo, profit i poslove, ne samo u okviru jedne teritorijalne cjeline, već i šire.

9 Grupu G20 čini 19 zemalja i Evropska unija, koja je, uz četiri svoje države članice: Francusku, Njemačku, Italiju i Ujedinjeno Kraljevstvo, punopravna članica grupe G20. Također je i Španija stalna sudionica grupe G20. Uspostavljena je 2008. godine u periodu svjetske finansijske krize kako bi se pojačala međunarodna ekonomska saradnja. Članovi G20 sastaju se svake godine kako bi raspravljali o raznim pitanjima povezanim s ekonomskom i finansijskom saradnjom. Kada su u pitanju ekonomski pokazatelji, bitno je istaći da države članice G20 ostvaruju više od 80 % svjetskog bruto domaćeg proizvoda (BDP), dok u demografskim pokazateljima obuhvataju gotovo dvije trećine svjetskog stanovništva.

Aktuelni predsjednik SAD, Donald Tramp,¹⁰ prepoznatljiv po upotrebi Tweet ne samo kao sredstva za komunikaciju, već i da svoje odluke ili aktivnosti čini dostupnim objavama na ovom vidu društvenih mreža. Stoga, zbog takve prakse često se upotrebljava termin „*tweet diplomatije*.“ Nekada te tweet objave ostavljaju mnoge u svijetu zapanjenim. Potezi u smislu njegovih objava o obavljenim telefonskim pozivima¹¹ su podijeljeni na tweeteru bez nužnih posrednika u masovnim medijskim kanalima. Ipak, posebno se izdvaja trgovinska politika američkog predsjednika Donald Trampa, koja bi mogla da bude katalizator koji uvodi iz krize u krizu ili se manifestira moć, u pogledu protekcionizma pozicije jedine svjetske velesile ili je možda u pitanju proces njenog „*slabljenja*“ usljed multipolarne scene na globalnoj pozornici.

Tako su tenzije između SAD i Kine zakoračile u trgovinska neslaganja ili nadjačavanje. SAD, u nastojanju da umanje sopstveni visok trgovinski deficit sa Kinom-konkurentom za najveću ekonomiju svijeta, su počele sa objavom spiska proizvoda u vrijednosti od 200 milijardi dolara za povećanje taksi. Na spisku se nalazilo više od 6000 proizvoda, među kojima su hrana, minerali i potrošačka dobra. Prijetnje SAD su eskalirale nakon što je predsjednik Donald Tramp izjavio da razmišlja o povećanju carina na svu uvezenu robu iz Kine, čija je vrijednost 500 milijardi dolara. Analitičari smatraju da su neslaganja oko trgovinske politike dio šireg sukoba za uticajem na svjetskoj sceni te dvije države. To potvrđuju i izjave predsjednika Trampa u vezi započetih pregovora sa Kinom, jer je Tramp objavljivao na Twiter, da ukoliko nije moguće postići trgovinski sporazum sa Kinom da je opcija mehanizma tarifa uvijek na stolu, jer „*ako primirje nije moguće - ja sam čovjek tarifa*“ poruka je Trampa na Twiteru.¹² Politiku uvođenja tarifa američki predsjednik Donald Tramp brani navodeći da potencijalni trgovinski sukobi mogu da budu korisni za SAD. Tramp je na primjedbe, da bi tarife mogle da izazovu trgovinski rat, uzvratilo na Twiteru, rekavši da kada zemlje poput SAD imaju trgovinski deficit „*onda su trgovinski ratovi dobri i lako je pobijediti u njima*“.

Bez pretenzije da se daje prognoza epiloga američko-kineskog trgovačkog sporenja, pa i pregovora koji su u toku, upitno je u kojoj mjeri se odražava takav odnos na unutarnje ekonomske prilike tih država, jer upravo zbog pregovora, ni jedna od

10 Period vladavine predsjednika Trampa praćen je informacijama o mogućem ruskom uticaju u predsjedničkoj izbornoj kampanji, u vezi čega Robert Miller, specijalni istražitelj Ministarstva pravde SAD, istražuje odnose predsjednika sa Rusijom, te spekulacijama da nije davao tačne podatke dok se kretao ka vrhu vlasti, ili da je ometao pravdu u nekim drugim postupcima. Tek što je završen izvještaj Milerov, otvoren je drugi postupak koji se odnosi na uticaj predsjednika Trampa na predsjednika Ukrajine, a sa ciljem diskreditacije potencijalnog demokratskog kandidata na predstojećim izborima u SAD, bivšeg potpredsjednika Biden. Zbog takve uloge Trampa, u Kongresu je pokrenut postupak „*impeachment*“ odnosno opoziva predsjednika Trampa.

11 Jedan od tih je slučaj objave 30.06. 2018. godine da je razgovarao sa saudijskim kraljem u vezi potrebe za povećanjem proizvodnje nafte, mada u zvaničnim objavama ureda za informiranje nije bilo nikakvih informacija. „*Upravo sam pričao sa kraljem Saudijske Arabije Salmanom i objasnio mu da, zbog nemira i disfunkcionalnosti u Iranu i Venecueli, tražim da Saudijska Arabija uveća proizvodnju nafte, možda sve do 2.000.000 barela, kako bi nadoknadila razliku... Previsoke cijene (Prices too high)! On je pristao, objavio je Tramp na Twiteru. Tramp je za objavu razgovora sa Salmanom koristio Twiter i ponovo napravio gramatičku grešku pošto je „*previsoke cijene*“ (prices too high) napisao samo sa jednim umjesto dva „*o*“. Ubrzo, zvanična saudijska agencija objavila je vijest u kojoj se to ne pominje. Izvor: [www. http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trump-saudijski-pristali-na-povecanje-proizvodnje-nafte?](http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trump-saudijski-pristali-na-povecanje-proizvodnje-nafte?), datum pristupa 24.04. 2019. godine*

12 Izvor: www.capital.ba Tramp: ako primirje nije moguće-ja sam čovjek tarifa, datum pristupa 23.04.2019. godine

strana neće predstavljanjem tog stanja slabiti poziciju u pregovorima. Pretpostaviti je da početni ulog u kockanju se topi, te otuda i najave da će se trgovački nameti zamrznuti ili djelimično dokinuti u zamjenu za neke ustupke.

SAD su najavljivale “trgovačke barijere” i sa drugim trgovinskim partnerima, prije svega, u Evropskoj uniji. Najava predsjednika Trampa o uspostavljanju visokih taksi na uvoz željeza i aluminijskih proizvoda navela je Evropsku komisiju da reaguje i upozorili su da će predložiti protivmjere. Sve to u Evropskoj uniji baca debelu sjenku na već uključeni trgovinski poremećaj sa Rusijom, koji je odraz uvođenja sankcija za aneksiranje Krima od strane Rusije ili pokušaj ubistva dvostrukog špijuna Sergeja Skripalja i njegove kćeri Julije, 4. marta 2018. godine, u Engleskoj. Nadalje, otvoren je i front, da li još uvijek samo trgovinski, između SAD i Irana. Naime, predsjednik Trump je povukao SAD iz nuklearnog sporazuma iz 2015. godine između Irana i šest svjetskih sila i obnovio je niz sankcija Iranu i zemljama koje posluju s Teheranom. Predsjednik i njegovi savjetnici bili su obazrivi da ne ometu energetska tržišta i podstaknu rast cijena na američkim pumpama, zbog čega su dozvolili izuzeća najvećim kupcima iranske nafte. Ukidanje izuzeća od sankcija zbog kupovine iranske nafte za osam zemalja¹³ podiglo je cijene nafte na najviši nivo u 2019. godini usljed dobrovoljnih i prinudnih rezova u proizvodnji među članicama OPEK-a. Američka administracija je nastojala da sa Saudijskom Arabijom i Ujedinjenim Arapskim Emiratima osigura snabdijevanja tržišta, jer je cilj ukidanja izuzeća da se Iran “liši” sredstava koje je koristio za “destabilizaciju” regiona. Smanjenje iranskih kapaciteta će već stegnuto tržište dodatno pritegnuti, posebno sa rizicima u snabdijevanju iz Libije i Venecuele. S druge strane, upitno je – da li će SAD moći da potpuno zaustave izvoz nafte iz Irana, posebno u Kinu, gdje bi trgovinski pregovori s Vašingtonom mogli zakomplikovati napore da Peking prekine veze s Teheranom, jer se Kina “uvijek protivila” sankcijama SAD. Tajvan, Italija, Turska i Grčka prestali su da kupuju iransku naftu, dok je Indija nastavila.

Listu država sa trgovačkim barijerama uvedenim od predsjednika Trampa čini i Meksiko, jer su u primjeni takse od 20%, uz otvoreno pitanje izgradnje zida na granici između ta dva susjeda. Još u prvom televizijskom obraćanju naciji iz Ovalnog ureda, otkad je izabran za predsjednika, **Donald Trump** je najavio da će na granici s Meksikom izgraditi zid.¹⁴ U kampanji je obećavao da će zid biti “betonski”, visok “tri ili četiri metra” i da će se protezati od Meksičkog zaljeva do Pacifika, cijelom dužinom granice. Jedno objašnjenje koje je ponudio za zid – koji bi trebalo izgraditi u mahom pustinjском krajoliku na granici – bilo je da zid mora biti providan jer kad narkodileri iz Meksika “bace pošiljku droge” na američku stranu, “ne želimo da taj paket pogodi nekoga u glavu i ubije ga”. Međutim, kako je vrijeme prolazilo, Trump je u različitim fazama govorio da zid zapravo i ne mora biti “zid” nego može biti “ograda”. Trump je u nekoliko navrata u zadnje dvije godine pokušao prodati priču da se zid na granici s Meksikom “gradi” ili čak da je “skoro sagrađen”, te je naručio da se izradi osam prototipova za budući zid, od kojih je “najljepšim” proglašen model sličan

13 Iz sankcija uvedenih u novembru bili su izuzeti Kina, Indija, Japan, Južna Koreja, Tajvan, Turska, Italija i Grčka

14 Granica između Sjedinjenih Američkih Država i Meksika dugačka je 1.954 milja ili 3.145 kilometara. Trampova ideja iz Čarobnjaka iz Oza bila je da će sagrađiti zid od 1.000 milja (1.600 km) s “prekrasnim vratima na sredini”.

bivšem Berlinskom zidu. Sve što se dogodilo u međuvremenu bila je obnova 1.050 kilometara ograde, koja je otprije bila planirana.¹⁵

Nisu izraženi takvi stavovi prema susjedu Meksiku, već i prema sjevernom susjedu Kanadi¹⁶ sa uvođenjem povećanih taksi na željezo i aluminij. I Kanada i Evropska unija, američki saveznici, negativno su reagovali na uvođenje tarifa, što se odražava i na investicije, pošto sve se to odražava na poslovanje na berzama. Ili je sve dio skrivenog spekulativnog djelovanja sa ciljem obaranja cijena dionica i njihovog selektivnog podizanja tamo gdje će se postići najbolji efekat sa profitom. Za sada, sve navodi na početak trgovinskog rata neutvrđenih razmjera, ali i posljedica po njegove učesnike. Trgovina, kao i drugi oblici ekonomskog razvoja, uvijek zahtijeva institucionalne okvire. Tržišta ne mogu biti kreirana isključivo ekonomskim sredstvima, a mjera do koje je pojedina ekonomija izložena svjetskom tržištu ovisi o nizu kriterija. *Novi svjetski poredak*, koji je u procesu uspostavljanja, implicira vrijednosti i opasnosti. Pristup savremenoj tehnologiji, komunikacijama i obradi podataka ubrzava zahtjeve za prilagođavanjem i modernizacijom privrede i usluga, ali taj proces prate i finansijske krize i nepredvidiva prebacivanja proizvodnje i zaposlenosti iz jedne zemlje u drugu. *Novi svjetski poredak* je proces koji vode velike sile, ali kome nedostaju otvorenost i odgovornost. Proces nije ni otvoren, a ni providan, jer nema svoje jasne institucije i pravila, a istovremeno ne postoji ni sistem odgovornosti.

P(R)OIGRAVANJE SA NUKLEARNIM IGRAČKAMA I POTENCIJALNE VOJNE KONFRONTACIJE

Sigurnosni izazovi za međunarodnu sigurnost odraz su međunarodnih previranja, interesa pojedinih moćnih država i njihove namjere za premoć na određenom regionu, ili međusobno u cjelini. Potencijalni regionalni ratovi, ili već aktuelni ratovi ili pobune i revolucije u okviru jedne države, uz prikriveno ili javno podržavanje moćnih država realna su prijetnja miru u svijetu u cjelini,¹⁷ zbog opasnosti od mogućeg centralnog svjetskog rata, i uništavanja Planete uslijed upotrebe nuklearnih, hemijskih ili bioloških oružja. Bez pretenzije da se detaljnije elaboriraju potencijalne opasnosti koje impliciraju sukobe širih razmjera, u nastavku će se navesti neke

15 "Zid će, direktno ili indirektno, ili kroz dugoročnu otplatu duga, platiti Meksiko, jer imaju 71 milijardu dolara trgovinskog viška sa SAD-om, 20 milijardi dolara za zid je ništa u poređenju s tim koliko Meksiko zarađuje od SAD-a." Izvor: [www. http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trump-ne-odustaje-od-zida-na-granici-s-meksikom](http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trump-ne-odustaje-od-zida-na-granici-s-meksikom) datum pristupa 24.04.2019. godine.

16 Trump charged Trudeau with "false statements" and accused him of being "dishonest" and "weak." Izvor: <https://www.washingtonpost.com/politics/trump-attacks-canada-to-show-north-korea-hes-strong-aide-says/2018/06/10> datum pristupa 26.04. 2019. godine.

17 Sve više u upotrebi se može pronaći i termin „hibridni rat“ koji u svom terminološkom određenju uključuje aktivnosti povezane s informacijskim i medijskim ratovanjem, a ako ta vrsta ratovanja ne poluču željeni učinak, dolazi do moguće upotrebe oružane sile. U vremenu četvrte industrijske revolucije, kad se informacijsko-komunikacijske tehnike i tehnologije razvijaju radikalnim brzinama, prednost u procesima pokušaja nametanja vlastite volje protivniku pokušava se steći korištenjem tzv. nekinetičkih sredstava, odnosno informacijskim i medijskim operacijama. Ono što uključuje hibridni rat jeste u osnovi neka vrsta kombinacija političkih, ekonomskih, tehnoloških do vojnih sredstava i opreme. Ukoliko se to predstavi sa zbivanjima u Siriji, Venezueli, ili u Libiji, pa u prošlosti u drugim regijama, hibridni rat jeste i manifestacija geopolitike ključnih aktera na globalnoj pozornici, pa i spekulacija na finansijskim tržištima, masovne komunikacije i uloge društvenih mreža, do zastupljenosti međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija i drugo.

najozbiljnije opasnosti koje predstavljaju "vojne konfrontacije" zbog posjedovanja nuklearnog arsenala.

Odnosi Rusije i NATO-a usljed procesa širenja NATO-a, različitostima u pogledima na rješavanje sporova ili konflikta u Siriji, Venecueli ili Ukrajini, ili konflikt interesa u određenim regionima utiču i dalje na strateške napetosti i poduzimanje vojnih aktivnosti, razvoja novih sredstava i opreme i njihovog testiranja. Sirija je, zbog uloge SAD-a i Rusije, bila moguće potencijalno žarište i tačka potencijalnog sukoba te dvije države, ili Rusije i Turske. Američka administracija, kao i Turska, izbjegle su konfrontacije sa Moskvom, ali opasnost od slučajnog „sudara“ i naknadne eskalacije ipak ostaje. Odnos između Rusije i NATO manifestiran je asertivnim ruskim djelovanjima u Istočnoj Evropi, koja mogu uticati na eskalaciju u odnosima između Rusije i SAD. Pored toga, američko-rusko-kineski razvoj u sajber prostoru predstavlja ozbiljne probleme za rast nestabilnosti. Navodno, rusko hakovanje američkog izbornog sistema predmet je pažnje javnosti ili „blokada“ kineske kompanije Huawei, i predstavlja potencijalnu spiralu eskalacije spora između SAD i Rusije ili SAD i Kine. Potencijalna prijetnja je i mogući vojni sukob između Kine i američkih saveznika u Istočnom i Južnom kineskom moru,¹⁸ možda čak i veća sada pod administracijom predsjednika Trampa nego što je ona to bila pod Obaminom administracijom koja je poslala brodove ka Južnom kineskom moru kako bi osporila kineske pretenzije prema tim oblastima. To se manifestira iz izjava predsjednika Trampa, kada je optužio Kinu za „krađu“ izviđačkog drona američke mornarice, dok je zvanični Peking izuzetno „povrijedilo“ nipodaštavanje politike Kine zbog odnosa SAD prema Tajvanu i najava da bi se mogao predsjednik Tramp sresti i sa Dalaj Lamom, kojeg Kinezi smatraju separatistom.

Nadalje, indijsko-pakistanski pogranični spor u Kašmiru je još jedna neuralgična tačka koja može dovesti do eskalacije sukoba u Aziji. Spor traje dugo, povremeno se dogode pogranični ekscesi, pa i zračni napadi, kao početkom 2019. godine, koji predstavljaju agresivniju vojnu operaciju duž linije razgraničenja.

Konfrontacija SAD-a i Sjeverne Koreje bila je jedna od manifestacija sigurnosnih izazova na međunarodnoj sceni. Progresivni svijet bio je zabrinut količinom moći u rukama predsjednika tih dvaju država. Posebno, kada je američki predsjednik Donald Tramp zaprijetio da će "potpuno uništiti" Sjevernu Koreju ako njegova zemlja bude prisiljena braniti sebe ili svoje saveznike, ili kada je Sjeverna Koreja te Trampove izjave shvatila kao "objavu rata" i najavila mogućnost testiranja hidrogenske bombe u Tihom okeanu. Ipak, na vrhuncu tenzija radilo se i na organizaciji susreta

18 Međunarodni sud pravde je ustanovio da je Kina prekršila suverena prava Filipina u ekskluzivnoj ekonomskoj zoni u Južnom kineskom moru, miješajući se u filipinske ribarske aktivnosti i istraživanje nafte, gradeći vještačka ostrva i ne sprečavajući kineske ribare da love ribu u toj zoni, javio je AFP. Sudije su utvrdile i da su kineske policijske patrole rizikovale sudar sa filipinskim ribarskim brodovima u dijelovima mora, bogatog energentima, mineralima i ribom, i da je Kina izazvala štetu na koralnim stijenama tokom građevinskih radova. Sud je zaključio da ne postoji pravna osnova da Kina polaže istorijska prava na morske oblasti u okviru takozvane "linije devet crtica". Presuda na 497 strana donijeta je u slučaju koji su pokrenuli Filipini osporivši poziciju Kine, koja svoje zahtjeve zasniva na nejasno definisanom "liniji devet crtica" nađenoj na kineskoj mapi iz 1947. godine, dok Filipini i drugi njeni susjedi osporavaju te tvrdnje. Kineska agencija Sinhua javila je, poslije objavljivanja presude, da Kina ne prihvata i ne priznaje odluku suda u Hagu.

dvaju predsjednika, što je nakon perioda zategnutih odnosa dovelo do „hlađenja“ u tim odnosima. Tokom prvog susreta, 12. juna 2018. godine, u Singapuru, dogovorena je „denuklearizacija“, na način da je Tramp prihvatio dogovor da obustavi zajedničke vojne vježbe Južne Koreje i SAD-a, što je bila „crvena linija“ za sve prethodne američke administracije.¹⁹ Pored toga, u deklaraciji potpisanoj na prvom sastanku, Tramp i Kim Džong Un su dogovorili formalno okončanje Korejskog rata 1950-1953., te repatrijaciju posmrtnih ostataka američkih žrtava u tom ratu. Nakon historijskog rukovanja Donalda Trampa i Kim Džong-Una, nuklearni program Sjeverne Koreje je u stagnaciji. Jednogodišnju pauzu u sjevernokorejskim raketnim testovima Tramp opisuje kao diplomatski uspjeh. Optimizma nije nedostajalo ni u izjavama američkog državnog sekretara Majkl Pompeo (Michael Pompeo) koji je smatrao da je Kim prihvatio potpunu denuklearizaciju Sjeverne Koreje, nakon čega je Sjeverna Koreja naglasila da se to odnosi ne samo na njih, već na cijelo poluostrvo. Pored toga, Sjeverna Koreja smatrala je da SAD primjenjuju „diplomatiju topovnjače“, tako što je iznijela zahtjeve ne ponudivši nešto zauzvrat, te je najavila da će krenuti „novim putem“ ako Vašington ne ublaži ekonomske sankcije. Bez obzira na oprečne izjave, vjerovatno, u sjeni javne diplomatije, vođeni su razgovori koji su doveli do novog susreta dvaju predsjednika. Dvojica lidera održala su svoj drugi sastanak 27.02.2019. godine u Hanoju-Vijetnam. Samit predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Donalda Trampa i sjevernokorejskog lidera Kim Džong Una nije trajao dugo. Dvojica lidera nisu postigli sporazum tokom samita, ali su održali „dobar i konstruktivan“ sastanak, jer su „diskutovali o različitim načinima da unaprijede koncepte denuklearizacije i ekonomije.“²⁰ U izjavama nakon susreta, sjevernokorejski lider Kim Džong Un pomenuo je strpljenje koje je bilo potrebno u posljednjih osam mjeseci koliko je proteklo od prvog samita u Singapuru. Tramp je susret komentarisao da je Sjeverna Koreja tražila da se sankcije ukinu, na što SAD nisu mogle pristati. Susret dvojice lidera izazvao je veliku pažnju, a uslijedile su brojne analize. Stručnjaci za govor tijela ocijenili su da su Tramp i Kim uložili veliki napor da pokažu da se slažu na sastanku u Hanoju. Obojica su se trudili da pokažu da im se odnos poboljšao od posljednjeg sastanka. Nakon tog sastanka, Tramp je izjavio da su se njih dvojica „zaljubili jedan u drugog“, što je velika razlika u odnosu na njegove izjave iz 2017. godine. Tada je rekao da je Kim „mali čovjek-raketa“ i „bolesno štene“, a Kim je njega nazvao „senilnim starcem“. Napredak u pregovorima o denuklearizaciji Sjeverne Koreje do sada je bez opipljivih rezultata, ali je pozitivno da nema latentne opasnosti koja je u prethodnom periodu bila izražena. Pretpostaviti je da će historijski susret predsjednika

19 Pažnja je poklonjena načinu rukovanja američkog predsjednika sa liderom Sjeverne Koreje. Američki predsjednik Donald Tramp i sjevernokorejski lider Kim Džong-Un pokušali su da se predstave kao dominantni, ali su pokazali anksioznost, navodi Rojters u analizi govora tijela dvojice lidera. Prema navodima stručnjaka za govor tijela, tokom 13 sekundi, koliko se Tramp prvi put rukovao sa Kimom, američki predsjednik je uobičajeno pokušao da prikaže svoju dominaciju time što je prvi pružio ruku i potapšao sjevernokorejskog lidera po ramenu. Ne želeći da zaostaje, Kim je črvsto stisnuo Trampovu ruku, gledajući ga pravo u oči tokom rukovanja, prije nego što su se obojica okrenuli medijima.

20 Izvor: <https://www.theguardian.com/us-news/live/2019/feb/28/trump-kim-summit-leaders-to-meet-for-day-two-of-talks-in-vietnam-live> datum pristupa 17.05. 2019. godine

Trampa i Kim Džong Una 30.06. 2019. u demilitarizovanoj zoni između Sjeverne i Južne Koreje predstavljati korak koji će, osim simboličnog prelaska „crvene linije“, omogućiti i druge korake ka stabilnosti poluotoka i okončanju tenzija i sporova koji mogu ugroziti mir i sigurnost u svijetu.

Još jedna država, ali zbog namjere da razvije nuklearni program, u fokusu je javnosti zbog sveukupnih manifestacija na međunarodnoj sceni. Naime, američki predsjednik Donald Tramp prvo je najavio, a potom i realizirao, povlačenje Amerike iz nuklearnog sporazuma sa Iranom, potpisanim u vrijeme njegovog prethodnika Baraka Obame. Sporazum, pod nazivom Zajednički sveobuhvatni akcioni plan (JCPOA), zaključen je između pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN (SAD, Britanija, Francuska, Kina i Rusija), te Njemačke sa Iranom. Prema Sporazumu, Iran se saglasio da tokom 15 godina ograniči zalihe obogaćenog uranijuma, koji se koristi kao gorivo za reaktore, ali i za proizvodnju bombe. Također, i da se ograniči broj centrifuga za obogaćivanje uranijuma tokom narednih 10 godina. Pored toga, Iran se obavezao da modifikuje pogon za proizvodnju teške vode, tako da je ne može koristiti za proizvodnju plutonijuma. Sjedinjene Američke Države, Evropska unija i UN su zauzvrat obustavile ekonomske sankcije Iranu, koji je isticao da je program oduvijek bio mirnodopski.

Predsjednik SAD Tramp je kritikovao sporazum izjavljujući da se njime samo ograničavaju nuklearne aktivnosti Irana na određeni period, da nije zaustavljen razvoj balističkih raketa, te da je 100 milijardi dolara koje su omogućene poslovanjem Irana sa drugim državama iskorišćeno kao „prikriveni fond za oružje, teror i represiju“ širom Bliskog istoka. Bez obzira što je Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) potvrdila da se Iran pridržava sporazuma, Tramp je odlučio da se sporazum „raspao“, te da ga se „stidi“ kao „građanin“ SAD, vjerovatno aludirajući na potpisnika u ime SAD, predsjednika Obame.

Zanimljivo je da su sve ostale potpisnice Sporazuma ostale na stajalištima da podržavaju Sporazum. Francuska, Njemačka i Velika Britanija izrazile su „žaljenje“ zbog odluke Amerike. Federika Mogerini, visoka predstavnica Evropske unije za spoljnu politiku, ponavljala je više puta da je EU „riješena da očuva“ sporazum. Slična situacija bila je i 2003. godine sa Irakom, kada su SAD optužile režim Sadama Huseina za posjedovanje oružja za masovno uništavanje, dok je dio evropskih država bio drugačijeg stava. Na kraju, pokazalo se da su optužbe bile bez osnova, ili samo sa razlogom za invaziju na Irak.

Napetost između Washingtona i Teherana je naglo porasla kada su SAD objavile da u Perzijski zaliv šalju nosač aviona „Abraham Lincoln“ i bombardere B-52, opravdavajući taj potez iranskom „prijetnjom“. Američki predsjednik Donald Tramp je 19.05.2019. godine zaprijetio Iranu uništenjem ako napadne američke interese, „ako se Iran želi boriti, bit će to službeno kraj Irana. Više nikad nemojte prijetiti Sjedinjenim Državama,“ objavio je Tramp na Twitteru.²¹ Tramp je otišao i dalje, pa je okrivio bivšeg predsjednika Baracka Obamu što je dopustio Iranu da postane „najveći dr-

21 Izvor: Donald J. Trump (@realDonaldTrump) May 19, 2019

žavni sponzor terorizma u svijetu". Ipak, spas je stigao jer, „hvala Bogu da imamo predsjednika koji će im se suprotstaviti umjesto da im dostavlja palete gotovine - napisao je Tramp, prenijela je agencija AFP. Tenzije su i dalje prisutne u Perzijskom zaljevu. Smjenjuju se incidenti i međusobne optužbe za raketiranje brodova, obaranja drona i kategorične izjave o opredijeljenosti za mir, ali i spremnosti za eventualni napad ukoliko budu ugroženi interesi SAD i njenih saveznika, dok Iran naglašava da zadržava pravo na odbranu ili samoodbranu.²² I pored prisustva tenzija, pojavljuju se inicijative za posredovanje u prevazilaženju konflikta. Jedna od njih je i posjeta japanskog premijera Shinzo Abe 12. i 13. juna 2019. godine Iranu, i vjerovatno će efekat tih aktivnosti biti primjetan u budućnosti. Tenzije između Irana i SAD bit će i dalje zastupljene, propitivanje odlučnosti i spremnosti i granica dokle se može ići, sa ili bez posljedica konflikta (hibridnog rata), koji se ne isključuje ili sve predstavlja „marš“ na žici. Stoga, i epilog je teško prognozirati, ali ipak ostaje samo nada da će razum prevladati i da će se iznaći pragmatično rješenje koje će biti u interesu mira i stabilnosti u svijetu.

MEĐUNARODNO JAVNO PRAVO - ALAT ZA MOĆNE, A NADA ZA NEMOĆNE

Iako je i u prethodnim tematskim razmatranjima isticana osnova i efektivnost međunarodnog javnog prava, u ovom dijelu fokus je na analizi efektivnosti izvora međunarodnog javnog prava,²³ odnosno pitanjima koja manifestiraju turbulentne promjene na međunarodnoj sceni. Postoji značajan broj događaja koji karakteriziraju efektivnost međunarodnog javnog prava, ali za potrebe tematskog okvira ovog rada dat će se osvrt na neka od njih koja imaju svoj historijsko-pravni diskurs, a moguće i takve konzekvence. Jedan od čvorova koji duži vremenski period zaokuplja pažnju je izraelsko-palestinski spor sa prelamanjima i na druge susjedne države. U tom kontekstu, posebno pitanje u historijsko-religijskim osnovama ima Jerusalem. Stoga, najava da će predsjednik SAD Donald Tramp priznati Jerusalem za prijestonicu Izraela i Stejt departmentu izdati nalog da počne višegodišnji proces preseljenja Američke

22 The Wall Street Journal, „Iran Missiles Put U.S. on Edge for Weeks“, 7. Jun 2019., str. 6.

23 Kada su u pitanju izvori međunarodnog prava, najčešće se koristi podjela na: materijalne i formalne izvore. Pod materijalnim izvorima podrazumijevaju se svi pravni akti, pisani ili zabilježeni, koji su rezultat promjena društvenih odnosa nastalih nakon sukoba: političkih, državnih, ekonomskih, geopolitičkih ili nekih drugih interesa. Formalne izvore uspostavljaju samo subjekti međunarodnog prava po strogo utvrđenoj proceduri. Savremena međunarodnopravna doktrina i praksa dijeli hijerarhiju formalnih izvora međunarodnog prava prema članu 38. Statuta Međunarodnog suda pravde, pa se tu ubrajaju sljedeći:

- a) *Međunarodne konvencije* (opće ili posebne) – pravila izričito priznata od strane država u sporu;
- b) *Međunarodni običaji* – dokaz opšte prakse koja je prihvaćena kao pravo;
- c) *Opća pravna načela* – koja priznaju narodi;
- d) *Sudske odluke, tumačenja i učenja*.

Nadalje, strukturalno se dijele na glavne i pomoćne izvore, pa shodno tome, a prema članu 38. Statuta Međunarodnog suda pravde, glavni izvori međunarodnog prava su od a. do c., a pod pomoćnim sredstvima podrazumijevaju se sudske odluke i učenja najprikladnijih stručnjaka. **M. Smajić/M. Bošnjak**, *Odnos moći i prava-sredstva za mirno rješenje sporova i (li) sukoba*, Časopis za znanstvena i stručna pitanja, CKM-Mostar, str.72, <http://ckm.ba/casopis/wp-content/>

ambasade iz Tel Aviva u sveti grad, izazvala je negodovanje i zabrinutost. Preseljenje Američke ambasade, koje je Tramp obećao tokom predizborne kampanje i na čijem sprovođenju insistira imalo je za posljedice delegitimisanje SAD u mirovnim naporima Bijele kuće na Bliskom istoku, kojih nažalost i nije bilo u posljednje vrijeme. Nakon preseljenja Američke ambasade u Jerusalem, čime su SAD priznale okupaciju ovog grada i cijele Zapadne obale od strane izraelskih trupa, jasno je da se Palestina, zbog vojne inferiornosti, nije mogla suprotstaviti odluci Sjedinjenih Američkih Država da otvore ambasadu u Jerusalemu. Preseljenje ambasade predstavljalo je samo najavu narednog koraka, jer uslijedilo je priznavanje Izraelu suvereniteta nad okupiranim dijelom Golanske visoravni. Naime, Izrael je 1967. godine okupirao sirijski Golan, jer je sirijska vojska na visoravni bila u strateškoj prednosti i s uzvisine je mogla imati na nišanu položaje izraelskih snaga duboko u dolini Galileje. Pored toga, Golanska visoravan je bogata vodom i naftom, prema nekim procjenama, podmiruje čak trećinu potreba Izraela. Stoga, ne čudi da je Izrael jednostrano pripojio taj teritorij 1981. godine, iako tu odluku Ujedinjene nacije, uključujući SAD, nikada nisu priznali. Po međunarodnom pravu i relevantnim odlukama Ujedinjenih nacija, ovaj teritorij se smatra okupiranim od strane izraelskog režima. To proizilazi iz Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a broj 242, koja je usvojena nakon što je Izrael proglasio pobjedu u Šestodnevnom ratu 1967. godine. Rezolucija naglašava "neprihvatljivost sticanja teritorije ratom", i bila je osnova svih razgovora o arapsko-izraelskom sukobu. Nepoštovanje međunarodnih normi sa priznanjem izraelskog suvereniteta nad Golanskom visoravni otežava mirovni proces na Bliskom istoku, ali i postavlja presedan za druge slučajeve vojnog osvajanja teritorija, kao što je situacija o ruskoj aneksiji Krima. Postoji li korelacija između američkog priznavanja Golanske visoravni kao dijela Izraela i priznanja ruske aneksije Krima ili je samo u pitanju koincidencija, da su sirijsku i ukrajinsku teritoriju zauzele susjedne zemlje uz upotrebu vojne sile i obje su anektirane iz strateških razloga. Izjava američkog državnog sekretara Majka Pompea, koja je trebalo da ospori vezu između Golana i Krima, samo je poslužila za jačanje poređenja, jer se radi o zaštiti sigurnosne situacije Izraela, što implicira i priznanje Krima, gde je u pitanju zaštita ruskih sigurnosnih interesa. Američko priznanje Golanske visoravni za izraelski teritorij uskratilo su i tradicionalne američke saveznice, četiri države Perzijskog zaljeva Saudijska Arabija, Bahrein, Katar i Kuvajt, države na čijem tlu SAD ima stacionirane svoje vojnike, ali SAD ne osvrću se na iste.

Ukoliko se postavi paralela sa „urušavanjem“ izvora međunarodnog javnog prava, u oblasti trgovačkog prava, sa prethodno elaboriranim nametanjem taksi, a bez primjene mehanizama za rješavanje sporova, ili na izazove povlačenja SAD iz Pariskog sporazuma o klimi, koji je krajem 2015. godine, nakon godina teških pregovora, potpisalo više od 190 država, kojim se limitira globalno zagrijavanje na manje od 2°C. Dodatno tome, sumnje se pojačavaju sa državama koje nisu potpisnice Rimskog statuta kojim se omogućava uspostavljanje Međunarodnog krivičnog suda čime se limitira djelovanje na preveniranju i procesuiranju za zločine usmjerene protiv mira i(li) humanosti. Stoga, čini se opravdanom konstatacija u tematskom naslovu, da je međunarodni pravni sistem kreiran za interese mira, stabilnosti i saradnje, karakteri-

ziran i sa drugim manifestacijama koje se u osnovi baziraju na moći pojedine države, njenog statusa i ciljeva vanjske politike. Maksimalna je prisutna, što je više moći to je više potencijala i za pravo, bez obzira na regulativni sistem i mehanizme za implementaciju međunarodnog pravnog okvira.

SIGNALIZIRA LI SARADNJA IZMEĐU RUSIJE I KINE, I IRANA KREIRANJE NOVOG SVJETSKOG SAVEZA

Razvoj Rusije, Irana i Kine i njihovi međusobni odnosi izazivaju pažnju sa političkog, ekonomskog i vojnog stajališta. Da li tu postoji spirala interesa, vlastita, ili nasuprot SAD ilustriraju to primjeri diplomatskih aktivnosti nakon ublažavanja sankcija Iranu 2015. godine. Tako je kineski predsjednik Ksi Jinping bio prvi međunarodni lider koji je posjetio Iran nakon što su trgovinska ograničenja povučena. Prilikom te posjete, zaključeno je 17 ugovora za saradnju u područjima kao što su energetika, trgovina i industrija, te izraženo opredjeljenje da povećaju bilateralnu trgovinu na 600 milijardi dolara u narednoj deceniji. Pored toga, Xi Jinping je potpisao zajedničku izjavu sa predsjednikom Hasanom Rohanijem o podršci iranskog zahtjeva za punopravno članstvo u Organizaciji Šangaj (SCO)²⁴, koju zagovaraju Kina i Rusija. Iran traži punopravno članstvo u SCO još od 2008. godine, ali zbog međunarodnih sankcija nije bio u mogućnosti da dobije takav status, a što za iransku vladu predstavlja jedan od njenih prioriteta. Obzirom na kapacitete SCO pretpostaviti je da Kina time razvija alternativna tržišta, jer procjenjuje da će tržišta u Evropi, SAD-u i Velikoj Britaniji biti manje potentna uslijed bankarskih turbulencija kao 2008. godine.

U tom kontekstu važan strateški zahvat Kine predstavlja inicijativa "Pojas i put" kao transportni, infrastrukturni, strateški i promocijski projekat na tragovima staroga Puta svile. U načelu, to je globalni plan povezivanja Kine s Evropom²⁵ i Jugoiistočnom Azijom kopnenim i pomorskim pravcima. U početnoj fazi nazvan je Jedan pojas, jedan put, a kasnije u Pojas i put. Vrijedi spomenuti da u kineskoj interpretaciji naziva riječ "pojas" podrazumijeva kopnene pravce, a "put" - pomorske pravce.

Kako je projekat nastao i sa kojim ciljevima? Ekonomsku krizu 2008. godine Kina je nastojala iskoristiti da predloži svoj ekonomski i razvojni model, ali i pokazati svoju moć. Inicijativa predsjednika Xija postala je dio kineske strategije - vanjska manifestacija kineskih ekonomskih zadataka i globalne vizije. Osim što bi povezala zapadni, slabije razvijeni dio Kine s Evroazijom i Jugom Azije, te potaknula lokalni privredni razvoj, kroz inicijativu, Kina uključuje mogućnost međunarodnog širenja

24 **Šangajska organizacija za saradnju** je međunarodna organizacija osnovana 2001. u Šangaju. Nastala je u današnjem obliku nakon što se istoj Uzbekistan pridružio. Šangajska organizacija za saradnju okuplja azijske države, što je ključni uvjet za članstvo. Članovi su: Kazahstan, Kina, Kirgistan, Rusija, Tadžikistan, Uzbekistan, Indija i Pakistan. Posmatrači, s mogućnosti da uđu u organizaciju, su Afganistan, Iran, Bjelorusija i Mongolija, te dijaloški partneri koji dijele ciljeve Šangajske organizacije za saradnju, ali zbog geografskog položaja ne mogu postati članovi. Status partnera u dijalogu imaju Azerbejdžan, Armenija, Kambodža, Nepal, Turska i Šri Lanka. Izvor: <https://www.cfr.org/backgroundunder/shanghai-cooperation-organization> datum pristupa 22.05.2019. godine

25 Inicijativa u Evropi uključuje 16 zemalja srednje i istočne Evrope, a marta 2019. godine i Italija je potpisala Memorandum o priključenju, država koja je članica foruma razvijenih ekonomija G7.

svoje valute, kineskog yuana. Inicijativa je ekonomski i geografski najambiciozniji i najveći ekonomski i infrastrukturni poduhvat u historiji čovječanstva. Trenutno, nakon pokretanja, u inicijativi sudjeluje 68 zemalja koje čine 65 posto svjetske populacije i 40 posto svjetskog BDP-a. Za Kinu je Pojas i put, uz strategiju tehnološkog razvoja, važan instrument politike Vlade Xi Jinpinga, jer Kina u pojedinim državama potiskuje uticaj SAD čime se dovodi u pitanje moć te države. Krajnja zapadna destinacija Pojasa i puta je Evropska unija, iako se pojavljuju najave o većoj uključenosti latinskoameričkih zemalja i Kanade. Realizacijom projekta „pojas i put“ Kina namjerava uspostaviti pristup tržištu evropskih regija svojim tehnologijama uz snažnu političku i promotivnu komponentu. To se ostvaruje kreiranjem povoljnih uvjeta i odnosa s državama sudionicama (oblikovanje i uticaj) i jačanje sigurnosne prisutnosti diljem svijeta (projekcija čvrste moći). Zanimljivo je da se Kina principijelno ne „miješa“ u unutarnje poslove drugih zemalja i ne uvjetuje nikakve ideologije ili svjetonazore. Nadalje, budući da su zastupljeni bilateralni sporazumi s Kinom, države nisu ograničene općim uvjetima i pravilima i ne moraju uzimati u obzir interese trećih strana pri zaključenju ugovora s Kinom.

Interesantnim se čini analiza projekta pojas i put sa aspekta kreiranja makro i mikro-pravaca prema Evropi. Kina je širenje na Mediteranu počela kupovinom grčke luke Pirej, koja predstavlja osnovno uporište za istočni Mediteran, te južnu polovicu istočne i jugoistočne Evrope i uspostavljanje kontinentalnog pravca između Grčke i Mađarske. Nadalje, kompanija COSCO kupila je 51 % udjela u terminalu Noatum španske luke Valensija, te u cjelovitosti terminal APM u Luci Zeebrugge u Belgiji. Pored toga, kompanija China Merchant Group je investirala u terminal Luke Klaipeda u Litvaniji. Prema procjenama Financial Times, Kina je u pregovorima s norveškim Kirkenesom na Barentsovu moru, te sa dvije islandske luke. Ukoliko se navedeni pregled postavi na kartu uočljivo je da preko Valensije i Pireja Kina pokriva čitav Mediteran i jug Evrope. Klaipeda u Litvaniji na Sjeveru je luka koja obrađuje arktičke rute - nov strateški pravac u ekonomskoj ekspanziji Kine. Belgijski se Zeebrugge nalazi u samom prometnom čvorištu evropskog zapada, između Velike Britanije i Nizozemske. Važnost Pojasa i puta je neupitna, jer osim investicija u prometnu infrastrukturu, tu je i obnovljiva energija, visoka tehnologija i digitalizacija, bankarstvo, industrija, poljoprivreda, građevinarstvo, obrazovanje i drugo.

Također, Rusija je, nakon što je postignut međunarodni nuklearni sporazum 2015. godine, izrazila spremnost za jačanje veza s Iranom. Prvo što su uradile je zaključeni sporazum o ublažavanju postupaka putovanja između dvije države. Rusija je izrazila zainteresovanost za dijalog sa Iranom o potencijalnoj saradnji u vazduhoplovstvu, brodogradnji, energetici, poljoprivredi i trgovini, metalurgiji, farmaceutskoj i drugim industrijama.

Trougao koji čine Moskva i Peking, pa i Teheran uočljiv je na svjetskoj pozornici na kraju druge decenije XXI stoljeća. Manifestacija interesa evidentna je u međusobnim odnosima, približavanjem i udaljavanjem po određenim pitanjima. Na nedavno održanom ekonomskom samitu u Sankt-Peterburgu, osim ambicioznih najava u vezi zastupljenosti kompanije Huawei u razvoju 5G mreže u Rusiji, pojavile su

se i druge ideje. Jedna od njih je direktora ruske svemirske agencije "Roskosmos" da Rusija i Kina započnu stvaranje zajedničke baze na Mjesecu odakle bi dvije zemlje krenule u osvajanje dubokog svemira. Takva ideja proizilazi iz najava da bi Rusija na Mjesec 2030. godine započela gradnju "naselja za astronaute", dok je Kina prva u svijetu po broju lansiranja satelita i ima ambiciju stvoriti svoju orbitalnu stanicu koja bi kružila oko Mjeseca.

Jedna od zanimljivih manifestacija koja prati promjene u odnosu među ključnim akterima na međunarodnoj političkoj sceni je situacija sa akumulacijom zlata koju provode Rusija i Kina. Kako je nastupio period ne samo uvođenja taksi, i nametanja sankcija, tim poduhvatom države nastoje da se osiguraju u slučaju različitih rizika, u prvom redu kada je riječ o geopolitičkim i sankcionim rizicima. Za razliku od drugih valuta, akcija ili obveznica, zlato je aktiva koja ne ide uz obaveze prema trećim stranama, te su manje mogućnosti nametanja sankcije na zlato koje pripada Rusiji. Pored toga, postoje i pretpostavke da Kina i Rusija procjenjuju da će Sjedinjenim Američkim Državama biti veoma teško da izmire svoje dužničke obaveze i da je na kraju kupovina američkih državnih obveznica beskorisna. Sve veća zainteresovanost Rusije i Kine za kupovinu zlata može se i posmatrati kao plan da na globalnom nivou, ove zemlje promijene ekonomska pravila i zaustave hegemoniju dolara.²⁶

Odnosi Moskve i Pekinga nisu samo na ekonomskom polju, već se to manifestira i na političkom i vojnom području.²⁷ Načelno, međusobno se podržavaju u Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija. Provode i zajedničke vojne vježbe u Južnokineskom moru. Pored toga, u proteklim decenijama Rusija je Kini prodala oružje u vrijednosti koja premašuje 30 milijardi dolara. Istovremeno, kineska ekonomija raste mnogo brže od ruske, zbog čega bi Kinezi mogli da smatraju Moskvu "mlađom sestrom" Pekinga, dok je pedesetih godina, na vrhuncu kinesko-sovjetskog prijateljstva, Moskva bila kineski "stariji brat". Da li je takvo strateško usklađivanje utemeljeno na trgovini, a ne na vojnoj moći, je svakako predmet za analize, i rasvjetljavanje odgovora na pitanje da li je to korak naprijed ka novom savezu. Ili je manifestirana sinergija u kooperaciji na pojedinim područjima Rusije i Kine, uključujući i povremeno Iran, slučajna ili namjerna.

26 Prema procjenama Svjetskog savjeta za zlato, količine ovog plemenitog metala koje se nalaze u vlasništvu centralnih banaka prošle godine su porasle za 715,1 tonu, a to je najveći pokazatelj od 1971. godine, kada su SAD napustile zlatni standard. Centralna banka Rusije posjeduje 2,168.3t (19% od totalnih rezervi). U posljednjih 10 godina količina zlata u rezervama ove zemlje povećala se sa 3,5 odsto na 18,6 odsto, dok su ulaganja u američke obveznice i dolar smanjeni na minimum. Kina raspolaze sa 1,885.5t, što je nešto manje od 3% od totalnih rezervi. Kina je nakon dvogodišnje pauze naglo povećala kupovinu zlata, što je dovelo do povećanja njegove vrijednosti do polugodišnjeg maksimuma od 1.300 dolara po unci. I Indija pokušava da se pridruži „zlatnom klubu“. Prošle godine je Rezervna banka te zemlje povećala rezerve zlata za skoro 42 tone, čime su dostigli rekordni nivo od 608,8 tone. Također, i Turska je nastavila sa akumulacijom zlata kupovinom 40.1 tone zlata. Izvor: <https://www.gold.org/goldhub/research/gold-demand-trends/gold-demand-trends-q1-2019/central-banks-and-other-institutions> datum pristupa 27.05.2019. godine.

27 O mogućem uticaju partnerstva Kine i Rusije raspravljali su u autorskom članku i A.Kendall-Taylor i David Shullman, A Russian-Chinese Partnership is a Threat to US Interest-Can Washington Act Before It's too late, dostupan na <https://www.foreignaffairs.com/articles>

NATO – RAZVIJA LI SE PARTNERSTVO ILI KLIJA RIVALSTVO

Svijet nakon Drugog svjetskog rata bio je karakteriziran podrškom SAD-a Evropi u obnovi, ali i uspostavljanjem blokova, usmjerenih na zaštitu zona pod uticajem SSSR ili SAD. NATO je od početka bio zamišljen kao odbrambeni savez namijenjen odvracanju od Sovjetskog saveza, da bi se nakon završetka Hladnog rata posvetio novim zadacima: širenju sigurnosti širom Evrope kroz prijem novih članica, kreiranjem partnerskih odnosa sa drugim državama, ali i upotrebi sile kako bi zaustavio agresiju i genocid u Bosni i Hercegovini ili humanitarna intervencija na Kosovu 1999. godine. U XXI stoljeću NATO se suočava sa izmijenjenim, ali složenijim strateškim izazovima. Izazov je Rusija, ne samo sa balističkim raketama ili tenkovima, već hakerskim napadima do informatičkih operacija usmjerenih da destabilizuju zapadne demokratije, što se odnosi na navodnu umiješanost u izbore u SAD ili jačanje ultranacionalističkih stranaka u pojedinim evropskim državama. Pored toga, razvijeno oružje će biti sve više i više sofisticirano, tako da će vještačka inteligencija početi da ima mnogo veći utjecaj u ratovanju, ali i na međunarodnoj sceni. Većina država zapadne hemisfere smatra da je Rusija spremna i na likvidacije, kao što su ubistva Aleksandra Litvinenka 2006, ili pokušaja ubistva Sergeja i Julije Skripalj u Salzberiju, 2018. godine. Očito da, kada se radi o sigurnosnim pitanjima, NATO će morati da pojača i radi napornije, pošto će bojišta, u konvencionalnom smislu, polako početi da nestaju i sve više prelaze u cyber prostor.²⁸ Stoga, čini se zanimljivim autorski osvrt Philip H. Gordone i Jeremy Shapiro, *How Tramp Killed the Atlantic Alliance*²⁹ na disonantne poruke koje dovode u pitanje funkcionalnost Saveza ili rivalstvo SAD i EU u okviru NATO. Slijedom takve analize opravdano je pitanje - šta bi ostalo od tog saveza u slučaju povlačenja SAD. Posebno, u svjetlu upozorenja i najava predsjednika Trampa o potrebi povećanja izdvajanja za odbranu. Podjela troškova je već godinama među glavnim temama na samitima NATO, a Tramp nije prvi američki predsjednik koji ju je potencirao. Finansijska izdvajanja 29 članica NATO, koja su bila smanjena po okončanju Hladnog rata, počela su da se povećavaju od 2014. godine, prije nego što je Tramp postao predsjednik SAD. Poslije ruskog pripajanja ukrajinskog poluotoka Krim, članice NATO su izrazile spremnost da povećaju budžete za odbranu, tako da do 2024. godine izdvajaju 2% bruto domaćeg proizvoda (BDP) za troškove odbrane. Prema dostupnim pokazateljima, trenutno osam članica NATO izdvajaju nešto preko 2 %, a Sjedinjene Države 3,58 % svog BDP.³⁰ Stoga je Tramp zatražio da članice NATO ispune obećanje i da troše 2% BDP. Američki predsjednik je u izjavama išao toliko daleko, pa je testirao vrijednost vojnog saveza, kritikujući saveznike za povećanje troškova odbrane u Evropi. Na samitu NATO-a, u aprilu 2019. godine, u Briselu zatražio je od saveznika da za vojne rashode odvajaju po 2% svog

28 **O'Flaherty Kate**, "Cyber Warfare: The Threat From Nation States". Forbes.Com, 2019, <https://www.forbes.com/sites/kateoflahertyuk/2018/05/03/cyber-warfare-the-threat-from-nation-states/#620504491c78>

29 **Philip H. Gordone i Jeremy Shapiro**, *How Trump Killed the Atlantic Alliance and how the Next President Can Restore It*, dostupan na <https://www.foreignaffairs.com/articles/>

30 **Izvor:** <http://www.politika.rs/sr/clanak/426478/Tramp-Clanice-NATO-moraju-da-povecaju-izdvajanja-za-odbranu>, datum pristupa 23.04. 2019. godine

BDP, a da ih potom podižu do 4% BDP. Nakon samita je izrazio zadovoljstvo, pa je na Tviter-nalogu napisao: „Veliki uspjeh u NATO. Nakon mog izbora (za predsjednika SAD), države članice Alijansi uplaćuju dodatne milijarde dolara“. Drugačija stajališta, prema agencijskim saopćenjima, izrazili su predsjednici pojedinih država članica NATO. Tako je francuski predsjednik Emanuel Makron demantovao Trampove navode, da su se članice NATO saglasile da povećaju troškove za odbranu na više od 2% BDP, već samo opredijeljenije da izdvajaju 2% do 2024. godine. Italijanski premijer Đuzepe Conte saopštio je da njegova zemlja neće povećavati rashode na odbranu, ali da će se pridržavati ranije dogovorenih obaveza. Predsjednik vlade Češke, Andrej Babiš, je izjavio da njegova zemlja „neće ubrzavati porast svojih odbrambenih troškova“, te da će se Češka držati dosadašnje obaveze, da svoja vojna izdvajanja podigne na 2% svog BDP do 2024.“ Objasnio je da će Češka 2024. za odbranu izdvajati 150 odsto više nego 2013. Babiš se nije ustručavao da kaže - Tramp vrši pritisak da izdvajaju više za odbranu da bi više kupovali američko naoružanje. Izdvajanje za odbranu je otvoreno pitanje, jer upravo veći budžeti u članicama NATO pružaju više mogućnosti za američke kompanije koje su dominantne u namjenskoj industriji. Sve to potvrđuje i tekst u The New York Times od 08-09. juna 2019. godine, u kojem je ponovo problematizirano to pitanje i odnosi unutar Saveza, netom nakon završetka obilježavanja 75-godišnjice operacije Dana-D odnosno iskrcavanja saveznika u Normandiji, čime je data jedna od ključnih prevaga u slamanju Njemačke u II svjetskom ratu. Upravo pitanje pritiska na povećanje izdvajanja za odbranu se prepoznaje kao aktuelni odnos između SAD i evropskih država, partnerstvo ili rivalstvo, a što proizilazi i izjave bivšeg italijanskog ambasadora u NATO, Stefano Stefanini, da „ukoliko SAD žele da Evropljani potroše više za odbranu, na kraju tog cilja mora biti i više evropske sposobnosti za doprinos zajedničkoj sigurnosti... odnosno Evropa treba jačati njene industrijske osnove...“³¹

Zanimljivim se čini odnos koji se manifestira prema dvije članice NATO, ne samo zbog visine izdvajanja za oblast odbrane, već i drugih aspekata, da li je u pitanju energetska politika, kao dio sigurnosne politike ili nešto i šire. Jedna od njih je Njemačka. Američki predsjednik Tramp je u izjavama isticao Njemačku koja nije u dovoljnoj mjeri povećala finansijske doprinose. Više puta je isticao da Njemačka ne plaća svoj dio, te da bez obzira na simpatije prema Njemačkoj, SAD plaćaju veliki dio troškova za funkcioniranje NATO-a. Agencije su prenijele i zanimljivu poruku njemačkoj kancelarki Angeli Merkel: „Ne znam koliko zaštite mi dobijamo time što štitimo vas“. Da li je to osnovni motiv takvih poruka izdvajanje iz budžeta za odbranu ili projekat „Sjeverni tok 2“. Taj projekt gasovoda bi omogućio isporuku ruskog gasa Njemačkoj i ostalim evropskim zemljama direktno preko Baltičkog mora i, prema tome, zaobilazeći Ukrajinu, koja je do sada bila glavna tranzitna zemlja. Gasovod treba da ide istom rutom kao gasovod Sjeverni tok 1, preko teritorijalnih voda pet država Rusije, Finske, Švedske i Njemačke, i njegovim postavljanjem bi se udvostručio kapacitet isporučenog gasa tim putem. U projekat je uključen ruski gigant

31 **Izvor:** „E.U. to increase military spending, but U.S. still isn't happy“ by Steven Erlanger, The New York Times, International edition, 08-09, 2019., str. 4.

Gasprom i nekoliko evropskih kompanija - njemačke energetske grupe Vinteršal (Wintershall) i Uniper, nizozemsko-britanska grupa Šel (Shell), francuska grupa Enži (Engie) i austrijski OMV. Zadovoljavanje energetske potreba nije samo svrha, već je to pitanje prelamanja ekonomske i političke strane moći i uticaja, pa i zavisnosti. To potvrđuje istupanje predsjednika Trampa na Tweeteru, koji je bio više nego kritičan prema tom projektu, objavama: „Nijemci plaćaju milijarde dolara Rusiji, a mi smo budale koje svakog finansiraju“. Pored toga, američka administracija uputila je veoma upozoravajuće pismo – šta je njemačkim kompanijama uključenim u taj projekat da rizikuju američke sankcije. Da se u ekonomiji sve ne dešava bazirano na motivu profita već pod političkim plaštom potvrda se nalazi u objašnjenjima Ambasade SAD u Njemačkoj da pristup američke administracije prema tom projektu ne treba da bude shvaćen kao prijatna, već kao jasna poruka američke politike i prema kompanijama uključenim u taj projekat. SAD su već više puta kritikovale taj projekat, ali to je bio novi korak direktnim obraćanjem uključenim firmama da ih upozore na rizik od sankcija. Njemačka, koju podržavaju Francuska i Austrija, smatra da će ovaj projekat omogućiti stabilniju i jeftiniju isporuku gasa. Ukrajina smatra taj projekat kao način Moskve da je blokira na energetskom planu i da poveća politički pritisak na nju, u vrijeme kada su dvije zemlje u sukobu oko Krima i istočnog dijela Ukrajine.

Iako je Evropska unija kroz Treći energetske paket³² definisala pitanja koja se odnose na uspostavljanje i upravljanje plinovodima, Njemački parlament – Bundestag je 13.11. 2019. godine usvojio zakon, čime je otvorena mogućnost isključenja iz plinovoda država koje nisu članice EU i koji se protežu na teritorij neke od zemalja EU.

Sigurnosne izazove i opasnosti Njemačka je sublimirala u dokumentu Bijela knjiga, koji je predstavljen u julu 2016. godine. U tom dokumentu je, prema opservaciji ministrice odbrane Ursula fon der Lejen izraženo stajalište da je “Njemačka globalno veoma povezana zemlja koja - zbog svoje ekonomske, političke i vojne snage ima odgovornost da aktivno pomogne oblikovanju svjetskog poretka.”³³ Prilikom predstavljanja dokumenta izrazila je stav da Velika Britanija godinama blokira razne evropske projekte. To je ilustrirala primjerom ideje «evropske mobilne bolnice koje su neke države članice namjeravale da ostvare kako bi im bila na raspolaganju u kriznim područjima». Također, prilikom predstavljanja Bijele knjige najavljeno je da će Njemačka i Francuska preuzeti inicijativu u budućoj vojnoj saradnji, odnosno, kreiraću stalne vojne strukture. U dokumentu je naznačeno da se “Rusija udaljava od partnerstva sa Zapadom i nameće strateško rivalstvo”, te da će zbog toga, ukoliko u međuvremenu ne promijeni kurs, predstavljati prijatnju za Evropu, kao i izazovi van evropskog kontinenta, odnosno ekspanzija sile u Aziji i Južnoj Americi ili nestabilnosti sjeverne Afrike, Bliskog istoka i centralne Azije.

32 Tzv. Treći energetske paket, pored ostalog, utvrđuje da kompanije ne mogu biti istovremeno isporučitelji plina u EU i jedini vlasnici plinovoda kroz koji to čine. Od maja 2019. godine taj se zakon primjenjuje i na plinovode koji prolaze morskim dnom i čija se izgradnja završava poslije maja 2019. godine. U odnosu na plinovod „Sjeverni tok 2“ ruska kompanija Gazprom morala bi ustupiti 50% kapaciteta plinovoda drugim dobavljačima plina u EU što predstavlja neekonomično poslovanje.

33 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bijela-knjiga-njemacka-na-celu-svjetske-odbrane> datuma pristupa 26.05. 2019. godine

Druga država članica NATO koja se nalazi pod pritiskom, i na neki način na prekretnici odnosa sa SAD, je Turska. Veze između Turske i SAD-a, koje su obje članice NATO-a, bile su narušene u nekoliko situacija, uključujući američku podršku sirijskim kurdskim borcima koje Ankara vidi kao "teroriste", a problem je i što SAD nije izručio Fethullaha Gulena Turskoj, koji je optužen za neuspjeli državni udar 2016. godine. Spor između dvije države eskalirao je povodom hapšenja jednog američkog pastora u Turskoj i ostalih diplomatskih pitanja. Potom je američki predsjednik Donald Trump odobrio povećanje tarifa na turski čelik i aluminij. Reagirala je i Turska, prema principu reciprociteta, udvostručivši carine na pojedine američke proizvode, poput putničkih automobila, alkohola i duhana, kao odgovor na namjerne napade Amerike na tursku ekonomiju. U turskom Službenom glasniku objavljen je ukaz predsjednika Recepta Tayyipa Erdogana kojim je carina na američke automobile povećana na 120%, na alkoholna pića na 140%, a carina na duhan na 60%. Udvostručene su i carine na kozmetičke proizvode, rižu i ugulj. Spor sa SAD doveo je do pada turske lire na rekordno nizak nivo prema dolaru. Nakon što su Sjedinjene Američke Države zaprijetile da će raditi na prekidu učestvovanja Turske u programu Općih carinskih povlastica (GSP), predsjednik Donald Trump je 15.05. 2019. godine zvanično onemogućio pristup Turskoj ovom programu, ističući da Turska više nije zemlja u razvoju. Ova odluka je došla usred pojačanih tenzija uslijed određenog broja spornih pitanja između te dvije države. Jedno od tih pitanja je i namjera Turske da izvrši kupovinu ruskih raketnih sistema S-400, što SAD očigledno vidi kao direktnu prijetnju vlastitim snagama, nacionalnoj sigurnosti i interesima.³⁴ SAD su nekoliko puta upozorile Tursku, ako nastavi kupnju, na rizike zbog toga, uključujući i sankcije. U vezi takvog pristupa SAD-a prema Turskoj, turski predsjednik Recep Tayyip Erdogan je rekao da će Turska i Rusija zajedno proizvoditi odbrambene sisteme S-500, te da nema govora o tome da Turska odstupi od kupovine S-400, jer to je završen posao. SAD smatraju da je dogovor sa Rusijom prijetnja zapadnoj odbrani, te su suspendovale isporuku borbenih aviona F-35 Turskoj, te obuku turskih pilota u SAD-u za upravljanje tim avionima.³⁵ Uprkos prijetnjama za obustavu isporuke aviona ili drugim sankcijama, sistem S-400 je isporučen u julu Turskoj. Zbog toga, SAD su više puta isticale neku vrstu ultimatumu Turskoj, da se izjasni da li i dalje ostaje kod namjere kupovine ruskih sredstava, te ukoliko ne odustane od te namjere bit će podvrgnuta velikim pritiscima i posljedicama. Bez obzira na takve stavove SAD proces isporuke komponenti S-400 je otpočeo i bit će nastavljen i dalje.

Odnosi unutar NATO-a nakon otpočinjanja operacije Turske u dijelu Sirije „Izvor mira“ na površinu su dodatno izbacili disonantnost i odsustvo savezničkog razumijevanja. Pojedine članice reagirale su osuđujućim porukama, pa do uvođenja sankcija na izvoz vojne opreme Turskoj, dotle je bilo i pasivnog odnosa bez reakcija, što se može razumjeti i kao prešutna saglasnost.

34 <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/donald-trump-ukinuo-povlasteni-trgovinski-polozaj-turske/190517032> datum pristupa 19.05. 2019. godine

35 **Izvor:** Hurriyet-Daily News, June 8-9, 2019. str. 3

Iz analize u ovom tematskom pitanju očito je da *novi svjetski poredak* poslije hladnog rata nije bitno različit od prethodnog, jer sila je bila, ali i dalje igra odlučujuću ulogu u međunarodnim odnosima, kao i borba za sferu uticaja. To se zaključuje i na odnosu među članicama NATO-saveza u kojem se manifestira dominacija SAD u odnosu na eventualne istupe za nezavisniju politiku NATO-saveznika (Njemačke, Francuske i Turske). Ideja uravnoteženog partnerstva uključuje podjednako preuzimanje odgovornosti.

POVRATAK „OTPISANE“ RUSIJE

Rusija je nakon turbulentnog perioda disolucije SSSR u fazi ekonomskog oporavka. Iako, relativno ekonomski opterećena brojnim izazovima, Rusija je pokazala da je spremna da primijeni vojnu silu - naročito u susjednim zemljama kao što su Gruzija i Ukrajina. Širenje NATO predstavlja sigurnosnu prijetnju za Rusiju. Na svjetskoj političkoj pozornici Rusija je bila vrlo aktivna prilikom dogovaranja obustave vatre u Ukrajini, a angažovala se i u Siriji, i to je prva vojna intervencija Moskve od 1989. godine. Naime, događajima na međunarodnom ratištu u Siriji glavnu riječ je vodila međunarodna koalicija sa SAD na čelu. U toj koaliciji značajnu ulogu i doprinos imala je i Turska. Stacioniranjem borbenih aviona u Siriji, Rusija se vratila na svjetsku vojnu pozornicu, jer to je prva takva akcija od povlačenja sovjetske vojske iz Afganistana 1989. godine. Bez obzira na stajalište službenog Vašingtona, da Rusija time dodatno komplikuje situaciju u Siriji, jer ruske bombe pogađaju uglavnom borbe sirijske opozicije, Rusija je branila to stacioniranje stavom da njena avijacija pomaže sirijskim snagama u borbi protiv terorista organizacije Islamska država.

Situacija je kulminirala i prijetila sukobu Turske i Rusije kada je 24. novembra 2015. godine Turska oborila ruski bombarder tipa Su-24 na granici sa Sirijom. Turska je tvrdila da je ruski avion povrijedio zračni prostor Turske. Bilo je to prvi put da jedna država NATO obara ruski vojni avion. Rusija je reagovala oštrim ekonomskim sankcijama protiv Turske i pojačavanjem svog vojnog prisustva u Siriji.

Da li je situacija u Siriji odraz borbe za uticajem ili demonstracija moći u procesu nastanka novog svjetskog poretka. Nije samo Rusija sprječavala vojni poraz Bashara al Asada i pad Damaska u ruke IS, već i ruske perspektive u procjenama kreatora kriza. Pored toga, pitanje Ukrajine jeste neodvojivo u tom kontekstu i planova usmjerenih protiv svjetskog poretka, u kome pitanja rata i mira rješavaju SAD i njihovi saveznici“. Dakle, neka vrsta izolacije Rusije, nastala zbog pripajanja Krima Rusiji i sukoba u Istočnoj Ukrajini, angažovanjem u Siriji, Rusija je uspjela da se predstavi Zapadu da sa njom razgovaraju kao sa nekim ko je ravnopravan. Također, time je sukob u Ukrajini i pitanje Krima pripojenog Rusiji dospio u drugi plan. Naime, te 2015. sukob u Ukrajini našao se na prekretnici. U januaru su eskalirale borbe između ukrajinske armije i proruskih separatista u regionu Donjecka i Luganska. Uslijedila je diplomatska inicijativa njemačke kancelarke Angela Merkel, koja je zajedno sa francuskim predsjednikom Olandom otputovala u Kijev i Moskvu. Njih dvoje prisu-

stvovali su i direktnim razgovorima Vladimira Putina i njegovog ukrajinskog kolege Petra Porošenka 12. februara 2015. godine u Minsku. Rezultat tih razgovora je dogovor nazvan Minsk-2, jer je prvi dogovor o obustavi vatre u Istočnoj Ukrajini od septembra 2014. godine prekršen već poslije nekoliko nedjelja. Poslije novog dogovora iz Minska, primirje je „veoma krhko“, jer prema procjenama UN, poslije dogovora Minsk-2 je u Istočnoj Ukrajini ipak ubijeno 3.300 ljudi. Politički proces ispunjavanja dogovora iz Minska podrazumijevao je da je u Ukrajini do kraja 2015. trebalo da stupi na snagu reforma ustava koja predviđa neku vrstu autonomije za separatistička područja. Dogovori iz Minska kao da polahko odumiru, jer sukob u Istočnoj Ukrajini je zamrznut. Rusija će i dalje pružati podršku separatističkim područjima, što se ilustrira i omogućavanjem državljanstva i putnih isprava za stanovnike tih područja, što predstavlja izazov za NATO i EU u poduzimanju odgovora na takva djelovanja Rusije. I ne samo po tom slučaju, jer široka je lista otvorenih pitanja između NATO i Rusije, ili EU i Rusije.

Shodno tome, u relaciji između NATO i Rusije može se ocijeniti da nikakvog preokreta nema, te da će ti odnosi i dalje ostati zategnuti. Sveukupno gledano, taj odnos prati rivalstvo i konfrontacije.

BREXIT I EVROPA - KOME ĆE POLUČITI DOBRO?

Zbivanja koja već duži vremenski period zaokupljaju pažnju javnosti jeste i proces napuštanja Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske Evropske unije. Naravno, tu se polemizira da li će napuštanje biti sa sporazumom ili bez sporazuma (mehki ili tvrdi BREXIT), te moguće implikacije tih opcija. Pojavljuju se tu i predviđanja da neće uopće doći do napuštanja, te moguće implikacije na prostor Sjeverne Irske. Pojavljuju se i procjene da Ujedinjeno Kraljevstvo ne može opstati bez EU-a i da bi se "carstvo" moglo raspasti, budući da je većina za izlazak iz EU iz Engleske i Walesa, dok su Škotska i Sjeverna Irska da ostanu u EU. Već su obznanjene najave da će Škotska ponovno održati referendum o nezavisnosti. Nadalje, procjenjuje se da će se Sjeverna Irska ujediniti sa Republikom Irskom. Međutim, to je samo jedan scenarij koji se može dogoditi i uticat će na daljnje odnose u EU i na cijeli svijet. Bez pretenzije da se dublje analiziraju kretanja, te stavovi o prolongiranju, te šta znače te opcije za usmjerenje u proučavanju tih odnosa treba se prisjetiti i nekih događaja koji su prethodili i uključivanju UK u Evropsku zajednicu i djelovanje UK u okviru EU.

Proces priključenja Velike Britanije praćen je brojnim kontroverzama i različitim stajalištima. Najavi priključenja Evropskoj uniji Velike Britanije suprotstavljao se francuski predsjednik Charles De Gaulle, koji je 1963. godine prvi put stavio veto na ulazak Velike Britanije u tadašnju Evropsku ekonomsku zajednicu (EEZ), preteču Evropske unije. Bez obzira na brojne kritike, nije mijenjao stav da Britanci nemaju političke volje za ulazak u evropske integracije. Na ponovni pokušaj Velike Britanije 1967. godine priključenja u EEZ De Gaulle je stavio veto na ulazak. Opredijeljen stavom o čvrstom zastupanju francuskih interesa smatrao je i da odnosi Velike Britanije

sa SAD-om u biti predstavljaju anglosaksonsko savezništvo i da je UK u Evropskoj zajednici danajski dar koji treba služiti interesima SAD.³⁶ Sličnog stava je bio i prema vojno-političkom savezu NATO, za koji je smatrao da zastupa transatlantizam kao geopolitičku doktrinu, te je u februaru 1966. povukao francuske oficire iz NATO- saveza, iako je Francuska i dalje ostala članica te organizacije.³⁷

Proces političke turbulencije u Velikoj Britaniji o napuštanju Evropske unije i dalje je prisutan. Turbulencije su manifestirane unutarnjom podrškom u okviru Velike Britanije za pripremljeni sporazum ili u okviru Evropske unije različitim porukama ka domicilnoj javnosti radi „smirivanja“ napetosti o posljedicama BREXIT-a. Sporazum bi trebao da regulira pitanja pravnih odnosa, trgovine, finansija, kretanja zaposlenih i drugih pitanja koja uključuju ostale sfere života i rada. Proces pregovaranja trajao je dvije godine, i nakon što je Sporazum dobio podršku članica EU, zapelo je na podršci Parlamenta Velike Britanije. Premijerka, sada već bivša, Theresa May imala je nemoguću misiju uskađivanja potpuno suprotstavljenih i isključivih stavova između političkih partija koje participiraju u Parlamentu. Pojedini članovi kabineta premijerke May iz Konzervativne stranke odstupali su sa pozicija ministara ili su članovi te stranke uskraćivali podršku prilikom glasanja o Sporazumu. Uglavnom, iskristalizirala su se dva bloka, jedan koji se zalaže za neki dogovor sa EU (soft Brexit) ili za tzv. Hard Brexit, napuštanje EU bez dogovora. Blokovi se suprotstavljaju različitim strategijama, koje se manifestiraju na način da mekši Brexit isključuje novi referendum na kojem bi Brexit bio doveden u pitanje, dok tvrdi Brexit, ili po svaku cijenu, jer nepostizanje dogovora ne predstavlja katastrofu i da odnose sa EU treba kreirati po pravilima Svjetske trgovinske organizacije. Odgađanje krajnjeg roka planiranog izlaska Velike Britanije je ono što je postalo realnost. Nastojanja Velike Britanije da „popravi“ već pripremljeni sporazum podržano je od strane ključnih članica EU, Njemačke i Francuske. Sa druge strane nagovještavaju i spremnost EU da odgovori na bilo koje opcije, mehkog ili tvrdog Brexita. Neka pitanja na kojima su tražena rješenja su zaštitni mehanizam za granicu između dvije Irske, Irske i Sjeverne Irske. Također, tu se pitanja sprečavanja migracija i dolazak radne snage, nadležnost sudova EU, te zadržavanje mogućnosti povlaštenog statusa roba i usluga na evropsko tržištu. Nadalje, prema dogovoru koji je odbacio Parlament Velike Britanije trebali su platiti EU 38 milijardi eura za izlazak, što je sa druge strane trebalo u periodu

36 Nekoliko zanimljivosti o spoljnoj politici predsjednika De Gaulle jeste i stav prilikom posjete kambodžanskom glavnom gradu Phnom Penhu, septembra 1966. godine. Tada je izrazio svoje nezadovoljstvo zbog američkog upliva u rat u Vijetnamu. De Gaulle je ustvrdio kako je jedini način za postizanje mira američko povlačenje iz tog sukoba. Posebno zanimljiva je transformacija 1967. godine francuske politike prema Izraelu kojemu je do tada Francuska pružala potporu, jer je predsjednik De Gaulle osudio Izrael zbog okupacije Gaze i početka Šestodnevog rata: "Izrael organizira, na teritorijama koje je oduzeo, okupaciju koja ne može funkcionirati bez opresije, represije i protjerivanja -a ako se tome suprostavi otpor, taj čin zvati će se 'terorizam'".

Izvor: www.znanje.org/i/i/28/08iv06/08iv0606/de_gol.htm datum pristupa 26.04.2019. godine.

37 Proces ponovnog aktivnog djelovanja u NATO Francuske započeo je u periodu vladavine predsjednika Nicolas Sarkozy nakon samita 2008. godine. Francuska je bila izvan struktura NATO-a 43 godine, te je nakon dogovora 2009. godine trebala da preuzme komandu u Norfolku u SAD-u, koja je odgovorna za transformaciju saveza u skladu sa doktrinom, organizacijom i korištenjem snaga. Druga važna pozicija je regionalna komanda NATO-a koje ima svoje sjedište u Lisabonu – glavni štab za snage za brzo djelovanje i centar za analizu satelitskih fotografija. Izvor: <https://www.dw.com/hr/francuske-pripreme-za...u.../a-4007229>; datum pristupa: 28.04.2019. godine.

EU bez članstva Velike Britanije da se odrazi na budžet EU i fondove EU, jer je Velika Britanija, poslije Njemačke druga ekonomija EU. Pored toga, procjenjuje se da će dio banaka i kompanija, ili su to već započele, izvršiti preseljenje iz Londona u druge evropske destinacije, što može da implicira recesiju sa finansijskim posljedicama. Takva konstatacija bazirana je na procjeni Centralne banke Velike Britanije da bi GDP Velike Britanije mogao biti manji za 8%, što je gore od finansijske krize 2008. godine. Poremećaji na tržištu bit će primjetni, tako da cijene nekretnine bi bile umanjene za 30%, a povećala bi se nezaposlenost, što u konačnici se odražava na pad britanske ekonomije, uz povećanje inflacije i kamatnih stopa.

Moto za Brexit bio je ključni faktor koji je opredijelio glasače u Velikoj Britaniji na vanrednim izborima, održanim u decembru 2019. godine. Pobjeda Konzervativne partije i Boris Jonsona otvorila je vrata ili dala je podršku Jonsonu da proces napuštanja Velike Britanije bude okončan do 31.01. 2019. godine. Nakon vanrednih izbora u decembru 2019. godine, otvorile su se stare dileme u vezi statusa Škotske i Sjeverne Irske u okviru Ujedinjenog Kraljevstva. Osnovane ili ne, bit će zanimljivo pratiti političke konotacije koje su promovirale i pobjedničke političke opcije u Škotskoj i Sjevernoj Irskoj u vezi njihovog statusa u Ujedinjenom Kraljevstvu i odnosa prema Evropskoj uniji.

Bez pretenzija da se dublje analiziraju implikacije Brexita, bilo političke ili ekonomske, jer su one već nastupile, bez obzira na prolongiranje dana „D“, umjesto zaključka nameće se pitanje da li su kreatori procjenjivali takve posljedice ili tim procesom predupređuje nagovještaje neke druge ekonomske krize ili daje naznaku drugih modela odnosa na međunarodnoj sceni, odnosno poretka efikasnom ili „ranjivom“ Evropskom unijom. Ili je u pitanju izrada planova za *novi svjetski poredak*, koje uključuju promjene u odnosima Evrope sa SAD, i koliko je na sceni transatlantska antipatija da izgradnjom jake Evrope može se postići ravnoteža sa Sjedinjenim Američkim Državama.

Još jedan aspekt koji je podstaknuo raspravu o kapacitetima Evropske unije je stajalište Francuske, u pogledu podrške za priključenje EU zemalja Zapadnog Balkana. Otvorena su pitanja da li je protivljenje Francuske, uz podršku drugih bliskih članica EU, za naredne korake u priključenju EU Republike Sjeverne Makedonije, Albanije i Crne Gore, a potom i Srbije predstavljaju samo političku manifestaciju za podršku najavama Francuske o potrebnim reformama za prijem novih članica Evropske unije. Ili je u pitanju aspiracija Francuske za izraženijom ulogom, liderskom, u okviru Evropske unije ili je zatvaranje kapije uslijed predodžbi prema strukturi stanovništva u navedenim zemljama.

U intervjuu „The Economist“ predsjednik Macron je potvrdio ili najavio takvo djelovanje, ističući da je „apsurdno“ otvaranje EU novim članicama prije reforme pristupnih procedura. Nadalje, izrazio je stav da Evropa „treba početi razmišljati i ponašati se ne samo kao ekonomska grupacija, čiji je glavni projekt širenje tržišta, već i kao strateška sila. To bi trebalo započeti povratkom „vojnog suvereniteta“ i ponovnim otvaranjem dijaloga sa Rusijom, uprkos sumnjama Poljske i drugih zemalja koje su

nekada bile pod sovjetskom dominacijom. Ako to ne učinite, kaže Macron, bila bi „velika greška.“³⁸ Predsjednik Republike Francuske Macron u navedenom intervjuu „The Economist“, u novembru 2019. godine, je izrazio skepticizam i prema NATO, izjavivši da „ono što trenutno doživljavamo je moždana smrt NATO-a.“³⁹

Slijedom poruka predsjednika Macrona koje „drmajū“ i NATO i Evropsku uniju, a u kontekstu očekivanog provođenja „Brexitā“ mogući su i nastavci procesa koji mijenjaju sliku Evropske unije. U pojedinim krugovima, „stidljivo“ postavlja se i pitanje - koja je slijedeća zemlja koja će slijediti Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije u napuštanju Evropske unije.

MIGRANTSKA KRIZA - SREDSTVO, NADA, ILI SAMO PROBLEM

Pitanje migracija, kada je počelo i kako se provodi, trebalo bi biti predmet šire elaboracije, ali u kontekstu tematskog okvira dat će se samo osvrt sa pozicija onih koji su „zakuhali“ taj proces, ili koji su direktni sudionici, osobe koje se kreću i države na kojima se zadržavaju na putu do obećane zemlje.

U najkraćem, još od početka migrantske krize humana strana kretanja hiljada i hiljada osoba sa azijsko-afričkog područja bila je u sjeni političkih prepucavanja pojedinih država. I dok su pojedine države izražavale podršku i prijem migranata, poput Njemačke, pojedine su poduzimale mjere na sprečavanju ulaska migranata na njihov teritorij, zemlje Srednje Evrope ili Ujedinjeno Kraljevstvo koje geografska pozicioniranost udaljava od mogućnosti ulaska migranata. Iako je empatija iskazivana prema licima koja se kreću iz Sirije ili Iraka, uslijed okolnosti borbenih djelovanja, brojnost migranata iz Irana i Pakistana ili drugih država pokreće i druge dileme. Da li je bijeg od „beperspektivnosti“ ili je poticano kretanje s ciljem multipliciranja problema od strane drugih za druge. Jednostavnije, da li je neka država u sjeni koja kreira takvu situaciju, na način pritiska prema državama iz kojih se pokreću te osobe, predstavlja stanje u tim državama neodrživim, a istovremeno izručujući paket Brise-lu za diferencijaciju unutar Evropske unije. Naravno, tu je i nezaobilazni aspekt, ilegalni, u pogledu ogromne zarade i novca koji obrću krijumčari unesrećenih osoba preko Mediterana ili kopnom sa granice jedne države u drugu ili treću. Pored toga, treba istaći i uključenost brojnih međunarodnih organizacija, vladinih ili nevladinih, koje u okolnostima kriznog i humanitarnog ozračja stupaju na scenu i opravdavaju svoje funkcioniranje i postaju biro za poslovne relacije.

Migranti, osobe koje su se upustile na put za bolju budućnost, predstavljaju stranu koja u tom procesu plaća najskuplju cijenu. Izloženost riziku i neizvjesnosti, uz napore i odricanje, koji mogu polučiti ili ne sretnim završetkom. Njihovi putevi tre-

38 Izvor: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, datum pristupa 09.11. 2019. godine

39 Izvor: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, datum pristupa 09.11. 2019. godine

baju biti predmet posebnih analiza, kao i psihološko stanje u momentu odlučivanja polaska na put (ne)izvjesnosti. Time se može dokučiti i odgovor da li je njihovo pokretanje stihijsko i individualno ili je organizovano i grupno.

Na putu ka obećanim prostorima, bez viza za bolju budućnost, migranti se zadržavaju u pojedinim državama Jugoistočne Evrope. Najveći broj je u Turskoj, a potom kako se razvijaju određene rute u ostalim zemljama navedenog prostora. U tom su obuhvatu Grčka, Republika Sjeverna Makedonija, Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina. Zadržavanje migranata u tim državama nije samo očitovanje humanitarne svijesti, već i poligon za unutarnja ili vanjskopolitička sučeljavanja. Iako je kretanje ljudi, kao i vode, nezaustavljivo čini se da zadržavanje migranata u pojedinim državama predstavlja i pritisak, pa i problem uslijed neorganizovanog pristupa ili miopijskog posmatranja na sveukupnost situacije.

KA ZAKLJUČNIM PROMIŠLJANJIMA

Upotreba termina *novi svjetski poredak* predstavlja pokazatelj upravo onih trendova i manifestacija koje su elaborirane u tekstu. Stoga, i ne treba da iznenađuje njegova popularnost, budući da je to proces kojim se kreiraju nove političke, ekonomske i kulturne zone unutar i između država ili grupacija država. Promjene su poticane različitim faktorima, od kojih su neki strukturalni, a neki više specifični i historijski. Ekonomski su uticaji svakako među silama koje upravljaju promjenama, naročito globalnog finansijskog sistema. Savremenost sa tehničko-tehnološkom razvijenošću omogućava veoma brzu informiranost o događajima koji se smjenjuju tako brzo da ih je teško sve i pratiti i analizirati. Svjedoci smo dešavanja koja su zahvatila cijeli svijet od istoka do zapada odnosno od sjevera do juga.

Nadalje, opravdana je i dilema je li svjetski poredak proces ili sistem koji promovira sveopće dobro? Ima li svijet svjetski poredak kada je sve bazirano na volji, stajalištu i(li) dogovoru pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN. Posebno kada se dešava situacija koja je protivna miru i sigurnosti, bez volje 5 članica nema tijela koje može donijeti odluku da se riješi situacija ili da poduzmu mjere protiv strane koje je prekršila ili direktno sudjelovala u ataku na drugu državu. Realno i opravdano je da bi se svijet bolje usaglašavao da treba proširiti broj članica Vijeća sigurnosti, tako da o tome odlučuje nekoliko država Evrope, SAD i Kina. Svakako, tu ulogu sa pravom veta treba imati i država predstavnica Afrike, Srednjeg Istoka i više sa azijskog kontinenta. Iz prethodne elaboracije može se konstatirati da se svjetski poredak odnosi na postojanje različitih političkih sistema u svijetu i na njihovu međusobnu interakciju. To se uglavnom odnosi na organiziranje političkih sistema globalne sile i na način na koji one čine međunarodne institucije.

U tekstu je elaborirano i osnova koliko je postojeći svjetski poredak, na bazi međunarodnog javnog prava, funkcionalan. Ponuđeno je više primjera i dokaza da postoje potrebe da svjetski poredak bude baziran na pravdi i istinskom predstavljanju kontinenta i regija. Svijet je veći od pet, jer treba biti unaprijeđena reprezenta-

tivnost u promoviranju interesa mira i sigurnosti. Pored toga, *novi svjetski poredak* također treba donijeti nova pitanja u sferu ljudskih prava, te prava manjina i izbjeglica. Nadalje, problemi sa životnom sredinom mogu oblikovati *novi svjetski poredak* zbog stalnog zagrijavanja okeana, zagađenja vode, nestajanja jezera i mnogih drugih pitanja. Osim toga, novi migracijski talasi, demografske promjene i rast svjetskog stanovništva, zajedno sa problemom nestašice resursa, definitivno će utjecati na *novi svjetski poredak* i način na koji ga ljudi percipiraju i tretiraju. A pitanje je hoće li biti moguće postići *novi svjetski poredak* bez svjetskog rata u konvencionalnom smislu. Usljed navedenog, predstojeći vremenski period bit će veoma interesantan i praćen sa naročitom pažnjom, pa i zebnjom.

Stoga, na osnovu elaboriranih sadržaja u ovom radu nedvosmisleno proizilazi potreba za daljnjim istraživanjem koje će imati u fokusu moguće scenarije kretanja u narednom periodu, kao i preklapanja uticaja na turbulentnoj globalnoj pozornici na region Jugoistočne Evrope, posebno Bosne i Hercegovine od kraja XIX do završetka XX stoljeća. Time se daje i osnova za neka razmišljanja o izazovima futurističkog koncepta.

Mr. Husnija Sejdinović

ZBOG ČEGA I KAKVU KATARZU MEĐUNARODNA ZAJEDNICA DUGUJE BOSNI I HERCEGOVINI?

(Prilog naučnom dijalogu)

Uvodne napomene

Brojna su relevantna naučna stanovišta i teorijska istraživanja koja ukazuju na izuzetan značaj katarze u preveniranju i razrješavanju najtežih, naročito ratnih konfliktnih stanja među državama, te bržem prevazilaženju teških posljedica u post-konfliktnom periodu. U tom kontekstu posebnu pažnju privlači hipoteza da bi cijela međunarodna zajednica, sa preko 190 država, bila daleko mirnije, ljudskije, moralnije, prosperitetnije i konformnije mjesto življenja ljudi kada ispravno poimanje i prakticovanje katarze ne bi bilo izbjegavano.

Sve to se već trideset godina odnosi i na Bosnu i Hercegovinu, kako u pogledu njenog ratnog i poratnog pogrešnog tretmana u međunarodnim odnosima, tako i u pogledu njene unutrašnje sistemske ustavne krize koju nezaustavljivo, već 25 godina, proizvode njeni dosadašnji vlastodršci. Ispravno zasnovana na naučnim i moralnim principima, katarza onih koji je duguju bi zasigurno doprinijela pozitivnoj prekretnici u životu BiH, odnosno njenih ljudi, građana i naroda. To zorno inspiriše primjer historijske prekretnice u Saveznoj Republici Njemačkoj, nakon što je njen legendarni kancelar Vili Brant učinio katarzu u vezi sa milionskim žrtvama genocida nad jevrejskim narodom, koga je počinio fašistički režim tokom Drugog svjetskog rata. Veoma je karakteristično i značajno što je takvu katarzu 2019. godine učinila i kancelarka Angela Merkel, kao jedan od vodećih državnika Evrope.

U navedenom kontekstu se neizostavno postavlja logično pitanje, zašto se u proteklih 25 godina sve dublje krize u životu BiH, kao države i društva, uopšte ne pominje bilo kakva katarza međunarodne zajednice prema BiH, a u BiH to je samo pojam koji se uzgredno može čuti kao floskula u pojedinim tendencioznim političkim govorima. U vezi sa poimanjem i primjenom katarze evidentno je nedopustivo „zatišje“ u okviru naučne zajednice, civilnog društva, časopisne periodike i informativnih medija.

Sve su to razlozi zbog kojih sam se odlučio ovim tekstom doprinijeti naučnom i političkom dijalogu o ovoj izuzetno značajnoj a nelogično zapostavljenoj tematici. Odabir pravca promišljanja od međunarodne zajednice prema Bosni i Hercegovini je iz razloga, što je to polazište i smjer evidentno zapostavljeno (vjеровatno i smišljeno zaobiđeno), a izuzetno bi bilo poticajno za praksu katarze unutar BiH. Pri tome pažnju usmjeravam na nekoliko pitanja:

- Šta primarno sadrži pojam katarze i bez kojih drugih pojmova, kao njenih preduslova, ne može biti ostvarivana?
- Šta je to međunarodna zajednica u proteklih 30 godina, dramatičnog i tragičnog ratnog i poratnog konflikta, dobrog učinila za BiH?
- Koje pogreške međunarodna zajednica je činila i još uvijek u izvjesnoj mjeri čini prema BiH zbog kojih joj duguje svoju katarzu?
- Kakva bi sadržina te katarze trebala biti pa da BiH, uz adekvatnu pomoć međunarodne zajednice, uspješno izađe iz njene višegodišnje dramatične krize i neupitno postane poželjna država Evropske unije i NATO alijanse.

Pokušaj odgovora na ova izuzetno važna pitanja činim bez širih elaboracija, kako bi uvažanim čitaocima ostalo više prostora za vlastita promišljanja i zaključivanja.

1. O POJMU I PREDUSLOVIMA KATARZE

Poznato je da riječ katarza potiče od Grčke riječi kathairo - čistim. S tog izvora, pojam katarze je svojim sadržajem obuhvatio riječi pročišćavanje (duhovno, moralno, političko.....), zatim izmirenje (subjekata u raznim, naročito u najtežim uslovima konflikata), pa onda smirenje čuvstava subjekata (radi prevazilaženja osjećaja nepovjerenja, straha, ljutnje, nepravde.....).

Evidentno je pojam katarze izuzetno složen i višedimenzionalan u praktičnoj upotrebi. To podrazumijeva da mu se u teoriji i praksi pristupa multidisciplinarno (etički, psihološki, sociološki, politikološki, filozofski...). Ovo pogotovo što se ovaj pojam dijalektički prožima sa nekoliko drugih neizostavnih pojmova koji su presudno važni da se katarza uopšte može "desiti i dešavati" To su: naučno spoznata istina i moralno zasnovana snažna volja (moralnim pročišćavanjem), da se pristupi pripremi i praktičnoj realizaciji katarze. Time se istovremeno smanjuje i prevazilazi manipulativna moć laži kao direktnog antipoda istini. Laž je i glavna prepreka na putu do katarze u njenim bitnim funkcijama pomirenja (izmirenja) i smiraja. Tome prethodi izvinjenje radi mirnog i spokojnog života i suživota ljudi, naroda i njihovih država. To znači da bez priznavanja istine i odbacivanja laži, te bez izvinjenja, teško može biti pravog pomirenja.

Dakle, do katarze se stiže veoma složenim dijakteliziranim procesom oblikovanja snažne volje za ostvarenje katarze. A te volje ima jedino tamo gdje ima „istinite istine“ i moralnosti, i obratno. Inače, značaj i moć naučne istine je na samom pijedestalu ukupnog historijskog progressa čovječanstva.

Riječ je, prevashodno, o naučnim istinama o objektivnim zakonitostima nastanka, postojanja i razvoja prirode i društva. Tome su svoj nemjerljiv doprinos dali nezaboravni naučnici, kao što su: Galilej, Kopernik, Ajnštajn, Tesla, Kiri, Platon, Aristotel, Haldun, Bekon, Hegel, Marks, Engels, Lenjin, Poper, Piketi i brojni drugi. Sve to je i razlog što je naš nobelovac Ivo Andrić izuzetnu pažnju posvećivao otkrivanju i afirmaciji istine kao glavnog lijeka protiv „otrovnog štetočinstva“ laži. Tako, u njegovom poznatom djelu „Znakovi pored puta“ čitamo: „U osnovi želimo samo jedno: istinu. Osloboditi se ovog huka laži.....i doći do istine nage, proste, pa ma i smrtonosne....Ali, posljednjim plamičkom svijesti obuhvatiti istinu, to jedino dostojanstvo...Najvažnije i najveće istine u životu i o životu ne nalazimo odjednom gotove i izljuštene. One se značajki istražuju“.

Cijenim da za takvo kompleksno poimanje i ostvarivanje katarze, međunarodna zajednica u svom odnosu prema BiH ima daleko povoljnije predispozicije nego faktori odlučivanja unutar BiH. Jer, glavne prepreke za unutrašnje neophodne katarze radi pomirenja, suživota i mira, čini pogrešno etnonacionalno, nedemokratsko i asimetrično ustavno ustrojstvo države, zatim sve prisutnija psihologija statusa quo i parole „šta je ko jamio, jamio je“. A tu je i politokratska premoć i sukobljavanje političkih stranaka i njihovih lidera proizišlih iz četverogodišnjeg teškog rata, i td. Sve su to razlozi zbog kojih ni do danas u BiH nema prijeko potrebnih katarzi radi suštinskog pomirenja, mirnog, spokojnog i prosperitetnog života njenih ljudi, građana i naroda.

Radi toga, važno je da međunarodna zajednica (njene vodeće institucije i države koje su involvirane u ratni i poratni život Bosne) svojim primjerom istinitog spoznavanja, priznavanja (kada je to cjelishodno i izvinjenjem) te ispravljanja počinjenih grešaka (suštinskog značenja) pakažu kako se praktično realizuju neophodne katarze. No, prije toga je korektno ukazati na čitav spektar najvažnijih zasluga međunarodne zajednice za opstanak i razvoj BiH.

2. NAJVAŽNIJE ZASLUGE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE ZA OPSTANAK I RAZVOJ BIH

Bosna i Hercegovina je kao država i društvo u najvažnijim periodima njene duge historije, gotovo uvijek, u međunarodnim odnosima bila krhka. Na talasima „uzburkanog mora“ tonula je i ponovno isplivala. To je tako bilo u teškim historijskim periodima turske i austrougarske carevine, zatim kraljevine Jugoslavije i NDH.

U NOR-u protiv fašističkih okupatora 1941-1945. godine, odlukama ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a sa njenom obnovljenom državnošću, Republika BiH ušla je u njeno „zlatno doba“ kao ravnopravna republika u okviru FNRJ.

Postigla je to snagom neuništivosti svog historijskog genetskog koda. To je inspirisalo akademika i učesnika zasjedanja AVNOJ-a prof. dr. Edhema Čamu, da u najrizičnijoj godini bosanskog odbrambenog rata (1993) upita agresore: „Pa, znate li vi

da se neuništivo ne može uništiti". No, prije toga, Republici Bosni i Hercegovini je već 1990. godine zaprijetila smrtna opasnost. Na „uzburkanim talasima“ disolucije SFRJ, praćene neposrednim ratnim opasnostima, na „dogovaračkom stolu“ i u „pregrijanim telefonima“ predsjednika susjednih država bio je „neupitan plan“ uništenja i međusobne podjele Republike Bosne i Hercegovine. Naravno, postojao je i plan i odlučnost probosanskih snaga da država opstane i krene putem svoje nezavisnosti i suverenosti. To je došlo u sukob sa već pretežno organizovanim snažnim secesionističkim snagama i njihovim protivustavnim djelovanjem. Međutim, u takvim složenim uslovima i realnim spoljnim i unutrašnjim opasnostima po opstanak BiH, na scenu stupa međunarodna zajednica (GS Ujedinjenih nacija, Vijeće sigurnosti, SAD, OSCE i Evropska unija sa snažnom ulogom Savezne Republike Njemačke). Njena politika opstanka BiH (razumljivo i sukladno sa njenim geostrateškim interesima) bila je tada, sve do danas, „svjetlo na kraju tunela“ (koje je svijetlilo nekada jače, nekada slabije). Upravo zahvaljujući takvoj odlučnosti, politici i nizu konkretnih poželjnih koraka međunarodne zajednice, Bosna i Hercegovina je opstala, maksimalno koristeći i svoje vlastite snage i umijeće, a posebno volju većine njenih građana.

2.1. Ispunivši zahtjev o referendumskoj odluci građana o samostalnosti, nezavisnosti i suverenosti, R BiH je dobila sudbonosno važnu podršku međunarodne zajednice njenim postankom članicom Ujedinjenih nacija. Istina, ujedno je to bio i „okidač“ za početak njenog ugrožavanja oružanom agresijom, koja je temeljno pripremana i izvođena pretežno u formi „građanskog rata“, što je bila „varka“ za faktore međunarodne zajednice.

2.2. U skladu sa Mirovnim planom Ujedinjenih nacija, a na prijedlog Generalnog sekretara, od samog početka rata, u R BiH su bile stacionirane velike snage UNPROFOR-a (oko 60.000 vojnika, sa potpunom borbenom opremljenošću). Bez obzira što su tolike snage UNPROFOR-a, nažalost, bile bez mandata da zaustave rat, one su bile nesporna podrška R BiH, da se sa svojim vlastitim državotvornim oružanim snagama bori za opstanak. Djelovanjem snaga UNPROFOR-a vidno je olakšano uspostavljanje i funkcionisanje sistema prijeko potrebne humanitarne pomoći i aktivnosti UNHCR-a, zatim zdravstvenog ratnog sistema, odvijanja saobraćaja i td. Evidentno su imale značaj i neke specifične preventivne vojne aktivnosti UNPROFOR-a.

2.3. Činjenično se može i treba reći, da je Vijeće sigurnosti UN, uz sve goruće probleme u svijetu, kontinuirano „dežuralo“ nad stanjem i događajima u R BiH, od samog početka rata, ali i u poratnom periodu. Nepobitnu argumentaciju o tome nalazimo u knjizi Hamze Karčića, „Izbor rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija o Bosni i Hercegovini 1992-2009. godine“. U tom periodu Vijeće sigurnosti donijelo je preko 100 posebno važnih rezolucija.

U predgovoru toj izuzetnoj knjizi, prof.dr. Jasna Bakšić-Muftić ističe veliki značaj svih tih rezolucija, razvrstavajući ih u šest tematskih cjelina kojima je obuhvaćen i poratni period. Ilustrujući veliki značaj tih rezolucija za BiH, autorica posebno apostrofira neke od njih. Tako, svojom rezolucijom 713 (septembar 1992. godine) Vijeće sigurnosti praktično prevenira nastavak oružanih agresija na prostoru Jugoslavije

i promjenu postojećih granica nasilnim putem. A, rezolucijom 752 (maj 1992. godine) početak rata u BiH tretira kao spoljnu agresiju i zahtijeva poštivanje teritorijalnog integriteta RBiH, te da se „odmah povuku jedinice JNA i elementi Hrvatske vojske“ sa teritorije RBiH.

Kada se danas isčitava cjelina svih tih Rezolucija „pamet stane“ pred činjenicom sa kakvom odlučnošću i sa koliko sudbonosnih mjera i aktivnosti je Vijeće sigurnosti čvrsto stajalo uz RBiH. Tako je bilo pred, u toku, i poslije rata, kada je donesen i kada se s teškoćama vršila implementacija Dejtonskog mirovnog sporazuma.

2.4. Neprocjenjiv značaj ima i osnivanje Međunarodnog tribunala za ratne zločine na području bivše Jugoslavije (Rezolucija Vijeća sigurnosti 808, iz februara 1993. godine, te 827, iz maja 1993. godine). Polazište je bila povelja Ujedinjenih nacija o stvaranju mira i međunarodne sigurnosti, te odlučnosti da se zaustave ratni zločini i preduzmu efektivne mjere, kako bi se odgovorni priveli pred lice pravde. U periodu dvadesetogodišnjeg djelovanja, Tribunal (ICTY) je procesuirao 161 osobu optuženu za najteža djela ratnog zločina, uključujući i genocid. Pri tome je izrekao 80 pravosnažnih presuda, među kojima su i kazne doživotnog zatvora.

Tužilaštvo ICTY je formiralo i postupalo po 5 908 pojedinačnih dosijea (3 703 je inicirala bošnjačka strana, 1 396 od hrvatske, a 719 od srpske strane. Među tim dosijeima Tužilaštvo je utvrdilo 848 slučajeva za koje je utvrđena osnova sumnje da su počinjeni ratni zločini, te ih je „prebacilo“ za procesuiranje na odgovarajućim sudovima u BiH (A kategorija). Strukturu tog broja je činilo 7% iz reda Bošnjaka, a 93% iz reda Srba i Hrvata.

Svi navedeni statistički podaci se nalaze u zvaničnim izvještajima i saopštenjima Tužilaštva Haškog tribunala, a omogućuju zaključak o izuzetno obimnom i značajnom djelovanju ICTY-a. No, za Bosnu i Hercegovinu primaran značaj imaju optužnice i presude tribunala za najteže ratne zločine. Posebno se to odnosi na utvrđenu istinu, da je rat u Bosni i Hercegovini imao karakter međunarodnog sukoba, a ne građanskog rata, da je realizovan planiranim zločinačkim poduhvatom, te da je rezultirao dokazanim genocidom nad civilnim stanovništvom u Srebrenici. Te istine su postale nepremostiva prepreka za postojeća drska negiranja počinjenog ratnog zločina genocida, kao i za smišljenu sve izrazitiju nesuvislu reviziju karaktera rata u RBiH. Prevazilaženjem takvih (i niza drugih) negiranja, osloncem na sudski (i naučno) dokazanu istinu ključna je pretpostavka za postizanje suštinskog pomirenja. To ima veliki značaj za prevazilaženje višegodišnje krize u funkcionisanju države BiH i za njenu stabilizaciju kao društva. Međutim, uslov je da se istina prizna i učini poželjna katarza.

2.5. Neosporna je historijska zasluga međunarodne zajednice, što je postizanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma zaustavljen četverogodišnji rat u Bosni i Hercegovini. Bilo je to u tom vremenu u skladu i sa njenim geostrateškim interesima. Poznato je da su neposrednu operativnu ulogu imale SAD. No, nije korektno ispustiti iz vida svestrano angažovanje Evropske zajednice, OSCE-a, Vijeća evrope, Vijeća sigurnosti, Generalnog sekretara UN-a, kao i značajnu ulogu Londonske mirovne konferencije.

Pri svemu tome treba imati u vidu, da je poticaj za prekid rata, osim njegovog dugog trajanja, bio i krvoločno počinjen genocid u Srebrenici, djelovanjem vojnih i policijskih snaga agresora sredinom 1995. godine. A, činjenično se može dokazati da je Dejtonski mirovni sporazum proizašao i iz odnosa vojnih snaga na terenu, jer je RBiH, sa svojim državotvornim oružanim snagama, bila u napredovanju ka potpunom oslobađanju privremeno zauzete teritorije od snaga agresora.

Pod okriljem i djelovanjem međunarodne zajednice, relativno brzo je stvorena snažna institucionalna infrastruktura za implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma. To je učinjeno obzirom na procjenu, da će se taj proces odvijati veoma otežano. U toj funkciji su bile i dvije trećine od ukupno preko 100 rezolucija koje je donijelo Vijeće sigurnosti u vezi sa BiH. Primjera radi, posebno pogledati rezolucije: - 1031, iz decembra 1995. godine, kojom je imenovan prvi Visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini; zatim Rezoluciju 1088, iz decembra 1996. godine (sa 35 paragrafa), te Rezoluciju 1491, iz jula 2003. godine, sa 20 paragrafa i td. Brojne rezolucije su se odnosile na potporu formiranju i djelovanja snaga i institucija na ostvarivanju Dejtonskog mirovnog sporazuma. Prvenstveno je riječ o međunarodnim vojnim i policijskim snagama podrške za implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma (IFOR, SFOR, EUFOR, IPTF, UNMI) uz specifičnu privremenu ulogu dijela snaga NATO-a.

U cilju implementacije civilnog dijela Dejtonskog mirovnog sporazuma, Pariška konferencija je, u novembru 1996. godine, usvojila Principe i plan civilne konsolidacije mirovnog procesa. Ubrzo nakon toga (decembar 1996. godine), Londonska konferencija je donijela Akcioni plan za prvu godinu konsolidacije mirovnog procesa i formirala Vijeće za implementaciju mira (kao svoga nasljednika). Slijedilo je imenovanje prvog Visokog predstavnika (Aneks 10 DMS) i formiranje Ureda Visokog predstavnika (OHR), te aktiviranje funkcije Ombudsmena za ljudska prava. Izuzetan značaj za implementaciju DMS imalo je kontinuirano djelovanje Haškog tribunala, kao i ambasade brojnih prijateljskih zemalja, i td.

Djelovanjem tolikog broja moćnih segmenata uspostavljene navedene infrastrukture, mir u BiH se vidno učvrstio. Preduzimanjem niza odlučujućih konkretnih aktivnosti mirnodopski oporavak i razvoj BiH postajao je sve uspješniji. Prvim poratnim izborima (1996. godine), pod okriljem međunarodne zajednice, posebno OSCE-a, BiH je u skladu sa novim Ustavom (Aneks 4. DMS), formirala svoje ustavne institucije vlasti. Uspješnim završetkom Međunarodne arbitraže uspostavljen je Distrikt Brčko BiH. Pod uticajem međunarodne zajednice i aktivnošću Visokog predstavnika dograđene su i ojačane prijeko potrebne državne funkcije vlasti. Uspješno su, nasuprot snažnih opstrukcija, formirane jedinstvene Oružane snage BiH.

Potrebним odlukama nekoliko Visokih predstavnika sa funkcija vlasti odstranjeno je oko 160 nosilaca evidentnih opstrukcija provođenju DMS. No, etnonacionalne snage opstrukcije su, nešto kasnije, postajale sve jače. To je, nakon prve decenije uglavnom uspješne implementacije DMS, prouzrokovalo svestranu i duboku krizu u funkcionisanju države BiH. Postojeća višegodišnja kriza poprimila je dimenzije

ustavne krize, sa kojom se bez dovoljno uspjeha sučeljavaju i vodeći faktori međunarodne zajednice. Relevantna naučna istraživanja pokazuju da je glavno izvoriste takvih opstrukcija i krize funkcionisanja države, suštinski pogrešno ustavno uređenje države. (Aneks 4 DMS).

2.6. Skoro svi segmenti navedene infrastrukture međunarodne zajednice za implementaciju DMS znatno su doprinijeli ubrzanom oporavku bosansko-hercegovačkog društva, koje je u ratu bilo nemilosrdno uništavano. Tome uveliko doprinose brojne ambasade prijateljskih država sa njihovim razvojnim agencijama (UNDP, USAID, GIRA, SIDA, TIRA, IRA i td.). Vidne su i raznovrsne aktivnosti OSCE, poticaji od strane brojnih fondova EU, MMF, Međunarodne banke, bosanskih komercijalnih banaka. Ubrzanom društvenom oporavku BiH svoj vidan doprinos daje i preko 170 asocijacija civilnog društva, čije osnivanje i djelovanje podržavaju razne institucije međunarodne zajednice.

Sve to je doprinijelo da se danas može tvrditi da u BiH nije „sve u krizi kojoj nema kraja“, pa se „gubi svaki optimizam“. Nažalost, takvo stanovište u javnim medijima iznose i kritizerski orijentisani intelektualci, među kojima i pojedini profesori sa fakulteta društvenih nauka. Korisno bi bilo da odustanu od toga „prosvjetiteljskog“ i manipulativnog kritizerstva, te da ponude naučna rješenja za prevazilaženje krize. Pouka za to može im biti (njima poznato Marksovo stanovište iz polemike sa Fojerbahom), „da nije stvar u tome da svijet treba objasniti, već u tome da ga treba izmijeniti“.

Stvarno stanje je apsolutna kriza funkcionisanja države BiH, sa kojim će se na još adekvatniji način „morati“ pozabaviti i međunarodna zajednica zbog njene neupitne „krivnje“ za nastanak takve krize. Međutim, stvarno stanje je i istina da se oporavak bosansko-hercegovačkog društva kreće uzlaznom putanjom. Jer društvo čine ljudi, (djeca, omladina, studenti, radnici, umjetnici, sportisti, penzioneri itd.) sa svim njihovim životnim potrebama i interesima, sa svim njihovim neposrednim međusobnim odnosima u „prizemlju“ države (u porodicama, lokalnim zajednicama, u brojnim asocijacijama civilnog društva i td. Dakle društvo je to što je neuništivo, jer ima takav genetski kod koji ga i u ratu i u miru čini otpornim na razne „boleštine i viruse“, koji mu omogućava ubrzan oporavak i razvoj, pogotovo kada je praćen neophodnim poticajima i pomoćima.

Upravo takvo poimanje konstitucije i značaja društva ispravno je opredijelilo međunarodnu zajednicu da u BiH djeluje istovremeno na unapređenju funkcionisanja države (nažalost, već 25 godina bez uspjeha), te na oporavku njenog društva, gdje su rezultati očigledno pozitivni. Djelovanje navedenih činilaca međunarodne zajednice „zaduženih“ za ovu oblast (ambasade i razvojne agencije, OESCE, fondacije i td.) danas je prisutna na cijelom teritoriju BiH (oba entiteta, Distriktu Brčko i svim kantonima). Težište je u opštinama kao primarnim „prizemnim“ subjektima lokalne samouprave čiji je poratni oporavak i razvoj u velikom usponu. Nepobitno je da su institucije međunarodne zajednice, naročito u zadnjih 10 godina, sa svojim konkretnim projektima i poticajima prisutne: tamo gdje se odvija obrazovni pro-

ces i obnavlja suživot djece, đaka i studenata; tamo gdje su plastenici i gdje se čuje brujanje freza i traktora povratnika i drugih agraraca; tamo gdje opštine sa svojim privrednicima sve uspješnije osnivaju i razvijaju firme realnog sektora privrede (kao glavno uporište za ekonomski oporavak BiH); tamo gdje brojne asocijacije civilnog društva unapređuju društveni život ljudi i obnavljaju društvene „mostove“ u njihovim međusobnim odnosima, a čine to i kao članice „mreže“ za izgradnju mira; zatim tamo gdje se raskošnim i nesebičnim djelovanjem stvaralaca u institucijama kulture, sporta, umjetnosti, književnosti i knjiškog izdavaštva, doprinosi ljepšem i pravednijem životu ljudi, i td.

Nažalost, i pored tako širokog dijapazona kontinuirane pomoći ambasada prijateljskih zemalja i brojnih institucija međunarodne zajednice, funkcionisanje države BiH je već 25 godina u svestranoj krizi. Snage divergencije su još uvijek toliko drske da opstrukcijama i prijetnjama dovode u pitanje opstanak BiH, a nesuvislo (čak i političkim siledžijstvom) osporavaju neosporene zasluge i ulogu međunarodne zajednice, siledžijski isključujući je iz BiH (njene pojedine institucije i ličnosti). Zbog svega toga, je potrebno da međunarodna zajednica svoje djelovanje u BiH učini moćnijom inoviranom strategijom, pa i prevazilaženjem nekih važnih do sada činjenih grešaka. U tom cilju, s najboljom namjerom, u nastavku se osvrćem samo na neke od tih grešaka, od kojih se neke ne mogu ispraviti, jer već pripadaju tegobnoj prošlosti (ali je važno priznati istinu o njima), dok neke valja priznati i ispraviti radi poželjne budućnosti.

3. NEKE OD KRUCIJALNIH GREŠAKA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE PREMA BIH

3.1. Međunarodna zajednica (naročito Vijeće sigurnosti, Generalni sekretar UN-a, Evropska zajednica, SAD-e i OSCE) je bila dužna i mogla je svojim moćnim vojnim snagama (UNPROFOR) da na samom početku zaustavi rat u RBiH, a to nije učinila. To će u novijoj istoriji ostati zapisano „krvavim slovima“.

Bila je dužna, prema poznatoj povelji UN-a o miru i sigurnosti, jer je RBiH već bila članica UN-a. Postala je to voljom apsolutne većine njenih građana demokratski izraženoj na provedenom referendumu pod punim nadzorom OSCE. Bila je dužna na osnovu naprijed navedenih rezolucija Vijeća sigurnosti u kojima je (još u maju 1992. godine) konstatovano da su susjedne države (Savezna Republika Jugoslavija i Republika Hrvatska) izvršile agresiju na RBiH. Zbog toga im je naloženo da povuku svoje vojne snage iz RBiH i da ne ugrožavaju njen teritorijalni integritet. Iza toga su drugim rezolucijama upozorene zbog kršenja prethodnih rezolucija. Tada su se poslužile „varkom“, pa su svoje vojne akcije protiv RBiH ostvarivale formiranjem vojske protuustavne Republike Srpske, odnosno Hrvatskog vijeća obrane kao vojske protuustavne Hrvatske Republike - Herceg Bosna.

Bila je dužna na početku prekinuti rat i zbog toga što RBiH kao članica UN-a nije imala svoje oružane snage dovoljno moćne, da na početku rata zaustave i onemo-

guće dalje vojno djelovanje susjednih država na svojoj teritoriji. Uz to, potpuno nesuvislo joj je uveden embargo na naoružavanje, kao „fol“ radi lakšeg postizanja mirnog rješenja. Sve to je bio „vjetar u leđa“ susjednim državama da nastave svoju politiku enormnog urušavanja i ostvarivanja dogovorene međusobne podjele R BiH. Činile su to nemilosrdnim vojnim djelovanjem (osloncem na pomenute paradržavne tvorevine u R BiH). Činile su to već u prvoj godini glumeći „mirotvorce“, a opstruirajući mirovne pregovore. Služile su se i raznim diplomatskim „varkama“, a u propagandnom djelovanju, smišljenim arsenalom laži razbuktavale su mržnju i strah, kao poluge ostvarivanja ratnih ciljeva i td.

Bila je dužna (MZ), prekinuti rat u R BiH, ne samo iz vojnih i političkih, već iz moralnih i humanitarnih razloga. Jer, već u prvoj godini rata posljedice su bile zastrašujuće. Raznovrsni ratni zločini su bili očigledni. Bilo je protjerano i raseljeno preko 1,5 ljudi. Enormno su rušeni brojni gradovi i sela, urušavana je i privreda R BiH, posebno vodeći privredni sistemi. Paralisan je željeznički, drumski i avionski saobraćaj, onemogućeno je snabdijevanje građana vodom, strujom i osnovnim životnim namirnicama (naročito u opkoljenim gradovima) i td.

Postavlja se logično i neizostavno pitanje: Pa šta je još bilo potrebno da se desi, pa da se MZ „smiluje“ i da rat u R BiH (kao članici UN-a) zaustavi bar na kraju 1992. godine. A, nije iz njenih „nekih razloga“. A na pitanje - koji bi to razlozi mogli biti, odgovara prof. dr. Zijad Šehić, u knjizi (380 stranica) pod naslovom „Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna“ (Dobra knjiga 2013. godine). Zato, i zbog taga, Međunarodna zajednica BiH duguje neki vid samoprijekora i katarze, ali ne sam verbalne.....

3.2. Pod neupitnim pokroviteljstvom i odlučnim djelovanjem SAD-a, postignut je DMS, kojim je „brzom brzinom“ zaustavljen „nedovršeni rat“ u R BiH. To sigurno ima historijski značaj. Jer, uvijek je bolji mir nego rat, iz čisto humanih razloga. No, nakon dvadesetpetogodišnje krize u BiH, nakon DMS, u društvenim naukama se već postavlja pitanje kvaliteta postignutog mira, brzim prekidom „nedovršenog rata“. Produbljeno analitičko promišljanje o tome nalazimo i u izvrsnoj kolumni jednog od vodećih političkih analitičara Gojka Berića, pod naslovom „Plodovi brzog mira“ (Oslobođenje 11. juli 2019. godine. S tim u vezi se traga za odgovorom na brojna suštinska pitanja. Jedno od njih je i pitanje: - Šta bi bilo da je MZ, umjesto zabrane, dozvolila R BiH, da sa svojim, kroz brojne ratne bitke i pobjede, stasalim državotvornim oružanim snagama izvrši i planirano oslobađanje Doboja, Banja Luke i Prijedora. Postoje činjenično potkrijepljene tvrdnje prestižnih intelektualaca i vojnih analitičara u svijetu i u BiH, da bi tada rat bio „definitivno završeni rat“. Tada bi bio potpisan sporazum sasvim drugog kvaliteta. Taj sporazum ne bi bio podloga za višegodišnju krizu u BiH, za divljanje snaga opstrukcije, niti za toliko tegoban život njenih ljudi i građana. Tada, u tom mirovnom sporazumu, ne bi bilo ostataka ratnih paradržavnih tvorevina, koji su, sve do danas, glavna izvorišta osporavanja i dezintegracije BiH nasuprot DMS.

Međunarodna zajednica, dakle, uz neupitno velike zasluge, ima i neupitnu odgovornost, što je nekvalitetnim DMS (naročito Aneks 4) doprinijela da građani BiH

(na cijeloj teritoriji) zbog pogrešnog ustrojstva države, sve do danas žive krajnje te-
gobno. Praćeno je to i izvjesnom dozom izmanipulisanog straha, a zatim i realne
zabrinutosti, neizvjesnosti, pesimizma, ogorčenja i osjećanja bespomoćnosti, i td.
Sa stanovišta nauke (njenih zavidnih fondova znanja i istraživačke metodologije)
uzroci takvog stanja nisu površinski. Glavni uzroci se nalaze (pored vještih i snažnih
domaćih opstrukcija ostvarivanju DMS) u nekoliko suštinskih pogrešaka u samom
DMS.

Krajnje kompetentna kazivanja o tome, naprimjer, čitamo u knjizi (400 str.) biv-
šeg Visokog predstavnika dr. Volfanga Petriča, pod naslovom „Bosna i Hercegovina
od Dejtona do Evrope“ (Svjetlost 2002). O toj tematici govore i dvadesetak naučnih
radnika iz Evrope, na čelu sa dr. Švarcom Šilingom, (bivšim Visokim predstavnikom u
BiH) u veoma značajnoj knjizi „ Bosna u fokusu“ (460 str. Kult. 2011). Naravno, prven-
stveni značaj ima i kazivanje glavnog „arhitekta“ organizovanja i održavanja mirov-
nih pregovora, te postizanja DMS i njegove očekivano teške implementacije. Riječ
je o pokojnom Ričardu Holbruku i njegovoj nenadmašnoj knjizi „Završiti rat“, izdavač
Šahinpašić 1998. godina (410 str.).

U citiranim knjigama navedenih autora, osim potenciranja veoma kvalitetnih
rješenja u svim aneksima DMS ukazuje se i na suštinske protivrječnosti i pogrešna
rješenja, koja su bila uzrokom niza otežavajućih okolnosti tokom njegove imple-
mentacije. To se naročito odnosi na aneks 4 (Ustav BiH) kojim je Bosni i Hercegovini
nametnuto pogrešno ustavno rješenje.

3.2.1. Bosna i Hercegovina ničim nije zaslužila (prije i tokom rata) da aneksom
4 DMS krajnje korektno bude „odbačen“ njen vlastiti Ustav R BiH. Taj Ustav je bio
usklađen i sa važnim uzusima ustavno-pravne znanosti. Demokratski je donesen
osloncem na volju građana, a potvrđen je u praksi u prijeratnim i teškim ratnim
okolnostima. To je bio Ustav koji je „voljen“, jer je sa tim Ustavom R BiH, nakon uspješ-
nog referenduma građana, postala članicom UN-a. Po tom Ustavu BiH je imala i svoj
zasluženi atribut „Republika“, čime se „kite“ sve demokratske države. U skladu sa tim
Ustavom, R BiH je uspješno i strategijski ispravno vodila odbrambeno-oslobodilački
rat, i td.

Ustav BiH iz Aneksa 4 DMS nema niti jednu navedenu karakteristiku koju je imao
odbačeni Ustav R BiH. Apsolutno je nedemokratski nastao i plasiran u DMS, pa se
ne može reći da je „djelo naroda koji ustavom sebi daje vladu“. A, tako bi trebalo
biti prema stanovištu Tomasa Paine, pravnog mislioca i političkog aktiviste iz pe-
rioda kada je u Sjevernoj Americi (1776) donesen Ustav kojem su nastale SAD. U
tom vremenu je Tomas Paine napisao i čuvenu tvrdnju - da je „Ustav za slobodu ono
što je gramatika za jezik“ (Preuzeto iz knjige „ Ustav ideja i historija“ autora Hansa
Volnadera, Magistrat 2012. Dakle, Ustav BiH (aneks 4) nije u praksi potvrđen niti je
demokratski donesen, mada mu se potpuno neistinom alinejom deset iz Preambule
pokušava pridodati i taj kvalitet u kojoj piše: „Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni
narodi (zajedno sa ostalima) i građani Bosne i Hercegovine ovim utvrđuju Ustav Bo-

sne i Hercegovine. "Ta tvrdnja iz preambule Ustava BiH ostala je neistinita „do dana današnjeg“.

Sve su to, pored ostalog, razlozi što opsežan Zbornik radova sa dvodnevnog znanstvenog međunarodnog skupa, u Franjevačkom institutu za kulturu mira, nosi naslov: "Bosna i Hercegovina, Evropska zemlja bez Ustava". To je istovremeno i pouka političarima i zaključak za nauku, da BiH treba njen moderan Ustav. Na tom skupu je podnesen i referat o tome „Kako doći do novog Ustava“ (Akademik Edin Šarčević).

3.2.2. Ustav iz DMS (Aneks 4), osim nekoliko pozitivnih odrednica, je zasnovan na potpuno pogrešnoj formuli (paradigmi) koja je u suprotnosti sa višestoljetnim društveno-historijskim „genetskim kodom“ BiH. Zbog toga je u proteklih dvadeset pet godina bio i ostao glavno izvorište kontinuirane krize u funkcionisanju države BiH. Upravo u tom izvorištu se nalaze dublji uzroci „bespomoćnosti“ i blokiranosti ustavnih instituta države naspram opstruktivne premoći entiteta i kantona....Odatle proizilazi apsolutna politokratska vladavina i sukobljavanje političkih stranaka i njihovih osionih birokratskih lidera. Njih nije uspjela „uljuditi“ ni međunarodna zajednica čitavim arsenalom metoda upozorenja, političkih, pa i ekonomskih uticaja, moralnog pozivanja na „više volje“ za dobrobit građana i „njihovih naroda“ i td. Nažalost, ništa od toga. Tako su birokratizirane političke stranke (i njihovi lideri) postale „glavnokomandujući“ faktor opstrukcija DMS, blokada rada ustavnih institucija zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, nesprovođenja odluka Ustavnog suda i drugih pravosudnih organa, i td. Pri tome se smišljeno (svako za svoje interese) pridržavaju tzv. izvornih odrednica Ustava iz DMS i njegove pogrešne paradigme o etnonacionalnom Ustavnom uređenju BiH sa formulom: „Tri konstitutivna naroda... i dva entiteta...“

U vezi sa defektnošću navedene formule veoma je važno svjedočenje Ričarda Holbruka, koje je napisao u već pomenutoj knjizi, po kome je suština problema i dilema bila „o centralnoj premisi - da li Bosna treba i može biti izgrađena kao jedinstvena multietnička zemlja.... Mnogi stari jugoslovenski znalci su nas upozoravali da će biti nemoguće da multietnička država opstane u Bosni. Tako je nastala kompromisna citirana formula ustavnog uređenja po kome je Bosna „invalidno“ cijela iz dva centrifugalna entiteta. Uz to, pokojni R. Holbruk je u svojoj knjizi „Završiti rat“ (vjerovatno radi svoje izvjesne katarze), pošteno ukazao na nekoliko suštinskih „pukotina“ u DMS.

- „Najozbiljnija pukotina u DMS je ona koja je ostavila dvije suprotstavljene vojske u jednoj zemlji.....Bili smo ovoga potpuno svjesni....“
- „Drugi problem je bio naša saglasnost da srpski dio Bosne zadrži ime „Republika Srpska“...Dozvoliti Karadžiću da zadrži ime koje je on izmislio bilo je više od ustupka, nego što smo shvatili“
- „Stvaranje slabih međunarodnih policijskih snaga ima posebno ozbiljne posljedice. Bio je ovo rezultat nekoliko faktora, uključujući i evropsko protivljenje....“
- „.....Pošto su se bosanski Srbi opirali Dejtonu, Visoki predstavnik je tražio pojačanje ovlaštenja koja mu je dao Dejton.....Tada je otpor, koje li ironije, došao od Evropljana.....“

- „Na kraju, dva su presudna vremenska ograničenja: Jedna godina za IFOR, osamnaest mjeseci za SFOR. Time su SAD sebe oslabile na planu implementacije DMS. Kada je Predsjednik, decembra 1997. godine, ukinuo ograničenje to je odmah dalo rezultate“.

Navedene „pukotine“ rezultirale su, pored ostalog, žestokim opstrukcijama, već u prvoj godini implementacije DMS, naspram zaista opsežnih (vojnih i civilnih) napora međunarodne zajednice u pravcu da implementacija uspije. O žestini tih opstrukcija Ričard Holbruk je zapisao slijedeće: „Ostale su još dvije sedmice do Pariza, a Karadžić je podigao temperaturu u regionu...Poručivši da će “Sarajevo krvariti decenijama“ ukoliko ne promijenimo odredbe iz Dejtona...Odgovor je dobio da nećemo promijeniti Sporazum...“Nakon konačnog potpisivanja DMS u Parizu uslijedile su nove vrste žestokih opstrukcija o kojima Ričard Holbruk piše: “Tokom dvije sedmice prije ujedinjenja Sarajeva, Pale su naredile svim Srbima u Sarajevu, da spale njihove stanove i napuste grad. Čak su emitovali i detaljne upute kako da potpale vatru...“ To je dakle istina, nasuprot još uvijek prisutnih apsolutnih laži da su Muslimani protjerali 150 hiljada Srba iz Sarajeva.

3.2.3. Četvrtom alinejom preambule Ustava (ANEKS 4) BiH je propisan neoliberalistički ekonomski sistem koji je uveliko prevaziđen u savremenom kapitalističkom svijetu. U toj preambuli piše da će se u BiH „...Opšte blagostanje i ekonomski razvoj postizati kroz zaštitu privatnog vlasništva i unapređenje tržišne privrede“. Time se u BiH ubrzano razbuktao divlja tajkunska privatizacija i pljačkaški kapitalizam koji je pred sobom uništavao, kako vrlo razvijene socijalne funkcije države iz prethodnog socijalističkog sistema, tako i snažne ekonomske poluge prethodnog privrednog sistema.

Pljačkaškom privatizacijom potpuno su rasturene i uništene (inače, ratom oštećene) vodeće firme, pravi giganti bivšeg prosperitetnog privrednog sistema. To je praćeno rasturanjem ranije dobro organizovane radničke klase BiH i njenog pretvaranja u masu nezaposlenih i nešto manju masu zaposlenih, sa svim atributima grubo eksploatisanih radnika. Glavni nosioci svih tih negativnih procesa su bili ratni i poratni tajkuni i profiteri. Oni snažne oslonce imaju i danas u politokratskim političkim strankama (koje vladaju i privrednim firmama), kao i birokratiziranim i profitterski zainteresovanim institucijama nefunkcionalne države....

Takav štetni neoliberalni oblik kapitalizma skoro potpuno je okrenuo leđa ključnim socijalnim funkcijama države. Ulaganja u nauku, modernizaciju obrazovanja, kulturu, sport, socijalnu i zdravstvenu zaštitu su u BiH, na donjoj kritičnoj tački. Da u tim oblastima nije bezbroj kreativnih, vrijednih i poštenih stvaralaca, te oblasti bi zaredom propadale. Naprotiv, one ipak žive ponekad „jauknu i zagalame“ ali, uporno na radost građana opstaju i raskošno djeluju....

3.2.4. Postoji nekoliko pogrešaka međunarodne zajednice u odnosu na BiH, u posljednjoj deceniji implementacije DMS. One su suptilnijeg karaktera i nije baš priyatno na njih „brk u brk“ ukazivati. Ipak, odlučio sam to učiniti, jer su te greške po-

pravljive, uz potrebno razumijevanje i dobru volju. To bi za sadašnjost i budućnost BiH imalo veliki značaj, a za Međunarodnu zajednicu važno političko rasterećenje.

- Vodeći faktori Međunarodne zajednice (Visoki predstavnik, SAD, EU, OSCE, ambasadori vodećih zemalja i dr.) već duže vrijeme nesebično pokušavaju doprinijeti rješavanju dugogodišnje krize u BiH. Međutim, griješe što prioritetno komuniciraju s nesposobnim i nemoralnim liderima stranaka (pozicije i opozicije). To ne daje skoro nikakve rezultate u ostvarivanju bilo koje projektovane suštinske reforme. Počev od sprečavanja masovnog kršenja ljudskih prava i sloboda, reforme pravosuđa i policije, ustavne reforme i jačanja pravne države, zatim ekonomskih reformi i programa zaustavljanja korupcije, i td. Za najbolje namjere međunarodne zajednice, političke stranke i njihovi lideri su potpuno pogrešan izbor, jer su se od samog njihovog osnivanja (sa pretežno njihovim etnonacionalnim predznakom) postepeno razvile u centre politokratske otuđene moći od građana. Kao takve, sa grupnosvojinskim i ličnim liderskim interesima, postale su moćni vladari skoro u svim oblastima bitisanja države i društva (institucije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, društveni sektor privrede, obrazovanje, zdravstvo, sport, informativni mediji, i td.).

Takve politokratske političke stranke su još od 1991. godine postale „rak rana“ države i bosanskohercegovačkog društva. Da je to tako, pokazuje niz naučnih studija i opsežnih empirijskih istraživanja. Pozivam se, na primjer, na knjigu dr. Momira Dejanovića „22 godine višepartizma u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj“ (Rabik 2014). U toj knjizi čitamo i zaključnu konstataciju: „Najslabije mjesto u predstavničkoj demokratiji je dominacija ili prevlast partijskog sistema koji treba demokratizovati, institucijalizirati i razvlastiti“. Slično stanovište nalazimo i u knjizi (doktorat) dr. Adisa Arapovića, pod naslovom: „Stranački sistem Bosne i Hercegovine između ideologije i partiokratije (Univerzity press 2019. godina.) Dr. Adis, uz ostalo, piše: „Rezimirajmo; politički pluralizam u Bosni i Hercegovini je primarno zasnovan na etičkoj (nacionalnoj) osnovi...Konačan ishod jeste pre nabregnuta politička scena, odsustvo povjerenja i saradnje...Društvo biva izloženo niskom stepenu efikasnosti vlasti, usporenoj demokratizaciji i konsolidaciji parlamentarizma, uz partiokratiju kao manir vladavine koji nužno generira korupciju kao ključno oruđe vladavine“

- Pogrešno je što Međunarodna zajednica (OHR, SAD, EU, OSCE) tvrdokorno, raznovrsnom metodologijom, nastoji rješavati dugotrajnu i višedimenzionalnu krizu u BiH, na temelju „njenog“ Ustava iz DMS. Ni nakon 25 godina to „ne ide pa ne ide“. Opšta duboka kriza prerasla je i u ustavnu krizu, a mediji su preplavljeni „ohrabrujućim“ porukama: „Međunarodna zajednica čvrsto stoji uz BiH, mi ćemo tu još dugo ostati“. Sada je „odgovornost na domaćim liderima, koji moraju pokazati više volje i spremnost za kompromise...“ i td. Očigledno je, van svake normalne pameti, na tome dalje insistirati. Rezultata u svim proteklim godinama nije bilo, niti ih može biti sa sadašnjom taktikom i strategijom. A Bosanci i Hercegovci već doživljavaju svoj masovni mirnodopski egzodus. Vlastita im domovina „izmiče ispod nogu“, pa moraju tražiti spasa u „boljim domovinama“... i sve više se čuju vapaji - „ovako se više ne može!“

Pa, šta onda da se radi? Nešto se mora uraditi, ali na novi način. Vjerovatno će biti najbolje da međunarodna zajednica, zajedno sa građanima (i obratno) inovira svoje shvatanje i stavove. Uz to, se na novim temeljima modernije (a ne neoliberalistički, feudalno i tajkunski) modernizuje ekonomski sistem i ljudskije pospremi lijepa i prostrana „kuća bosanska“.

• Nedovoljno sinhronizovano, sadržajno neujednačeno i neblagovremeno djelovanje vodećih faktora međunarodne zajednice veoma nepovoljno se odražava na stanje u BiH. To vrlo uporno i vješto koriste secesionistički rasturači BiH. Čim „popuste“ SAD ili EU (najgore je kad to učine u isto vrijeme) divergentne snage „dižu glave i povećavaju svoje apetite“ kako domaći separatisti tako i njihovi „mentori“ iz susjednih zemalja. Pri tome se redovno zaklinju za „izvorni Dejton“. Sve glasnije uzvikuju, da faktori međunarodne zajednice „nemaju više šta da rade u BiH“. Često je krajnje vulgarno ogovaranje OHR-a. To većinu građana dovodi do ogorčenja i pitaju se - radi čega međunarodna zajednica sve to tako dugo trpi?

4. O POŽELJNIM KORACIMA PRIZNANJA I ISPRAVLJANJA GREŠAKA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Međunarodna zajednica neporecivo je imala Bosnu i Hercegovinu u svom fokusu, još iz perioda disolucije SFRJ, a naročito od njenog prijema u OUN (maj 1992). To je tako bilo, tokom rata u BiH, te u cijelom poratnom periodu. Niko do sada nije sačinio cjelovit registar njenih zaista velikih ljudskih angažovanja na ostvarivanju političkih, diplomatskih i zamašnih vojnih aktivnosti. Niko nije sačinio ni cjelovit izračun o tome koliko je (a to je enormno visoko) međunarodnu zajednicu ukupno koštalo njeno angažovanje u vezi sa BiH. Nažalost, bilo je i ljudskih žrtava, što je Ričard Holbruk sa posebnim pijetetom napisao u svojoj citiranoj knjizi.

Međutim, i pored enormnih ljudskih angažovanja i materijalnih ulaganja, BiH još uvijek nije stala na „zelenu granu“ i nije postala normalna država i društvo, a to bi međunarodna zajednica zasigurno željela. To znači da je potrebna suštinska „prekretnica“ u načinu mišljenja i djelovanja ponajprije unutrašnjih bosanskih vlastodržaca, ali i vodećih faktora međunarodne zajednice.

A koliko su potrebne i kako se postižu prekretnice (osloncem na nauku) piše velikan savremenih društvenih nauka Greg Bajden u svojoj betseler knjizi: „Prekretnica u vrijeme ekstrema“ (Ido Leo komerc, Beograd, 2014. godine). U toj knjizi dr. Greg piše: „I dok svijet prošlosti polako nestaje, a novi se pomalja, u sudaru novog i starog ...Nastaje najveća kriza s kojom se suočavamo u ovom našem vremenu ekstrema, to je kriza mišljenja. A upravo je način mišljenja ključ za način na koji izlazimo na kraj s ekstremima i potrebama svijeta u nastanku....Dozvolimo da nov način mišljenja i nauka koja otkriva najdublje istine...postane pasoš za naše putovanje prema budućnosti.“

To znači da bi akteri rješavanja višegodišnje krize u BiH trebali promijeniti postojeći način svoga mišljenja i djelovanja, jer ne daje skoro nikakve pozitivne rezultate. Za novi način mišljenja, a i više volje za novi i uspješniji način djelovanja, neophodno je u tome prizvati u pomoć nauku kao zamjenu postojećem bezumnom praktičizmu, i td.

Sve to se, u znatnoj mjeri, odnosi i na međunarodnu zajednicu koja ispoljava veliku volju (za razliku od domaćih bezvoljnih lidera) da stalno bude „vjetar u leđa BiH“, te da još više pomogne njenu stabilizaciju i prosperitetan razvoj. U aktualnoj situaciji, bilo bi najvažnije, na način Bajdenove „Prekretnice“ pristupiti priznavanju i ispravljanju nekoliko krucijalnih grešaka koje su počinjene prema BiH, a koje su sa novim načinom mišljenja i djelovanja itekako popravljive.

4.1. Najvažnije bi bilo da vodeći faktori međunarodne zajednice (prvenstveno SAD, OHR, EU) učine prekretnicu u mišljenju i konačno shvate da BiH „ni koraka ne može iskoračiti“ prema njenoj boljoj budućnosti sa oktroisanim Ustavom iz DMS. BiH nasušno treba novi naučno zasnovani Ustav iz njene „kućne radinosti“, a po uzoru na ustave SAD-a i SR Njemačke. Na tu potrebu decidno je ukazivano i u brojnim rezolucijama Parlamentarne skupštine Vijeća evrope (od 2003-2013). Upravo na taj način bi BiH preuzela sudbinu u „svoje ruke“, na čemu duže vrijeme insistira Međunarodna zajednica.

Prvi korak je učinjen „Deklaracijom o nužnosti izmjene Ustava BiH“, koja je 2003. godine usvojena na međunarodnom naučnom skupu u ANU BiH. Ovaj važan dokument je objavljen u knjizi „Moja Bosna i Hercegovina“, čiji je autor prof. dr. Mesud Sabitović. U toj knjizi, kao ključni razlog za novi Ustav, piše i slijedeće: „Sve analize upućuju na zaključak, da je Ustav BiH kao Aneks 4 DMS ključni generator nestabilnosti, pa i produžavanja krize u BiH. Uzrok je neostvarivanja većine nespornih odredbi DMS“. Neophodno je imati i to u vidu, da je koncem 2011. godine nastao „Javni apel 202+69“ za izradu novog Ustava BiH, koga je potpisalo blizu 300 domaćih i stranih intelektualaca, na čelu sa prof. dr. Murisom Osmanagićem. Taj apel je zvanično upućen svim kompetentnim faktorima međunarodne zajednice, domaćim institucijama vlasti i parlamentarnim političkim strankama. Čudo, iza toga se ništa konkretno nije desilo, niti se u proteklih devet godina čuje bilo kakva riječ o tome.

Uz sve te inicijative i zahtjeve, konačno se, iz sektora civilnog društva (Udruženje za tebe BiH) pojavio inicijalni projekat za konkretan rad na kreiranju Novog ustava (2017. godine). Obzirom da su zbog opstrukcija domaćih političkih lidera propale sve navedene inicijative (rezolucije, apeli, deklaracije) za novi Ustav BiH, ovim projektom iz sektora civilnog društva predviđeno je da primarni nosioci izrade nacрта novog Ustava budu naučna zajednica (ANU BiH, univerziteti i instituti), zajedno sa asocijacijama civilnog društva i informativnim medijima, uz stalni i odgovarajući dijalog sa građanima. Projekat je dostavljen na blizu 100 univerzitetskih profesora i na preko 60 udruženja civilnog društva i informativnih medija. Ponovo, evo već dvije godine, „niko ništa“. Kao da se zbog političkih pritisaka „neko nekoga“ boji, kao da je prisutna neka kočničarska „intelektualna ljenost“, a intelektualno kritizerstvo je

prisutno na sve strane. Naravno, glavni kočničari među navedenim subjektima su oni što im je u interesu što duže održavanje statusa quo u napaćenoj BiH, a njihovi bankovni računi nisu prazni.

Obzirom na sve to, sada bi bilo presudno značajno da međunarodna zajednica (prvenstveno OHR, SAD, EU,) odstupe od svoga dosadašnjeg mišljenja (koje je očigledno u krizi), da BiH ne treba novi Ustav. Njeno novo kreativno mišljenje trebalo bi biti, da BiH treba svojim vlastitim snagama (naučne zajednice i civilnog društva u komunikaciji sa građanima) da uradi nacrt svoga novog Ustava, po najboljim standardima nauke. Znači, sada je zaista do međunarodne zajednice, da upali „zeleni semafor“ i da zajedno sa BiH krene „na putovanje“ ka njenom novom Ustavu. Naravno, putovanje će trajati nekoliko godina (2-4), jer se radi o suštinskoj prekretnici, ali će na kraju rezultat biti zadovoljstvo građana u cijeloj BiH. Novim ustavom će BiH biti projektovana kao demokratska, socijalna i pravna država. A, prevashodno kao država ljudskih prava i temeljnih sloboda u svim oblastima života na svakom pedlju teritorije BiH. Cjeloviti dijalog o tome čitamo u Zborniku naučnih radova sa međunarodnog simpozija u ANU BiH, pod naslovom „Dejtonski mirovni sporazum i budućnost BiH“. (ANU BiH 2015. godine). Uz to, kao prilog naučnom dijalogu u časopisu „Korak“ broj 37, iz 2019. godine objavljen je tekst pod naslovom „Primarna teorijska polazišta za kreiranje novog Ustava BiH“, koga sam napisao kao polazni dio izvedbenog projekta za rad na novom Ustavu BiH.

Radi uspješnijeg ostvarivanja iniciranog projekta rada na Novom ustavu BiH bilo bi potrebno da glavni pokrovitelj za te aktivnosti bude Parlamentarna skupština Vijeća Evrope. Ekspertnu podršku da pruža Venecijanska komisija i Njemačka agencija za međunarodnu pravnu saradnju (IRZ). Očekuje se da bi ekonomsku podršku za realizaciju ovog projekta mogle da pruže razvojne agencije: UNDP, USAID, GIRA i druge. Konkretna aktivnost na izradi Novog ustava odvijala bi se putem ekspertnih timova na ANU BiH i UNSA. Bila bi praćena i naučnim dijalozima, kako je to predložila i Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, u njenoj Rezoluciji 1513, iz 2006. godine, pod naslovom: „Ustavna reforma u BiH“.

4.2. U međuvremenu, dok se uz pomoć međunarodne zajednice bude radilo na izradi nacrta novog Ustava, što će trajati oko četiri godine, život će se, uz moguća poboljšanja, odvijati na osnovu Ustava iz DMS. No, moguće je da međunarodna zajednica inovira svoje dosadašnje mišljenje i praksu prioritnog komuniciranja sa liderima birokratiziranih političkih stranaka. Daleko povoljniji rezultati bi se postizali upornom komunikacijom sa čelništvima ustavne zakonodavne i izvršne vlasti (na nivou države i entiteta). Istina, politički lideri bi i dalje mogli vršiti opstrukcije kroz klubove političkih stranaka. Ipak, radikalnom promjenom izbora subjekata komunikacije lideri bi dobili jasnu opomenu, da je došlo vrijeme da se razvlaste. To bi veoma pozitivno bilo primljeno i kod građana, kojima su se političke stranke i njihovi osioni lideri već poodavno „popeli na glavu“. To bi trebalo konačno da shvati i Međunarodna zajednica, te da uvidi da u BiH nije pravo rješenje promjena političkih stranaka na vlasti „boljim“ izbornim procesom. Rješenje je u njihovom razvlašćivanju (novim Ustavom i zakonima), a uključivanje građana u suštinski demokratskom

ustavnom i političkom sistemu. Dakle, potrebna je promjena karaktera vlasti u korist građana, a ne puke promjene vlastodržaca.

Osim toga, međunarodna zajednica može odlučnije doprinijeti, ne čekajući novi Ustav, da započne proces promjene karaktera vlasti u BiH razvlašćivanjem političkih stranaka, suštinskom reformom i dogradnjom postojećeg Zakona o političkom organizovanju u BiH. To je moguće i potrebno učiniti i suštinskom dogradnjom Izbornog zakona u smjeru da građani (birači) u demokratskom procesu prije izlaska na izbore mogu uticati na programe političkih stranaka, na kandidovanje i formiranje izbornih listi, i td. To bi sigurno povećalo i samu izlaznost građana na izbore i povećalo mogućnost da na izborima ne budu „uvijek birani isti“.

4.3. Dio katarze međunarodne zajednice u odnosu prema Bosni i Hercegovini u uzvjesnom smislu duguje i Visoki predstavnik sa svojim Uredom. Suštinskom samokritičkom analizom svoga djelovanja mogao bi sam da uvidi šta bi sa stanovišta slova DMS trebao inovirati u svojim stavovima i aktivnostima u korist BiH i svih njenih građana. Naprimjer, očigledno je da u Parlamentu BiH, zbog drskih opstrukcija, neće moći biti usvojen Zakon o zabrani poricanja genocida. Nekorektno je da Visoki predstavnik toliko oklijeva da proglasi bar taj zakon. Nekorektno je i to, što Parlamentu nikad nije (bar iz poštovanja) podnio izvještaj koji redovno podnosi Vijeću sigurnosti, naravno, zbog toga što ga ono imenuje. Ali, Visoki predstavnik je i dio ustavnog sistema BiH. Nekorektno je i to što u Vijeću sigurnosti primaju paralelne izvještaje koje im šalju predsjednik i Vlada RS-a, a Visoki predstavnik ne reaguje, obzirom da entiteti nemaju to pravo. Nekorektno je i to što konačno ne protumači šta je to „Izvorni“ DMS i pod kojom floskulom se vrše secesionistička ponašanja i zakamuflirane opstrukcije DMS. Postoji potreba i način da se zaustavi političko siledžijstvo prema OHR-u i posebno prema Visokom predstavniku, koga bi se čak i rado protjeralo iz BiH, itd. Sve to ide na štetu stabilizacije stanja u BiH i normalnijeg života svih njenih građana i naroda, ma koliko ih neko svojatao i manipulisao.

4.4. Međunarodna zajednica još uvijek nije cjelovito uvidjela da je BiH preplavljena sa perfidnim dalekosežnim lažima. Sukob istine i laži je jedan od složenijih problema koji je postao prepreka i postojanju nužnih kompromisa u procesima odlučivanja, a još gore u procesima pomirenja i vraćanja na pijedestal tog lijepog i prijeko potrebnog suživota među ljudima. Obzirom da dugo traju, neke suštinske laži su okoštale i stvorile svoje odbrambene mehanizme „uguravajući,“ se čak i pod časno ime pojedinih društvenih nauka. Tako je, naprimjer, došla do izražaja laž da je RBiH „nastala“ još na samom početku disolucije SFRJ, te da je „vaskrsnula“ tek sa DMS, pa je od nje starija i prioritetnija RS, koja je „postojala“ cijelog rata kao i HR-HB i Republika Bosanska krajina. Takva notorna i izuzetno štetna laž stigla je i pod okrilje pravnih nauka, tako što je lansirana u zvaničnom udžbeniku „Ustavno pravo“ (na banjalučkom Pravnom fakultetu) čiji je autor trostruki akademik (RS, Srbije i Evrope) prof. dr. Rajko Kuzmanović. Ovaj „naučnik“ je, uz navedenu laž, „naučno utvrdio“ i to da je u BiH bio klasični građanski rat“ i td.

Takvim lažima suprotstavio se naučnom analizom akademik, prof. dr. Omer Ibrahimagić, profesor Ustavnog prava na UNS-a. O tome je, po naredžbi Haškog tribunala, napisao knjigu pod naslovom: "Srpsko osporavanje Bosne i Hercegovine i Bošnjaka," Magistrat, Sarajevo 2001. godine.

Zaista, veliki asortiman svakodnevnih i dubinskih laži ne bi trebala zaobilaziti ni međunarodna zajednica, već promptno reagovati, kako su učinile SAD, stavljajući na Crnu listu čak i neke vodeće lidere RS-a. Postoje suštinski razlozi da tako, svako u skladu sa svojom ulogom i ovlastima u BiH, postupe i OHR, OSCE, PIC, ambasade pojedinih vodećih zemalja. Pogotovo što su se laži u BiH umnožile i „specijalizirale“ za pojedine namjene. Neke od njih za đake u osnovnim i srednjim školama i za studentsku omladinu. Neke su namijenjene za izazivanje nereda i napetosti u odnosima među građanima i narodima. Neke služe za poznate manipulacije u predizbornim kampanjama i međustranačko blaćenje. Nemali broj je onih kojima se perfidno osporava uloga i blati djelovanje vodećih faktora Međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, i td.

4.5. Neosporno je da BiH ima mjesto u geostrateškim interesima, pogledima i djelovanjima aktera međunarodne zajednice, u oblasti politike, diplomatije, ekonomije, pa čak i kulture i sporta. No, evidentna je potreba da i vodeće države i organizacije MZ ozbiljnije shvate i uvažavaju činjenicu da i BiH ima svoju samosvijest i naučne poglede o svom geostrateškom položaju i svojim strateškim interesima i ambicijama u međunarodnom okruženju. Ta ambicija startno je utvrđena još na samom početku rata u RBiH, u poznatoj Platformi Predsjedništva RBiH za djelovanje u ratnim uslovima. To je veoma odvažan i na evropskim standardima zasnovan dokument. Da je u cjelini ostvaren (a nije) danas bi imali „mirnu Bosnu“. U vezi sa geostrateškim položajem i interesima BiH, cjelovito i opsežno sa naučnim pogledima, čitamo stanovišta u knjizi akademika dr. Džemala Najetovića, pod naslovom: „Geopolitički položaj BiH u evropskim integracijama Zapadnog Balkana“ (Des, Sarajevo, 2007. godine).

Imajući u vidu ta stanovišta i realno stanje „na terenu“ od faktora Međunarodne zajednice se očekuje da odlučnije utiče na susjedne države BiH, da se ne miješaju u njenu unutrašnju politiku i ne ugrožavaju njenu stabilnost. A često to čine pozivajući se na „izvorni“ DMS i umišljajući da su i one „garanti“ DMS. U slučaju Srbije zloupotrebljava se i dozvoljeni sporazum na specijalne odnose sa RS-om, i td.

ZAVRŠNE NAPOMENE

1. Ovaj tekst je nastao kao prilog naučnom dijalogu o prevažnoj ulozi i djelovanju međunarodne zajednice u BiH, s akcentom na period 1992-2020. godina. Nastao je sa nizom dilema i zadržki, jer u nekim dijelovima nije bilo baš prijatno reći faktorima međunarodne zajednice izravno u čemu su grijeshili i šta bi trebalo popraviti. Inače, što sam tekstom rekao manje ili više je poznato, ali pretežno parcijalno. Zbog toga sam pokušao ovu tematiku cjelovitije izložiti kako bi istina bila vidljivija.

Pri tome sam se rukovodio i Hegelovim stanovištem - da se „istina nalazi u cjelini“, te da dijalektički metod analize najbolje služi na putu dolaženja do istine.

2. Čitalac teksta će zapitati, da sam se u pojedinim dijelovima teksta pozvao na znatan broj kompetentnih autora važnih knjiga o ovoj tematici kojoj sam ja posvetio pažnju (izazvan stanjem u kojem se aktuelno nalazi BiH). Time sam izbjegao potrebu za opširnijim potkrepljujućim citatima iz nezaobilaznih knjiga autora koji su također pisali o pojedinim temama iz ove oblasti.

3. U tekstu sam na ovom mjestu pisao o najvažnijim zaslugama Međunarodne zajednice za opstanak i razvoj BiH. Te zasluge su zaista velike, a često budu zaobilažene. Inače je „taktički“ cjelishodnije da prije „žestoke“ kritike nekog subjekta prvo uputite zaslužene pohvale, pa će kritike biti lakše prihvaćene, pogotovo ako su argumentovane i dobronamjerne.

4. Ukazivanje u tekstu na neupitnu potrebu da MZ otvori „zeleni semafor“ za BiH, da vlastitim snagama nauke i civilnog društva (a ne politokratskih političkih stranaka i njihovih lidera) uradi moderan nacrt svoga novog Ustava, u skladu je sa desetogodišnjim insistiranjem faktora MZ da BiH treba svoju sudbinu preuzeti u svoje ruke, a „oni će pomoći“. Pa, evo prilike da to i ostvare na dobrobit građana i naroda BiH.

5. Rado ću se odazvati dijalogu (svim vidovima) ko god to bude želio nakon čitanja ovog dobronamjerno pisanog teksta. Jedino tako ovaj rad ne bi ostao monolog, a to je uvijek „trud uzalud“.

KO TRAŽI SAMOOPREDJELJENJE?

Ustavnim rješenjima jedan narod u Bosni i Hercegovini faktički je favoriziran.

Ali njegovi predstavnici već godinama govore o navodnoj ugroženosti tog naroda

Milorad Dodik i njegov SNSD kao vladajuća partija u entitetu Republika Srpska koriste Deklaraciju SDA, usvojenu kao stranački program na nedavno održanom kongresu, kao povod za oživljavanje stare i propale ideje o samoopredjeljenju naroda u BiH. S tom idejom je Radovan Karadžić, ratni zločinac, ratovao u BiH i izgubio rat. Mirovnim sporazumom u Daytonu formiran je entitet Republika Srpska kao dio BiH i izbrisana „Republika Srpska“ kao „država srpskog naroda“, kako je pisalo u Ustavu te ratne Karadžićeve tvorevine. Današnji zagovornici te ideje pozivaju se na Povelju UN-a koja svakom narodu daje pravo na samoopredjeljenje, ali ne precizira kako se to pravo i u kojim slučajevima koristi. I pored apstraktnosti tog prava, ono se koristilo za oslobađanje naroda od kolonijalne potčinjenosti ili za oslobađanje neke nacionalne zajednice unutar složene države u kojoj narod kao cjelina nije mogao ostvarivati svoja prava. To pravo je pravo na političku, ekonomsku i kulturnu neovisnost. U svim slučajevima radi se o pravu koje se koristi kada je neki narod koji ima svoju zasebnu i jedinstvenu kulturu u potčinjenom položaju, a ima svoju zasebnu političku historiju, svoj jezik i naseljava nacionalno homogenu teritoriju neovisno od drugih naroda. Granice teritorija koje se žele zadržati za sebe i unutar kojih se neki narod želi konstituirati kao zasebna društveno-politička zajednica su uglavnom običajne, kulturološke i jezičke.

Glavne pretpostavke za primjenu prava na samoopredjeljenje ili samoodređenje su, dakle, jasne: jedinstvena kultura naroda, zasebna jezička zajednica, jedinstvena teritorija na kojoj je narod većina, odvojenost i neovisnost od drugih naroda, potčinjenost ili ugroženost naroda u okviru šire državne zajednice. Kao povod za oživljavanje prava na samoopredjeljenje u BiH navodi se deklaracija jedne političke stranke koja zagovara vraćanje odrednice „republika“ u naziv države. Takvi programski sadržaji postoje u većini stranačkih programa u BiH i nisu proizvodili nikakve dramatične reakcije jer je BiH bila republika preko 75 godina. Da se radi o vraćanju imena, a ne o kvalitativnoj promjeni jasno je iz postojećeg Ustava Bosne i Hercegovine. BiH je po osnovnim odredbama Ustava republika, zasnovana na demokratskim principa i već postojećim međunarodnim poveljama o ljudskim pravima, ima demokratske državne institucije. Uz to, u sistem države su ugrađene institucije za

zaštitu nacionalnih prava. BiH se ni po čemu ne razlikuje od drugih država koje u imenu imaju određenje da su republike.

Jedan od glavnih argumenata koji se navodi da bi se pokrenulo pravo na samoopredjeljenje jeste navodna ugroženost naroda s republičkim temeljima države. Čak se tvrdi kako republika ugrožava sve narode u BiH jer negira njihovu jednakopravnost.

Postavlja se pitanje - kako je moguće da u nekoj državi konstitutivnih naroda republički oblik države ugrožava te iste narode? Pravo koje proizlazi iz konstitutivnosti je potrošeno u formiranju države, u utemeljenju njene suverenosti, što je potvrđeno Dejtonskim sporazumom. Taj suverenitet je nepodijeljen, država ga ostvaruje preko svojih institucija na cijeloj državnoj teritoriji – sva tri naroda u BiH su konstitutivna na cijeloj toj teritoriji. Dakle, pravo na samoopredjeljenje je ostvareno u državi. Postojeća država Bosna i Hercegovina ničim ne ugrožava konstitutivne narode jer bi to bilo apsurdno. Ravnopravnost naroda je osigurana institucionalno na svim nivoima vlasti: nacionalnim klubovima u općinskim vijećima i kantonalnim skupštinama, domovima naroda u entitetskim i državnom parlamentu, s jednakim pravom glasa. U takvoj situaciji niti jedan narod se ne može pozivati na ugroženost. Budući da zahtjev o samoopredjeljenju dolazi iz vodeće srpske stranke u BiH, treba dodati da baš Srbi imaju veća institucionalna prava od druga dva naroda. Prema postojećem Ustavu BiH, kroz institut entitetskog glasanja i Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH se pretvara u dom naroda jer svi zastupnici iz entiteta RS imaju jedan glas, prema tome, organiziraju se kao nacionalni dom. Takvo pravo ne mogu ostvariti druga dva konstitutivna naroda jer su obuhvaćeni jednim entitetom – Federacijom BiH i pri entitetskom glasanju imaju samo jedan glas koji je nacionalno podijeljen između dva naroda. Od Dejtonskog sporazuma do danas to izaziva političke napeitosti u Federaciji i na toj anomaliji se zasniva zahtjev za trećim entitetom.

FAVORIZIRAN NAROD

Ne mogu se političke stranke iz RS-a pozivati na ugroženost srpskog naroda u BiH kada je postojećim ustavnim rješenjima taj narod faktički favoriziran. Ugroženost ne može biti argument zahtjeva za samoopredjeljenjem, što je temeljem Povelje UN-a moguće.

Drugi važan argument za konzumaciju prava na samoopredjeljenje je jedinstvena politička i kulturna povijest nekog naroda. Srbi u BiH, kao i druga dva naroda, nemaju odvojenu političku povijest niti su ikada u prošlosti imali na tlu BiH zasebnu političku zajednicu. Narodi su uvijek živjeli u jednoj političkoj zajednici i opstajali zajedno usprkos dugoj povijesti u kojoj su bili pod tuđom vlašću. Ta jedinstvena počinjenost utjecala je na to da su se i kulture naroda razvijale u kohabitaciji, a ne u suprotnostima. Na to je veliki utjecaj imao zajednički jezik i jedinstvena jezička zajednica. Tri bh. naroda nikada nisu živjela u različitim ili odvojenim političkim zajednicama i ne postoji povijesna osnova za današnje njihovo razdvajanje u različite

državne zajednice. Ideja o odvajanju je lansirana devedesetih godina u okviru velikosrpskog projekta koji se pokušao ostvariti ratom. BiH u svojoj povijesti nikada nije bila podijeljena na tri države, a njeni narodi su živjeli na cijelom prostoru BiH. Nacionalizacija teritorije i preseljavanje naroda da bi se država podijelila provedeno je zločinom, ali se ipak u tome nije uspjelo. Poviješću se ne može ni na koji način legitimirati zahtjev za samoopredjeljenjem bilo kojeg naroda u BiH.

Treća važna činjenica samoopredjeljenja je teritorija. Da bi neki narod ispostavio zahtjev za samoopredjeljenje, a to znači za formiranje svoje nacionalne države, mora imati teritoriju na koju ima povijesno pravo. Današnja teritorija entiteta RS u BiH nikada nije bila posebna teritorija srpskog naroda. Srbi su kao i druga dva naroda uvijek živjeli u državi BiH, s pravom na cijelu njenu teritoriju. I današnjim Ustavom BiH konstitutivnost naroda se odnosi na cijelu teritoriju države i u tome su sva tri naroda ravnopravna. Entitet RS nije država srpskog naroda niti ekskluzivna teritorija Srba u BiH, kao što Federacija BiH nije država Bošnjaka i Hrvata i njihova ekskluzivna teritorija. Treba podsjetiti na popis iz 1991. godine (uoči samog rata) prema kome na prostoru današnjeg entiteta RS Srbi nisu bili apsolutno većinski narod. Postavlja se pitanje kako su to postali? To se zna, to je posljedica rata, odnosno etničkog čišćenja, zločina i genocida. Kako netko može tražiti ostvarenje ekskluzivnih nacionalnih prava na nekoj teritoriji na kojoj je postao većina silom i zločinom? RS je entitet i Bošnjaka i Hrvata kao što je i Srba, bez obzira na njihov broj. To im je garantirano Ustavom BiH, pa bio on republički ili ne. Ratno određenje da je RS „država srpskog naroda“ moralo se promijeniti i Ustav RS-a se morao uskladiti s dejtonskim Ustavom BiH. Svaki pokušaj da se stanje vrati na ratno stanje je narušavanje Dejtonskog mirovnog sporazuma, odnosno mira koji je tim sporazumom uspostavljen. Pravo na samoopredjeljenje je jednako pravo sva tri naroda i ne može se svoditi na neki dio teritorije BiH, ono se ostvaruje na cijeloj teritoriji države.

Ako se uopće može problematizirati neko od ustavnih prava u BiH, onda je to pravo građana koji su ustavno istovremeno ravnopravni i neravnopravni narodima BiH. Oni se nalaze u procijepu ustavne anomalije. Ustav ih izjednačava s konstitutivnim narodima, država je obavezna „osigurati najveći nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda“, ali ih ipak obespravljuje, i to u temeljnom pravu da mogu birati i biti birani. Proturječnost je u Ustavu, radi se, dakle, o institucionalnoj neravnopravnosti i ako netko ima pravo da se poziva na „samoodređenje“ i traži promjenu Ustava onda su to građani BiH.

Dr. Salko Bukvarević

PLANIRANO POVEĆANJE NOVČANIH IZDVAJANJA ZA BORAČKU POPULACIJU

I U NAREDNOM PERIODU POBOLJŠAVATI STATUS NAJZASLUŽNIJE KATEGORIJE GRAĐANA ZA ODBRANU DRŽAVE

Ministarstvo za pitanja boraca i invalida u Vladi FBiH sumiralo je rezultate programskih zadataka za period 2015-2020. godina. Na prvom mjestu istaknuo je usvajanje Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica, za čiju je primjenu u federalnom budžetu osigurano dodatnih 50 miliona KM godišnje.

Programsko opredjeljenje Ministarstva, predviđeno i Reformskom agendom Vlade FBiH, jeste da se dostignuti nivo pojedinačnih prava i sredstava koja se izdvajaju iz federalnog budžeta za boračke kategorije neće umanjivati. U Budžetu FBiH i planovima PIO, Federalnom zavodu za zapošljavanje, za 2020. godinu planirano je značajno povećanje izdvajanja sredstava, dodatnih oko 80 miliona KM za boračko-invalidsku zaštitu". Takav rezultat postignut je zahvaljujući opredjeljenju resornog ministarstva, Vlade FBiH i Parlamenta FBiH, da su ove kategorije građana Bosne i Hercegovine od posebnog društvenog značaja, kao i kantonalnoj saradnji sa predstavnicima boračkih saveza, udruga i udruženja.

U periodu 2015-2020. godina, više od 1,6 milijardi KM je doznačeno na račune pripadnika boračkih kategorija. Bez kašnjenja su isplaćivane naknade za ratne vojne invalide i porodice šehida i poginulih branilaca (85.000 korisnika), kao i za 4.900 dobitnika najviših ratnih priznanja. U vrijeme pandemije virusa COVID 19, Vlada FBiH je iskazala opredjeljenje da je ovo kategorija sugrađana koja je prioritet u svim njenim aktivnostima, te je isplata svih naknada vršena i prije roka.

Mnogo značajnih projekata urađeno je u ovom periodu. No, nekoliko najznačajnijih se ipak izdvaja. Na prvom mjestu nalazi se usvajanje Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica, za čiju je primjenu u federalnom budžetu osigurano dodatnih 50 miliona KM godišnje, a koji će u prvoj godini primjene obuhvatiti cca 20.000 branilaca. Od početka njegove primjene, obuhvaćeno je oko 16.000 demobiliziranih branilaca koji su ostvarili pravo na egzistencijalnu naknadu, a na isplati za maj bilo je njih 14.646. Kroz zakonske izmjene i dopune na kantonalnim nivoima bit će obuhvaćeno i oko 15.000 demobiliziranih branilaca mlađih

od 57 godina koji su bez primanja, a pet kantona je već usvojilo izmjene svojih akata kojima su omogućili pravo na egzistencijalnu naknadu ovoj kategoriji branilaca.

Objavljen je registar pripadnika Oružanih snaga, i 1.200 šehidskih porodica vraćeno je u pravo na penzije, za šta je izdvojeno dodatnih 5,3 miliona KM.

U periodu 2015-2020. godina vršena je redovna isplata svih naknada boračkim kategorijama, koje prima cca 94.000 korisnika i za šta se u budžetu planira 300 miliona KM godišnje. Za 11.800 korisnika, uglavnom oficira i podoficira, vraćen je isplatni koeficijent za penzije po Zakonu o prijevremenom penzionisanju, što iziskuje dodatnih 21 milion KM u toku godine.

Kroz izmjene i dopune Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica riješili smo pitanja ranjenih na prvoj borbenoj liniji, kao i onih ratnih vojnih invalida koji su bili u logorima i onih koji su iz zaštićene zone UN-a Srebrenica. Vratili smo u prava na penzije 1.200 porodica šehida i poginulih branilaca kojima je to pravo bilo oduzeto, uglavnom su to supruge čiji muževi nisu imali radnog staža. Od 1. januara 2020. godine isplatni koeficijent, prema Zakonu o prijevremenom povoljnijem penzionisanju, vraćen je na nivo 1,486 za 11.800 korisnika. Priznali smo status maloljetnih demobiliziranih branilaca i povećali im procenat na 10% na invalidninu, a u novom Zakonu o pravima demobiliziranih boraca, prvi put, ugradili i definiciju maloljetnog dobrovoljca. Novac s pozicija ušteda u Ministarstvu, koji je ranije vraćan u trezor, prvi put je vraćen braniocima, te je na osnovu javnog poziva u 2017. godini, 18.000 branilaca koji nisu zbrinuti zakonom primilo pomoć, a 2018. njih 33.758. Na osnovu Zakona o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica, te 16 prava koje propisuje, u prvoj godini primjene bit će zbrinuto cca 20.000 korisnika, uključujući i egzistencijalnu naknadu za nezaposlene borce starije od 57 godina.

U ovom periodu svi javni pozivi Ministarstva otvoreni su za braniocima koji žive na bilo kojem dijelu BiH, dakle i za braniocima sa područja manjeg bh. entiteta, gdje je otvoreno i nekoliko kancelarija (Foča, Zvornik, Srebrenica, Prijedor, Kotor-Varoš, Vlasenica-Milići) za pružanje pravne i druge podrške braniocima, što je posebno značajan iskorak.

U periodu 2015-2019. godina, pomoć za liječenje boračkih kategorija dobilo je 17.477 porodica, u ukupnom iznosu od 8,5 miliona KM, koliko je utrošeno i za nabavku odgovarajućih automobila za 340 stopostotnih ratnih invalida paraplegičara, dok je za sufinansiranje sahrana-dženaza pomoć dobilo 6.907 porodica, za šta je ukupno izdvojeno oko 2,9 miliona KM.

U projektu zapošljavanja djece šehida i poginulih branitelja, federalni i kantonalni zavodi izdvojili su značajan novac, zbog čega je za oko 3.700 smanjen broj ovih kategorija u evidenciji nezaposlenih, što je trend koji treba da bude još bolji. U periodu 2016-2018., formirano je više od stotinu boračkih zadruga, i na taj način zaposleno 350 boraca te članova njihovih porodica. Cilj inicijative za izmjenu Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalidnih lica omogućit će da i ratni vojni invalidi pedesetpostotnog invaliditeta mogu aplicirati za novac fonda.

Osim sredstava sa pozicija resornog Ministarstva, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike za sufinansiranje boračkih penzija izdvaja oko 55 miliona godišnje, a općine dodatno cca 20 miliona za boračko-invalidsku zaštitu.

U narednom periodu, očekivanja su, da će i Dom naroda Federalnog parlamenta, kao što je već učinio Predstavnički dom, odobriti zakon o boračkim udruženjima od posebnog društvenog značaja čiji je cilj reprezentativnost u predstavljanju boraca, a predlagač zastupnik u Predstavničkom domu Ismet Osmanović.

Kao planove za budućnost, treba popraviti status boračkih kategorija izmjena i dopunama dvaju zakona – o osnovnim pravima branilaca i članova njihovih porodica te o dobitnicima najviših ratnih priznanja, te u ovoj godini povećati na 1 koeficijent za isplatu korisnicima invalidnina i dobitnicima ratnih priznanja.

Također, ministar i ovo Ministarstvo učestvuju u obilježavanju svih značajnih datuma iz perioda odbrambeno-oslobodilačkog rata, podsjećajući na časnu i herojsku odbranu naših branilaca. Ovo je i način da se generacijama koje dolaze prenosi istina od živih sudionika koji su dio "čuda bosanskog otpora", te da odamo dužnu počast i sjetimo se svih branilaca ali i vrhovnog komandanta rahmetli Alije Izetbegovića. Status boraca i njihovih porodica treba stalno unapređivati, jer su branioci najzaslužniji sinovi i kćeri Bosne i Hercegovine, koji nisu štedili vlastiti život, dijelove tijela ni zdravlje, za njenu odbranu i slobodu, i na tome im moramo biti vječno zahvalni.

DOPRINOS HRVATSKOG NARODNOG VIJEĆA ISTINI I PRAVDI U BOSNI I HERCEGOVINI

U ovom članku sam nastojao u najkraćim crtama predstaviti zalaganje i doprinos Hrvatskog narodnog vijeća u Bosni i Hercegovini (HNV BiH) istini i pravdi u BiH, posebno istini o obrani R BiH od agresije i osvajačkog rata 1992-1995, te obrani od agresije na istinu o obrani R BiH.

Hrvatsko narodno vijeće u BiH osnovano je na općem Saboru Hrvata BiH, održanom 06.02. 1994. godine, u Sarajevu, kao izvršno tijelo Sabora , koje prema tome predstavlja vrhovno političko predstavničko tijelo Hrvata podrijetlom iz Bosne i Hercegovine, nastanjenih bilo gdje u svijetu.

Na Saboru je prihvaćeno stajalište da je cjelovitost države Bosne i Hercegovine vitalni interes hrvatskog naroda Bosne i Hercegovine, koji je uvjetovan povijesnim, geografskim, privrednim, tradicijskim i političkim razlozima, a što je u interesu svakog od njenih naroda.

Sabor je donio Deklaraciju kojom se, između ostalog, zahtijeva (traži) hitan i potpun prestanak svih ratnih djelovanja na svim bojištima Bosne i Hercegovine, zatim da se osigura kontinuitet državnosti svakog naroda u Bosni i Hercegovini na cijelom području države, da se izražava iskreno poštovanje svim nedužnim žrtvama, te da se obiteljima žrtava izražava suosjećanje, a sudi svim počiniteljima ratnih zločina i genocida.

HNV se u toku svoga djelovanja predstavilo kao udruga civilnog društva (nevladina organizacija), demokratski profilirana, koja u sebi okuplja kulturne, znanstvene djelatnike i predstavnike Katoličke crkve u BiH . Svi oni vole svoju domovinu BiH i zauzimaju se za očuvanje njenog suvereniteta i integriteta, te zajedništva, suradnje, razumijevanja i solidarnosti njenih naroda i narodnosti. Od osnivačkog Sabora pa do današnjih dana Hrvatsko narodno vijeće je uložilo mnogo truda boreći se protiv agresije na istinu i očuvanje istine o oružanoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, zatim za obilježavanje svih važnijih datuma i događaja.

Reagiralo je , također, na svako iznošenje neistinitog mišljenja o agresiji i ratnim događajima, negiranje zločina i genocida počinjenih nad Bošnjacima i Hrvatima od

strane agresora u Srebrenici, Prijedoru i mnogim drugim mjestima diljem Bosne i Hercegovine. Više puta smo davali podršku putem medija banjalučkom biskupu dr.

Franji Komarici, nakon grubih napada od strane Milorada Dodika, zbog biskupovog iznošenja sasvim istinitih podataka o stradanju njegovih vjernika i njihovom progonu iz njihovih domova, te sustavnom onemogućavanju njihovoga povratka.

Reagirali smo, također, na neistinite tvrdnje iz Republike Srpske i Republike Srbije, da je u Bosni i Hercegovini bio građanski i vjerski rat, a da nije bilo agresije na našu državu. Prava je istina, međutim, da je na Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija od strane JNA, Srbije i Crne Gore, kao i sa strane Republike Hrvatske, nakon dogovora Miloševića i Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine i organiziranog zločinačkog poduhvata zbog kojeg su osuđeni od strane ICTY-ja glavni akteri poduhvata – Prlić i ostali. Žrtve zločinačkog poduhvata bili su Bošnjaci, ali i Hrvati, posebice iz Središnje Bosne, od kojih su mnogi silom preseljeni iz svojih domova u Hercegovinu kako bi se tamo promijenila demografska struktura. Zločinački je poduhvat doveo do tragičnih sukoba HVO-a i Armije BiH, u kojima je stradao veliki broj ljudi s obje strane, a što je oslabilo zajedničku obranu od zajedničkog agresora na BiH, koji su likovali zbog toga. Posljedice tih sukoba osjećaju se i danas u odnosima Bošnjaka i Hrvata, a isto tako i unutar samog hrvatskog korpusa u BiH. Dok Hrvati Hercegovine, vođeni HDZ BiH, članove osuđene Prličeve grupe slave kao heroje, većina bosanskih Hrvata, koji su okupljeni oko HNV-a i Katoličke crkve, posebno oko bosanskih franjevac, osuđuje zločine i nastoje uspostaviti dobre odnose sa Bošnjacima i pripadnicima drugih naroda u svom susjedstvu. HNV je više puta izrazio svoje neslaganje s upornim nastojanjem HNS (HDZ BiH) o formiranju trećeg entiteta, jer bi to dovelo do dalje podjele BiH i produbilo bi međusobne podjele samih Hrvata u BiH. Prijedlozi HDZ BiH za izmjene Izbornog zakona u BiH su „diskriminirajući za Hrvate koji žive u područjima gdje su oni u manjini (B. Skopljaković, Oslobođenje, 16.10.2017.). To bi vodilo ka daljem urušavanju jedinstva Hrvata u BiH i pojačalo njihovo iseljavanje iz cijele države, posebice iz Središnje Bosne. Za razliku od HNS (HDZ BiH), koji zagovaraju obnavljanje HR Herceg-Bosne i podjelu BiH, HNV se zalaže za Bosnu i Hercegovinu kao cjelovitu, suverenu, demokratsku, pravnu i sekularnu državu, ravnopravnih građana i naroda na cijelom njenom teritoriju i u svim njenim institucijama.

HNV izražava svoje oštro protivljenje etničkom nacionalizmu, a zalaže se za ljudska prava i slobode svih stanovnika BiH, zatim, protivljenje održavanju referenduma o sudbini Suda i Tužilaštva BiH, koje su najavljivali u RS, zatim obilježavanju dana državnosti RS, 9.01., koju je tog dana 1992. godine osnovao Radovan Karadžić, koji je osuđen za zločine nad Bošnjacima i Hrvatima tokom rata 1992-1995. godine. Nažalost, njegovi sunarodnjaci ga glorificiraju i proglašavaju herojem kao i Ratka Mlađića, koji je također kažnjen za zločine i genocid u BiH.

HNV je uvijek branio istinu i pravdu, jer bez istine i pravde nema pomirenja i praštanja, koji su preduvjet za zajedništvo, međusobnu suradnju, solidarnost i dobre odnose između bosanskohercegovačkih naroda i narodnosti te njihov sretan život u zajedničkoj njihovoj domovini BiH. Zalaže se da se svaki događaj naziva pravim

imenom – zločin zločinom, genocid genocidom, agresija agresijom, a da se ne negiraju ti događaji koji su se zaista dogodili, niti izmišljaju događaji koji se nisu dogodili. Oni pojedinci koji negiraju agresiju na BiH, zločine i genocid, a koji su stvarno počinjeni, predstavljaju agresore na istinu o odbrani R BiH.

HNV je uputio svoj prosvjed na izjave Milorada Dodika o nepoštivanju suvereniteta i integriteta međunarodno priznate države BiH, podrivajući na taj način njene temelje i kršeći Europsku Konvenciju o ljudskim pravima, te ugrožavajući i negirajući time identitet i prava Bošnjaka i Hrvata kao konstitutivnih naroda kao i drugih stanovnika RS koji nisu srpske nacionalnosti. Reagirali smo posebice zbog onemogućavanja povratka na svoja ognjišta, prognanicima i izbjeglicama nesrpske nacionalnosti u RS i smatramo da to predstavlja svojevrsni genocid. Milorad Dodik je javno govorio, više puta, da nema povratka prognanicima i izbjeglicama. Jednako tako smo reagirali kada je u pitanju diskriminacija bošnjačke djece u školama u RS kojima je onemogućena nastava na njihovom maternjem jeziku, a umjesto pravog naziva „bosanski jezik“ u školama koriste naziv „jezik bošnjačkog naroda“, što je slučaj bez presedana u civiliziranom svijetu. Građani RS koji nisu srpske nacionalnosti ne mogu ostvariti ljudska prava i slobode zagarantirane Ustavom.

Član Predsjedništva ispred hrvatskog naroda u BiH, Dragan Čović, nije ništa učinio da Hrvati u RS budu ravnopravni kao konstitutivni narod već se sa svojim prijateljem Miloradom Dodikom solidarizira oko podjele BiH, a ministar skrbi u RS gosp. Čordaš (HDZ BiH) izjavljuje da Hrvati u RS nemaju nikakvih problema. Za kratko vrijeme bit će, možda, ministar u pravu, jer bi se moglo desiti da Hrvata ne bude uopće u RS, pa samim tim, Hrvati u RS neće imati problema.

Umjesto takvih segregacijskih i diskriminirajućih postupaka, HNV se zalaže za jednakopravnost svih građana BiH na cijelome njenom području za zajedništvo, uzajamno poštovanje, suradnju i razumijevanje među pripadnicima različitih nacionalnosti i konfesionalnosti. To je put ka sretnom, mirnom i prosperitetnom životu u zajedničkoj njihovoj domovini BiH.

HNV je iskrenim i istinoljubivim djelovanjem njegovih članova pridonosio i pridonosi istini i pravdi, posebno obrani i zaštiti od napada na istinu o događajima u BiH tokom rata 1992-1995. pa do danas. Zahvaljujući ispravnim stajalištima, entuzijizmu, ljubavi i privrženosti prema domovini, članovi HNV-a su stvorili (postavili) ciljeve svoga djelovanja sukladno temeljnim načelima postavljenim na osnivačkom Saboru. HNV se zalagao, u prvom redu, za nedjeljivost BiH, te ustavnu jednakopravnost svih njenih građana (stanovnika) i omogućavanje održivog povratka prognanika na njihova ognjišta, te za pomirenje i praštanje u ratu sukobljenih naroda.

HNV će se i dalje zalagati i djelovati na istim načelima, boriti se za istinu i pravdu te protiv agresije na istinu i pravdu, posebno protiv nametanja osjećaja manje vrijednosti Hrvata koji nisu članovi HDZ BiH, od onih koji su članovi te stranke i koji zagovaraju treći entitet u BiH i etnofederalizaciju, što bi dovelo do podjele BiH i još masovnijeg iseljavanja njenih građana.

U vremenu brutalnih nasrtaja na istinu o događajima u BiH, kako u ratu 1992-1995., tako i događajima nakon rata te iskrivljivanju istine o agresiji, zločinima i genocidu tokom rata, HNV je ostao čvrst na crti obrane istine, sukladno svojim temeljnim načelima i ciljevima svog osnivanja i djelovanja, a na ponos svojim sunarodnjacima (Hrvatima u BiH i u dijaspori) i svim Bosancima i Hercegovcima koji iskreno vole svoju domovinu i protiv su njene diobe. Svojim djelovanjem, kod građana svih nacionalnosti, koji nisu zavedeni od nacionalista, HNV svojim djelovanjem nailazi na odobravanje i podršku mnogih domoljubivih Bosanaca i Hercegovaca (Bosanki i Hercegovki), te kod njih razvija ljubav i antropološki osjećaj prema domovini BiH. Pripadnici HNV su ljudi dobre volje, pravi bh. domoljubi, nadahnuti osjećajem za pravdu i istinu pa privlače svojim djelovanjem i pripadnike mlade generacije bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i motiviraju ih da i oni pridonose pravdi i istini te dobiti, napretku i sretnijoj budućnosti naše domovine BiH i njenih napaćenih građana.

BOŠNJAČKA DIJASPORA SE USPJEŠNO INTEGRISALA U KANADSKO DRUŠTVO, ALI I ODBRANILA OD ASIMILACIJE

U ovom tekstu prezentovat ću čitaocima odgovore koje sam dao na pitanja o organiziranosti Bošnjaka u Kanadi, vezi sa domovinom, odnosima sa kanadskim vlastima i sličnim.

Pitanje: - Na koji način se Bošnjaci počinju organizirati u Kanadi nakon dolaska, te kada počinje njihovo masovnije doseljavanje?

Ramić: Kanadski Bošnjaci prvo putem vjerskog organizovanja, a zatim putem nacionalnog i državotvornog organizovanja uspijevaju izraziti vlastitost, dići glas u odbranu bošnjačke časti, duhovnosti i identiteta, bošnjačke kulture, historije, tradicije i običaja, bosanskog jezika i bosanskohercegovačkih društvenih i državnih vrijednosti. To je proizašlo iz toga što su Bošnjaci u Kanadu sa sobom donijeli snažnu svijest o svojoj nacionalnoj posebnosti, koja se izražavala kroz islam, bosanski jezik i pripadnost državi BiH, jedinjoj bošnjačkoj matici. Istovremeno, kanadski društveni sistem, poznat pod imenom «Kulturni mozaik», daje pravo i slobodu svakoj nacionalnoj grupi u Kanadi da čuva i jača svoju nacionalnu posebnost.

Masovan dolazak Bošnjaka u Kanadu počinje 1992. godine, početkom agresije na BiH. Bošnjaci najviše dolaze u Južni Ontario, ali i u druge dijelove ove velike zemlje. Prema kanadskim statističkim podacima, danas u ovoj drugoj po veličini zemlji u svijetu živi oko 30 hiljada Bošnjaka. Rastegnuti između želje za povratkom u BiH ili ostankom u Kanadi radi ekonomske sigurnosti, želja da im djeca budu Bošnjaci, integrirani u kanadsko društvo, a sa druge strane, opet, bojaznost od asimilacije, suočeni sa traumama agresije i genocida, kanadski Bošnjaci su imali pred sobom dilemu kako sačuvati svoj jezik, folklor, kulturu, vjeru, brak i porodicu, historiju, tradiciju, kako se istovremeno integrisati u kanadski Kulturni mozaik uz odbranu od asimilacije. Odgovor su našli kroz učenje bosanskog jezika, očuvanju i jačanju vjere islama, njegovanju bošnjačke i bosanskohercegovačke historije, kulture, tradicije. Kanadski Bošnjaci su tako pokazali nacionalno, duhovno i državotvorno dostojanstvo.

- Koliko Bošnjaci čuvaju svoju tradiciju, te koje su glavne aktivnosti u tom smjeru?

Ramić: Vjersko, nacionalno i patriotsko sazrijevanje kanadskih Bošnjaka počinje krajem '90. godina prošlog vijeka. Ako bi se htjelo ukratko sažeti osnovne karakteristike života, rada i uspjeha kanadskih Bošnjaka onda bi se moglo reći da su Bošnjaci u Kanadi "probili led" tada, počeli se kućiti, stjecati dobra, graditi svoje džamije i nacionalne institucije. Bilo je to razdoblje, padova i uspjeha, vjerskog, nacionalnog, patriotskog povezivanja, vrijeme političkog naboja i sazrijevanja, vrijeme proboja u poslovni, društveni, kulturni, naučni i politički život Kanade, ali i vrijeme gradnje mostova između Kanađana i Bošnjaka, Kanade i BiH.

Zahvaljujući bošnjačkim islamskim centrima – džematima, kanadski Bošnjaci izgrađuju svijest o islamu kao najsigurnijoj brani njihove potencijalne asimilacije u kanadski "Kulturni mozaik". Istovremeno se kod njih izgrađuje svijest o islamu kao najširem i najdubljem obliku različitosti od drugih. Zato, kanadski Bošnjaci, u samom početku, svoje nacionalne i patriotske potrebe izražavaju kroz svoje islamske institucije. Kod kanadskih Bošnjaka se putem navedenih institucija razvija i svijest o islamu kao vjeri razbora i zdravog razuma, jer ona zagovara ljudsku slobodu. Putem bošnjačkih islamskih zajednica, kanadski Bošnjaci postaju svjesni značaja islama kao neuništive, bitne jezgre bošnjačkog nacionalnog bića, kao usmjeravajuće snage u procesu prihvatanja – integracija, pozitivnih vrijednosti kanadskog Kulturnog mozaika. Islam kao jezgro bošnjačke bitnosti i bitisanosti nije oprečan kanadskom društvenom sistemu, oličenom u Kulturnom mozaiku. Kanadski Bošnjaci nisu nikakvo strano tijelo u kanadskom društvenom sistemu, već njegov bitni, razvojni, organski, konstruktivni dio. Istovremeno sa otporom prema asimilaciji priziva se potreba integracije u kanadski društveni sistem, prihvatanjem svih onih vrijednosti koje nisu u suprotnosti sa islamom i bošnjačkom, odnosno bosanskohercegovačkom tradicijom.

Nacionalna i državotvorna svijest kanadskih Bošnjaka, koja je očuvana zahvaljujući bošnjačkim islamskim centrima, jasnije se artikulira sa formiranjem Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike i Instituta za istraživanje genocida, Kanada. Kongres nije govorio u ime svih kanadskih Bošnjaka, ali se trudio da sve što radi odgovara interesima Bošnjaka u Kanadi i interesima Kanade i BiH. Kroz uspješne akcije priznavanja bosanskog jezika i nacionalnog imena Bošnjak u Kanadi, Kongres počinje proces nacionalnog, državotvornog sazrijevanja kanadskih Bošnjaka. Za Kongres, bošnjaštvo je više od regionalnog osjećaja, više od geografskog pojma, više od kulturno-historijske posebnosti, mada u sebi ovo sve obuhvata. Bošnjaštvo je stvarna i jedina nacionalna identifikacija, temeljna i najvrijednija karakteristika BiH, nedjeljive povijesne i političke državne cjeline. Bošnjaci su svoj nacionalni položaj uvijek razumijevali u dijalektičkom odnosu s bosanskohercegovačkom posredovanošću. U najtežim momentima za vlastitu opstojnost, Bošnjaci ne napuštaju ideju Bosne i bosanski duh, kao multidimenzionalne višesložne vjerske, kulturne, narodne, i civilizacijske zajednice. Tako u Kanadi sazrijevaju osnovne bošnjačke vrijednosti: islam, bošnjaštvo, bosanski jezik, BiH.

- Na koji način Bošnjaci sarađuju sa vlastima Kanade?

Ramić: U zadnjih deset godina mi smo sa kanadskim premijerima i ministrima u vladi imali veoma dobru korespondenciju. Karakteristično da je kanadska vlada skoro uvijek odgovarala na naša pisma u kojima se tražio veći uticaj Kanade na zaštitu bosanskohercegovačkih državnih interesa, posebno na zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političkog subjektiviteta od raznih antibosanskih politika. Dosadašnji najvažniji rezultati lobiranja za bosanskohercegovački interes u Kanadi su: bosanski jezik je priznat u Kanadi, nacionalno ime Bošnjak se upotrebljava u kanadskim statističkim i drugim dokumentima, genocid u BiH se izučava u školama u Kanadi, kanadski parlament je jednoglasno usvojio dvije Rezolucije o genocidu u BiH, podržana inicijativa za osnivanje Kluba prijatelja BiH u kanadskom Parlamentu, organizovana stalna izložbena postavka o genocidu u BiH u kanadskom muzeju za ljudska prava u Vinipegu, genocid u BiH prezentiran Kanađanima i kanadskim univerzitetima, otkriven spomenik žrtvama genocida u Srebrenici u kanadskom gradu Windsoru, iniciran projekat kojim je kanadska vlada podržala obilježavanje Svjetskog dana bijelih traka, parlamentarna peticija kojom se traži krivično sankcionisanje negatora genocida. Posebno je važno što kanadski gradovi na prigodan način obilježavaju Dan državnosti BiH i Dan nezavisnosti BiH, svjetski Dan bijelih traka i Dan genocida u Srebrenici.

U fokusu našeg lobiranja su BiH, kao evropska, demokratska, slobodna država građana i naroda, poštivanje pluralnog bosanskohercegovačkog naslijeđa oličenog u ideji Bosne i bosanskom duhu, vrlo sličnim kanadskom Kulturnom mozaiku, borba protiv svih oblika segregacije, diskriminacije i aparthejda u BiH, borba za pluralno bosanskohercegovačko društvo i državu kojom vladaju državni zakoni, a ne entitetska ili partijska „politička sila”, Bošnjačka dijaspora u Kanadi je lobirala, lobira i lobiraće za bosanskohercegovačku državu i društvo kao zajednicu građana i ravnopravnih naroda koji je vole i poštuju kao svoju jedinu domovinu. Od Kanade tražimo podršku euroatlantskom putu BiH, nastavak saradnje na ranije dogovorenim projektima deminiranja BiH, potpisivanju sporazuma vezanim za socijalnu zaštitu, pitanje mladih, ali i drugih značajnih pitanja za našu dijasporu. Ističem da je veoma značajna globalna pozicija Kanade u svijetu, te da Kanada zadrži fokus u BiH. Važna je prednost Kanade, koja se ogleda u bogatstvu prisustva ljudi iz cijelog svijeta. Kanadski Kulturni mozaik je planetarna važnost o načinu života ljudi različitih vjera i nacija koji žive i mogu živjeti zajedno, a što je karakteristično i za BiH. Energetski i drugi potencijali Kande, koja se prostire na 7% ukupne površine planete Zemlje su značajni. Velike zalihe nafte, po kojim su drugi u svijetu, odmah iza Saudijske Arabije, velika nalazišta uglja, potpisivanje Sporazuma sa EU, što će omogućiti slobodniju trgovinu i povećanje GDP-a Kanade, su bitni faktori za bolju saradnju Kanade i BiH. U Kanadi je prisutna pravosudna i sistemska pravna i politička sigurnost, što BiH može primijeniti u vlastitoj praksi.

- Da li je domovina svjesna potencijala koje dijaspora posjeduje?

Ramić: Naši ljudi, žene i mladi su izuzetno vrijedni i cijenjeni građani Kanade. Na žalost, matica još nije prepoznala potencijal ove dijasporice. Mladi akademski kadar u dijaspori, vrlo uspješni poslovni ljudi, istaknuti istraživači, cijenjeni umjetnici u skoro svim poljima društvene djelatnosti, značajni kulturni radnici, sve uspješniji političari u zemljama u kojima žive, sav taj potencijal država BiH ne koristi za promociju svojih vitalnih interesa. Bošnjačka dijaspora u Kanadi bolje ilustrira unutrašnji svijet ideje Bosne i bosanskog duha, preciznije osjeća probleme, dileme i potrebe matice, brže naslućuje puteve i stranputice matice. Dijaspore je očuvala tradicionalni kontinuitet bosanskog duha, oličenog u humanizmu, toleranciji, solidarnosti, pluralizmu i multilateralizmu. Duhovni genij bosanskoga čovjeka je 1.000 godina stvarao neponovljivu kulturu, raznolike jezike, literaturu, književnost, umjetnost, filozofiju i teologiju, neprocjenjivu humanističku političku i socijalnu filozofiju, te odveć inspirativnu i nadahnutu kulturu dijaloga koja se može mjeriti sa najvišim duhovnim i civilizacijskim ostvarenjima velikih kulturnih naroda u ljudskoj povijesti. Bošnjačka dijaspora u Kanadi je potvrdila sposobnost, adaptibilnost i moć održavanja tradicionalnog, prihvatanje multietičnosti, ne odbacivanje sopstvenog identiteta i kosmopolitsku predispoziciju multikulturalizma. Bošnjačka dijaspora se uspješno integrisala u kanadsko društvo, ali i odbranila od asimilacije. Međutim, dijaspora se osjeća odbačenom, neshvaćenom, usamljenom i suvišnom od svoje matice. Dijaspore zna da uklanjanjem prepreka u matici može svojim idejama, utjecajem, obrazovanjem i kapitalom produkovati demokratsku i prosperitetnu državu BiH u koju će se sa ponosom vraćati treća ili četvrta generacija izbjeglica. Zato, dijaspora insistira da nadležne vlasti pod hitno donesu Zakon o dijaspori. Taj zakon trebalo bi da bude pripremljen od strane eksperata, uključujući svakako i one iz dijasporice. Stvaranje demokratske, jedinstvene i prosperitetne BiH, u kojoj će svi značajni resursi matice i dijasporice biti usmjereni ka ekonomskom, kulturnom, naučnom i duhovnom prosperitetu države BiH, trebalo bi da budu osnovna ideja ovog zakona. Dijaspore treba pružiti više od uobičajenog. Potpuno je pogrešno što se u svakom pristupu dijaspori u prvi plan ističe – „potrebni ste nam“, a pod tim se uglavnom misli na novac. Tek u novije vrijeme se govori o znanju i iskustvima koje ljudi donose iz dijasporice. Dijaspore, koja se dobrovoljno i snagom svog patriotizma stavila u službu države treba uvjeriti da je dobrodošla matici. Jer, od tretmana dijasporice u matici zavisi i pozicija države BiH u svijetu. Svoditi državni odnos sa dijasporom na novac i investicije je površno. Ljudi iz dijasporice se moraju osjećati ravnopravnim građanima BiH, a ne kao biznismeni koji su došli da ulože, zarade ili potroše. Institucije i građani BiH ne vide važnost dijasporice. Zaista je nezamislivo da zemlja s tako velikom dijasporom nema konkretan državni organ koji bi se njome bavio. Da bi se ostvarila politička, duhovna, kulturna i ekonomska simbioza dijasporice i matice potrebno je formirati Ministarstvo za dijasporu. Prve akcije Ministarstva bi trebale biti popis dijasporice i formiranje stručnih i profesionalnih logističkih i lobističkih timova. Tako bi kontakt sa maticom postao organizovan, sistematičan, a ne samo privatni kao do sada. Bošnjačka dijaspora u Kanadi nije zaboravila svoju maticu. Dokaz za to je aktivnost na

planu priznavanja bosanskog jezika u kanadskom Kulturnom mozaiku na osnovu čega je otvoreno više škola bosanskog jezika sa više desetina polaznika naše djece. Istina o agresiji i genocid na BiH je prezentiran u Kanadi. Kanadski Parlament je usvojio više rezolucija o genocidu u Srebrenici i BiH. Pokrenuti su mnogi multidimenzionalni naučno-istraživački, umjetnički i lobistički projekti na osnovu kojih su najbolje vrijednosti BiH prezentirane Kanađanima.

-Jesu li mladi dovoljno povezani sa domovinom?

Ramić: Mladi su nedovoljno povezani sa domovinom, uče bosanski jezik i interesuju se za stanje u domovini. Kanadska bošnjačka dijaspora je očuvala svoju posebnost i oduprla se negativnoj asimilaciji koja je tako snažno izražena u kanadskom Kulturnom mozaiku. Kroz očuvanje, jačanje i prezentiranje svih vrijednosti bosanskohercegovačkog bića na najbolji način je bila ambasador vrijednosti, dometa i dostignuća BiH u Kanadi. Istovremeno je promovirala pozitivni oblik integracije, to jest, stepen pozitivnog uklopljenja bošnjačke zajednice u kanadski Kulturni mozaik. Ona je ostala vjerna jedinstvenoj, nezavisnoj, demokratskoj, tolerantnoj državi BiH i otvorenom, slobodnom civilnom društvu, u kojima svaki narod i građanin uživa jednakopravnost, mir, slobodu... Ona je svojim djelovanjem širila istinu o događajima u BiH tokom posljednje decenije 20. vijeka u ime postizanja pravde za sve žrtve agresije i genocida, tih strašnih zločina protiv čovječnosti, mira i slobode u Evropi i svijetu.

Nermin Alihodžić

OPASNOST NA GRANICI DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE – NUKLEARNI OTPAD

Mnogo je lakše prepoznati otpad, nego definisati šta je to, ustvari, otpad. Prema nacionalnoj definiciji otpada u BiH, „otpad znači sve materije ili predmete koje vlasnik odlaže, namjerava odložiti ili se traži da budu odložene u skladu sa jednom od kategorija otpada navedenog u listi otpada.“ Vlasnik može biti pravno ili fizičko lice. Svaki čovjek, bavljanjem redovnim dnevnih aktivnosti, proizvodi otpad.

Prema osobinama, otpad dijelimo na opasni i neopasni. Otpad se ne dijeli prema mjestu nastanka, jer opasni otpad može nastati kako u industriji tako i u domaćinstvima. *Opasni otpad* je svaki otpad koji je utvrđen posebnim propisom i koji ima jednu ili više karakteristika koje prouzrokuju opasnost po zdravlje ljudi ili životne sredine po svom porijeklu, sastavu ili koncentraciji, kao i onaj otpad koji je naveden u listi otpada.¹

Nakon Drugog svjetskog rata jedna od najopasnijih novih tehnologija koja se pojavila bila je proizvodnje električne energije u nuklearnim elektranama. Čovječanstvo je bilo nesvjesno situacije u kojoj se našlo. Potrebe savremenog čovjeka za električnom energijom su porasle u drugoj polovini dvadesetog stoljeća do razmjera kada ih je bilo nemoguće podmiriti iz do tada poznatih izvora, kao što su fosilna goriva, drvo, hidroenergija. Ovladavanjem procesom proizvodnje nuklearne energije činilo se da je taj problem konačno riješen. Mada su vlade industrijskih država bile svjesne da u tom momentu ne postoji i kvalitetno rješenje za odlaganje nuklearnog otpada, prevladala su mišljenja da će u decenijama koje slijede i to biti riješeno. Ali, isto tako, su znale da u vrijeme suočavanja sa tim problemom oni više neće biti na vlasti. Problem odlaganja nuklearnog otpada nije riješen do danas.

Danas nema sumnje da su svi nivoi zračenja opasni. Znači, ne postoji „bezbjedna doza ozračenosti“. *U tom smislu, i nuklearna industrija radi do nivoa zračenja za koji se nada da neće dovesti do neprihvatljivog nivoa opasnosti.* To se odnosi i na radnike zaposlene u toj industriji i na širu javnost. Viši nivoi zračenja za kratko vrijeme prouzro-

¹ <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolis/upravljanje-otpadom>, 29.8.2019.

kuju smrt, a kod nižih nivoa posljedice su znatno povećanje rizika raka i genetskih mutacija.

Sama proizvodnja nuklearne energije i oružja stvarala je znatna zagađenja. Iz rezervoara američkog postrojenja za proizvodnju nuklearnog oružja u Henfordu, u državi Vašington, između 1945. i 1973. godine iscurilo je preko 1.600.000 litara radioaktivnog materijala. Danas tlo oko postrojenja sadrži preko pola tone plutonijuma, a smrtonosna doza je tek nekoliko miligrama. Potpuno čišćenje lokaliteta nije moguće, a posljednje procjene troškova čišćenja kreću se između stotinu i hiljadu milijardi dolara, tokom perioda od sedamdeset pet godina.²

Sovjetska fabrika za preradu nuklearnog goriva Majak u slivu rijeke Ob, u Sibiru, doživjela je još veću katastrofu. Tečni nuklearni otpad (uključujući 26 tona plutonijuma – pedeset puta više nego u Henfordu), izliven je u pritoku Oba, rijeku Tišu. Do pedesetih godina prošlog stoljeća, visokoradioaktivni materijal dospio je do jezera Karačaj, u kome se postepeno akumulirao. Toplota koju je generisao nuklearni otpad, potpomognuta sušom u regionu, povećala je isparavanje sve dok jezero nije i presušilo, otkrivajući dno prekriveno radioaktivnom prašinom. Širom područja, u kojem živi pola miliona ljudi, vjetar je raznio radioaktivne materijale koji odgovaraju ekvivalentu tri hiljade atomskih bombi kakve su bačene na Hirošimu. Da bi se spriječilo dalje dejstvo vjetra, dno jezera je prekriveno betonskim blokovima. Jezero Karačaj je danas najteže kontaminirano mjesto na planeti Zemlji. Zadržavanje od pola sata na obali jezera dovoljno je za smrtnu dozu radijacije.³

Kao što smo već naveli, najveći trenutni problem visoko razvijenih industrijskih država jeste odlaganje i skladištenje nuklearnog otpada. Sve do sredine osamdesetih godina prošlog stoljeća te države su dio tog otpada (uglavnom srednjeg nivoa radioaktivnosti) odlagale u more, a količina je sa dvadeset hiljada tona u 1967. godini povećana na stotinu hiljada tona 1983. godine. U tom se periodu radioaktivnost glavne podmorske deponije nasuprot španske obale Atlantika usedmostručila. Sve veća zabrinutost, posebno zbog korodiranja navodno sigurnih kontejnera, dovela je do međunarodnog sporazuma o obustavljanju odlaganja nuklearnog otpada u more. Kako domaće javno mnijenje uvijek odlučno odbija gradnju deponija za nuklearni otpad, i kako starijim nuklearnim elektranama ističe radni vijek, a prvi brodovi na atomski pogon polako postaju staro gvožđe, vlade država su ostale bez stvarne alternative da taj problem riješe.⁴

Kao plastičan primjer možemo navesti državu Ujedinjeno Kraljevstvo. Naime, početkom XXI stoljeća britanska vlada suočila se sa problemom odlaganja dva miliona kubnih metara nuklearnog otpada nižeg nivoa, 241.000 m³ otpada srednjeg nivoa, i 1.340 m³ nuklearnog otpada visokog nivoa. U ovom posljednjem nalaze se materije koje treba da ostanu zatvorene narednih stotinu hiljada godina, jer su smrtonosne i u najmanjim dozama. Niko ne zna kako to izvesti, a većina prijedloga se

2 Klajv Ponting, 2009, Ekološka istorija sveta – životna sredina i propast velikih civilizacija, ODISEJA, Beograd, str. 390.

3 Isto, str.390.

4 Isto, str. 392.

odnosi na deponovanje u veoma dubokom rudniku, koji treba da bude u geološki stabilnom području, a da se pritom obezbijedi i zaštita lokaliteta u politički stabilnom području na nezamislivo dug period. Uz to, samo 8% tog otpada je bezbjedno upakovano, a potraga za dubokim rudnikom je praktično napuštena devedesetih godina prošlog stoljeća, dok se nuklearni otpad sada čuva na trideset sedam „privremenih“ lokacija na površini. Troškovi gašenja postojećih nuklearnih elektrana procjenjuju se na sedamdeset milijardi funti.⁵

Kada je u pitanju država Bosna i Hercegovina, u njoj ne postoji deponija za opasni otpad.⁶ Situacija se dodatno komplikuje iz razloga što je Republika Hrvatska krenula u realizaciju projekta pravljenja odlagališta (deponije) nuklearnog i radioaktivnog otpada na *lokalitetu Trgovska gora, tj. mikrolokaciji Čerkezovac*. Trgovska gora se nalazi u hrvatskoj opštini Dvor i udaljena je manje od tri kilometra od državne granice sa Bosnom i Hercegovinom. Odlaganje otpada na ovom lokalitetu ostavilo bi velike posljedice po stanovništvo i životnu sredinu. Također, Trgovska gora udaljena je samo sedam kilometara vazdušne linije od opštine Bosanski Novi,⁷ u Bosni i Hercegovini. Sa ovim odlagalištem bila bi ugrožena i rijeka Una, koja je proglašena parkom prirode u BiH.⁸

Potok Žirovac, koji protiče kroz područje koje je predviđeno za odlaganje nuklearnog otpada, direktno se ulijeva u rijeku Unu, čija se voda koristi za piće, navodnjavanje zemljišta, kupanje i druge turističke sadržaje. Područje Trgovske Gore je od krečnjaka, sa strmim nagibima i unutrašnjim pukotinama, pa su stijene vodopropusne, što dodatno ukazuje da ova lokacija nije prihvatljiva za odlaganje radioaktivnog otpada.⁹

Također, i Parlament Skupštine Bosne i Hercegovine je tokom 2016. godine usvojio *Rezoluciju o neprihvatanju izgradnje skladišta i odlagališta radioaktivnog otpada na Trgovskoj Gori*, a u saopštenju Predsjedništva Bosne i Hercegovine, od 22. marta 2019. godine, stoji sljedeće: „Bosna i Hercegovina traži od Republike Hrvatske da lokaciju Trgovska Gora, Općina Dvor, Republika Hrvatska, koja se nalazi u neposrednoj blizini granice sa Bosnom i Hercegovinom, izuzme kao mjesto predviđeno za odlaganje radioaktivnog i nuklearnog otpada, te da na svojoj teritoriji osigura drugu adekvatnu lokaciju za te namjene, koja nije u blizini granice sa Bosnom i Hercegovinom.¹⁰

5 Isto, str. 392.

6 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bih-bez-deponije-za-opasni-otpad>, 29.8.2019.

7 Srpske vlasti su tokom rata donijele odluku da se nazivi svih mjesta i opština koji sadrže pridjev bosanski u svojim imenima promjene. Tako je, između ostalog, ime Bosanski Novi promjenjeno u Novi Grad. Prema izbornom zakonu BiH danas su u upotrebi obadva naziva: Bosanski Novi / Novi Grad.

8 <https://www.slobodnaevropa.org/a/29841247.html>, 29.8.2019.

9 Narodna skupština Republike Srpske, decembar 2015, Rezolucija o protivljenju aktivnostima izgradnje odlagališta otpada niske i srednje radioaktivnosti u opštini Dvor, Republika Hrvatska, 110/15, <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/ostali-akti/rezolucija-o-protivljenju-aktivnostima-izgradnje-odlagali%C5%A1ta-otpada-niske-i-srednje-radioaktivnosti-u-op%C5%A1tini-dvor-republika-hrvatska>, 28.11.2019.

10 <https://istinomjer.ba/hoce-li-bih-zastiti-svoje-gradjane-slucaj-trgovska-gora/>, 28.11.2019.

Hrvatska ima dužnost da polovinu „svoga“ otpada iz nuklearne elektrane Krško, u Sloveniji, preuzme najkasnije do 2023. godine.¹¹ U zvaničnom pisanom saopštenju Ministarstva zaštite okoliša i energetike Republike Hrvatske stoji da „će Koordinacijski odbor nastaviti tražiti rješenje o detaljnim uslovima pod kojima bi se mogao provesti projekat zajedničkog odlagališta neobrađenog niskog i srednje radioaktivnog otpada (NSRAO), te će u mjesecu septembru 2019. godine izvjestiti predsjednike hrvatske i slovenske delegacije Međudržavnog povjerenstva o tome da li su pronašli moguće rješenje oko zajedničkog odlaganja NSRAO.“ Hrvatska je 2018. godine donijela Nacionalni program provedbe Strategije zbrinjavanja radioaktivnog otpada, u kojem se Trgovska gora predviđa kao najizglednija lokacija za trajno skladište nisko i srednjeradioaktivnog otpada.¹²

Koordinacioni odbor, tj. izaslanstva Republike Slovenije i Republike Hrvatske su se i sastala 30. septembra 2019. godine na Bledu i u zajedničkom saopštenju su izjavili da se nisu uspjeli dogovoriti o zajedničkom odlagalištu nuklearnog otpada na lokaciji Vrbina, u Republici Slovenija.¹³ Hrvatski ministar zaštite okoline i energetike, Tomislav Čorić, rekao je da za Hrvatsku nije logično ovo predloženo odlagalište. Također, na upućenu konstataciju da se država Bosna i Hercegovina protivi potencijalnoj lokaciji Čerkezovac, na Trgovskoj Gori, Čorić je rekao da će Bosna i Hercegovina imati priliku da primjedbe za ovaj, kao i za svaki drugi projekat uputi kada se bude razmatrao uticaj na životnu sredinu. Komentirajući napomenu novinara da se na samo 900 metara u Republici Srpskoj nalazi Park prirode Una, ministar je izjavio citiramo: *“U Dvoru nije park prirode.”*¹⁴

U državi Bosni i Hercegovini je održano u prošlom periodu niz prosvjednih okupljanja sa kojih su pozvane vlasti u Republici Hrvatskoj da odustanu od namjere da odlažu nuklearni otpad na Trgovskoj Gori. Učešće su uzeli građani lokalnih zajednica, kao i načelnici opština čija su područja direktno ugrožena izgradnjom ovakvog odlagališta. To su, prije svega, opštine Bosanski Novi, Prijedor, ali učešće su uzeli i predstavnici Unsko-sanskog kantona i nevladinih organizacija iz čitave države Bosne i Hercegovine.

Ohrabruje, također, i činjenica da je i lokalno stanovništvo u susjednoj Republici Hrvatskoj izrazilo svoje nezadovoljstvo prijedlogom lokacije za nuklearni otpad. U prilog predstavnicima vlasti ne ide niti činjenica da bi lokalna zajednica mogla dobiti oko milion eura godišnje za „udomljavanje“ nuklearnog otpada na teritoriji svoje opštine.¹⁵

11 Republika Slovenija će dio svog nuklearnog otpada iz elektrane Krško odlagati na lokaciji Vrbina, u neposrednoj blizini Krškog.

12 <https://www.slobodnaevropa.org/a/29841247.html>, 28.8.2019.

13 Apsurd je razlog zašto Republika Hrvatska odbija da odlaže nuklearni otpad na lokalitetu Vrbina u Republici Sloveniji. Naime, ta lokacija se nalazi uz rijeku Savu, pa bi se mogao zagaditi vodozahvat iz kojeg se snabdijeva grad Zagreb.

14 <https://www.bljesak.info/gospodarstvo/flash/nuklearni-otpud-u-bih-nema-dogovora-između-slovenije-i-hrvatske/287306>, 28.11.2019.

15 Lokalno stanovništvo Krškog ne prima naknadu za odlaganje otpada nego naknadu za život u blizini reaktora, što im isplaćuju Republika Hrvatska i Republika Slovenija zajedno u visini oko šest miliona eura godišnje.

Aktuelne političke vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini trebale bi po ovom pitanju zauzeti jedinstven stav i rezolutno zahtijevati od Republike Hrvatske da odmah prestanu sa svim aktivnostima na razmatranju i eventualnom uspostavljanju nuklearne deponije na lokalitetu Trgovska Gora. Eventualne posljedice po čovjeka i životnu sredinu bile bi nesagledive ukoliko bi došlo do realizacije ovakve ideje. Država Bosna i Hercegovina kao krajnju mjeru u cilju zaštite svojih granica treba pokrenuti međunarodnu arbitražu po ovom pitanju.

Politika koja se trenutno sprovodi u Republici Hrvatskoj može se nazvati svakako osim dobrosusjedskom. Početak izgradnje Pelješkog mosta znači i zatvaranje vodenog puta naše države prema otvorenom moru za velike prekookeanske brodove, a to je direktan udarac na bosanskohercegovačku ekonomiju i potencijalnu razvojnu šansu koju nudi pomorska trgovina. Trenutno se gotovo cjelokupna svjetska ekonomija odvija na ovakvim brodovima. Devet od deset proizvoda koji će se naći na policama lokalnih tržišnih centara u ovom momentu se nalazi na tim brodovima i putuje prema svojim potencijalnim kupcima. Izgradnja Pelješkog mosta na jugu naše države i deponije nuklearnog otpada na sjeveru, državu Bosnu i Hercegovinu vodi u direktnu izolaciju, i zato je borba protiv ovih hrvatskih projekata na našim granicama pitanje svih pitanja. Mi imamo obavezu i odgovornost da se usprotivimo ovakvim projektima zbog naše djece i generacija koje tek trebaju da dođu. Inače, posljedice koje bi mogle nastupiti će biti katastrofalne i razarajuće za privredu ove države, a šteta nepopravljiva. A to nam historija nikada ne bi oprostila.

ISLAMSKA ZAJEDNICA META AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

Uvod

U određenim društvenim prilikama, kakve pamte građani Bosne i Hercegovine, moglo bi se postaviti pitanje *‘zašto se razmatra uloga vjerske zajednice u kontekstu oružane borbe’*. Faktor vjerskog u društvenom poretku prepoznat je u društvu, a posebno uređen u obrazovanju, odbrambenom sistemu, centrima za liječenje i rehabilitaciju i td. Ove modele bosanskohercegovačko društvo preuzima iz razvijenih zemalja Evrope i Amerike i postepeno primjenjuje u aktuelnim procesima reformi.

Dakle, razumijevanje značaja vjere u društvenom životu potvrđuje vrijednosti autoriteta sa pozitivnim odnosom prema ljudima koji njeguju vjersku tradiciju univerzalnih vrijednosti vjerskih principa u svakodnevnom životu ili čak uvažavanjem realne činjenice o brojnosti vjernika sa značajnim procentom ukupne populacije ljudske vrste na zemlji.

Značaj vjerskog opredjeljenja i ulogu Islamske zajednice u ratu na prostoru bivše Jugoslavije tretirali su mnogi znanstvenici i eksperti i objavljivali svoje zaključke. Postojalo je nametanje stavova, isključivosti i netrpeljivosti prema različitostima u kontekstu života muslimana, što nije spojivo sa načelima koja treba da uređuju život ljudi. Nužno je proučavanje izvora islama, posebno stav prema ratu, i dokumenata o radu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini radi definiranja uloge Islamske zajednice u ratu. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je definirala svoj stav prema ratu u Bosni i Hercegovini: *„Rat 1992-1995. godine je po svojoj naravi bio jednostrana a jedno vrijeme dvostrana agresija sa elementima građanskog rata koji je potpaljen iz susjednih zemalja. Rat su izazvali velikodržavni projekti političkih elita susjednih zemalja čiji su zagovornici među političarima, vojnicima, akademskim, univerzitetskim i kulturnim radnicima te novinarima i vjerskim službenicima javnosti dobro poznati. U ovom ratu vjera jeste bila zloupotrijebljena, ali rat nije bio vjerski jer on nije vođen radi prevjeravanja već radi uništenja, prije svega muslimana.“* (Platforma, III/a)

Na temu Vjera i Armija, određeni autori su analizirali ulogu Islamske zajednice i uleme i primijetili da *‘na općem planu Islamska zajednica je odnos prema ratu ispoljila dvojako: kao organizirana institucija, putem svojih zvaničnika i individualno preko imama, učenika medrese i studenata FIN-a, muderisa i profesora.’* (Latić-Ramić, 1994)¹

1 Preporod, br. 562, str.11

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI

Austro-Ugarskom okupacijom Bosne i Hercegovine prekinuta je veza muslimana Bosne i Hercegovine sa vjerskim autoritetima u Carigradu i tada je nametnuta potreba ustrojstva Islamske zajednice. Zahtjev muslimana prema vlastima u Beču naišao je na razumijevanje, i 9. februara 1882. godine je Porta iz Carigrada imenovala Hilmi ef. Omerovića za vrhovnog vjerskog autoriteta u Bosni i Hercegovini, koji će imenovati svoje izaslanike po pripadajućim okruzima i kotarima.

Carском uredbom je 17. oktobra 1882. godine iz Beča potvrđeno imenovanje Hilmi ef. Hadžiomerovića, koji postaje prvi reisu-l-ulema muslimana Bosne i Hercegovine. Reisu-l-ulema je imenovao muftije 1883. godine po regijama u Mostaru, Banjaluci, Doboju, Tuzli, Bihaću i vlada je za njihove poslove izdvajala potrebna sredstva iz državnih prihoda, odnosno budžeta.

Značajniju reformu Islamska zajednica u BiH je imala u okviru Kraljevine SHS 1918. godine, koja je trajala do zavođenja diktature 1929. godine. Raspadom Kraljevine i uspostavljanjem Nezavisne države Hrvatske, aprila 1941. godine, Islamska zajednica u BiH je četvrti put bila na udaru reformi. Peta reforma Islamske zajednice je bila 1946. godine u okviru FNR Jugoslavije, koja je trajala do raspada komunističke Jugoslavije. Sadašnja struktura Islamske zajednice je ustanovljena restitucijom započetom 28. aprila 1993. godine u Sarajevu.

U vremenu od 1882. godine do danas na mjesto reisu-l-uleme imenovano je 13 uglednih alima:

1. Mustafa Hilmi ef Hadžiomerović	1882-1893.
2. Mehmed Teufik ef Azapagić	1893-1909.
3. Hfz. Sulejman ef Šarac	1910-1912.
4. Mehmed Džemaludin ef. Čaušević	1913-1930.
5. Hfz. Ibrahim Maglajlić	1930-1936.
6. Fehim ef. Spaho	1938-1942. ²
7. Ibrahim ef. Fejić	1947-1957.
8. Sulejman ef. Kemura	1957-1975.
9. Naim ef. Hadžiabdić	1975-1987.
10. Hfz. Husein Mujić	1987-1989. ³
11. Jakub ef. Selimoski	1991-1992.
12. Dr. Mustafa Cerić	1993-2012.
13. Dr. Husein Kavazović	2012-

Strukturu Islamske zajednice sa organima i institucijama uspostavljalo je najviše zakonodavno tijelo uz verifikaciju organa vlasti primjereno društvenim potreba-

² Salih Safvet Bašić, v.d. Reisulema – Prvi Naib od 1942-1947. godine.

³ Ferhat ef Šeta, v.d., Reisulema – drugi Naib od 1989-1991. godine

ma. Današnja struktura Islamske zajednice u BiH je reformirana u ratnom periodu u okolnostima okruženog glavnog grada Sarajeva.⁴

PARADIGMA MUSLIMANSKOG VOJEVANJA

Potrebno je razmotriti osnovne principe koji definiraju odnos muslimana u okolnostima koje mogu dovesti do rata:

1. Islam definira model života ljudi u miru

„O, vjernici, živite svi u miru i ne idite stopama šejtanovim; on vam je, zaista, neprijatelj otvoreni.“ (Kur'an, 2:208)

2. Smutnja je gora od ubijanja

„...smutnja je teža od ubijanja.“ (Kur'an, 2:191) ili:

„Zbog toga smo Mi propisali sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga ko nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini – kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva, - kao da je svim ljudima život sačuva. Naši poslanici su im jasne dokaze donosili, ali su mnogi od njih, i poslije toga, na Zemlji sve granice zla prelazili.“ (Kur'an, 5:32)

3. Muslimani ne smiju otpočinjati borbu:

„I borite se na Allahovom putu protiv onih koji se bore protiv vas, ali vi ne otpočinite borbu! – Allah, doista, ne voli one koji zapovjedaju kavgu.“ (Kur'an, 2:190)

4. Odgovarajuća priprema sredstava za borbu

„I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje, i druge osim njih – vi ih ne poznajete, Allah ih zna. Sve što na Allahovom putu potrošite naknađeno će vam biti, neće vam se nepravda učiniti.“ (Kur'an, 8:60)

5. Pravedan odnos u svim pa i ratnim okolnostima

„Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični.“ (Kur'an, 60:8)

6. Princip mira u ratnim okolnostima

Ako oni budu skloni miru, budi i ti sklon i pouzdaj se u Allaha, jer On, uistinu, sve čuje i sve zna. (Kur'an, 8:61)

Izvori islama, Kur'an i Sunnet obrađuju područja koja definiraju učešće muslimana u društvenom životu a time i u ratu. Poslanikov, a.s., odnos prema vojsci kao važnom segmentu društva može biti opisan primjerom savjeta koji daje svome voj-sko vodi:

4 Omer Nakičević, Istorijski razvoj institucije Rijaset, Sarajevo, 1996. godine

Enes b. Malik prenosi da je Allahov Poslanik, a .s., rekao: *“Pođite s ‘Bismillom’ i radi Allaha Uzvišenog kao pripadnici ‘Ummeta’ Allahova Poslanika, a.s. Ne ubijajte starce nemoćne⁵, djecu, malodobne i žene. Nemojte uzimati ratni plijen tajno, prije razdiobe, nego sakupite sav ratni plijen radi podjele. Vaš cilj je da popravljate i uljepšavate a Allah, zaista, voli dobročinitelje.”* (Davud, 2247)

Na tom primjeru Omer, r.a., kao halifa temelji smjernice koje daje vojskoviđi Sad b. Ebi Vekasu⁶:

«Upozoravam tebe i tvoje vojnike na bogobojaznost u svim prilikama. Bogobojaznost je najjače oružje protiv neprijatelja i najmudrija taktika u ratu. Tražim od tebe i tvojih vojnika da se pazite grijeha više nego neprijatelja, jer grijesi koje vojnici mogu počinuti opasniji su za njih od neprijatelja... ..Nemojte nasilje uzimati za sredstvo protiv neprijatelja!”

U povijesti su zabilježene činjenice pozitivnog odnosa muslimanske vojske prema protivniku. Od Muhammedova, a.s., odnosa prema zarobljenicima bitke na Bedru, Omerovog, r.a., ulaska u Jerusalem 638. godine, Salahuddinova odnosa prema križarima, Sultan Fatiha prema nemuslimanima kada je došao u Bosnu do otpora muslimana u sastavu Armije Bosne i Hercegovine tokom agresije na domovinu 1992-1995. godine. Muslimani su imali obavezu da učešćem u borbi očuvaju dostojanstvo vjernika tolerirajući različitosti i respektirajući protivnika.

Islamska zajednica sa posebnim pijetetom ukazuje na Bošnjake koji su poneseni idejom islama bili okosnica otpora agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Sa poštovanjem treba primijetiti i istaći da je određen broj nemuslimana bio rame uz rame sa muslimanima u sastavu odbrambenih snaga Bosanskog otpora. Oni su prepoznali i čuvali univerzalne principe moralnih vrijednosti i u ratnim okolnostima.

RATNE OKOLNOSTI SPRAM STAVA ULEME I AKTIVNOSTI ORGANA ISLAMSKJE ZAJEDNICE S CILJEM OČUVANJA DOSTOJANSTVA LJUDI

Napadi na muslimanska naselja (*džemate*), pucanja i granatiranja džamija i drugih vjerskih objekata (*Trebinje, Bosanski Brod, Tuzla i dr.*) zatekao je muslimansku populaciju uopće nespremnu na agresivne odgovore oružanim otporom. Rat u Bosni i Hercegovini muslimani nisu željeli. Prema tome, govori i hutbe zvaničnika Islamske zajednice bila su upozorenja na provokacije i poziv muslimanima na oprez prema opijenim ratnicima koji gađaju minarete džamija i pucaju po naseljima muslimana kako bi kontrolirali odbrambeni nagon u sebi spram ratnohušakačkih tenzija koje bi mogle ugroziti mir u domovini.

5 U arapskom jeziku, kada je riječ upotrijebljena bez određenog člana kao u ovom slučaju onda obuhvata sve u označenoj kategoriji: šejhan fanijen – starac nemoćni; tiflen – dijete; sagiren – maloljetnik; imre’eten – žena, što je upotrijebljeno u ovom hadisu, itd.

6 Vidi: Futuhu-š-Šam, Ebu Abdullah b. Amr el-Vakidi, 2/210; El-Muntezamu fi tarihi-l-muluki ve-l-umemi, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Dževzi Ebu-l-Ferdž, 4/161; Suverun min hajati-s-sahabeti, Dr. Abdurrahman Ra’fat el-Baša, str. 200.

Autoriteti Islamske zajednice i administracija su temeljili principe mira u Bosni i Hercegovini u svim segmentima djelovanja. Dokumenti u arhivu Rijaseta kao i natpisi u zvaničnim glasilima Islamske zajednice imaju jasno prepoznatljiv miroljubiv i upozoravajući sadržaj poruka muslimanskoj populaciji. Poruke zvaničnika i naslovi u publikacijama bile su sljedeće: *Ratna situacija ugrožava i vjerska prava; Bosna i Hercegovina je nedjeljiva; Duh tolerancije vlada Bosnom; Valja graditi istinu; itd.* Nema niti jedan naslov ili dokument koji bi aludirao na poticanje rata među građanima Bosne i Hercegovine. (*Preporod, januar 1992.*)

Muslimani širom Bosne i Hercegovine, dakle i u Sarajevu, svakodnevno su slušali informacije o ubistvima, zlostavljanjima i napadima na islamske vrijednosti u rubnim područjima. Zabilježeni su i dokumentovani događaji koji objašnjavaju opću zabrinutost muslimanske populacije u Bosni i Hercegovini. Učestalost smrtnih slučajeva muslimana koji su služili JA⁷ zabrinjavali su roditelje i podgrijavale strah u muslimanskoj populaciji koja sve češće sluša ratne parole. Zvaničnici Jugoslovenske armije nisu objašnjavali okolnosti stradanja muslimana. Pod velom tajne, otac poginulog Hasana Rožajca je izjavio kako sumnja da je njegov sin ubijen. Gotovo identična situacija se desila i u Turbetu, kod Travnika, kada je Reisu-l-ulema klanjao dženzazu Memsudinu Šakiću⁸ ubijenom regrutu u kasarni Logorište, kod Karlovca, potom, ubistvo Kenana Demirovića u Sarajevu 02. marta 1992. godine na Kobiljoj Glavi. (*Informacija, P.br: 415/25*)

Sve ovo je dodatno podgrijavalo kompleksnu situaciju, otvoreno gađanje iz vatrenog oružja po vjerskim objektima Islamske zajednice i kućama muslimana. Evidentirano je oštećenje džamije u Prnjavoru, u novembru 1991. godine, a potom, Osman-pašine džamije i Careve džamije u Trebinju, džamija u Banjaluci, Arnaudija, Ferhadija i druge, a također i džamije u Derventi, Bosanskoj Kostajnici, Bosanskom Brodu i staro turbe Alije Đerđelesa u Gerzovu, kod Šipova. Također, dana 26. februara 1992. godine bačena je bomba na Ferhatpašino turbe u Banjaluci. Rijaset Islamske zajednice je primio informacije o napadima na imame i imovinu IZ-e, pa je 8. januara 1992. godine u 23,30 sati grupa naoružanih vojnika eksplozivom uništila automobil imama u Pljevljima, Orhana ef Mahmutovića. Auto je potpuno uništeno, a muslimani Pljevlja zabrinuti traže objašnjenje i podršku Rijasetu. (*Dopis, P.br:513/26*)

Početak ramazana 05. marta 1992. godine je započeo barikadama u Sarajevu. Džamije u Sarajevu bile su slabije posjećene, a učenici medrese nisu otišli u džemate nego su zadržani bliže rodnim mjestima zbog oružanih prijetnji lica na barikadama u Sarajevu, odnosno, širom Bosne i Hercegovine. (*Informacija, P.br:517/10*) Mešihat IZ-e u BiH je dao saopćenje osuđujući napade i pozvao vlasti da pronađu odgovorne i zaštite vjernike od nasilnika. (*Saopćenje, P.br:516/2*)

7 Nihad Halilbegović, (2002), Mama, moram im glavu dati, Stradanje vojnika-regruta u bivšoj JNA i njihovo spasavanje, El-Kalem, Sarajevo, 2002.

8 **Šakić (Asima) Memsudin**, rođen 1972. godine u Turbetu, kod Travnika, JMB 1005972193041. Na služenje vojnog roka je upućen 17.12.1990. godine. Poginuo je 25.10.1991. godine, u Logorištu sv. Doroteja 20.

Ubistva muslimana i materijalna oštećenja vjerskih objekata Islamske zajednice nametnula su odgovornim autoritetima u strukturi Islamske zajednice i administraciji da pruže informaciju muslimanima i zaštite imovinu Islamske zajednice. Dokumentovane informacije potvrđuju da su autoriteti Islamske zajednice upozoravali na opasnosti od rata i pozivali muslimane na strpljenje i razboritost.

Aktivnosti organa Islamske zajednice u zaštiti muslimana

Vjerski autoriteti muslimana nastojali su pokazati razumijevanje za društvene tokove prema kojima su reagirali u svojim javnim istupima. Na različitim nivoima organi IZ-e reagirali su na događaje ukazujući na nužnu potrebu razboritosti u okolnostima kada se povređuju svetosti. S ciljem afirmiranja takvog stava, odgovorni u strukturi Islamske zajednice su bili aktivni sudionici manifestacija koje su doprinosile miru. Dana 26. marta 1992. godine u molitvi za mir u Bosanskom Brodu učestvovao je Salih ef Čolaković predsjednik⁹ Mešihata Bosne i Hercegovine, zajedno sa Vinkom Puljićem, nadbiskupom Vrhbosanskim i Vasilijem Kačavendom, vladikom zvorničko-tuzlanskog područja. (*Informacija, P.br.518., str11*) Aktivnosti vjerskih autoriteta nisu imale javni publicitet, posebno u državnim medijima, i nisu polučile značajniji rezultat u zaustavljanju zločina nad muslimanima u graničnim naseljima Bosne i Hercegovine. Krajem marta i početkom aprila Arkanove jedinice su napale muslimane Bijeljine i potom Zvornika, u vezi čega je Reisu-l-ulema uputio apel Patrijarhu Pavlu da pruži konkretniji doprinos u sprečavanju zločina. (*Dokument, P.br.519, str.2*) Nastavljeni napadi na muslimane uzrokuju migraciju u više pravaca. S obzirom da nije bilo moguće predvidjeti napade, tako i kretanja prognanika nisu bila usmjeravana. U Sarajevo je pristigao značajan broj prognanika koji su zatražili podršku organa Islamske zajednice.

U Gazi Husrevbegovu medresu je smješteno nekoliko stotina prognanika (muhadžira) kojima je pružen smještaj, ishrana i edukativni programi sa aktuelnim informacijama značajnim za razumijevanje novonastalih prilika u društvu. Gazi Husrevbegova medresa je umjesto đaka u domu primila prognanike sa područja sarajevskih naselja, Gornji Kotorac, Jarčedoli, Pale, Širokača, Grbavica, potom iz Istočne Bosne i drugih mjesta. Za muhadžire je organizirana ishrana, pouka i predavanja koja realiziraju službenice IZ-e, Suada Srna i Abaz Amira. Uprava Medrese je i u uvjetima blokade uspjela organizirati klanje 650 kurbana i smjestiti u hladnjače na području Visokog i Zenice, a potom staviti na raspolaganje javnim kuhinjama za ugrožene. (*Informacija, P.br.525-6/4*) U kompleksu hotela na Ilidži smješteni su prognanici iz Istočne Bosne kojima su muslimani džemata Hrasnica, Kovači i Sokolović Kolonija pod nadzorom džematskih odbora donosili nužne stvari, odjeću, svježe mlijeko za djecu i slično, a o njima su kasnije preuzeli brigu Merhamet i druge humanitarne organizacije. U domu na Bjelavama je smješteno oko hiljadu prognanika iz Istočne Bosne sa kojima su bili prognani imami i njih su povremeno obilazili službenici Islam-

9 Predsjednik Mešihata BiH je najodgovorniji vjerski autoritet u Bosni i Hercegovini kao dio strukture Islamske zajednice Jugoslavije koja je trajala do restitucije, koja je započela 28. aprila 1993. godine, kada je postavljena aktuelna struktura Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

ske zajednice. Protjerivanje muslimana iz džemata potvrđuje svjedočenje imama u Palama, Kasim ef Borovine, koji je 2. jula 1992. godine, na prvi dan Hidžretske nove godine 1423., uspio doći u slobodni dio Sarajeva, dok Rasim ef Sućeska, imam u džematu Prača, nije uspio proći do Sarajeva pa je priveden i zatočen u logoru Kula¹⁰ kod Sarajeva i nakon razmjene ponudio je informacije o zlostavljanju muslimana na okupiranim područjima i u logoru Kula.

Prihvatom konvoja žena iz Brčkog i Brezovog Polja koji je stigao u Tuzlu dostavljena je informacija u Rijasetu IZ-e o gravidnosti žena koje su trpjele zločin silovanja. Znanstvenici su pristupili analizi ovog problema i proučavanju šerijatsko-pravnog statusa ovih žena, o čemu je donesen Zaključak i data preporuka za tretman svih posljedica zločina silovanja. Urađeno je više dokumenata, službenih pisama, članka, tekstova, intervjuua i TV emisija. (M. Omerdić, 2002, 106-110) Životne namirnice su pristizale iz mnogih krajeva. Značajna pomoć je stizala iz susjednih zemalja, Hrvatske, Slovenije i evropskih zemalja. U određenim artiklima muslimani su primijetili sadržaj svinjskog mesa i drugih sastojaka koji su zabranjeni u ishrani, tako je Vjersko-prosvjetna služba Rijasetu uputila upozorenje dobavljačima da poštuju vjersko opredjeljenje muslimana. (Dokument, P.br.531-532/2)

Islamska zajednica je trpjela težak udar u prvoj fazi rata u kome je ispoljila nemoć spram intenziteta udara agresorskih snaga na vjerske autoritete i materijalne vrijednosti. Preventivno djelovanje s ciljem zaštite muslimana i materijalnih vrijednosti Islamske zajednice nije moglo pratiti intenzitet ratnih događanja. Raspoloživi dokumenti i informacije ukazuju da su organi Islamske zajednice funkcionalno rješavali posljedice ratnih događanja. Organiziranje obreda, prije svega džume petkom, postalo je opasno jer su učestala granatiranja lokacija na kojima su se okupljali ljudi u gradu Sarajevu i šire. Tako su muslimani obavljali džumu u manjim grupama po naseljima, a u određenim sarajevskim džamijama je otkazano okupljanje muslimana radi džume ili je izmješteno u skloništa (Breka, Alipašino i sl.), odnosno, sklonitija mjesta (Gorica, Dobrinja i sl.) a džuma iz Begove džamije je obavljena u Hanikahu u dvorištu medrese. Administracija u organima Islamske zajednice organizirana je na principu dežurstva zbog zaustavljanja javnog prevoza i, uopće, rizika kretanja ulicama od dještva snajperista i granatiranja. Vjerski život muslimana i rad organa Islamske zajednice limitirale su okolnosti koje su ugrožavale živote ljudi i oni su svoje aktivnosti primjerali novonastalim prilikama.

Rad organa Islamske zajednice u vanrednim okolnostima

Tokom 1992. godine zvaničnici Islamske zajednice su istrajavali na obustavljanju sukoba, ubijanja, rušenja, protjerivanja i slično, tražeći načina za mir na prostoru Bosne i Hercegovine. Institucije Islamske zajednice, organi, službe i radno angažirani pojedinci su bili okosnica koja je definirala ulogu Islamske zajednice u ratnim okolnostima. Reisu-l-ulema je pokušavao razviti djelatnost koja bi imala smisao zaustavljanja stradanja ljudi i zaštitu muslimana od zlostavljanja agresora koji povećava in-

10 Imam Rasim ef Sućeska je bio zatočen u logoru Kula kod Sarajeva od 22. maja do 22 septembra 1992. godine. Izjavio je da su ga vodili na kopanje rovova i druge nepristojne poslove te zlostavljali udarcima različitim predmetima i td.

tenzitet borbenog djelovanja gotovo u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Ratna dešavanja su definirala intenzitet rada službi Rijaseta i imama u džematima, a u svim poslovima pokušavala se pružiti podrška ugroženim građanima Sarajeva i drugih područja u Bosni i Hercegovini. Preporuke i instrukcije stručnih službi i neposredno učešće imama u jedinicama Oružanih snaga BiH bili su moralna snaga koja je stabilizirajuće djelovala na sve pripadnike. Donesena je Odluka o radu organa Islamske zajednice u vanrednim uslovima. (*Dokument, P.br.520/2*)

Odbor Islamske zajednice Sarajevo je oglasio da će dana 10. aprila 1992. godine, na groblju Kovači, danas šehitluku, organizirati dženazu za 8 šehida.¹¹ Vjersko-prosvjetna služba Rijaseta je pripremila Uputstvo kako opremiti tijelo šehida. (*Dokument, P.br.520/14*) Sulejman ef Čerimović, imam u džematu Ašikovac, je, uz redovni rad u mektebu i džamiji, radio i u gasulhani Bakije, gdje je opremio oko 2000 džezaza u toku dvije godine rata. (*Informacija, P.br.566/7*) Dana 13. juna 1992. godine poginuo je prvi imam u odbrani grada Sarajeva, Ismet ef Šljivo, imam džamije na Gorici. (*Informacija, P.br.522/10*) zatim, Hajrudin ef Dupovac, imam u Hadžićima (*Informacija, P.br.565/21*), Asim ef Stupar je poginuo na Stupu, (*Informacija, P.br.527-8/7*), Abdullah ef Čelebić, profesor Gazi Husrevbegove medrese poginuo na Vratniku, a dana 29. avgusta 1992. godine granatom je pogođena zgrada Rijaseta i stan Reisu-l-uleme. Tom prilikom je poginuo profesor FIN-a mr. Nijaz ef Šukrić, njegov sin Muhamed, Tenzila Hadžiabdić, službenica, Edina Hadžiabdić i Nermina Karović. Teško su ranjeni Hadžiabdić Mehmed, supruga Aida i kćerka Amina i Remzija Pitić, student FIN-a. (*Informacija, P.br.524/3*), dana 22. marta 1993. godine je poginuo Čerim ef Hrustanbegović, službenik Rijaseta i td.

Kada je 15. juna 1993. godine na groblju Budakovići poginulo nekoliko prisutnih na dženazi, Vjersko-prosvjetna služba IZ-e u BiH je uputila Preporuku za organiziranje obreda dženaze primjereno ratnim okolnostima. (*Dokument, P.br.548-9/2*) Predsjednik Mešihata u BiH je dao instrukciju o djelovanju organa IZ-e u ratnim uvjetima. (*Dokument, P.br.519/2*) Vjersko-prosvjetna služba Rijaseta je dala obavijest kako klanjati namaz u uvjetima rata. (*Dokument, P.br.520/7*) Stav Rijaseta o kurbanskom mesu (*Dokument, P.br.521/2*) i dopis o načinu organizacije Kurban-bajrama u ratnim uvjetima svim organima IZ-e u BiH. (*Dokument, P.br.546-7/2-3*) Mešihat Islamske zajednice u BiH je ustanovio ratnu šemu organizacije i rada službi. (*Dokument, P.br.523/2*) Dana 29. jula 1992. godine je donesena Platforma za rad Mešihata u ratnim uvjetima. (*Dokument, br. 811/92*) Objavljen je stav IZ-e da se muslimani trebaju aktivno uključiti u borbu za odbranu domovine i povratak na svoje ognjište. (*Dokument P.br:524/2*)

Stradanja u Sarajevu i informacije o napadima na gradove u rubnim područjima tokom 1992. godine ukazivala su na pojačavanje intenziteta ratnih stradanja, ubijanja, progona i rušenja imovine. S ciljem zaustavljanja rata i stradanja muslimana, Reisu-l-ulema je boravio u Vatikanu, 26. maja 1992. godine, a potom 25. maja u Za-

11 Dženazu je imao Reisu-l-ulema za osam šehida: Kadić Jasminu, Muhić Reufu, Fisović Seadu, Krasnić Safetu, Karović Sabitu, Hasanović Jusufu, Gušo Esadu i Omerbegović Avdi.

grebu, Beču, Bosanskom Brodu, Derventi i Doboju 23. maja. (*Informacija, P.br:521/2*) Također, dana 09. juna 1992. godine Alija Izetbegović je primio predstavnike vjerskih zajednica. Islamsku zajednicu je predstavljao Muharem ef Omerdić i zatražio od organa vlasti da oslobodi zatočene muslimane u logorima¹² među kojima su i službenici Islamske zajednice, imami. Sastanku su prisustvovali Mns., Vinko Puljić, nadbiskup, gosp., Dušan Jovanović, protonamjesnik i gosp. Ivica Čerešnjješ. (*Informacija, P.br.521/7*) Dana 6. novembra 1992. godine, vjerski poglavari muslimana i katolika su upitili apel za međusobno povjerenje i toleranciju. (*Dokument, P.br.531-2/2*)

Imami i službenici Islamske zajednice ulagali su napor u saniranju ratnih trauma koje su preživljavali muslimani intenziviranjem prisustva u obredima i vjerskim manifestacijama. Ukupna dinamika rada upućuje na činjenicu da su ratna stradanja muslimana ugrozili egzistenciju u okrilju porodice i društvenih institucija koje bi mogle da brinu o statusu BH građana. Muslimani su očekivali konkretniju ulogu Islamske zajednice i zahtijevali su dinamičnije djelovanje u pravcu zaštite muslimana na prostoru Bosne i Hercegovine.

RESTITUCIJA ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI

Muslimani u sastavu jedinica za odbranu Bosne i Hercegovine ispoljavali su privrženost simbolima islamske tradicije. U polasku iz porodičnog doma učili su dove a na odjeći su često bile zakačene hamajlije, tespih i drugi simboli muslimanske tradicije. Preporuke Vjersko-prosvjetne službe imamima da se uči 'Dova za spas domovine' ukazivala je na pasivnu ulogu Islamske zajednice u odnosu na sve obimnija ratna djestva agresorskih jedinica. Podaci o 16 ubijenih imama i 42 nestala u oktobru 1992. godine, potom, 613 oštećenih i porušenih objekata Islamske zajednice na prostoru Bosne i Hercegovine u 1992/1993. godini zahtijevali su konkretniju ulogu administracije i odgovornih autoriteta Islamske zajednice.

Aktivnosti administracije Islamske zajednice spram obima stradanja muslimana trpjela su kritike, posebno zbog odsustva Reisu-l-uleme Jakuba ef Selimoskog iz Sarajeva i izmještanja administracije Mešihata Bosne i Hercegovine iz glavnog grada Sarajeva u Zenicu. Inicijativa muslimanskih organizacija i nacionalnih institucija Bošnjaka podržana je kod određene uleme u Sarajevu koja podržava proces restitucije Islamske zajednice u BiH s ciljem aktivnije uloge u zaštiti muslimana i imovine Islamske zajednice od sve jačih napada na Bosnu i Hercegovinu, a posebno Sarajevo kao glavni grad. Ugledni muslimani su kritizirali izmještanje administracije iz Sarajeva u Zenicu i ulogu autoriteta i rukovodilaca u strukturi Islamske zajednice ocjenjuju pasivnom u odnosu na zahtjeve državnog aparata koji je pod pritiskom agresije. (*Dokument, P.br:538-39/12*)

12 Rijaset je dao informaciju o logorima muslimana na području BiH. Rukovodilac Vjersko-prosvjetne službe Rijasetu sačinio je pregledan dokument o pozicijama logora, objektima i procjeni broja zatvorenika. (*Dokument, P.br .523/2*)

Restitucija Islamske zajednice započela je 28. aprila 1993. godine zvaničnim početkom rada Obnoviteljskog sabora za čijeg predsjednika je izabran dr. Jusuf Žiga. (*Dokument, P.br:563/12*) Potrebu reorganizacije su prepoznale institucije i organi tadašnje Islamske zajednice kao i najznačajnije nacionalne institucije Bošnjaka, koje su zahtijevale dinamičniji rad Islamske zajednice u ratnim uvjetima. Stoga su u Obnoviteljski sabor delegirani predstavnici organa i institucija Islamske zajednice i nacionalnih institucija Bošnjaka kada su definirani modaliteti reforme Islamske zajednice u BiH. (*Dokument, P.br:544-5/2-3*) U procesima reorganizacije strukture Islamske zajednice postavlja se funkcionalna veza sa institucijama države i muslimana o kojima treba da brine administracija i zaposleni unutar organa i institucija Islamske zajednice. 'Prema odredbama Ustavne odluke Obnoviteljski sabor je na prvom zasjedanju izabrao dr. Mustafu Cerića za **naibu reisa** i hfz. Ismeta ef Spahića za **zamjenika naibu reisa.**' (*O. Nakičević, 1996.,183*) Postavljenim kadrovskim rješenjima i definiranjem funkcionalne uloge autoriteta i rukovodilaca Islamska zajednica ostvaruje ulogu institucije koja više brine o muslimanima i imovini Islamske zajednice i pruža podršku odbrambenim snagama u očuvanju vrijednosti čovjeka i znamenja bosanskohercegovačkog prostora.

Struktura

Uparedo sa nizom značajnih poslova koji su stavljeni pred odgovorne u strukturi zajednice ocijenjeno je nužnim definiranje efikasne strukture Islamske zajednice koja bi konkretnije doprinosila odbrani domovine i zaštiti muslimana u okviru društvene strukture. Tako je na zasjedanju Obnoviteljskog sabora IZ-e 20. oktobra 1993. godine usvojen prijedlog o imenovanju muftija. (*Informacija, P., br:554-5/4*) Sjednica je održana u ratnim uvjetima, kada je primljena informacija o novim zločinima nad muslimanima, te je na istoj sjednici osuđeno zlostavljanje muslimana na području muftiluka banjalučkog i muftije Ibrahima ef Halilovića i rušenje 198 džamija na području muftiluka. Bila je to značajna poruka odaslana iz sjedišta Islamske zajednice u Sarajevu, odnosno, najvišeg organa Islamske zajednice u BiH – Sabora IZ-e. Zakonodavni organ Islamske zajednice svojim radom i odlukama stabilizira strukturu Islamske zajednice i muslimanima da je oslonac u ostvarivanju njihovih prava na prostoru BiH. Rijaset IZ-e je održao konstituirajuću sjednicu dana 29-30. januara 1994. godine, kojom je predsjedavao dr. Mustafa Cerić, reisu-l-ulema, a početak rada je pozdravio Alija Izetbegović, predsjedavajući Predsjedništva RBiH. Na sjednici su doneseni zaključci koji su od značaja za kvalitetno funkcioniranje Rijasetu. (*Informacija, P.,br:560-1/2*) Za neposrednije i konkretnije djelovanje među muslimanima pokrenuta je inicijativa na zasjedanju održanom 28. aprila 1994. godine u Sarajevu, na kojem je razmatran nacrt Platforme o strukturi IZ-e u BiH. (*Informacija, P., br:564/16*) Potom je na zasjedanju 27. jula 1994. godine, Obnoviteljski sabor na prijedlog Rijasetu donio odluku da proširi broj sabornika na cijelo područje IZ-e u BiH. Postupak izbora treba završiti najkasnije do kraja avgusta, a Saboru dostaviti najkasnije do 07. septembra. (*Dokument, P., br:567/7*) Definiranjem strukture odgovorni rukovodioci i

autoriteti Islamske zajednice bili su u prilici da pruže značajniju podršku nosiocima otpora agresiji i zaštiti muslimana.

Javnost rada

Uporedo sa brojnim aktivnostima u službama Islamske zajednice prikupljanjem podataka o stanju bosanskih muslimana bilo je nužno pružiti informaciju o ratnim dešavanjima svim relevantnim faktorima u svijetu i domovini. Tako je iz kabineta Reisu-l-uleme upućeno pismo učesnicima Ženevske konferencije o ratu u BiH (*Dokument, P., br:550-1/16*), potom, Konferenciji islamskih zemalja 24. jula 1993. godine sa apelom za zaustavljanje rata u BiH i stradanja nevinih ljudi. (*Dokument, P., br:550-1/16*) Dana 1-3. oktobra u Velikoj sali hotela Holiday Inn održana je međuvjerska manifestacija pod nazivom: **'Međureligijska molitva i dijalog o miru u BiH'** kojoj su prisustvovali, pored domaćina, članova Predsjedništva BiH, Alije Izetbegovića, Tatjane Ljujić Mijatović, Mirka Pejanovića, Ejupa Ganića, reisu-l-ema, dr. Mustafa Cerić, Vinko Puljić, nadbiskup Vrhbosanski, Frančesko Monterici, papski nuncij u BiH, i drugi. (*Informacija, P., br:552-3/3*)

Reisu-l-ulema je u okviru vastitog angažmana za mir i informiranje javnosti o stradanjima u BiH dobio podršku međunarodnih faktora i nosilaca vlasti u BiH da otputuje iz okruženog Sarajeva u druge zemlje. Na zasjedanju Obnoviteljskog sabora 19. januara 1994. godine razmatran je izvještaj Reisu-l-uleme o posjeti 15.11.1993. Maleziji, 09-15. 12.1993. Iranu, Turskoj, 29.11. 1993. Sudanu, 26-28.11.1993. UAE i Egiptu, te bošnjačkim džematima u iseljeništvu. (*Informacija, P., br:560-1/5*) Sabor je primio informaciju da su porušene posljednje dvije džamije¹³ u Banjaluci, kako je izvijestila Alenka Lisinski, glasnogovornik Visokog sekretarijata za izbjeglice u Zagrebu. Obnoviteljski sabor je osudio taj barbarski čin i izrazio zabrinutost za sudbinu muslimana u Banjaluci. Sabor je osudio rušenja džamija i ubijanje imama. (*Informacija, P., br:558-9/4*) Dana 5. oktobra 1993. godine dr. Mustafa Cerić je sa saradnicima iz Sarajeva otputovao u Bosansku krajinu, i sagledao vrlo kompleksnu situaciju muslimana koji su bili u potpunom okruženju. (*Informacija, P., br:552-3/5*)

Građani Bosne i Hercegovine, posebno područja koja su bila u okruženju poput Sarajeva, Srebrenice, Goražda i drugih mjesta, trpjeli su teška iskušenja rata koja su bila na rubu podnošljivosti. Muslimani su osjećali potrebu jače povezanosti svih faktora kako bi i sami pružili doprinos boljoj organizaciji za raspodjelu tereta koji je nametnuo rat. Radi bližeg sagledavanja stanja muslimana, Reisu-l-ulema je sa saradnicima često obilazio džemate u skloništima gdje su imami organizirali vjerski život. Tako je dana 25. jula 1993. godine dr. Musatafa Cerić govorio muslimanima okupljenim na otvorenju novog mesdžida na Alipašinom Polju. (*Informacija, P., br:550-1/4*) Iako vidno oštećena, Begova džamija je 30. avgusta 1993. godine bila mjesto u kojem su se muslimani okupili da bi proučili Mevlud. Kako se u takvim okolnostima dogodilo okupljanje muslimana u centralnoj džamiji u Sarajevu, širom BiH su organizirani mevludski programi sa brojnim prisustvom muslimana. (*Informacija, P.,*

13 Džamije su porušene 14. decembra 1993. godine.

br:550-1/5) Takve aktivnosti su nametnule intenzivniji obilazak slobodnih teritorija u BiH, koje je dr. Musatafa Cerić, reisu-l-ulema, upriličio sa saradnicima u vremenu od 19. do 27. avgusta 1993. godine. (*Informacija, P., br:550-1/2*) Muslimani su pokazivali zadovoljstvo u prakticanju vjerskog života i rado su učestvovali u obredima i vjerskim manifestacijama. Brojne su aktivnosti poput hafiske dove mladom Edinu Bukvi iz Visokog, organizirane dana 18. avgusta 1994. godine, (*Informacija, P., br:568/6*) mevludski program sa muslimanima u vojsci smještenim u kompleksu studentskih domova na Bjelavama koje je tom prilikom posjetio hfz. Ismet ef Spahić, zamjenik reisu-l-uleme, (*Informacija, P., br:568/21*) potom su Reisu-l-ulema i Zamjenik sa članom Predsjedništva bili na iftaru sa vojnicima u Bataljonu Vojne policije 17. noći ramazana 1994. godine. (*Informacija, P., br:562/24*)

Hfz. Ismet ef Spahić, zamjenik reisu-l-uleme u intervju za 'Preporod', nakon prvog izlaska iz opkoljenog Sarajeva, u Zenici je rekao: 'Ponosim se što nijedna katolička crkva nije porušena. Dva župnika u Varešu armijskim vozilom obilaze vjernike.' (*Informacija, P., br:556-7/9*) Sabor Islamske zajednice je osudio zločin nad muslimanima u Stupnom Dolu kod Vareša, koji su počinili pripadnici HVO-a. (*Informacija, P., br:554-5/4*) Poglavaru Katoličke crkve, papi Vojtili, 21. avgusta 1993. godine iz Kabineta Reisu-l-uleme je upućeno pismo sa sadržajem o stradanjima muslimana u Bosni i Hercegovini, a potom se, 10. novembra 1993. godine, dr. Mustafa Cerić, reisu-l-ulema, susreo sa Kardinalom Kuharićem u Zagrebu, kada su pozvali sukobljene strane u BiH, posebno u Hercegovini, da zaustave sve ratne aktivnosti. (*Informacija, P., br:556-7/5*) Dana 14. septembra 1994. godine Reisu-l-ulema je obišao pristigle prognanike sa okupiranih područja, apelirajući da se prestane sa progonom iz rodni krajeva. (*Informacija, P., br:568/3*) Dana 29. marta 1994. godine (utorak), Reisu-l-ulema je primio general-pukovnika Antu Rosu, zapovjednika Glavnog stožera HVO-a, prijemu su prisustvovali general Rasim Delić i Zamjenik Reisu-l-uleme. (*Informacija, P., br:563/5*) Dana 05. aprila 1994. godine delegacija Rijaseta je posjetila Harisa Silajdžića, premijera Vlade BiH. (*Informacija, P., br:563/6*) Prijemi ambasadora i stranih diplomata, predstavnika muslimana iz dijaspora i td. (*Informacija, P., br:563/8*)

Dakle, aktivnosti zaposlenih u strukturi Islamske zajednice doprinosile su stabiliziranju prilika u Bosni i Hercegovini i ratne okolnosti muslimanima činili podnošljivijim. Izvršavanje propisanih dužnosti u ratnim okolnostima krunisano je organizacijom odlaska na hadž zainteresiranih muslimana, kada je 07. aprila 1994. godine dr. Mustafa Cerić, reisu-l-ulema, boravio u Saudijskoj Arabiji, i tom prilikom potpisao Protokol o ustanovljenju osnova i plana za Hadž u 1994. godini. (*Informacija, P., br:564/5*) Uslijedila je Inicijativa za uređenje mezarja šehida (*Dokument, P.br:550-1/14*), kao Fetva o dženazi u odsutnosti umrlog (*salatu-l-dženazeti-l-gaibi*) - Fetva br. 2, bila je odgovarajuća potvrda funkcionalne uloge uleme i odgovornih u strukturi Islamske zajednice za vjerski život muslimana Bosne i Hercegovine. Nezaobilazno je istaći značaj Sarajevskog tunela, koji je bio veza iz okruženja sa slobodnim teritorijama, kojim su se đaci i studenti vratili u školske klupe Gazi Husrev-begove medrese.

Obrazovni sistem

Među najznačajnije poslove administracije i uleme Islamske zajednice jeste kontinuitet obrazovnog procesa u ratnim okolnostima. U Sarajevu, glavnom gradu, odgojno-obrazovni proces se odvijao kontinuirano. Mektebska nastava se organizirala u skloništima, privatnim kućama i džamijskim prostorima koji su imali potrebne uvjete. U obrazovnim institucijama je skraćena školska godina 1991/1992., a potom je nastava za narednu školsku godinu organizirana primjereno uvjetima rata. U oktobru 1992. godine FIN u Sarajevu oglašava spremnost za rad u ratnim uvjetima. (*Oglas, P.br:529-30/2*) FIN je obavijestio da će izvršiti prijem i upis studenata u akademskoj 1992/1993. godini. (*Oglas, P.br:531-2/2*)

U procesima reforme Islamske zajednice, Sabor IZ-e je razmatrao stanje u obrazovnim institucijama Bosne i Hercegovine na sjednici 22. septembra 1993. godine (*Informacija, P., br:552-3/5*), a potom, 22. decembra 1993. godine je organizirano tematsko savjetovanje na temu: 'Vjera, odgoj i obrazovanje', na kome su prisustvovali članovi Rijasetu sa predstavnicima državnih institucija. Podneseni su referati i doneseni zaključci. (*Informacija, P., br:560-1/5*) Na temelju donesenih zaključaka, pokrenuta je inicijativa za reformu obrazovnog sistema Islamske zajednice u BiH podrškom vjeronauke u školstvu, reaktiviranjem ukinutih medresa i podršci u radu Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, te Fakulteta islamskih nauka.

Reformom Islamske zajednice obrazovni proces je dobio odgovarajuće okvire za dinamičniji rad u kojem su muslimani uzeli puno učešće aktivirajući potencijale i resurse potrebne za obrazovni sistem.

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BIH DIJELI SUDBINU SVOGA NARODA

Kada je dr. Mustafa Cerić, reisu-l-ulema, službeno posjetio Hrvatsku, 1993. godine, nakon protokolarnih susreta, imao je džumu u Zagrebačkoj džamiji, i u govoru hutbe je rekao: 'Islamska zajednica u BiH dijeli sudbinu svoga naroda!' (*Informacija, P., br:556-7/8*) Prisustvo imama u džematima i dolazak iz okupiranih u slobodna područja definirao je takav stav odgovornih u Islamskoj zajednici. U okviru reorganizacije Islamske zajednice određeni kadrovi nisu bili angažirani, tako je Rijaset IZ-e uputio poruku imamima da se jave organima IZ-e u BiH, a izvan domovine da se jave DKP-a najkasnije do 20. februara 1994. godine radi ažuriranja evidencije o kadrovima u reformiranoj strukturi Islamske zajednice. (*Dokument, P., br:560-1/4*)

Rad imama u ratnim okolnostima imao je poseban značaj za muslimane koji su često dijelili istu sudbinu stradanja u džematima. Vjerske aktivnosti u Sarajevu bile su podržavane i posjećene od muslimana gotovo u kontinuitetu tokom rata. Na odgovarajući način su organizirani i obilježeni Ramazanski bajram, Kurban-bajram i drugo, a povodom odabrane noći Lejletu-l-regaib, organiziran je odgovarajući program 31. decembra 1992. godine u džematima na području opkoljenog Sarajeva.

(*Informacija, P.br:533-35/2*) Povodom Jevmi-ašure, 30. juna 1993. godine, u Bijeloj džamiji na Vratniku je organiziran Mevlud koji su proučili polaznici mekteba. Džamija je ranije pogođena granatom i minaret je porušen. (*Informacija, P., br:548-9/15*) Primjer Rasim ef Sućeske, koji je nakon izlaska iz logora (22. maja do 22. septembra 1993. godine u Kuli) nastavio sa radom na pouci u mektebima Toka, Nateguša i Mala Berkuša, gdje pouku pohađa oko 350 učenika. (*Informacija, P.br:550-1/13*) U dvorani BKC-a organizirano je 6. juna 1993. godine takmičenje polaznika mekteba, a mekteb iz džemata Sedrenik je osvojio prvo mjesto. (*Informacija, P.br:548-9/10*) Radi zaštite života djece organi IZ-e su organizirali mektebsku pouku u skloništima. (*Informacija, P.br:533-35/7*) Rezultati mektebske nastave su imali posebnu vrijednost zato što su ostvarena u ratnim uvjetima. Gazi Husrev-begova medresa je zbrinula oko 250 prognanika. Oko 200 učenika medrese je bilo prinuđeno na dvogodišnju pauzu, odnosno, za njih je nastava organizirana na slobodnim područjima u isturenim odjeljenjima u Zenici i Konjicu. U septembru 1994. godine počinje školska godina u zgradi Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu sa 70 novih đaka u prvom razredu, 10 u drugom, 12 u trećem i 7 u četvrtom razredu. Gazi Husrev-begova medresa će primiti 280 učenika u 1994/1995. godini. (*Informacija, P.br:568/4*)

Pod pritiskom svakodnevne smrti građana Sarajeva, polaznici mekteba i nastave u Gazi Husrev-begovoj medresi bili su redovni i marljivi đaci. Činjenica da se 05. februara 1994. godine dogodio zločin na Markalama u kojem je granatom ubijeno 68, a ranjeno oko 200 sugrađana, Reisu-l-ulema je osudio zločin i tim povodom uputio pismo velikodostojnicima muslimanskih zemalja sa informacijom o novim i teškim stradanjima u Sarajevu. (*Informacija, P.br:560-1/4*) Reisu-l-ulema je posjetio Državnu komisiju za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima. Tom prilikom Bekir Gavrankapetanović, predsjednik, i Mirsad Tokača, sekretar, upoznali su Reisu-l-ulemu o važnosti poslova Komisije i o teškim uvjetima u kojima radi Komisija. (*Informacija, P.br:565/24*) Povodom Kurban-bajrama Reisu-l-ulema je obišao slobodna područja Muftiluka tuzlanskog i tom prilikom Reisu-l-ulema se susreo sa zvaničnicima organa vlasti i vojske na tom području. (*Informacija, P.br:565/4-5*) S ciljem sveukupne brige za vjerski život muslimana, Reisu-l-ulema je dao Fetvu o obavezности pridržavanja propisa hanefijskog mezheba u načinu vršenja vjerskih obreda u džamijama, mešdžidima i tekijama u BiH. (*Fetva, P.br:558-9/16*)

Dana 15. maja 1994. godine Reisu-l-ulema je uputio pismo Alekseju, patrijarhu moskovskom, koji je tražio susret s njim na Sarajevskom aerodromu. Reisu-l-ulema je izrazio stav 'da podržava inicijativu ali nema susreta sa Patrijarhom dok SPC i Patrijarh ne osude zločine počinjene nad bošnjačko-muslimanskim narodom. (*Pismo, P., br:564/24*) Dana 18. maja 1994. godine Reisu-l-ulema sa saradnicima je primio u Sarajevu kardinala Kuharića. (*Informacija, P.br:565/7*) Od 08. do 10. maja 1994. godine Reisu-l-ulema je boravio u Londonu, na poziv kršćanskih lidera, radi uspostave bolje saradnje na nivou vjerskih institucija. (*Informacija, P.br:565/8*) Reisu-l-ulema je na drugom zasjedanju Bošnjačkog sabora uputio poruku: **'Mir svakome i mir za svakoga!** (*Informacija, P.br:566/1*) Rijaset IZ-e je uputio apel Tadeušu Mazovjeckom, specijalnom izaslaniku UN-a u BiH, tražeći da se zauzme za oslobađanje zatočenih u

logorima i tom prilikom je upoznat sa imenima imama koji su dijelili sudbinu svojih džematlija u logorima. (*Informacija, P.br:566/24*)

Pored teških izazova rata, odgovorni u Islamskoj zajednici su nalazili načina da organiziraju obredne dužnosti muslimana poput hadža u 1994. godini, kada je u organizaciji Rijasetu hadždž obavilo 359 hadžija iz Sarajeva, a 140 muhadžira se pridružilo iz Zagreba. Oko 500 hadžija iz BiH su toplo dočekani u Medini i u Mekki. Glavni vodič je bio zamjenik Reisu-l-uleme, hfz Ismet ef Spahić. (*Informacija, P.br:565/12*) Bila je to prilika da muslimani Bosne i Hercegovine budu dio svjetske zajednice muslimana koja se okuplja u vrijeme hadždža u Mekki. Dakle, okupljanja muslimana u ratnim uvjetima u Bosni i Hercegovini postala su uobičajena. Gotovo naviknuti na stradanja, smrti i različita zlostavljanja, muslimani su nalazili mir učešćem u obredima i vjerskim manifestacijama poput Akademije za svršenike¹⁴ Gazi Husrev-begove medrese organizirane 02. jula 1994. godine u Carevoj džamiji. Mnogi od maturanata su uporedo bili aktivni sudionici u jedinicama za odbranu domovine kao i hfz., Muhamed Čajlaković, koji je 23. avgusta 1993. godine diplomirao na FIN-a. (*Dokument, P.br:566/7*) Učešćem u jedinicama za odbranu domovine, predavanjima u obrazovnim institucijama, ulema je radila i na pisanju udžbenika i knjiga potrebnih za afirmiranje islamske misli u Bosni i Hercegovini. U BKC-u je u junu 1994. godine promovirana knjiga Mustafe ef Spahića, profesora u Gazi Husrev-begovoj medresi, 'Sociologija – udžbenik za srednje škole'. (*Informacija, P.br:566/17*), a dana 18. jula 1994. godine je u amfiteatru Gazi Husrev-begove medrese promovirana knjiga 'Islam u Bosni', autora dr. Mustafe Cerića, reisu-l-uleme IZ-e u BiH. (*Informacija, P.br:566/17*)

Islamska zajednica u svim segmentima rada pokazuje privrženost patriotskom frontu koji brani domovinu i brigom o vjerskom životu muslimana daje doprinos uspostavi mira. Imami su sa džematlijama stali u borbeni poredak dobrovoljnim prijavljivanjem u jedinicu. Struktura jedinica je bila ogledalo grada. Sudionici otpora kazuju da su zajedno u jedinici bili muslimani i nemuslimani, Srbi i Hrvati sa istim ciljem: Odbrana Glavnog grada i domovine.

ISLAMSKA ZAJEDNICA JE BILA OSOLONAC GRAĐANIMA SARAJEVA, PATRIOTIMA KOJI SU BRANILI DOMOVINU

Izvjestaji sa terena su davali predstavu da je vjerski život organiziran primjereno ratnim uvjetima. Informacija džamijskog odbora iz Dobrinje govori da su se džematlije dobrovoljno uključili u odbranu domovine. (*Informacija, P.,br:523/6*) Sa muslimanima iz džemata stajali su i njihovi imami bez obzira na nacionalnu strukturu i vjersko opredjeljenje pripadnika jedinica koje su imale odbrambenu ulogu kako u Dobrinji tako i u drugim dijelovima grada. Novinar lista 'Oslobođenje' Đuro Kozar piše o jedinici u kojoj je imam zajedno sa nemuslimanima stao u odbranu grada Sarajeva. (*Oslobođenje, 1992*) Imami su uglavnom ostajali uz muslimane džemata u

14 Tom prilikom je Gazi Husrev-begovu medresu završilo 6 maturanata.

kojem su službovali. Neki su uspjeli pronaći put do slobodnih teritorija kada su se zatekli u okruženju ili je postojala prijetnja za privođenje u logore ili drugi vid zlostavljanja. Imam Kasim ef Borovina je 2. jula na prvi dan Hidžretske 1423. godine uspio sa džematlijama Pala doći kroz obruč oko Sarajeva u slobodni dio grada. (*Informacija, P.,br:523/9*) Rušid ef Nurković je ostao na prvoj liniji odbrane – Jarčedoli, sa ostalim građanima u tom naselju. (*Informacija, P.,br:531-2/10*)

Islamska zajednica je definirala svoju poziciju institucije koja će pružiti podršku faktorima otpora kvalitetnim organiziranjem vjerskog života u uvjetima rata iako nikada u dokumentima nije postojala pretpostavka mogućeg rata na prostoru BiH, odnosno, rada organa i institucija Islamske zajednice u uvjetima rata. Reorganizacija Islamske zajednice i imenovanje dr. Mustafe Cerića na mjesto vjerskog lidera muslimana je osnažilo ulogu Islamske zajednice u društvu. Kompleksnost uloge Islamske zajednice i vjerskih autoriteta muslimana, uleme, određivala je činjenica da su agresorske snage svojom kampanjom nastojale rat u Bosni i Hercegovini okarakterizirati građanskim ratom nacionalnih i vjerskih grupacija koje egzistiraju na prostoru Bosne i Hercegovine. Takvu tezu demantira tradicija suživota na prostoru Bosne i Hercegovine, pa i šire, i aktuelna spremnost autoriteta Islamske zajednice i uleme na saradnju vjerskih zajednica i crkava u Bosni i Hercegovini u općem pokretu za saradnju i razumijevanje etničkih i, prije svega, vjerskih posebnosti. Autoritativan nastup prema organima vlasti, podrška snagama odbrane i koordinacija sa predstavnicima crkava i vjerskih zajednica nametala je Islamskoj zajednici važnu ulogu u odbrani.

Građani Bosne i Hercegovine imaju poštovanje i respekt prema organima i institucijama Islamske zajednice u BiH, a time i vjerskim autoritetima što unapređuje pozitivne tokove u bh. društvu. Svijest o znanosti koja nema granica, kako piše dr. E. Pelidija, *'doprinosila je da ugled vjerskih službenika u Bosni i Hercegovini bude na zavidnom nivou o kome su i vlasti morale da vode računa, isto onako kao što su imami (hodže) imali razumijevanja za bosanske specifičnosti u svakodnevnom životu. Time je bila obezbijeđena povezanost uleme i naroda... U kriznim trenucima hodže su se stavljale u službu naroda, na stranu svojih džematlija. Tako je bilo sa Abdulvehabom Ilhamijom koji se suprotstavio travničkom veziru Dželal-paši, Muhamed Hadžijamaković, Abdullah ef Kaukčija, Mehmed Nuri ef Šemsekadić, poznati pljevaljski muftija i drugi koji su bili u službi narodnog otpora...'* (Dr. E. Pelidija, 1997, str.58) U tom smislu, iznesen je stav Islamske zajednice koja sa posebnim poštovanjem ukazuje na Bošnjake koji su poneseni idejom Islama bili okosnica otpora agresiji na Bosnu i Hercegovinu i zajedno sa nemuslimanima u sastavu Armije RBiH ostvarili uspjeh i u okolnostima okruženja glavnog grada Sarajeva i drugim okolnostima očuvali dostojanstvo čovjeka na ovim prostorima.

Literatura:

1. Korkut, Besim, (1991) *Prevod značenja Kur'ana*, Islamska zajednica u BiH – 'El-Kalem', Sarajevo, 1991.
2. Ab at-Tajjib Muhammed Šemsu al-Hakki al-127Azz 127Abdi, *127Avnu alma127bd, Šerh Sunen Eb Dvd me'a šerhi Ibn Kajjim El-Dževzije*, Bejrt, 1979., III izdanje
3. Latić, Nedžad i Ramić Ibnel (1994), *Između puške i Ahmedije*, Sarajevo, Preporod br. 3/562, 1994, str. 11.
4. El-Vakidi, Ebu Abdullah b. Amr, *Futuhu-š-Šam*, 2/210;
5. Nakičević, Omer, (1996), *Istorijski razvoj institucije Rijaset*, Rijaset IZ-e u Bosni i Hercegovini – 'El-Kalem', Sarajevo, 1996.
6. Pelidija, dr. Enes, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini*, Takvim 1997, Sarajevo, 1997.
7. Halilbegović, Nihad, (2002), *Mama, moram im glavu dati - Stradanje vojnika - regruta u bivšoj JNA i njihovo spašavanje*, Rijaset IZ-e u Bosni i Hercegovini – 'El-Kalem', Sarajevo, 2002.
8. Tokača, Mirsad, (2002), *Pokidani pupoljci* (Zbornik radova međunarodne konferencije održane u Sarajevu, 10. i 11. septembra 2001. godine, pod nazivom 'Djeca – žrtve rata i mira'), Komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2002.
9. Olbina, Dane, (2002), *Dani i godine opsade*, Istorijski arhiv, Sarajevo, 2002.
10. Omerdić, Muharem, (1999), *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima 1992.-1995.*, Rijaset IZ-e u Bosni i Hercegovini – 'El-Kalem', Sarajevo, 1999.
11. Salkić, Muhamed, (2001), *Ustavi Islamske zajednice*, Rijaset IZ-e u Bosni i Hercegovini – 'El-Kalem', Sarajevo, 2001.
12. Karavelić, Vahid, (2004), *Agresija na Bosnu i Hercegovinu – sjeveroistočna Bosna 1991. do 1992.*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2004.
13. Arhiv Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (Muharem ef Omerdić – Vjersko-prosvjetna služba; Muharem ef Hasanbegović – Kabinet reisu-l-uleme; Aziz ef Kadribegović – Redakcija lista 'Preporod' i dr.)

Avdo Huseinović

SRPSKI LOGORI SMRTI – “SIGURNE KUĆE ZA BOŠNJAKE”

Nakon nacističkih logora iz Drugog svjetskog rata, na kraju 20. stoljeća, suprotno svim međunarodnim konvencijama, a u cilju izvršenja genocida nad Bošnjacima i stvaranja etnički čistih teritorija, srpski agresor je od prvog dana okupacije formirao veliki broj koncentracionih logora smrti na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, ali i na teritoriji Srbije. O tome su svjedočile slike užasa u srcu Evrope, slike koje su obišle svijet, a na koje je međunarodna zajednica ostala nijema. Procjene su da je u Bosni i Hercegovini, od 1992-1995. godine, neviđena zlostavljanja u logorima i zatvorima širom Bosne i Hercegovine preživjelo preko 200.000 logoraša, a oko 30.000 logoraša ubijeno je ili se vode kao nestali. U Bosni i Hercegovini do sada je registrovano 657 mjesta zatočenja – zatvora i logora.

Torturu silovanja u logorima preživjelo je oko 25. 000 žena, pretežno Bošnjakinja.

Prema dostupnim podacima, i oko 1.000 muškaraca brutalno je silovano i seksualno zlostavljano.

I pored brojnih pravosnažnih presuda, novinarskih posjeta, autentičnih snimaka, masovnih grobnica, desetina hiljada izjava..., često se može čuti srpska verzija o nepostojanju logora, o crnoj legendi i uroti protiv Srba, o tome kako su to samo gomile laži lansiranih u nekim moćnim centrima... Naravno, o tome su pravljene specijalne emisije tokom agresije, a možda još većim intenzitetom u godinama poslije nje.

Radovan Karadžić je tokom sudskog procesa u Hagu često vrijeđao žrtve i pokušavao raznoraznim marifetlucima prikazati ih kao nekredibilne svjedoke, koji su izmislili užase kroz koje su prošli u srpskim logorima i mjestima egzekucija.

Dokazni postupak optužbe na suđenju Radovanu Karadžiću otvoren je iskazom Ahmeta Zulića, iz Sanskog Mosta, kome je to bilo četvrto svjedočenje pred Tribunalom. Prethodno je o svojim golgotama u logorima Betonirka i Manjača svjedočio na suđenjima Radoslavu Brđaninu, Slobodanu Miloševiću i Momčilu Krajišniku. Dijelovi tih iskaza, relevantni za slučaj bivšeg predsjednika RS, sažeti su u pisanu izjavu koju je Zulić potpisao, a čiji je rezime pročitala tužiteljica En Saderlend/Ann Sutherland, nakon čega je izjava uvedena u dokaze.

Zulić u izjavi svjedoči o napadu srpskih snaga u maju 1992. godine na muslimanska sela Trnovo, Mahala, Hrustovo i Vrhpolje u okolini Sanskog Mosta, kao i o ubistvima, zatvaranju i protjerivanju nesrba, zatim o svom hapšenju 18. juna 1992. godine.

Zulić je svjedočio da se 22. juna 1992. godine našao u grupi od dvadeset zatočenih Muslimana koji su izvedeni iz improvizovanog zatvora u garažama fabrike Betonirka, u Sanskom Mostu, odvedeni do mjesta zvanog Kriva cesta i prisiljeni da kopaju grobove, nakon čega je lokalni mesar Simo Simetić zaklao sve izuzev Zulića i još dvojice. Zločinu je, prema Zuliću, prisustvovala grupa zvaničnika SDS-a, predvođenih predsjednikom opštine Nedeljkom Rašulom. Karadžić tvrdi da je Zulić izmislilo sve a posebno SDS-ov "odbor za klanje", kaže da ima dokaze da je Simetić tog dana bio "sa svojom jedinicom na Koridoru" i dovodi u pitanje identifikaciju Rašule, budući da mu svjedok nije vidio lice. Zulić, međutim, ostaje pri svom iskazu, tvrdi da još nosi ožiljke od Simetićevog noža kojim mu je na grudima urezan krst, i ukazuje da je Rašulu poznavao 30 godina, i da ga je tog dana na Krivoj cesti prepoznao po glasu i "kockastom odijelu" koje je uvijek nosio. Karadžić je Zuliću zaprijetio da će ga mesar Simatić tužiti.

Početak jula 1992. godine, Zulić je prebačen u logor Manjača. U prepunom kamionu, prekrivenom ceradom, tokom transporta se od vrućine i nedostatka vazduha ugušio veći broj zatočenika koje je komandant logora odbio da primi, pa su mrtvi zajedno sa još šestoricom koji su davali znake života i trojicom zdravih koji su ih tovarili u kamion, vraćeni u Sanski Most. U jednom trenutku Karadžić je Zulića pitao - koliko ima djece i unuka i kada su rođeni. Pošto je svjedok odgovorio da ima šestoro unučadi rođenih poslije rata, optuženi je trijumfalno ukazao sudijama da osporava Zulićevu vjerodostojnost, pošto je u izjavi naveo da u dnevniku koji je vodio u Manjači nije zapisao sve što je doživio "da u unuke ne bi unio previše mržnje". A tada, kada je pisao te dnevnike, Zulić "nije imao unuke" – značajno je naglasio optuženi.

I patrijarh srpski Pavle znao je za postojanje srpskih logora u Bosni. Tako, patrijarh 16. oktobra 1992. godine, preko Voje Kuprešanina, predsjednika Skupštine Autonomne regije Krajina, traži da se iz logora Manjača odobri abolicija za 18-togodišnjeg Elvira Keseđića. Iako je Keseđić, za kojeg ćemo kasnije utvrditi da je iz okolice Ključa, u to doba tek postao punoljetan, nerazumljivo je o kakvoj abolicii patrijarh Pavle govori.

Mada je još u vrijeme agresije na RBiH, 04. novembra 1994. godine glavni tužilac Haškog suda Ričard Goldston podigao javnu optužnicu protiv Dragana Nikolića Jenkija, upravnika logora Sušica, negiranje postojanja ovog logora i danas traje. Bila je to prva optužnica međunarodnog Tužilaštva u Hagu.

U naredbi pukovnika Svetozara Andrića, komandanta Birčanske brigade Vojske RS, o osnivanju logora Sušica kod Vlasenice, od 31. maja 1992. posebno je zanimljiv jedan detalj. Pukovnik Andrić naređuje: "Zabranjujem samovoljno donošenje odluke o likvidaciji zarobljenika." Šta nam govori ovaj dokument? Pukovnik Andrić ne zabranjuje ubistva logoraša, on isključivo zabranjuje samovoljne činove ubistava,

što znači da su izvršioi brojnih ubistava u Sušici morali čekati njegova naređenja za ubistva.

Ratni načelnik vlaseničke policije Mane Đurić u izjavi timu odbrane generala Ratka Mladića naveo je da je Sušica, koja se u Mladićevoj haškoj optužnici tretira kao logor, formirana kao "prihvatni centar" za lica koja su tražila "siguran smještaj". U unakrsnom ispitivanju je priznao da je "prihvatni centar" vojnom odlukom iz maja 1992. godine postao logor za muslimanske civile i ratne zarobljenike.

Iskazom bivšeg opštinskog funkcionera iz Vlasenice, Save Čelikovića, Radovan Karadžić je nastavio sa pobijanjem navoda optužnice o odgovornosti rukovodstva bosanskih Srba za etničko čišćenje velikih dijelova BiH. Po matrici koju su slijedili i prethodni svjedoci odbrane, Čeliković je optužio Bošnjake za početak sukoba, navodeći da su se Srbi samo branili i da su u toj odbrani plemenito postupali prema civilima, sklanjajući ih u logor Sušica. Svjedok u izjavi odbrani navodi da se radilo o sabirnom centru u koji su nesrpski civili sklanjani s ciljem da se zaštite od "stresa" kojem su zbog ratnih dejstava bili izloženi. Čeliković nije spomenuo da je u ovom logoru za četiri mjeseca 1992. ubijeno 1.600 bošnjačkih logoraša.

U nastojanju da u što boljom svjetlu predstave situaciju na mjestima koja se u optužnici kvalifikuju kao "logori" pod kontrolom bosanskih Srba, svjedoci odbrane Radovana Karadžića su navodili da se radilo o "sabirnim centrima", "prolaznim stanicama" i "sigurnim kućama" u koje su muslimanski civili dobrovoljno dolazili, jer su se kod svojih kuća osjećali nesigurno. Mile Ujić i Vitomir Banduka su u izjavama Karadžićevoj odbrani i iskazima pred Tribunalom u Hagu negirali da su na području Rogatice i Hadžića postojali logori u kojima su zatočavani, u nehumanim uslovima držani, zlostavljani, silovani i ubijani Bošnjaci. Suprotno navodima optužnice po kojima je srednja škola "Veljko Vlahović" u Rogatici bila zatočenički objekat, bivši član Kriznog štaba te opštine i vršilac dužnosti komandanta Rogatičke brigade Vojske RS Mile Ujić tvrdi da se radilo o "sigurnoj kući" za smještaj civila svih nacionalnosti u koju su ljudi dobrovoljno dolazili jer su se u svojim domovima osjećali nesigurno, da im se ne dese ubistva. Tužiteljica Gustafson je, međutim, u unakrsnom ispitivanju sugerisala da su muslimanski i hrvatski civili na silu dovođeni u školu i odatle protjerivani sa teritorije pod kontrolom bosanskih Srba. Budući da je svjedok odbacio tu sugestiju, tužiteljica je predočila presudu Državnog suda BiH, kojom je Radisav Ljubinac osuđen na 10 godina zatvora jer je u avgustu 1992. godine zarobio grupu muslimanskih civila, zatvorio ih u školu "Veljko Vlahović" i onda protjerao na područje Sarajeva. "Sve to stoji", rekao je svjedok i dodao da se ipak ne slaže da se radilo o logoru, već o mjestu gdje je nejač sklanjana i držana do momenta kad bi izrazili želju da "idu dalje", odnosno napuste Republiku Srpsku. U optužnici se navodi i da su od juna do septembra 1992. godine, osim što su zatočavani i protjerivani, civili izvođeni iz škole i ubijani na drugim lokacijama. U opštini Rogatica je funkcionisao i logor "Rasadnik" iz kojeg je u avgustu 1992. godine 27 muškaraca odvedeno na prvu liniju fronta da kopaju rovove, a nakon toga su strijeljani. Svjedok je rekao da ih je "iz revolta" i "na svoju ruku" ubio Dragoje Paunović "Špiro" i tvrdi da se radilo o ljudima koji su bili krivično gonjeni. U redu za strijeljanje je bio i tada petnaestogodišnji Armin

Baždar, koji je jedan od trojice preživjelih, o čemu je svjedočio na suđenju Karadžiću. Tužiteljica je primijetila da je pored njega u grupi bilo još nekoliko maloljetnih dječaka koji nisu mogli biti krivično gonjeni, ali je Ujić odsječno odgovorio: "Petnaest ili sto pedeset godina, svako ko je osumnjičen, bio je priveden. Žao mi je Baždara, ali, eto, pokazalo se da nije bio kriv pa je preživio i to me raduje". Baždar, podsjetimo, nije preživio zahvaljujući srpskoj dobroj volji, već pukom srećom, nakon što je u pučnjavai ranjen i potom pobjegao sa stratišta.

Sličnu verziju o zatočeničkim objektima pod kontrolom bosanskih Srba ponudio je i Vitomir Banduka, nekadašnji pripadnik VRS i predsjednik 'vlade sarajevske opštine Hadžići'. On tvrdi da je lokalni Sportski centar u Hadžićima tokom rata bio "sabirni centar" za civile koji zbog ratnih djestava i djelovanja srpskih „paravojnih grupa“ nisu bili bezbjedni u svojim kućama. Nazvao ga je i "prolaznom stanicom" za ljude koji su izrazili želju da pređu na teritoriju pod kontrolom Armije BiH. Tužiteljica Mekena/McKenna ga je suočila sa iskazima troje zatočenika Sportskog centra, koji su tvrdili da su tamo prisilno dovedeni, kao i sa izjavom načelnika policije Hadžića Tihomira Glavaša o torturi nad zatočenicima. Svjedok odgovara da se sa Glavaševom izjavom haškim tužiocima "ne slaže" i ne želi da je komentariše. Konstataciju bivših zatočenika Sportskog centra da su tamo bili "odvedeni" smatra "poteškom", a ostavio je Sudskom vijeću da zaključi da li su civili zatočavani "po dogovoru" ili "na nagovor".

Branko Berić, bivši pripadnik pozadinske baze prijedorske Teritorijalne odbrane čiji je komandant Slobodan Kuruzović ujedno bio upravnik Trnopolja – po haškom tužiocu jednog od tri prijedorska logora, po odbrani 'prihvatnog centra' u kojem je nesrpskim civilima pružana zaštita, svjedočio je kao svjedok odbrane Ratka Mladića. Svjedok je od kraja maja do kraja jula 1992. godine svakodnevno boravio u Trnopolju.

Hvaleći uslove u Trnopolju, naveo je da su nesrpski civili imali bolju hranu nego srpski čuvari, jer su snabdjevani svakodnevno od strane međunarodnog Crvenog krsta. Imali su i ambulantu, a mogli su da odlaze kućama preko dana i vraćaju se uveče. Ponovio je više puta izrečenu tezu odbrane da Trnopolje nije bilo ograđeno žicom, već da se žica vidi jer su strani novinari u ljeto 1992. godine snimali iz ograđenog prostora. Na pomenutom snimku se vide neuhranjeni mladići, a za jednog od njih svjedok tvrdi da je prije rata bolovao od tuberkuloze i da je zato bio mršav. Tvrdi da u Trnopolju "niko nikada nikoga nije povukao za uvo", a kamo li da je bilo ubistava civila. U odnosu na Omarsku i Keraterm, za koje ne spori da su bili logori, uslovi u Trnopolju po svjedoku su bili ravni onima u hotelu "Hajat".

Kako je onda došlo do toga da Muslimani koji su bili u Trnopolju to mjesto nazivaju logorom? Berić kaže da su mu nakon rata rekli da su u trećim zemljama dobijali različite privilegije ako kažu da su bili u logoru, pa su zato prihvatilištu nadjenuli ime koje mu ne pripada.

U unakrsnom ispitivanju tužilac Traldi je sugerisao da su iz Trnopolja civili izvođeni i potom ubijani na drugim lokacijama, a svjedok odgovara da je policija odvo-

dila ljude, ali on ne zna jesu li završili u Omarskoj, Keratermu ili na stratištu. U izjavi odbrani Berić je "kategorički iznio" da upravnik logora Slobodan Kuruzović "nikada nikoga nije silovao". Optužba sugerše da svjedok, zapravo, ne zna šta je upravnik radio noću, a ovaj odgovara da "predratni profesor i šarmantni gospodin" poput Kuruzovića nije imao potrebu da siluje, naročito ne "dame koje su boravile u lošim higijenskim uslovima".

Pošto je Berić tvrdio da su Trnopolje obezbjeđivali "teritorijalci", a ne Mladićevi vojnici, tužilac je predočio nekoliko dokaza koji govore suprotno – izvještaj prijedorskog šefa policije Sime Drljače u kojem se navodi da "otvoreni prijemni centar Trnopolje obezbjeđuje VRS", kao i dio iskaza sa suđenja šefu Kriznog štaba Prijedora Milomiru Stakiću u kojem major Kuruzović tvrdi da je TO obezbjeđivala Trnopolje samo par prvih dana, a da je obezbjeđenje potom preuzela vojska.

Berić, kao i mnogi njegovi saučesnici u genocidu, ne spominje da je iz trnopoljskog Hayata,

21. augusta 1992. izvedeno preko 200 logoraša i ukrvano u autobuse prijedorskog „Autotransporta“. Mnogi od njih prije zatočenja u Trnopolju bili su zatočeni u logorima u Omarskoj i Keratermu. Organizatori konvoja bili su komandir logora Slobodan Kuruzović i Pero Ćurguz (predsjednik srpskog Crvenog krsta). Berić ne spominje da su ovi ljudi strijeljani (njih 224) na lokalitetu Korićanske stijene na planini Vlašić.

Zločin na Korićanskim stijenama počinjen je od strane Interventnog voda policije RS iz Prijedora. Međutim, ovaj zločin je planiran, naređen i organizovan mnogo prije. Počinjen je po naredbi Kriznog štaba opštine Prijedor i uz znanje i odobrenje civilnih i vojnih vlasti bosanskih Srba u to vrijeme.

Nakon masakra, izvršioci i vozači autobusa su se u Skender-Vakufu častili jelom i pićem a plaćali novcem i zlatom opljačkanim od prognanih i ubijenih žrtava.

Mišo Rodić, svjedok odbrane na suđenju generalu Ratku Mladiću, također je Trnopolje predstavio kao oazu slobode za Bošnjake. Rodić je izjavio da je hiljade muslimana dobrovoljno u ljeto 1992. odlazilo iz Kozarca u prijedorsko naselje Trnopolje, gdje se nalazio Sabirni centar za njih i da su čak bili spremni da plate Srbima da ih tamo odvezu.

Rodić, koji je u tom periodu obavljao funkciju obavještajnog oficira 43. motorizovane brigade Vojske RS, rekao je da je VRS ostavila muslimanskom stanovništvu iz Kozarca koridor ka Trnopolju nakon akcije razoružavanja koju je tamo sprovela.

"Muslimanski civili, koje smo isljeđivali, rekli su nam da su ih muslimanske snage koristile kao živi štit", rekao je Rodić, koji je svjedočio preko video-veze.

S ciljem negiranja postojanja srpskih logora u Prijedoru, objavljeno je niz različitih „naučno-istraživačkih“ poduhvata. U jednom od njih Milovan Milutinović, doktor političkih nauka i dekan Fakulteta za političke nauke Nezavisnog univerziteta Banjaluka, stavlja se u funkciju doktora specijaliste pulmologa s velikim iskustvom u nekoj od klinika za plućne bolesti i tuberkulozu, pa u svom radu, pokušavajući

da ospori čuvenu fotografiju izgladnjelog logoraša Fikreta Alića, piše: "Prvi tekst o konc-logorima objavio je avgusta 1992. godine, američki novinar Roj Gatman (Roy Gutman) iz „Njusdeja“ (bivši oficir američke mornarice), što je izazvalo zgražanje zapadne javnosti i njegovi tekstovi su pojačali antisrpsku propagandu. Ekipe britanskog 4. kanala ITN sa novinarkom Peni Maršal i kamermanima Džeremijem Irvinom i Janom Vilijamsom, te izvještačem „Gardijana“ Edom Vulijamijem, boravila je 05. avgusta 1992. godine u Trnopolju i razgovarala sa ljudima u centru za prihvatanje, jer su se u okolini Kozarca vodile borbe VRS i muslimanskih paravojski. TV ekipa ITN ušla je u prostor skladišta građevinskog materijala i kroz bodljikavu žicu u Trnopolju slikala ljude, među njima i mršavog Fikreta Alića, koji je bolovao od tuberkuloze, a snimci upotrijebljeni za optužbe srpske strane za koncentracijske logore.

Enes Dželilović

PRIPREMA AGRESORA ZA RAT NA PODRUČJU OPĆINE ILIDŽA

Na osnovu Zakona o izboru odbornika, poslanika i Skupštine društveno-političkih zajednica (Sl. list SR BiH 21/90) na višestranačkim demokratskim izborima, održanim 18. novembra 1990. godine, za predsjednika Skupštine opštine Ilidža izabran je Husein Mahmutović, a za predsjednika Izvršnog odbora opštine Ilidža Radomir Kezunović. Nacionalni sastav izabраниh odbornika u Skupštini Ilidža odgovarao je nacionalnom sastavu stanovnika opštine Ilidža.

Legalno izabrani predstavnici vlasti imali su potpuni legalitet i legitimitet za rad.

Iako je na prostoru Socijalističke federativne republike Jugoslavije vođen rat između novoformiranih oružanih snaga Republike Hrvatske, s jedne, i Jugoslovenske narodne armije, zajedno sa srpskim paravojnim formacijama iz Hrvatske, BiH, Srbije i Crne Gore sa druge strane, stanovnici Ilidže (Muslimani) živjeli su u ubjeđenju da rata u BiH neće biti.

Predstavnici SDS-a nisu isto mislili, što dokazuju brojna dokumenta. Vođeni odlukama Skupštine srpskog naroda u BiH, postupajući po uputama rukovodstva SDS-a i njenog lidera Radovana Karadžića, odlukom broj 079, od 19. 12. 1991. godine, održali su, 3. januara 1992. godine, u potpunoj tajnosti, Skupštinu srpskog naroda na Ilidži. Glavna odluka tog zasjedanja je stvaranje i proglašenje srpske skupštine opštine Ilidža. Gledajući odluke sa Skupštine srpskog naroda i proglašenjem Republike srpskog naroda u BiH, može se primijetiti da su novoformiranim srpskim skupštinama i njihovim rukovodstvima data potpuna prava i ovlasti od istih.

Proglašenjem srpske Skupštine Opštine Ilidža odlučeno je da: -

Skupština srpskog naroda Opštine Ilidža bude najviši organ vlasti srpskog naroda na području Ilidže.

Da istu sačinjavaju odbornici SDS-a Ilidže, kao i drugi odbornici srpske nacionalnosti koji potpišu izjavu o pristupanju ovoj Skupštini.

Da se novom odlukom određuje da će Skupština osnovati svoje izvršne organe vlasti i potrebna radna tijela.

Na ovaj način u potpunoj tajnosti formiran je neustavni i paradržavni organ na prostoru Opštine Ilidža. Većina odbornika koji su sačinjavali to neustavno tijelo na-

stavili su sa radom u legalnoj Skupštini Opštine Ilidža, gdje su ostvarivali svoja prava i primali plate.

Prvi izabrani predsjednik Skupštine srpskog naroda Ilidže bio je Radomir Kezunović, koji je istovremeno obavljao dužnost predsjednika Izvršnog odbora Opštine Ilidža. Pored toga, obavljao je dužnost predsjednika Kriznog štaba takozvane Srpske opštine Ilidža. Ove dvije neustavne dužnosti obavljao je u potpunoj tajnosti od svojih kolega Muslimana i Hrvata, sa kojima je radno vrijeme provodio u Oštini Ilidža, obavljajući treću, legalnu dužnost predsjednika Izvršnog odbora Opštine Ilidža Republike BiH.

Na zasjedanju iste Skupštine srpskog naroda opštine Ilidža donesen je Prijedlog odluke broj 7/92, da se pokrene inicijativa o regulisanju statusa srpskih dobrovoljaca, članova njihovih porodica i učesnika u teritorijalnim jedinicama. Naime, sa teritorije Ilidže JNA je mobilisala znatan broj Srba i poslala ih na ratište u Republiku Hrvatsku. Isto tako je određenim brojem Srba sa Ilidže bio popunjen sastav JNA, koje su bile raspoređene u BiH.

Aktivnosti članova SDS-a vidljive su u dokumentu, izdatom kao letak od 24.02.1992. godine. Letak je dijeljen stanovnicima Ilidže u kojem se Srbi pozivaju da ne izlaze na zakazani referendum o nezavisnosti BiH.

Odmah nakon održanog referenduma, početkom marta 1992. godine, Skupština srpskog naroda i već formirani Krizni štab formiraju Srpsku stanicu milicije na prostoru tzv. Srpske opštine Ilidža. Dana 01.04.1992. godine, podijeljena su rješenja srpskim pripadnicima MUP - a.

Rješenjem Ministarstva unutrašnjih poslova tzv. Srpske republike BiH, broj 10-708, od 01.04.1992. godine, Tomislav Kovač privremeno je raspoređen na poslove i zadatke načelnika SJB Ilidža. Važno je istaći da je Kovač do tog vremena obavljao dužnost komandira Policijske stanice Opštine Ilidža Republike BiH.

Prema svjedočenju Radomira Kezunovića pred Haškim tribunalom u predmetu „Tužilac protiv Radovana Karadžića“, na pitanja Tužiteljstva o okolnostima početka rata u njegovom kraju, on je odgovorio: „Prvi strahovi na Ilidži su pokrenuti nakon Đurđevdanskog uranka, 6. maja 1991. godine, na Romaniji. Na spomenutom uranku su učestvovali optuženi Karadžić, kao i vođa srbijanskih radikala Vojislav Šešelj. U njihovim govorima nazirali su se planovi za ratne aktivnosti. Na Uranku, Radovan Karadžić je podržao uspostavu pobunjenih Srba u Hrvatskoj i formiranje SAO Krajine.

Vojislav Šešelj je tada opisao kartu „velike Srbije“ i izjavio : „Srpski četnički odredi djelovat će i na drugim područjima Zapadne Srbije kao i Srpskoj Krajini, Baranji, Zapadnom Srijemu... Mi ne damo ni pedalj teritorije od linije: Karlobag, Ogulin, Karlovac, Virovitica“... Završio je Šešelj s govorom, a nastavio Karadžić.

Nakon tog skupa, na Ilidži je došlo do oružanih incidenata. Kezunović izjavljuje. „Ja, kao predsjednik Izvršnog odbora opštine Ilidža, sam pozvao stanovništvo i sve političke čelnike da izdaju apel o rješavanju incidenata bez upotrebe oružja. Nakon

ovih događaja, dolazi do podjele „raje“ i većine stanovnika na Ilidži po nacionalnoj osnovi, koji su do juče sjedili i družili se. Formiraju se grupe mlađih ljudi, a njihov cilj je bio kako doći do oružja. Većina stanovnika je bila ubijedena da rata u Sarajevu neće biti, a s tim, ni na Ilidži. Predstavnicima srpske strane okupljeni oko SDS-a nisu tako mislili. U javnosti su apelovali jedno, ali su vršili atak na ustavno uređenje Republike BiH. Formiranjem tzv. „Opštine Srpska Ilidža“ i Ratnog Kriznog štaba, čiju čelnu funkciju u Opštini preuzima Radomir Kezunović, a za člana Kriznog štaba imenuje se Tomislav Kovač, komandir Policijske stanice Ilidža, jasne su bile namjere SDS-a. Upravo, Tomislav Kovač, kao komandir Stanice milicije, počinje još intenzivnije, uz pomoć ostalih srpskih organa koji učestvuju u vlasti, raditi na rušenju i podrivanju ustavnog poretka BiH i pripremati se za početak rata na Ilidži.

Dragoslav Kezunović, koji je učestvovao u legalnoj vlasti na Ilidži, kao predsjednik Izvršnog odbora, paralelno i kao predsjednik „Srpske Opštine Ilidža“ preuzeo je odavno sve aktivnosti za početak rata na Ilidži.

Na tajno održanoj skupštini „Srpske Opštine Ilidža“ dolazi do smjene Kezunovića sa mjesta predsjednika „Srpske Opštine Ilidža“, a umjesto njega je imenovan Neđeljko Prstojević. U nastavku Skupštine donesena je Odluka o formiranju Kriznog štaba od 15 članova, a to su: Neđeljko Prstojević - komandant, Radoslav Unković, zamjenik, Nikola Tešanović, Momčilo Čeranić, Ranko Mandić, Ignjat Simić, Svetozar Milošević, Miro Lalović, Radivoje Drašković, Obrad Popadić, Rade Ristić, Novica Vulović, Tomislav Kovač - ujedno komandir milicije, te izvjesni Jeremija i Petar.

Vjerodostojnost ovih podataka pokazuje dokument broj - ID08-1720 Haškog tribunala. Ovdje je važno istaći da je do 10. aprila 1992. godine rukovodeće lice Kriznog štaba imalo dužnost predsjednika, a od tog datuma Neđeljko Prstojević postaje komandant Kriznog štaba „Srpske Opštine Ilidža“. Ova činjenica je od iznimne važnosti, jer je on komandovao svim oružanim formacijama formiranih od strane SDS-a i ostacima JNA na području opštine Ilidža, sve do formiranja Vojske RS-a. Odmah nakon imenovanja novog sastava Kriznog štaba tzv. „Srpske Opštine Ilidža“ objavljeno je saopštenje za javnost, 11.04.1992. godine, da je od strane „Srpske Skupštine“ osnovana i formirana „Srpska Oština Ilidža“ sa svim organima vlasti i uprave. Uvidom u dokumentaciju Haškog tribunala može se zaključiti da je formiranje „Srpske Opštine Ilidža“ urađeno u potpunoj tajnosti 3. januara 1992. godine, a da je ta nelegalna tvorevina djelovala i ozvaničena 10.04.1992. godine. Od njenog formiranja vršene su opsežne pripreme za rat.

Nakon ozvaničenja „Srpske Opštine Ilidža“ i Kriznog štaba isti donosi Odluku broj 42/92, od 19.04.1992. godine:

1. Obustavlja se do daljnjeg rad državnih organa, društvenih javnih i privatnih preduzeća, institucija i ustanova.
2. Obustavlja se rad prigradskog saobraćaja i saobraćajnih preduzeća koja djeluju na području „Srpske Opštine Ilidža“.
3. Blokiraju se svi ulazi i pravci na području „Srpske Opštine Ilidža“.

Na osnovu potpisanog dokumenta broj 01-1 /92, od 06.04.1992. godine, koji je potpisao Neđeljko Prstojević, može se primijetiti da je on bio predsjednik Kriznog štaba Srpske Opštine Ilidža do 10.04. 1992., iste godine kada je i ozvaničena njegova funkcija.

Tim dokumentom Prstojević potpisuje naredbu o sprovođenju opšte mobilizacije u 4 tačke:

1. Uvodi se opšta mobilizacija „Srpske Opštine Ilidža“ od 18 do 60 godina starosti, te redovnog i rezervnog sastava milicije.
2. Naredbu će sprovesti Sekretarijat za narodnu odbranu „Srpske Opštine Ilidža“.
3. Nepoštovanje ove naredbe povlači odgovornost u smislu saveznih zakona o narodnoj odbrani i drugih važećih propisa koji regulišu ovu materiju. Ova naredba stupa na snagu odmah. Ovaj dokument je zaveden pod brojem 06797416. Veoma važna činjenica kojoj svakako treba posvetiti dovoljno pažnje je ta, da je Krizni štab „Srpske Opštine Ilidža“ proglasio opštu mobilizaciju 06.04.1992. godine, a Ministarstvo odbrane tzv. RS donijelo je odluku broj 1/92 deset dana kasnije i proglasilo opštu mobilizaciju 16.04.1992. godine.

Na ovaj način je izvršena ustavno-pravna destrukcija legalnih organa i tijela vlasti Opštine Ilidža Republike BiH. Formirana su neustavna tijela i organi vlasti, izvršene opsežne pripreme za rat, sprovedena je opšta mobilizacija srpskog stanovništva i naoružavanje na području opštine Ilidža. Hrvatima i Muslimanima je zabranjeno kretanje na području opštine Ilidža. Blokirani su svi ulazi i izlazi iz ove opštine. Rat na području opštine Ilidža mogao je početi, u organizaciji SDS-a i pod komandom Neđeljka Prstojevića.

ULOGA STANICE MILICIJE ILIDŽA U PRIPREMI RATA I U BORBENIM DEJSTVIMA NA PODRUČJU OPŠTINE ILIDŽA

Dužnost komandira Stanice milicije na Ilidži obavljao je Tomislav Kovač. On je na ovu dužnost izabran poslije izbora 1990. godine. Dužnost načelnika Stanice javne bezbjednosti opštine Ilidža obavljao je Edin Mlivić. Godine 1991, Stanica milicije Ilidža u svom organizacijsko-formacijskom sastavu imala je 8 rezervnih stanica milicije, koje su sačinjavala 377 pripadnika po nacionalnom sastavu, i to: 166 Muslimana, 143 Srbina, 38 Hrvata i 30 Jugoslovena.

Nakon Đurđevdanskog uranka, 6. maja 1991. godine, na Romaniji i govora Šešelja i Karadžića, dolazi do određenih aktivnosti i podjele ljudstva u Stanici milicije na Ilidži.

Na osnovu dokumenta broj 02970028 Suda za procesuiranje zločina u BiH, koji je upućen MUP-u Bijeljina, piše: „20.09.1991. godine aktivirana je Ratna Stanica milicije Centar Ilidža. Njeni pripadnici su obavljali najsloženije poslove iz domena

nadležnosti. S obzirom da je u samom početku Stanica imala pripadnike i drugih nacionalnosti, bio je otežan posao ilegalnog rada, a time i angažovanje milicionera muslimanske nacionalnosti.

Po naređenju Tomislava Kovača, svakog dana smanjuje se broj milicionera muslimanske nacionalnosti, a povećava broj pripadnika srpske nacionalnosti. Tako je početak rata dočekan sa pripadnicima srpske nacionalnosti i dvojicom Hrvata. Radikalne promjene i vidan „napredak“ imala je ratna Stanica milicije Centar Ilidža, oslobađajući se pripadnika muslimanske nacionalnosti. Tada je osujećena svaka aktivnost pripadnika SDA, koja je ilegalno naoružavala svoje članove. Samim tim, spriječeni su kontakti članova SDA između mjesnih zajednica i dostava oružja na pravcima Butmir-Otes-Sarajevo.

Posebna aktivnost srpske milicije ogleda se u tome da je razoružavala milicione muslimanske nacionalnosti koji nisu predali naoružanje i građane koji su posjedovali oružje.

Pripadnici Rezervne stanice milicije (RSM) Centar Ilidža su obezbjeđivali sve važnije privredne objekte, kao što su: Energoinvest, GP Igman, Vodovod, apoteke, Dom zdravlja, robne kuće, osnovne i srednje škole, obdaništa i Geodetski zavod.

Stalne straže su postavljene ispred: SJB, PTT, SDK, PBS i magacina oružja Rezervne stanice milicije.

Svi glavni pravci su kontrolisani, i to: Iz pravca Sarajeva, kod Energoinvesta, Kasindolska ulica iz pravca Aerodroma, Butmirska ulica, kod GP Igmana, podvožnjak ispod pruge prema Otesu, prelaz kod kafane Željo, sporedni put uz prugu od Stupa kod kuće Bugarina, tramvajaska stanica, gdje su bili legitimisani putnici a Muslimani praćeni. Zbog ovih aktivnosti, na Ilidži je (krajem marta i početkom aprila 1992. godine) u Rezervnoj stanici milicije Centar Ilidža ostalo 220 pripadnika, i to: 218 srpske nacionalnosti i dva Hrvata. Pripadnici milicije, Muslimani, pretežno su prešli u Sarajevo, Hrasnicu, Butmir i Donji Kotorac, jer su ta naselja bila naseljena većinom Muslimanima.

Sljedeće aktivnosti koje je sproveo komandir Tomislav Kovač bile su: Povećanje borbene gotovosti, stvaranje i formiranje specijalnih jedinica, popunjavanje redovnih jedinica, obuka rezervnog sastava milicije i naoružavanje...

Tako je 27.03.1992. godine izvršena smotra i postrojavanje jedinica srpske milicije kojom prilikom je Tomislav Kovač odredio grupe i podijelio zadatke za aktivnosti u slučaju borbenih dejstava.

Treba napomenuti da je oformljeno snajpersko odjeljenje koje je kontrolisalo centar Ilidže i u slučaju napada i čišćenja naseljenih dijelova, da bude okosnica sa specijalnim jedinicama. Radi doprinosa u pripremi za rat i izvršenja zadataka, predložio je 6 pripadnika da se nagrade, i to: 1. Zgonjanin Zdravko 2. Kolarević Miloje 3. Milidrag Vojo 4. Gutović Radomir 5. Borovnica Tihomir 6. Botić Veseljko.

Dana 19.09.1991. godine izvršena je mobilizacija rezervnog sastava milicije i popuna rezervnih stanica milicije. Stanica milicije Ilidža u svom organizacijskom i formacijskom sastavu imala je šest rezervnih stanica milicije i to:

1. Rezervna stanica milicije Centar – Ilidža, sa komandrom Kolarević Milojom;
2. Lužani;
3. Vojkovići;
4. Blažuj, sa komandrom Kalajdžić Dušanom;
5. Kula, sa komandrom Šehovac Goranom;
6. Odred specijalne policije Ilidža, sa komandrom Branislavom Okukom-Crim.

Mobilizacijom rezervnog sastava milicije i „čišćenjem“ regularne policije od nesrba, teritorija Ilidže je stavljena pod kontrolu srpskih snaga.

Tomislav Kovač i njegovi istomišljenici su od Đurđevdana 1991. gonine, zloupotrebljavajući službene dužnosti koje su obavljali, uniforme i vozila milicije, otpočeli stvaranje tajne paralelne organizacije u sastavu Stanice milicije Ilidža i njenih rezervnih stanica. Ilegalno su organizovali borbene jedinice, naoružavali Srbe na Ilidži, te ih psihološki pripremali za rat. Kao komandir milicije, organizovao je tajno praćenje muslimanskih političkih predstavnika kao i načelnika CSB Ilidža Mlivić Edina.

Treba istaći da je Tomislav Kovač svojim djelovanjem ometao rad Specijalne jedinice milicije MUP-a R BiH. Na prostoru opštine Ilidža nalazili su se magacini naoružanja MUP-a, i on je sa svojom parapolicijskom organizacijom opljačkao to naoružanje i upotrijebio ga protiv građana Ilidže. Pošto je nasilno preuzeo Stanicu milicije na Ilidži, i od strane srpskog Kriznog štaba imenovan za njenog načelnika, preimenovala je Policijsku stanicu u „Srpsku stanicu javne bezbjednosti Ilidža“. Tom prilikom je imenovao Gorana Zupca za komandira „Specijalne jedinice Stanice javne bezbjednosti“.

Nakon prvih borbenih dejstava, 22.04.1992. godine, dolazi do selekcije pripadnika „Srpske stanice rezervnog i aktivnog sastava“. Izabrani su najsposobniji pripadnici od kojih se formira Specijalna jedinica „Srpske stanice milicije Ilidža“, a za njenog komandanta imenovan je Obrad Okuka. Kasnije će se ustanoviti da je ova jedinica učestvovala u svim zločinima na Ilidži nad stanovnicima nesrpske nacionalnosti. Početkom sukoba na Ilidži, Kovač je imao na raspolaganju 536 pripadnika milicije i to: 197 aktivnih i 339 rezervnih milicionera. Prema izvještaju koji je poslat MUP-u Bijeljina, a ujedno je služio za procesuiranje zločina na Sudu, pod brojem 02970031 piše: „Pripadnici milicije „Srpske stanice javne bezbjednosti Ilidža“ su se istakli u akcijama, i to u naselju Aerodrom, Dobrinja, Nedžarići, Kasindolska i Butmirska ulica, Otes, Sokolović Kolonija, Hrasnica, Igman, Ahatovići, Stup, Hadžići, „Ceneks“, i Vojkovići. U ovim akcijama poginula su 23 borca a ranjeno ih je 80. Sve ove akcije su koordinirane od strane rukovodnog kadra SJB Ilidža, a posebno mjesto zauzima angažman Tomislava Kovača, kao načelnika, te komandira Predraga Čeranića i Petka Budiše. Kao dokaz svih protivustavnih radnji i namjera srpske strane svjedoči i akt pod brojem

02970034 Tužilaštva koji je korišten kao dokaz za procesuiranje ratnih zločina u BiH. Akt jasno govori o milicioneru Stanice milicije javne bezbjednosti Ilidža:

„Samardžija (Jove) Sreto, rođen 26.11.1958. godine u selu Straišta, opština Trnovo. Završio Srednju školu unutrašnjih poslova. Tada je radio na poslovima pomoćnika komandira Stanice milicije za kontrolu prelaska granice Ilidža. Stalno nastanjen u Ul. Stevana Sinđelića br. 91 Ilidža.“

U njegovom dosijeu piše: „Učesnik rata od prvog dana, ranjen, radio na organizovanoj pripremi sa pojedinim milicionerima za rat. Skupa sa svojim komandrom Tomislavom Kovačem, odnosno po njegovoj naredbi, naoružavao srpski narod, obezbjeđivao mjesta gdje se dijelilo naoružanje srpskom narodu. Lično učestvovao u prevozu oružja.“

U avgustu 1991. godine sa Ravne Romanije prevezao 5 sanduka oružja u Kasindolsku ulicu, do kuće Slobodana Andrića, i predao njemu 3 sanduka, a dva odvezao u Vojkoviće, i predao Anđelku Bjelici. Sve ovo je radio sa Gajević Miodragom.

Iz TO Sokolac preuzeo veću količinu municije od kapetana Olivera Mitrovića i Zorana Cvijetića, a onda, skupa sa Veselinkom Turuntašom, tu municiju predao Slobodanu Andriću, u Kasindolsku ulicu.

Iz Kalinovika, odnosno sela Nedovića, dovezao 50 pušaka u Aerodromsko Naselje, u kuću Slavka Vujovića, koje je ovaj podijelio ljudima koji su zadužili oružje u kasarni Kalinovik.

Iz sela Tošići, opština Trnovo, dovezao u Vojkoviće 12 pušaka, skupa sa Kostom Ivanovićem, i predao ih Miši Vasiću.

Iz sela Miševići, opština Hadžići, dovezao 5 automata i predao ih Slobodanu Andriću, u Kasindolskoj ulici.

Koordinirao poslove sa komandantom kasarne u Nedžarićima Miodragom Stanićem oko odazivanja Srba u rezervu, njihovo raspoređivanje i naoružavanje radi odbrane kasarne.

Obezbjeđivao mjesta u vrijeme podjele oružja u Krupcu, kod „Rasa“ i Vidoja Govedarice. Isto je to radio i u ulici Tome Međe.

Učestvovao u prikriivanju tragova i vozila u kojem je ranjen jedan nedužni Bošnjak na barikadi u Blažuju, i to u vrijeme dok je bio jedinstven MUP.

Po naredjenju Tomislava Kovača, sprečavao Srbe da ne idu na miting „Za jedinstven MUP“, a nakon podjele Specijalne jedinice MUP-a, dovezao iz naselja Tilava „zolje“ za Specijalnu jedinicu u vilu „Voćnjak“ Rakovica.

Pored mnogobrojnih izvršenih zadataka koje je dobio od komandira Tomislava Kovača, učestvovao je u „oslobađanju“ Aerodromskog Naselja, skupa sa Domazet Vukanom, Ivanović Kostom, Lojanica Sretkom i Milidrag Reljom. Nakon izvršenog zadatka, u prostorijama Aerodroma u Sarajevu, teže je ranjen 12.05.1992. godine“.

POČETAK RATA NA ILIDŽI

Angažovanjem sve većeg broja regularnih jedinica JNA, rezervista i srpskih dobrovoljaca u zaleđe Dubrovnika, rat se prenio i na teritoriju BiH. Pogranično selo Ravno, krajem 1991. godine, je srušeno, a njegovi stanovnici protjerani ili pobijeni. Početkom 1992. godine nastavljena je agresija na BiH, naročito na teritoriji Bijeljine, Zvornika i dalje do Višegrada. Načelnik Generalštaba JNA Blagoje Adžić izdaje naređenje jedinicama JNA i formacijama Državne bezbjednosti, pod komandom Željka Ražnatovića Arkana, da počnu „Krvavi ples po Bosni“. Uvidjevši ozbiljnost situacije, predstavnici patriotskih snaga i legalno izabrane vlasti u RBiH preduzimaju određene radnje i mjere za odbranu države od agresije. Na teritoriji opštine Ilidža policijski predstavnici, na čelu sa Edinom Mlivićem, grupišu se u etnički čistim muslimanskim naseljima - Butmir, Sokolović Kolonija, Kovači, Stup. Istovremeno, predstavnici SDA, na razne načine, nastoje naoružati što veći broj patriota.

Početkom aprila 1992. godine, predstavnici SDS-a na teritoriji Ilidže su završili sve pripreme, i na održanoj Skupštini proglasili „Srpsku Opštinu Ilidža“. Odluku o formiranju „Srpske opštine Ilidža“ objavili su 08.05.1992. godine, aktom broj 211, koji je zaveden u Haškom tribunalu pod brojem ID14-0986 i ID14-098 za procesuiranje ratnih zločinaca, koju je potpisao Neđeljko Prstojević.

Predstavnici „Patriotskog bloka“, da bi pokazali da im nije stalo do rata, organizuju demonstracije u Sarajevu protiv rata. Spontano se okuplja na desetine hiljada građana Sarajeva (svih nacionalnosti) i na samom početku mirne šetnje, ranije pripremljeni ekstremisti SDS-a snajperima siju smrt među građanima, i to sa UNITIC-ovih nebodera, kao i hotela „Holiday inn“. Brzom intervencijom pripadnika Specijalne policije MUP-a RBiH, pod komandom Dragana Vikića, spriječeno je masovnije stradanje građana.

Na teritoriji općine Ilidža, u to vrijeme, predstavnici vlasti i MUP-a postižu dogovor o razgraničenju i miru. Sa srpske strane su to učinili Radomir Kezunović i Tomislav Kovač, a sa strane branilaca Husein Mahmutović i Edin Mlivić. Tada Srbi postavljaju kontrolne punktove i barikade.

Postavljanjem i kontrolom punktova na teritoriji općine Ilidža i podjelom pripadnika MUP-a, stanovnici muslimanske i hrvatske nacionalnosti ostaju bez ikakve zaštite, prepušteni su sami sebi. Tačno na Bajram (5.4.1992.) dolazi do podjele Specijalne policije MUP-a BiH, koja je bila smještena na teritoriji općine Ilidža, lokalitet Krtelja. Poslije prolaska kolone Butmirskom ulicom, jedna manja grupa patriota iz Butmira provaljuje kapiju i ulazi u bazu ove jedinice. Nakon kraćeg vremena, pristižu i ostali stanovnici iz Butmira, Vojkovića i bližih naselja. Ostatak stanovnika koji je došao do naoružanja okuplja se u naseljima i formira jedinice od ranga voda do odreda. Na taj način Hrasnica, Sokolović Kolonija i Butmir dobijaju po jednu naoružanu jedinicu najodanijih patriota, koja će kasnije preći u vojnu jedinicu ranga brigade.

Predstavnici srpskog MUP-a i vlasti „Srpske Opštine Ilidža“ već su bili završili posao oko pripreme za rat. Početkom aprila 1992. godine, u Sarajevo stiže jedna jedi-

nica srbijanske Državne bezbjednosti, pod komandom Milorada Ulemeka Legije, čiji je pretpostavljeni u to vrijeme bio Željko Ražnatović Arkan.

Nakon sukoba sa Specijalnom jedinicom MUP-a R BiH u sarajevskom naselju Grbavica, kod slastičarne „Palma“, iz sastava ove neprijateljske jedinice ginu četiri vojnika. Tada Milorad Ulemek Legija prelazi na Ilidžu. Za nekoliko dana, on sa svojim vojnicima uspostavlja dva kampa za obuku dobrovoljaca, i to jedan u Blažuju a drugi u Ušivku, kod Hadžića.

Srpski Krizni štab priprema etničko čišćenje Ilidže. Aktivno se priprema za napad na naselja Butmir, Sokolović Koloniju i Hrasnicu. Tada na teritoriju Ilidže stižu paravojne jedinice „šešeljevci“, „beli orlovi“, jedinica četničkog vojvode Brneta, jedinice JNA sa oklopnom mehanizacijom, jedinica poznatog lokalnog kriminalca Siniše Milića Monga, koja je u svom sastavu imala preko 100 pripadnika, te pripadnici milicije pod komandom Tomislava Kovača, i drugi. Namjere neprijateljske strane tada su bile vidljive, što se moglo zaključiti i po presretnutim razgovorima između Legije, Arkana, Neđeljka Prstojevića i pripadnika SDS-a iz Kasindola, Lukavice i Vojkovića, s jedne strane, i Tomislava Kovača, Momčila Mandića, Radovana Karadžića i pojedinih generala JNA s druge strane. Mnoge naredbe i uredbе su tada jasno ukazivale o kojim namjerama Karadžićevih pristalica se radi, a one su, između ostalih:

- Formiranje „Srpske Opštine Ilidža“;
- Naredba o opštoj mobilizaciji;
- Uredba o srpskim dobrovoljcima;
- Stvaranje etnički čiste stanice MUP- a na Ilidži;
- Totalna blokada naselja Butmir, Sokolović Kolonija i Hrasnica;
- Formiranje paravojnih jedinica i njihovo naoružavanje, te niza drugih radnji za stvaranje „jedinstvene opštine srpskog naroda“ koja će biti u sastavu RS BiH.

Stalne provokacije snajperskom vatrom, povremena granatiranja, kao i otvorene namjere Karadžićevih pristalica da zauzmu ilidžanska naselja sa bošnjačkom većinom, prekinula je Komanda novoformiranih jedinica Teritorijalne odbrane BiH iz Hrasnice, Sokolović Kolonije i Butmira. Naime, tada je odlučeno da se simulira napad na linije koje su uspostavili neprijateljski vojnici. Neprijatelju je tada jasno dato do znanja da neće tako lahko okupirati navedena naselja. Akcija pripadnika Teritorijalne odbrane i ostalih jedinica počela je 22.04.1992. godine, u jutarnjim satima. Početak akcije bio je uspješan. Jedinice TO ovladale su skoro svim hotelima banjškog kompleksa na Ilidži. S druge strane, na pravcu Aerodroma bile su došle do tramvajske pruge. Na oba pravca pripadnici TO sukobili su se sa pripadnicima jedinice milicije i jedinicom kojom je komandovao Siniša Milić Mongo, kao i jedinicom dobrovoljaca koji su se vratili sa hrvatskog ratišta. Nakon nekoliko sati borbe, akcija je prekinuta, jer se u akciju direktno umiješao UNPROFOR i JNA. Avioni JNA su počeli nadlijetati teritoriju ova tri naselja, i u nisko brisećem letu probijati zvučni zid. Srpska strana je tada uporno tražila pomoć od predstavnika JNA, smještenih u kasarni u Lukavici. Između ostalog, oni su im poslali jedan transporter u kojem je bilo 8 dobrovoljaca – rezervista. Svi su bili sa područja sarajevskih općina.

Ubrzo, na Dobrinji, prekoputa Kvadranta - C, ovaj transporter zaustavljaju pripadnici TO i zarobljavaju: Đorđa Bjelicu, Dragomira Đerića, Stevana Đokanovića, Vljaka Golubovića, Milivoja Lalovića, Zorana Markovića, Nedeljka Vujičića i Miladina Vukmanovića. U međuvremenu, ova tri naselja (Hrasnicu, Butmir i Sokolović Koloniju) srpska artiljerija zasipa granatama, pogotovo Butmir, jer je ovo naselje bilo i prije rata naseljeno većinski muslimanskim stanovništvom.

Tada dolazi do pogibije i ranjavanja civila kao i uništavanja i razaranja privatne i državne imovine. Predstavnici UNPROFOR-a, sa generalom Nambijarom na čelu, su primorali sukobljene strane da sjednu za pregovarački sto. Pregovarači su se dogovorili, i mir je uspostavljen. Došlo je do prekida borbenih dejstava sa obje strane.

Sve ovo i danas svjedoče brojna dokumenta, izjave pojedinaca na TV stanicama, kao i izvještaji srpskog MUP-a sa Ilidže.

Nakon ovih sukoba, komandant Kriznog štaba „Srpske opštine Ilidža“, Neđeljko Prstojević, 19. maja 1992. godine donosi Odluku: „Dozvoljava se izlazak Hrvata i Muslimana sa svih područja ‘Srpske opštine Ilidža’, osim Butmira, Sokolović Kolonije i Hrasnice (nema nikakvog izlaska)“. Nije teško zaključiti kakvu su sudbinu bili namijenili članovi Kriznog štaba samoproglashene „Srpske opštine Ilidža“ stanovnicima ova tri naselja.

Posebnu pažnju zaslužuje dokumenat pod nazivom „Odvajanje Ilidže (12 žigosanih - priča druga“, koji citiramo u nekim dijelovima:

„Jedan od zaštitnih znakova Ilidže, uz Vrelo Bosne, Veliku aleju i Blažujušku crkvu bio je Siniša Gerum Milić zvani Mongo...

Na dan demonstracija u Sarajevu, pod nazivom „MI SMO ZA MIR“, kada su svi milicioneri bili na dužnosti, Mongo je, sa Ćentom, Daretom, Kerom, Ćizom, Janjom, Acom, Ćičom... opkolio Stanicu milicije na Ilidži. Skupa sa Savom Anđićem, ušao je u prostorije Stanice, sa „heklerom“ u ruci, i rekao komandiru: „Od večeras je ovo srpska Stanica milicije!“ Ko hoće sa nama, neka ostane, ostali neka predaju oružje i ujutro će biti slobodni! Narednog dana mu se pridružuju: Tomo Kovač, Vukan Domazet, Slaviša Anđić, Rade Tomić...

U sljedećim dešavanjima, Mongo predvodi svoje pristalice u borbama za Rakovicu, Dobrinju, Ahatoviće, i „odbrani“ Ilidže...

U junu mjesecu 1992. godine, tačnije 14. juna, umro je u svom stanu. Pretpostavlja se da je umro od velike količine droge“.

Iz svega se može zaključiti da Siniša Milić, zvani Mongo, nije bio ništa drugo nego obični ekstrem i zločinac. Odlaskom u Ćikago, povezao se sa četničkim pokretom, a glavna veza mu je bio pop Đujić. Da je to tačno potvrđuje i Informacija Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske Republike BiH, Srpske stanice javne bezbjednosti Ilidža i Odjeljenja nacionalne bezbjednosti Ilidža. Informacija je objavljena 13.06.1992. godine, pod nazivom „RAZDOR“, pod brojem 21, koju je potpisao načelnik Službe bezbjednosti Predrag Ćeranić, i naznačio „Strogo povjerljivo“.

Informacija je sljedećeg sadržaja: „Služba nacionalne bezbjednosti - Odjeljenje pri Srpskoj stanici javne bezbjednosti Ilidža registrovala je bezbjednosno interesantnu djelatnost Siniše Milića, zvanog Mongo, nastanjenog na Ilidži, koja se dokumentuje u operativnom istraživanju „RAZDOR“. Od ranije je Milić poznat Službi državne bezbjednosti MUP-a RBiH. Naime, bio je interesantan Državnoj bezbjednosti i nad njim je vođena operativna obrada zbog indicija da djeluje sa pozicija četničke emigracije. Nakon rasčišćavanja sa njim zbog navedene djelatnosti, bio je angažovan kao saradnik Službe državne bezbjednosti, a na vezi ga je držao operativni radnik Željko Kozina. Do početka sukoba u Sarajevu, on je bio u kontaktu sa Kozinom radi njegovih veza sa pripadnicima srpske emigracije u Americi i Kanadi. Milić je prije rata atakovao i fizički nasrtao na sve ugledne Srbe na Ilidži. Tako je napao i fizički maltretirao Ljubu Bosiljčića, Branka Babalja, Ratka Čučila... Ovih dana je nagovarao ljude da pucaju na pripadnike i vozila UNPROFOR-a i da glasno govore da ih napadaju srbočetnici sa Ilidže. Interesantno je, takođe, da se radi o narkomanu koji konzumira veće količine droge. Milić svojim postupcima stvara brojne i krupne probleme 'Srpskoj opštini Ilidža'. Tako je juče, 12. juna 1992. godine, strijeljao 22 lica muslimanske nacionalnosti. Pošto je otišao u Vogošću da preuzme pomenuta lica, Milić ih je rafalima usmrtio pored saobraćajnice. Taj čin samovolje nanio je i političku štetu, jer su cijeli čin vidjeli pripadnici UNPROFOR-a. Takođe, tim činom Milić je izazvao podjelu između boraca u naselju Osjek. Pored toga, Milić je svaku od grupa koja je dolazila na Ilidžu, kao što su 'arkanovci' i 'šešeljevci' nagovarao da napadnu Srpsku stanicu javne bezbjednosti na Ilidži. On je, lično, pokušao organizovati atentat na komandira Stanice. Služba nacionalne bezbjednosti radi na rasvjetljavanju i dokumentovanju pomenute Milićeve djelatnosti“.

Ovi izvještaji zahtijevaju dodatna pitanja i stvaraju sumnju. Kako se to desilo sve u roku tri dana, od 12.06 do 14.06.1992. godine, ostaje pitanje – je li neko na ovaj način htio da skine odgovornost sa sebe za počinjene zločine ili se to stvarno tako dešavalo? Nadam se da će se prava istina saznati jednog dana!

„ARKANOVCI“ I MILORAD ULEMEK LEGIJA NA ILIDŽI

„Gospodari života i smrti“, sredinom aprila 1992. godine, stigli su na područje opštine Ilidža. Zvali su ih „arkanovci“. Ova jedinica je na Ilidžu došla pod komandom Milorada Lukovića Legije. Njegov pretpostavljeni bio je Željko Ražnatović Arkan. Ta jedinica je bila sastavljena od lica sumnjive prošlosti i odabranih (najsposobnijih) navijača Crvene zvezde, zvanih „Delije“. Svi pripadnici Arkanove jedinice bili su angažovani od strane Državne bezbjednosti Srbije za obavljanje prljavih i najkrvavijih poslova u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, a na kraju, i Kosovu.

Tačnost ove informacije potvrđuju mnoga dokumenta, transkripti razgovora između Arkana i Legije, brojna svjedočenja ljudi u Haškom sudu za procesuiranje ratnih zločina koji su se dogodili u Hrvatskoj, BiH i Kosovu.

Da su ovi zločinci bili pripadnici Državne bezbjednosti Srbije potvrđuje dokument Ministarstva unutrašnjih poslova R Srbije, pod brojem 02 Sp.-02; 6289/96, gdje se u daljem tekstu navodi: „Na osnovu Člana 10. Stav 3. Zakona o radnim odnosima u državnim organima („Službeni glasnik R Srbije” broj 48/91) donosi: Rešenje - Luković Milorad iz Beograda, rođen 15.03.1968. godine u Beogradu. Prima se u radni odnos - na neodređeno vreme u Ministarstvo unutrašnjih poslova R Srbije, resor Državne bezbednosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova R Srbije...”

Ovaj dokument je potpisao pomoćnik načelnika resora Milan Prodanović. Prvi Legijin zamjenik bio je Nebojša Đorđević „Šuca”. Šuca je bio dugogodišnji vođa Zvezdinih navijača „Delija”.

U jednoj TV debati između Šešelja i Jovanovića, Šešelj je rekao: „Svi navijači Delija bili su pripadnici njegovog radikalnog četničkog pokreta, a kada je Arkan popunjao jedinice onda su najsposobniji pojedinci prešli kod njega”.

Navodimo kratak dosije o ovome zločincu: Nebojša Đorđević dobio je nadimak „Šuca” zbog profesije svog oca koji je bio šuster. Prije početka rata bio je vođa Zvezdinih „Delija”, a početkom devedesetih godina prošlog vijeka učlanio se u Srpski četnički pokret Vojislava Šešelja, gdje je obavljao funkciju potpredsjednika. Kada je osnovana Srpska dobrovoljačka garda (SDG), Đorđević se priključuje Arkanovim dobrovoljcima, i sa njima prolazi gotovo sva ratišta. Tri puta je odlikovan i penzionisan je (zbog ranjavanja) u činu pukovnika. Ubijen je nakon što se povukao iz vojske i počeo baviti privatnim biznisom. Mnogi pripadnici Arkanovih jedinica završili su na isti način, u obračunu podzemlja. Najpoznatiji među njima bili su Zoran Dimitrov zvani Žuća, Zoran Vuković, Branislav Matić, Aleksandar Knežević, Bojan Banović, Bane Grebenarević, Zoran Šubara, Rade Međeđa ... Kako su završavali ovi zločinci, na kraju je završio i njihov šef - Arkan.

Dolazak Legije na Ilidžu i ostalih paravojnih formacija isključiva je angažovanost predstavnika SDS-a, SANU i političara iz Beograda. Umiješanost Srbije u agresiji na BiH je očita, što potvrđuju i navedeni dokazi.

Slušajući transkripte razgovora između Legije i Arkana, može se zaključiti da je bilo određenih sukoba i neslaganja na Ilidži između Legije i predstavnika lokalne vlasti. Tada je, između ostalog, Legija rekao Arkanu: „Mi ovde tapkamo u mestu, ovde su lokalni „moćnici” sve nekakvi ratni profiteri. Čim se počelo ginuti, oni beže sa linija”...

U jednom tekstu, kojeg je napisao Muhamed Kovačević, oslanjajući se na izjavu Tomislava Kovača, piše: „Tomislav Tomo Kovač je bio posrednik u lancu krijumčarenja droge, alkohola i prehrambene robe koja se preko ‘Srpske Ilidže’ iz Kiseljaka sasvim neometano uvozila u Sarajevo. Pored ulaza na Ilidžu iz pravca Blažuja, kontrolni punkt je bio i u Krupcu, sa gotovo istim aktivnostima. Pokrovitelji ovih i sličnih nelegalnih radnji bili su pripadnici Francuskog bataljona pri UN-u.

Imajući to u vidu, neosporno je da Tomislav Kovač zna koji ljudi su se obogatili na taj način, a koji sada predstavljaju značajne uloge u sudskoj i izvršnoj vlasti u Sarajevu. No, iako ih zna, Kovač mudro šuti, otkrivajući samo jedno ime, sa kojim je, kako

kaže, redovno slavio sve vjerske praznike na „Srpskoj Ilidži“ u jeku ratnih sukoba. Radi se o policijskom inspektoru Jozi Leutaru, koji je kasnije bio ministar unutrašnjih poslova, a čiji je život okončan terorističkim činom - autobombom. Taj atentat još nikada nije rasvijetljen.

Mnoga dokumenta govore o saradnji između Vojske HVO-a i Vojske RS-a, kao i policijskih struktura ove dvije vojske, pa ne čudi navedena saradnja i šverc raznim robama. Korupcija i šverc se definiraju i kao „moralna pokvarenost“. Ove prljave radnje ni nakon 23 godine od završetka rata nisu dobile sudski epilog“.

OBILJEŽEN DAN DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

Dan državnosti Bosne i Hercegovine je praznik u Bosni i Hercegovini, koji se obilježava svakog 25. novembra u godini, što je učinjeno i ove godine.

Na taj dan 1943. godine, na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu usvojena je Rezolucija ZAVNOBiH-a, u kojoj je izražena odlučnost naroda BiH da njihova zemlja bude zbratimljena zajednica u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost svih, te ravnopravnost Republike BiH unutar jugoslavenske federacije, sa historijskim granicama koje su datirale još iz vremena srednjovjekovne Bosne. Tada je Bosna i Hercegovina definisana kao jedna od **šest ravnopravnih republika** u tadašnjoj Jugoslaviji. Ono što je najvažnija činjenica i zaključak zasjedanja ZAVNO-BiH-a je upravo činjenica da je Bosna i Hercegovina, odlukom na ovom zasjedanju, definisana kao jedinstvena i nedjeljiva država u kojoj će svi narodi imati ista prava.

Tada je, 25. novembra 1943. godine, Bosna i Hercegovina obnovila svoju državnost, koju je izgubila 1463. godine, kada je Bosna potpala pod upravu Osmanske imperije.

Ovoj osnivačkoj skupštini prisustvovalo je 247 delegata iz svih krajeva BiH, od kojih 173 sa pravom glasa. Na prvom zasjedanju, ZAVNOBiH je formalno konstituisan kao predstavništvo - Narodnooslobodilački pokret (NOP) Bosne i Hercegovine, ali je u stvarnosti i praksi djelovao kao njen najviši organ vlasti. Na zasjedanju je izabrana delegacija od 58 članova koja će predstavljati BiH na Drugom zasjedanju AVNOJ-a (29. novembar 1943. godine).

Odbornici su usvojili Rezoluciju ZAVNOBiH-a i Proglas narodima BiH u kojima se ističe da ubuduće BiH i njene narode u zemlji i inostranstvu mogu zastupati i predstavljati samo ZAVNOBiH i AVNOJ.

Ovim aktima istovremeno je izražena odlučnost naroda BiH da njihova zemlja, koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska, nego i srpska, i muslimanska, i hrvatska, bude zbratimljena zajednica u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost svih Srba, Muslimana i Hrvata.

Nakon nekoliko dana, pomenuta odluka ZAVNOBiH-a je potvrđena i ozvaničena na Prvom zasjedanju AVNOJ-a, odnosno Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, u Jajcu.

Treba napomenuti da je BiH, nakon što je oslobođena 1945. godine, dobila zastavu i grb, koji su bili njeni prepoznatljiviji i glavni simboli za vrijeme socijalizma, sve do 1992. godine i početka agresije na BiH.

BiH je i nakon osamostaljenja od bivše SFRJ nastavila obilježavati 25. novembar kao dan svoje državnosti, no njega nikada nisu priznale samoprogllašene vlasti bosanskih Srba, a niti entiteta Republika Srpska. Njihova je tvrdnja kako se ovaj datum mogao vezati samo za jugoslavenski kontekst, a pošto Jugoslavije nema, nema ni osnova za ovaj datum kao dan državnosti sadašnje BiH koja je, po njihovoj interpretaciji, rezultat sporazuma iz Dayton postignutog 21. novembra 1995. Stoga, u RS-u kao "državni praznik" obilježavaju upravo taj datum.

Ove godine u većini gradova naše države, pa i u inostranstvu, svečano je obilježen ovaj državni praznik.

- Polaganjem cvijeća i odavanjem počasti na spomen-obilježju "Vječna vatra", mezarju "Kovači", spomen obilježju ubijenoj djeci opkoljenog Sarajeva i u spomen-parku "Vraca" u Sarajevu obilježen je Dan državnosti BiH. U obilježavanju su sudjelovali predstavnici državnih, federalnih, kantonalnih, gradskih i općinskih vlasti, zatim predstavnici boračkih udruženja i političkih stranaka, kulturnih institucija, nevladinih organizacija te brojni građani, a ono je održano u organizaciji Kantona Sarajevo.

- Delegacija Općine Trnovo, na čelu sa predsjedavajućom Općinskog vijeća položila je cvijeće na pomenutim spomen-obilježjima i time obilježila ovaj historijski datum, koji obavezuje sve nas da se borimo za zajedništvo, zalagajući se za očuvanje državnog suvereniteta i multikulturalnosti bosanskohercegovačkog društva.

- Polaganjem cvijeća na centralnom šehidskom mezarju i akademijom u prisustvu brojnih zvanica i gostiju obilježen je Dan državnosti Bosne i Hercegovine u Prijedoru. Među prisutnima je bio i federalni ministar za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata Salko Bukvarević, kao i brojne patriote i saborci, komandanti. U obraćanjima, prisutni su kazali da se treba sjetiti svih onih koji su kroz historiju branili i čuvali državnost Bosne i Hercegovine. Naveli su da su tokom historije kroz Bosnu i Hercegovinu prolazile razne vojske, ali da je ova zemlja opstajala. Istakli su i da nikada ne smijemo zaboraviti sve one koji su dali živote za Bosnu i Hercegovinu, njenu slobodu i slobodu svih naroda koji u njoj žive. Poručeno je da se trebamo prisjetiti i svečano obilježiti taj veliki praznik države Bosne i Hercegovine i svih njenih građana na svakom pedlju domovine. Dana kada je u Mrkonjić Gradu održano Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a, čijim će odlukama biti potvrđena viševjekovna državnost BiH kao zajedničke domovine svih njenih građana, bez obzira na nacionalnu, vjersku, političku i svaku drugu pripadnost.

Ministar Bukvarević je uz čestitke kazao kako je izuzetno sretan što se Dan državnosti obilježava u Prijedoru, te da je to dobra poruka, da je 25. novembar praznik svih građana koji vole ovu državu i koji je doživljavaju kao svoju domovinu.

"Bosna i Hercegovina i njeni narodi su kroz historiju plaćali visoku cijenu da odbrane i očuvaju jedinstveni bosanskohercegovački duh. I bez obzira na tu visoku cijenu, nika-

da nisu odustali od toga. Siguran sam da nikada i neće jer bi time odustali od bića ove zemlje. Armija RBiH je također bila antifašistička i u posljednjem ratu kada je izvršena brutalna agresija na našu državu pokazali smo da su narodi koji žive na ovim prostorima zadržali duh antifašizma koji se prožima stotinama godina unazad”, naglasio je Bukvarević.

Osvrnuo se također i na hapšenje Osmana Osmanovića, iz Brčkog, te istakao da je takav čin dokaz agresije na istinu o časnoj odbrani branilaca. Poručio je da će Federalno ministarstvo, u skladu sa svim raspoloživim mogućnostima, podržavati sve branioce u dokazivanju istine, a da je potrebno u ovom trenutku politički, pravno i finansijski pružiti podršku svim braniocima i komandantima protiv kojih se vode procesi. Naveo je da je ovo još jedan sraman čin, te da su branioци Armije i MUP-a RBiH bili pripadnici herojske armije koja se časno odbranila od agresora.

Prisutnima su se obratili i Dževad Smajić, predsjednik Udruženja veterana Krajine 1992-1995, koje je bili i organizator ovih aktivnosti, kao i bivši pripadnici 17. Viteške krajiške brdske brigade Osman Menković, Suad Jusović i Zlatko Škerić, a sadržaj akademije su upotpunili učenici iz Kozarca, koji su izveli prigodan kulturno-umjetnički program.

- U povodu obilježavanja 25. novembra – Dana državnosti Bosne i Hercegovine, delegacija Vlade Tuzlanskog kantona položila je cvijeće i odala počast na spomen-obilježjima na Slanoj Banji, u Tuzli. Nakon polaganja cvijeća održana je svečana sjednica Skupštine Tuzlanskog kantona.

- I u Brčkom je obilježen dan državnosti. Na centralnom spomeniku pripadnicima ARBiH, u središtu grada Brčko, cvijeće su položili i Fatihu proučili brojne delegacije, institucije, političke stranke, udruženja građana i pojedinci.

„Dan državnosti BiH obilježavamo kao i svake godine, u vjeri da će vrijednosti ZAVNOBiH-a biti nešto što je trajna kategorija, dok postoji ovog svijeta i vječne države Bosne i Hercegovine. A, to je da su svi njeni građani i narodi ravnopravni na cijelom njenom teritoriju i da uživaju jednaka prava, da je skupa razvijaju i ostave generacijama koje dolaze, da je ostave ljepšom, jačom, boljom”, istakao je Esed Kadrić, predsjednik Skupštine Brčko distrikta.

- Program obilježavanja Dana državnosti Bosne i Hercegovine je u Gračanici započeo u velikoj sali Bosanskog kulturnog centra, gdje je održana priredba učenika Druge osnovne škole i O.Š. „Hasan Kikić“. U organizaciji Sportskog saveza, održana je tradicionalna šetnja “Moja domovina moj ponos”. Šetnji je prethodilo polaganje cvijeća na Centralnom spomen-obilježju, a nakon toga su se okupljeni građani uputili pravac Visa. Glavna svečanost i akademija povodom Dana državnosti održana je u ponedjeljak, 25.11.2019. godine. Brojne delegacije položile su cvijeće na Spomen-kosturnicu borcima NOR-a, te na centralno spomen-obilježje Odbrambeno-oslobodilačkog rata. Na Svečanoj akademiji, koja je održana u sali Muzičke škole, prigodan referat posvećen ovom datumu podnio je predsjedavajući Gradskog vijeća, Nihad Krajinović i naglasio da će Bosne i Hercegovine uvijek biti, jer je čuvaju

patriote koji vole svoju domovinu. Prigodan zabavni program pripremili su učenici Gimnazije „Dr. Mustafa Kamarić“.

- Članovi KUD „1001 noć“ Fojnica i KPD „Matija Gubec“ Bakovići-Fojnica su upriličili prigodan kulturno-zabavni program povodom Dana državnosti BiH. Ovo društvo je sevdalinkom otvorio Harun Mujčić iz Fojnice, član KUD «1001 noć». Prisutnima se kratko obratio i načelnik Općine Fojnica Sabahudin Klisura i čestitao Dan državnosti Bosne i Hercegovine. U sklopu svečane priredbe u sali, postavljena je i izložba slika pod nazivom «Cvijeće za moju BiH».

- Povodom Dana državnosti Bosne i Hercegovine, u Livnu je održana svečana akademija, u organizaciji Bošnjačke zajednice kulture “Preporod” Livno.

- Dana 25. novembra, na Memorijalnom centru Veljaci, u Bratuncu, prigodnim programom, obilježen je Dan državnosti Bosne i Hercegovine.

- Manifestacija obilježavanja 25. novembra, Dana državnosti BiH, održana je u petnaest gradova EU u periodu od 16.11. do 1.12. 2019. godine. Program na svim manifestacijama počeo je intoniranjem himne Bosne i Hercegovine, a nastavio se emitovanjem dokumentarnog filma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, izložbom fotografija „Predsjednik izbliza“ iz postavke Muzeja „Alija Izetbegović“, promocijom 1. kola Edicije „Bošnjaci“ i promocijom knjige „Islamsko kulturno naslijeđe u Evropi“.

Adis Tanović, koordinator obilježavanja Dana državnosti u dijaspori, govorio je o islamskom naslijeđu Evrope kroz prezentaciju svojeg izdavačkog poduhvata “Islamsko naslijeđe Evrope”, te je pritom iznio niz historijskih poveznica između onoga što je predstavljala islamska civilizacija Endelusa sa onime šta i dan-danas Evropa „ima u svojim njedrima, ali još uvijek ne prepoznaje kao bogatstvo i vrijednost. Islamska arhitektonska baština u Bosni i Hercegovini je ujedno i evropska baština. Međutim, na nama je da tu vrijednost nametnemo Evropi. Niko to neće uraditi umjesto nas. Na nama je”, rekao je Tanović.

„Sa velikom radošću ćemo promovirati svaki projekat koji u sebi nosi snagu da unaprijedi naše znanje o historiji domovine Bosne i Hercegovine, a svakako i one koji čuvaju naš identitet, odnosno one projekte koji na naučnim osnovama utemeljeno govore o nama samima. Zahvalan sam Bošnjačkoj zajednici kulture ‘Preporod’ i Muzeju ‘Alija Izetbegović’ što su odvojili svoje vrijeme i organizirali turneju po dijaspori sa programom na koji svi možemo biti ponosni”, rekao je dr. Arnaut, imam i koordinator džemata Sabur u Minhenu.

U ime Bosanskog kulturnog centra Frankfurta i džemata Frankfurta obratio se njihov predsjednik, Said Cerić, te istakao kako su ovakva okupljanja povodom Dana državnosti od velikog značaja za Bošnjake. „Nadam se da će ovakvi programi u budućnosti postati tradicija, a Bošnjaci Frankfurta i okoline sa zadovoljstvom će biti organizatori proslave državnih praznika. Činjenica je da u proteklom periodu nismo imali priliku da na ovom nivou obilježimo značajne datume za našu domovinu te je ovo prilika da mi kao domaćini damo doprinos podizanju svijesti dijaspore o svim elementima državnosti i nezavisnosti svoje domovine”, rekao je Cerić.

„Projekti koji uz državnost Bosne i Hercegovine čuvaju i kulturnu posebnost bošnjačkog naroda su itekako dobrodošli u naš centar. Mi smo nedavno proslavili i Dan Sandžaka, a s obzirom da u našem džematu ima i veliki broj Bošnjaka porijeklom sa Sandžaka, drago nam je bilo kada smo uvidjeli da projekti poput Edicije Bošnjaci ne rade razlike unutar našeg naroda i ne postavljaju granice, bili Bošnjaci u Bosni, na Sandžaku ili dijaspori. Poruka glavnog urednika Edicije 'Bošnjaci' i generalnog projekt-menadžera BZK Preporod Filipa Mursela Begovića, da mi u duhu ideje Evropske Unije ne trebamo gledati na granice između država, da smo isti narod bez obzira na udaljenosti između nas, i bez obzira na razlike, poruka da smo dužni u ime države i opstojnosti našeg naroda tražiti najmanji zajednički nazivnik i nikada dovoditi u pitanje osnovne stvari koje se tiču državnog i nacionalnog, nas je posebno razveselila, te smo skloni da ovakav pristup i slijedimo i podržimo u budućnosti“, rekao je Halilović Rifet, predsjednik džemata Mainz.

Istog je mišljenja i predsjednik džemata Mannheim dr. Izet Hot koji je tokom svečanosti u Mannheimu istako da su ovakvi projekti vrlo bitni za Bošnjake u dijaspori, jer omogućavaju viši stupanj integracije u njemačko društvo. S obzirom na to, održano je više sastanaka na inicijativu BZK „Preporod“, na kojima su dogovoreni konkretni projekti institucionalne podrške bošnjačkoj dijaspori u narednom periodu. *„Iskazane ideje, poruke, ali i energija koju smo osjetili ohrabruje nas i daje nadu da ćemo zajedno, u budućem periodu, doista uraditi reprezentativne projekte. Mi ne želimo kidati veze sa svojom domovinom“*, rekao je Hot.

- U nizozemskom Arnhemu, 24. novembra 2019. godine je svečano obilježen Dan državnosti Bosne i Hercegovine. Riječ je o centralnoj svečanosti na kojoj su uzeli učešća svih devet džemata u Nizozemskoj, a organizirali su je džemat „Bošnjak“ i Islamska zajednica Bošnjaka Nizozemske, a u organizaciji je učestvovala i Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ u sklopu aktivnosti obilježavanja Dana državnosti u dijaspori i J.U. Muzej „Alija Izetbegović“.

„Naše zajedništvo je poruka koja će obeshrabruti one koji i dalje ne odustaju od separatizama i imaju loše namjere. Ovaj vid manifestacije dešava se prvi put nakon dvadeset godina. Ponosni smo na program koji su nam priredili gosti iz Sarajeva. Upravo ovakve manifestacije su ono što godinama nedostaje Bošnjacima, ne samo u Nizozemskoj, nego širom Evrope gdje žive Bošnjaci“, rekao je Samir Mušija, predsjednik IZ Nizozemske.

Skupu se obratila ambasadorica Bosne i Hercegovine u Nizozemskoj Mirsada Čolaković, koja je govorila o potrebi razvijanja pozitivnih patriotskih osjećaja te ljubavi prema „jedinoj nam domovini“. Čolaković je istakla da je državnost Bosne i Hercegovine starija od 25. novembra 1943, ali je tada obnovljena. U ime džemata „Bošnjak“ obratio se Ibrahim Majlović, koji je izrazio veliko zadovoljstvo organizacijom ove manifestacije, te najavio da će ovakvi događaji postati tradicija. *„Jačamo svoju državu i svoj osjećaj patriotizma, ali jačamo i svoj vlastiti bošnjački identitet“*, rekao je Majlović.

- Dan državnosti Bosne i Hercegovine svečano je obilježen 26. novembra u Bruxellesu. Događaj je organizirao džemat „Nur“ u Bruxellesu, a u organizaciji je učestvovala i Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“ u sklopu aktivnosti obilježavanja Dana državnosti u dijaspori i J.U. Muzej „Alija Izetbegović“.

Na otvaranju svečanosti skupu se obratila ambasadorica Bosne i Hercegovine u Kraljevini Belgiji, N.J.E. Ivana Robović, koja je istakla da proslavljamo 76 godina otkako su građani Bosne i Hercegovine definirali svoju zemlju kao nedjeljivu i jedinstvenu državu u kojoj će svi građani imati jednaka prava. *„Mnogi nisu ni slutili da će doživjeti ponovo uništenje domovine u koju su utkali sve što su imali. Danas, više no ikada, važno je sjetiti se duha tadašnjih boraca za Bosnu i Hercegovinu, jer on nam je itekako potreban. Bosnu i Hercegovinu su stoljećima pokušavali uništiti brojni neprijatelji, bili unutarnji ili vanjski. Bez obzira na to koliko ranjena ili opustošena bila, ona je opstala. Nemojmo se zavaravati, želja za rastakanjem Bosne i Hercegovine je još živa. Nedavno smo bili svjedocima uvredama upućenim Bosni i Hercegovini koji su potekli iz samog srca Evrope. ‘Tempirana bomba, rasadnik militantnog islama’, samo su neke od sintagmi ljudi koji ili su lažno upućeni ili ne žele dobro našoj zemlji. Reakcije u Bosni i Hercegovini, ali i u dijaspori, su bile očekivane – zgražanje i osude i pozivi da se dođe u Bosnu i Hercegovinu, da se uvjere da smo mi jedna moderna i evropski orijentirana država. Treba nazvati ovu pojavu pravim imenom – islamofobija. Svijet se danas suočava sa strahom od islama, tonući sve dublje u ksenofobiju, rasizam i nacionalizam te se Bosna i Hercegovina neopravdano našla na udaru“*, rekla je ambasadorica Robović, dodavši da je krajnje vrijeme da svi građani Bosne i Hercegovine kažu „dosta“, a da se više ni jedan musliman ne mora nikome pravdati i dokazivati da je islam vjera suživota i ljubavi. *„Vi ste slika Bosne i Hercegovine u svijetu“*, poručila je ambasadorica Robović, čestitavši Dan državnosti svima okupljenima.

- Dan državnosti Bosne i Hercegovine svečano je obilježen 28. novembra u njemačkom gradu Kölnu. *„Ponosan sam na svoje džematlije, na njihovu vezanost za uzvišenu vjeru, na to da, uprkos svim iskušenjima i traumama, nisu izgubili vezu sa svojom domovinom, da i dalje imaju osjećaj za patriotizam. Upravo je taj osjećaj za tlo, ta povezanost s rodnom grudom jedna je posebna toplina koja naše džemate drži na okupu. Mi to potičemo, i ova manifestacija je upravo u tom duhu. Naši ljudi opstaju i napreduju bez obzira na sve tegobe, rekao je Nedžad ef. Osmić, imam u džematu Köln.*

- Dan državnosti Bosne i Hercegovine obilježen je u nekoliko gradova u Norveškoj, a manifestacijama u Drammenu, Jessheimu i Oslu prisustvovao je ambasador BiH u Norveškoj Nedin Makarević, koji je održao govor u kojem se osvrnuo na ponosnu i tešku hiljadugodišnju historiju BiH. *„U toj hiljadugodišnjoj historiji borbe za kontinuitet državnosti Bosne i Hercegovine njeni narodi i građani prošli su kroz razne historijske faze, velike izazove, ali uvijek ustrajali na izazovima koji su bili stavljeni pred njih“* - kazao je ambasador Makarević.

Osvrnuo se na ZAVNOBiH, kao i na aktuelna određena nastojanja da se država Bosna i Hercegovina marginalizuje kao ustavna tvorevina te da se, po želji nekih

grupa, na kraju rastoči i nestane. Stoga je naglasio enorman značaj dijaspore koja može i treba da konstruktivno pomogne na sve moguće načine jačanje naše jedine BiH.

- Svečanost povodom Dana državnosti BiH upriličena je u Oslu 24. novembra 2019. godine, a domaćin je bio Savez udruženja građana BiH u Norveškoj. Održan je prigodan program, koncert, te druženje. Skupu se također obratio bivši počasni konzul u Norveškoj Ivar Amundsen, koji je u svom govoru istaknuo vrijednost BiH kao zemlje te kroz šta je sve prošla. Obilježavanje Dana državnosti BiH 23. novembra je održano u gradu Haugesundu u organizaciji Bošnjačkog centra, a zatim i u Jessheimu, čiji je organizator bilo KUD Dukat.

Pripremljen je bogat kulturno-umjetnički program u kojem su učestvovali KUD Dukat, Institut sevdaha, odnosno hor ISKRE. Prisustvovao je veliki broj bh. građana kao i ljudi iz javnog i političkog života Norveške, među kojima je bio i gradonačelnik oblasti Ullensaker Eyvind Joergensen Schumacher. Skup u Jessheimu je ujedno bio i najmasovnije obilježavanje Dana državnosti BiH ove godine u Norveškoj.

Dan državnosti BiH obilježen je i u Trondheimu 22. novembra, gdje je organizator bilo društvo bh. građana u Norveškoj zajedno sa Institutom sevdaha, te u Drammenu gdje su domaćini bili Bosansko-kulturno udruženje iz Drammena. Oni su, uz recitacije učenika škole Bosanskog jezika „Behar“ Drammen i muzički program uz bh. tradicionalnu muziku imali i folklorni nastup svog udruženja, saopćeno je iz Ambasade BiH u Norveškoj.

- U Chicagu obilježen Dan državnosti Bosne i Hercegovine: Predsjednik Predsjedništva BiH **Željko Komšić**, koji je na poziv bosanskohercegovačkih iseljenika, u povodu obilježavanja 25. novembra u radnoj posjeti SAD-u, kazao je na svečanoj akademiji u Chicagu kako su 1943. godine vijećnici ZAVNOBiH i narodi koje su oni predstavljali potvrdili svoju pripadnost civiliziranom svijetu koji se tada borio protiv fašizma. *“Usuđujem se reći da nama u Bosni i Hercegovini, povijesno gledano, nitko ne može dijeliti lekcije o onome što su civilizacijske vrijednosti. Dok su naši preci prolijevali krv i davali svoje živote, mnoga je gospoda u Europi kukavički poginjala glavu pred Hitlerom i avetima fašizma. Zato, danas nikome nećemo dopustiti, ma kako se on zvao i s kakvim utjecajem raspolagao, da vrijeđa i dira u dostojanstvo naših građana”*, kazao je Komšić.

- Bošnjački član Predsjedništva BiH **Šefik Džaferović** u Sarajevu je 25.11.2019. godine, u ime državnih tijela, položio vijence i cvijeće na spomen-obilježja poginulim pripadnicima narodnooslobodilačke vojske u Drugom svjetskom ratu i braniteljima BiH u odbrambenom ratu od 1992. do 1995. godine.

“Ja vjerujem da će vrlo brzo doći dan kada će se na cijelom teritoriju BiH obilježavati 25. novembar kao dan državnosti. Ovo je jedan od najznačajnijih datuma u ukupnoj povijesti BiH. Ovo je dan kada je obnovljena državnost BiH, njen suverenitet i teritorijalni integritet, te promovirana ravnopravnost svih naroda i građana”, kazao je Džaferović dodajući kako to mogu osporavati samo oni koji ne žele da svi građani BiH budu ravnopravni na teritoriju cijele države.

On je istaknuo kako su nedopustive izjave koje dolaze iz RS i u kojima se tvrdi da je taj entitet prostor rezerviran samo za Srbe.

Bez obzira na osporavanja vlasti RS, međunarodna zajednica tretira 25. novembar kao dan državnosti BiH, a među onima koji su predstavnicima vlasti u BiH poslali čestitke ove je godine bio i američki državni tajnik Mike Pompeo: *“Dok obilježavate svoju državnost, slavimo snažno partnerstvo naše dvije države. Naš odnos pomaže formiranju temelja za mir na zapadnom Balkanu i nadamo se da ćemo ovaj odnos još više ojačati i produbiti. SAD također snažno podržavaju put Bosne i Hercegovine ka europskim i euroatlantskim integracijama i pohvaljujemo korake koje ste poduzeli za napredak na tom putu. Vaša nastojanja u tom pogledu pomoći će osiguravanju regionalnog mira i prosperiteta”*, navedeno je u čestitci državnog sekretara SAD-a Pompea.

- Polaganjem cvijeća i odavanjem počasti na Partizanskom spomen-groblju i mezarju Šehitluci te svečanom akademijom i u Mostaru je obilježen Dan državnosti BiH. U obilježavanju su sudjelovali predstavnici federalnih i kantonalnih vlasti, Udruženja antifašista i boraca iz Drugog svjetskog rata, zatim predstavnici boračkih udruženja i političkih stranaka, kulturnih institucija, nevladinih organizacija te brojni građani, a ono je održano pod pokroviteljstvom predsjedavajućeg Predstavničkog doma Federacije BiH Edina Mušića i predsjedavajućeg Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona Šerifa Špage.

Špago je istakao kako se mnogim manifestacijama u Mostaru i šire obilježava 75 godina od Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu, kada je BiH ponovo potvrdila svoju državnost. *„Mislim da se u tom pravcu i danas trebamo vratiti na te odluke ZAVNOBiH-a, jer su one osnova za dalju izgradnju BiH koja bi u narednom periodu trebala postati ravnopravnom članicom modernih evropskih zemalja, odnosno članicom EU”* – kazao je Špago.

On je ocijenio kako BiH i pored niza problema koje ima i niza politika i ljudi koji osporavaju njenu državnost polahko ide ka Evropskoj uniji.

„Nadam se da će se i oni koji osporavaju BiH u narednom periodu, prije svega zbog građana koje predstavljaju, okrenuti onome o čemu imamo saglasnost, a to je ekonomija, razvoj i sve ono što poboljšava životne uslove naših građana”, poručio je Špago.

Govoreći o značaju Dana državnosti BiH, Edin Mušić, predsjednik Predstavničkog doma FBiH, je kazao kako 25. novembar predstavlja jedan od najznačajnijih datuma u historiji BiH, datum kada je prije 75 godina na zasjedanju ZAVNOBiH-a obnovljena državnost BiH. Međutim, kaže Mušić, državnost BiH, ciklično kroz historiju stalno biva napadnuta i dovedena u pitanje.

„Svjedoci smo i sudionici napada na njenu državnost devedesetih godina prošlog vijeka, kada smo bili suočeni s brutalnim agresijama i nečemu što je ponovo dovelo u pitanje državnost BiH.

Našom krvlju i životima spašena je njena državnost, a zahvaljujući viziji i mudrosti velikog broja ljudi koji su znali šta znači država istrajalo se na tome i mi danas imamo i državu i mir i slobodu” – ocijenio je Mušić.

Svečana akademija povodom Dana državnosti BiH upriličena je u Narodnom pozorištu, a uvodničar na akademiji bio je sociolog i političar Miro Lazović, predsjednik Skupštine Republike Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine. U programu su, uz ostale, sudjelovali i glumci Narodnog pozorišta u Mostaru te učenici Muzičke škole prvog i drugog stepena Mostar.

- U povodu obilježavanja 25. novembra – Dana državnosti Bosne i Hercegovine delegacija Vlade Tuzlanskog kantona položila je cvijeće i odala počast na spomen-obilježjima na Slanoj Banji u Tuzli.

Delegaciju Vlade Tuzlanskog kantona činili su ministrica obrazovanja i nauke Fahreta Brašnjić, ministrica zdravstva Dajana Čolić, ministar kulture, sporta i mladih Srđan Mićanović, ministar za boračka pitanja Amir Kulaglić, ministar unutrašnjih poslova Sulejman Brkić, ministar trgovine, turizma i saobraćaja Edin Buševac, ministar prostornog uređenja i zaštite okolice Elvir Herčinović i ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Mustafa Šakić.

Nakon polaganja cvijeća održana je svečana sjednica Skupštine Tuzlanskog kantona.

- Delegacija Općine Stari Grad također je položila cvijeće na više lokacija u Sarajevu i tako započela obilježavanje Dana državnosti. Veliki broj uposlenika Općine Stari Grad, općinskih vijećnika i gostiju su učešćem u svečanom programu na još jedna način ukazali su na značaj 25. novembra za Bosnu i Hercegovinu.

Program povodom dana državnosti je otvorio općinski načelnik Općine Stari Grad Ibrahim Hadžibajrić, koji je istakao važnost slavljenja tog datuma u današnje vrijeme: „U novembru 1943. godine potvrđena je državotvornost naše zemlje, a znamo da je ona postojala i hiljadu godina prije tog datuma. Naši građani to ne smiju zaboravljati i zanemarivati, jer osobe bez države su niko i ništa. Teška situacija sa izbjeglicama kojoj svakodnevno svjedočimo i u našem gradu je veliki pokazatelj nefunkcionisanja države i normalnog uređenja“, rekao je načelnik Hadžibajrić, te izrazio nadu da će se iz Općine Stari Grad početi tradicionalno slati snažne poruke za najznačajnije bosanskohercegovačke datume 1. mart i 25. novembar.

Poseban gost na ovoj svečanosti je bio Ibrahim Čomić, predsjednik Saveza anti-fašista i boraca narodnooslobodilačkog rata u KS. „Čestiti ljudi ove zemlje, kojih ima mnogo, danas na sve načine trebaju spriječiti nastojanja određenih političkih lidera u našoj zemlji da se ugroze antifašistička načela i ideje ZAVNOBiH-a. To se ne smije i ne može nikako prihvatiti“, poručio je Čomić.

Predsjednik Međunarodnog foruma Bosna, Rusmir Mahmutćehajić, ugledni profesor, stručnjak i poznavalac mnogih historijskih činjenica, je u svom obraćanju prisutnima napravio odlično poređenje teških vremena u kojim su se nalazili građani naše zemlje nekad i sad: „Ne želimo nikada da se sadašnjim najmlađim generacijama ponavljaju godine 1943. i 1993., a to su godine terora, ubijanja i progona. Želim da 2043. godina, koju mi starije generacije nećemo doživjeti, ali hoće današnji tinejdžeri, bude vrijeme kada će se cijeliti ovaj dan koji simbolizira težnju za slobodom i antifašizmom u svakom obliku“, rekao je profesor Mahmutćehajić.

Usljedio je kulturno-zabavni program ove svečanosti, gdje se posebno istakao nastup glumca, doajena bh. glumišta Josipa Pejakovića, ali i muzičke tačke mladih članova Udruženja „Note“, kao i orkestra poznatog KUD-a „Baščaršija“ iz Starog Grada.

- U prestižnoj Kursal dvorani, u **Štuttgartu**, održana je centralna manifestacija za Baden-Virtemberg povodom Dana državnosti BiH. Poseban značaj ovogodišnje manifestacije koja se održala pod pokroviteljstvom Generalnog konzulata BiH u Štuttgartu, jeste to što su u organizaciji učestvovali zajedno brojne bosanskohercegovačke kulturne, sportske i vjerske asocijacije. Sama manifestacija upravo zbog te poruke zajedništva i sinergije ima posebnu važnost i značaj.

Manifestaciji je prisustvovalo oko 400 zvanica i iz Berlina, Frankfurta, Majnca i drugih njemačkih gradova. Također, prisustvovali su brojni predstavnici zemlje domaćina i diplomatskog kora. Generalni konzul BiH Began Muhić u svom prigodnom referatu uz čestitke uputio je poruke mira, tolerancije, ljubavi i međusobnog uvažavanja. Pozvao je prisutne na jačanje zajedništva i učešće u svim aktivnostima i segmentima koje krasi bh. društvo.

U bogatom kulturno-zabavnom dijelu programa izveden je poetsko-muzički performans akademskih muzičara i KUD-ova regije.

1. MART - DAN ČASTI I PONOSA

Dan nezavisnosti Bosne i Hercegovine nacionalni je praznik koji se obilježava 1. marta svake godine, a kojim se proslavlja nezavisnost Bosne i Hercegovine od Socijalističke federativne republike Jugoslavije. Referendum za nezavisnost Bosne i Hercegovine održan je na preporuku Arbitražne komisije međunarodne konferencije o Jugoslaviji, u završnoj fazi disolucije bivše SFRJ. Održan je 29. februara i 1. marta 1992. godine, a označavao je opredjeljivanje građana ka budućnosti zemlje, a ujedno je bio i uvod u rat.

Punoljetni građani Socijalističke republike Bosne i Hercegovine glasali su o nezavisnosti Bosne i Hercegovine na referendumu na kojem je jedino pitanje bilo: - Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?

Nezavisnost su snažno podržali uglavnom Bošnjaci i Hrvati, dok je veći broj Srba bojkotirao referendum usljed SDS-ovog poziva da Srbi ne glasaju na referendumu. Referendumu je pristupilo ukupno 2.073.568 glasača, što je predstavljalo izlaznost od 63,6%. Od ukupno izašlih na glasanje njih 99,7% glasalo je za nezavisnost, a 0,3% protiv te odluke. Rezultati referenduma prihvaćeni su 6. marta iste godine u Parlamentu Bosne i Hercegovine.

Ukaz o proglašenju zakona kojim se 1. mart proglašava Danom nezavisnosti Bosne i Hercegovine i državnim praznikom potpisao je predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, 6. marta 1995, neposredno nakon okončanja rata u Bosni i Hercegovini i tačno tri godine nakon što je Republička izborna komisija Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine potvrdila rezultate referenduma o određivanju statusa Bosne i Hercegovine.

Prethodno je Zakon o 1. martu donijela Skupština Republike Bosne i Hercegovine, 28. februara 1995. godine. Dan nezavisnosti prvi put je obilježen 7. aprila 1995. godine. No, na osnovu ovog akta, Dan nezavisnosti obilježava se samo u jednom dijelu teritorije Bosne i Hercegovine, odnosno u Federaciji Bosne i Hercegovine, i ovaj datum se smatra jednim od najznačajnijih datuma u modernoj historiji BiH. Evropska ekonomska zajednica priznala je ovaj dan kao Dan nezavisnosti Bosne i Hercegovine.

Inače, prvi dan referenduma donio je ljudske žrtve. Na cesti između Turbeta i Komara, nedaleko od Travnika, ubijena su dvojica ljudi, a jedan je teško ranjen nakon što su se pokušali probiti automobilom kroz barikadu koju su postavili mještani srpske nacionalnosti. Barikada je, navodno, postavljena kao odgovor na blokadu u Novom Travniku, gdje su mještani Hrvati onemogućili transport oružja iz fabrike "Bratstvo".

Malo prije ponoći, 1. marta 1990. godine, blokirano je Sarajevo. Na svim važnijim raskrsnicama postavljene su barikade. One su postavljene i u drugim gradovima u BiH: Bosanskom Brodu, Bosanskom Šamcu, Derventi i Odžaku. SDS se oglasio saopćenjem iz kojeg je bilo jasno da je on organizator. Prve noći na barikadama je ubijeno troje, a ranjeno četvero.

U Bosanskom Brodu pripadnici srpske paravojne jedinice su nakon referenduma, 1. marta, podigli barikadu, koju su polako pomicali prema mostu na Savi. Nakon dva dana blokirali su most praznom cisternom. Na policijsku patrolu koja je pokušala ukloniti barikadu otvorena je paljba, a policajci su na nju uzvratili i uspjeli ukloniti barikadu, nakon čega se sukob razbuktao i s manjim ili većim intenzitetom (razmjenjivanje pješačke i topovske paljbe) nastavio do eskalacije rata.

Na barikadama u Sarajevu bilo je i po nekoliko hiljada maskiranih osoba, uglavnom lokalnog srpskog stanovništva. Bila je to generalna proba rata za glavni grad.

Zanimljive su bile i ocjene stanja u Bosni i Hercegovini. Svjetske agencije izvještavale su o barikadama i žrtvama u Sarajevu. Hrvatski predsjednik Franjo Tuđman izjavio je da je težište jugoslavenske krize preneseno u centar, na BiH, gdje treba tražiti rješenje da se ne bi proširilo ratno krvoproliće. Istakao je da se rješenje može pronaći samo pregovorima svih triju strana. Mjesec dana nakon referenduma uslijedila je brutalna agresija na Bosnu i Hercegovinu.

Ove godine ovaj praznik obilježen je na cijelom prostoru Federacije BiH. U Sarajevu su razne delegacije položile cvijeće na šehidska i druga mezarja i spomen-obilježja. Ovim povodom su u većini gradova u FBiH održane svečane sjednice Općinskih vijeća. Na sjednici u Jajcu, načelnik Općine Edin Hozan, govoreći o danu nezavisnosti, je rekao. "Bitno je reći, kada govorimo o ovom datumu, da imamo domovinu, i zbog toga moramo biti ponosni. Također, moramo biti ponosni i na one koji su je čuvali hiljadu godina i na one koji su je 90-ih godina odbranili. Ja sam na to ponosan.

Predsjedavajući Općinskog vijeća Jajce, Ivo Šimunović, kazao je da ne bi želio da se naši nasljednici za 20, 30 ili više godina pitaju – gdje je Bosna i Hercegovina? „Ja molim sve one koji žele graditi Bosnu i Hercegovinu, da čine sve što je potrebno da ona bude poželjna za sve njene narode, da se osjećaju svoji na svome i da ostvaruju svoja prava koja im pripadaju“ – istaknuo je Šimunović.

Ove godine Dan nezavisnosti je obilježen i u Univerzitetsko-kliničkom centru Tuzla. Ovim povodom direktor Centra Vahid Jusufović je rekao: „Želimo da evociramo uspomene na kolege, kolegice i medicinske radnike koji su radili u Medicinskom

centru i one ljude koji su bili angažovani u Oružanim snagama RBiH, odnosno u 2. korpusu ARBiH“.

I u Mostaru su razne delegacije položile cvijeće na mezarja, te su se učenjem Fatihe i minutom šutnje prisjetili svih onih koji su poginuli u odbrani naše Domovine. Ovim povodom je poslanik u Predstavničkom domu Federacije BiH Edin Mušić rekao da je 1. mart jedan od najvažnijih datuma u historiji Bosne i Hercegovine. Posjetio je i na načela uspostavljena na historijskoj prekretnici 1992. godine, kazavši da je kasnije agresija na BiH bila krvava i teška za patriote koji su stali u njenu odbranu. Naglasio je kako se temelji države danas ne mogu i neće staviti pod znak pitanja, iako postoje i takva nastojanja. Nažalost, unutrašnji odnosi u zemlji opterećuju i njene temelje. Tvrdim da oni koji opterećuju bosanskohercegovačko društvo i usporavaju napredak i sve što je uspostavljeno referendumom 1992. godine nemaju nikakve šanse“.

Predsjednik Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona Šerif Špago je ovim povodom izjavio: „Referendum je, nažalost, bio signal onima koji nisu bili za nezavisnu državu da započnu agresiju koja je trajala više od tri godine. Hrabrošću patriota, država se odbranila i opstala u ranije utvrđenim i priznatim granicama. Kasniji oporavak išao je sporije nego što smo vjerovali u vrijeme kada je agresija stala. Jer, pojedine snage jasno i danas pokušavaju na još podmukliji način ostvariti ono što nisu uspjele u vrijeme agresije. Mi to nećemo dozvoliti. BiH će nastaviti put prema evropskim integracijama i NATO. Na našoj strani su svjetske sile koje su bile garant Dejtonskog mirovnog sporazuma i koje su garant da se snage koje žele dijeliti zemlju neće aktivirati. Nastavljamo graditi zemlju po mjeri svih njenih građana“.

Pored BiH, ovaj praznik je dostojno obilježen i u pojedinim državama Evrope i svijeta. Tako je u glavnom gradu Norveške, u Oslu, obilježen 1. mart. Svečanosti su prisustvovali brojni građani porijeklom iz BiH, a koji žive i rade u Norveškoj. Ovom prilikom prisutnim se obratio Nedim Makarević, ambasador BiH u Norveškoj. On je, između ostalog, rekao: „Građani Bosne i Hercegovine su 28. februara i 1. marta 1992. godine izašli na referendum o samoopredjeljenju i većinskom voljom odlučili da BiH obnovi nezavisnost i samostalnost. Nažalost, ono što je uslijedilo nakon te odluke bilo je zlo. Bila je to brutalna agresija na našu zemlju, njene narode i građane, na sve ono što su generacije Bosanaca i Hercegovaca zajednički stvarale kroz historiju. Patnja kroz koju smo prošli, ali i otpor koji smo pružili u tim prvim godinama naše obnovljene nezavisnosti zauvijek će ostati u sjećanju kako nas ovdje, tako i ostatka svijeta. U narednom periodu je najvažnije, uprkos svim problemima i izazovima, naporu i sistemski raditi u interesu svih građana i države BiH. Ipak, gledati u prošlost najviše ima smisla ukoliko smo posvećeni boljoj budućnosti. BiH je opstala, i uprkos svemu, ona se razvija. Istina je da brzina kojom se promjene nabolje dešavaju nije zadovoljavajuća, ali svi mi kojima je stalo do njene budućnosti moramo strpljivo i uporno nastaviti raditi, dogovarati se i vjerovati u uspjeh. To nije samo naša patriotska obaveza, već i historijska šansa. Generacije BiH su trpile, priželjkujući slobodnu, stabilnu i sigurnu zemlju, i mi treba da učinimo sve da to realizujemo. Ulazak u NATO i EU će biti najbolja potvrda da smo to i ostvarili. Došlo je vrijeme da se svi građani

udalje od iracionalnih razmišljanja i da više vole svoju domovinu. Zato želim pozvati sve da se izbacimo iz okova balkanskog inata i iracionalnosti, iz kontinuiranog spurtavajućeg nepovjerenja. Volimo svoju zemlju, osigurajmo našoj zemlji bolju budućnost. Zajedno možemo osigurati mir, stabilnost i sigurnost, te graditi BiH po mjeri svih“.

Ratni član Predsjedništva RBiH Ejup Ganić je povodom 1. marta – Dana nezavisnosti, rekao: „Ako izgubite državu, treba vam 500 godina da je vratite, a građani svih nacionalnih grupa tog dana su donijeli odluku da žele nezavisnu i suverenu BiH. Referendum je bio izbor - ili nestati u magli raspada ili sačuvati svoj identitet“. Ganić se prisjetio posljednjih razgovora sa bivšim britanskim ministrom vanjskih poslova **Lordom Carringtonom**, koji je bio zadužen za Jugoslaviju, i njemačkim ministrom vanjskih poslova **Hans-Dietrich Genscherom**, koji su mu rekli da je referendum jedina sudbina BiH, iako je na dan održavanja referenduma osjećao veliku odgovornost i zabrinutost zbog rata u susjednoj Hrvatskoj i ilegalnih vojnih grupa koje su išle na ratišta.

Ganić se prisjetio posljednjih razgovora sa bivšim britanskim ministrom vanjskih poslova Lordom Carringtonom, koji je bio zadužen za Jugoslaviju, i njemačkim ministrom vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscherom, koji su mu rekli *da je referendum jedina sudbina BiH*, iako je na dan održavanja referenduma osjećao veliku odgovornost i zabrinutost zbog rata u susjednoj Hrvatskoj i ilegalnih vojnih grupa koje su išle na ratišta.

Potpredsjednik Skupštine RBiH Mariofil Ljubić, koji je potpisao Odluku o raspisivanju Republičkog referenduma za utvrđivanje statusa BiH smatra da je njegovo održavanje bilo neophodno, te da su svi građani imali pravo da izraze stav da li žele samostalnu državu, ne ulazeći u tom trenutku u unutarnje ustrojstvo. Građani BiH su, dodao je Ljubić, dobili nezavisnu i suverenu državu, ali ne onu koja je potpuno funkcionalna. On smatra da je Odluku o referendumu trebao potpisati i ranije, budući da je Badinterova komisija, u decembru 1991. godine, konstatirala disoluciju SFRJ, što je značilo prekid državnog identiteta, ali je potcrtao da se na referendumu nisu izabrala dešavanja koja su se desila kasnije.

„Referendum nije bio razlog za ono što se dešavalo poslije, jer bi se, vjerojatno, u nekom obliku desilo prije ili kasnije. Sve osim referenduma je bilo pogubno, jer su građani BiH, kao Slovenci i Hrvati, morali imati ravnopravnu šansu“, istakao je Ljubić.

Član Skupštine RBiH Miro Lazović kazao je da je 1992. godine, u vrtlogu raspada bivše Jugoslavije, BiH morala raspisati referendum o nezavisnosti, što je bio i uslov međunarodne zajednice koja je samostalnost uslovia referendumom. Međutim, prije raspisivanja referenduma, dodao je Lazović, političari su pokušali učiniti sve kako bi sačuvali prostor bivše Jugoslavije, nuđenjem raznih projekata koje je Srpska demokratska stranka odbacivala.

„U takvoj situaciji smo jednostavno bili primorani da donesemo odluku o referendumu i to smo učinili 25. januara 1992. godine na burnoj i dramatičnoj sjednici Skupštine RBiH, gdje sam doživljavao razne neugodnosti i prijetnje“. Govoreći o BiH

danas, kazao je da je BiH neprirodno podijeljena na dva entiteta, da se suočava sa mnogim problemima koji su rezultat loših ustavnih rješenja Dejtonskog mirovnog sporazuma, te da današnja BiH nije država iz referendumskog pitanja, jer je duboko podijeljeno društvo diskriminiranih građana na cijelom prostoru BiH. „Referendumsko pitanje je samo sačuvalo okvir BiH, ali sadržaj tog okvira nije u skladu sa njim“, zaključio je Lazović.

Brigadni general Armije RBiH Jovan Divjak kazao je da su građani, u haotičnom stanju 1992. godine, u kojem se još nije znalo kako dalje, rekli da žele državu ravnopravnih naroda. „Na referendumu su se pozitivno izjasnili većina Bošnjaka i Hrvata te jedan dio Srba, i to je bio pokazatelj da građani BiH žele nezavisnost“, ocijenio je Divjak. Istakao je da mu je tokom agresije na BiH, njegova profesionalna obaveza nalagala da ostane u Sarajevu, na strani onih koji su ugroženi, te je podsjetio na juni 1992. godine, kada je Predsjedništvo BiH usvojilo Platformu za odbranu BiH, koja je u rangu ZAVNOBiH-a, i koja je pozvala građane BiH da učestvuju u odbrani sekularne, demokratske države ravnopravnih naroda i građana.

Novinar Zlatko Dizdarević smatra da je održavanje referenduma bilo neminovno, obzirom na kompletan kontekst u kojem su se građani nalazili, ali i zbog činjenice da su Slovenija, Hrvatska i Makedonija već napustile bivšu Jugoslaviju. Istakao je da je potpuno deplasirano govoriti o drugim mogućnostima, ali s druge strane, naglasio je da je referendum održan u vrijeme kad se nije ni slutilo da će uslijediti rat, te da su građani iz takve pozicije razmišljali o nezavisnoj i suverenoj BiH. „Mi smo sa entuzijazmom, potiskujući dramu u kojoj smo se nalazili zbog raspada Jugoslavije, vjerovali da će stvari biti drugačije“, kazao je Dizdarević.

Te, 1992. godine, ujedno i prve ratne godine, 76 država svijeta priznalo je BiH kao nezavisnu državu, a prvo je to učinila Bugarska i prije referenduma 31. januara 1992. godine. BiH je do danas uspostavila diplomatske odnose sa 180 država.

Zemlje članice Evropske zajednice 6. aprila 1992. godine, a dan kasnije i Sjedinjene Američke Države priznale su Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu i suverenu državu.

Bosna i Hercegovina 22. maja 1992. godine postala je članicom Ujedinjenih naroda, a ispred sjedišta u New Yorku postavljena je njena državna zastava. Ubrzo nakon proglašenja nezavisnosti, počela je četverogodišnja agresija na BiH.

Nazif Osmanović

SVEČANOSTI POVODOM 14. GODIŠNJICE ORUŽANIH SNAGA BIH

U kasarni Rajlovac, u Sarajevu, 29.11.2019. godine, u prisustvu predsjedavajućeg Predsjedništva BiH Željka Komšića, upriličeno je svečano postrojavanje komandi i jedinica Oružanih snaga BiH povodom obilježavanja 1. decembra - Dana OS BiH, odnosno 14. godišnjice OS BiH.

Komšić je u obraćanju kazao da su se u proteklih 14 godina Oružane snage BiH pokazale kao snažan i pouzdan oslonac državi BiH i svim njenim građanima.

- Oružane snage BiH su, bez sumnje, bolji dio našeg društva i pokazatelj da se reforme u Bosni i Hercegovini mogu provoditi na uspješan način. Primarni smisao postojanja Oružanih snaga BiH jeste zaštita suvereniteta i teritorijalnog integriteta naše države. To je ujedno i elementarni preduslov za integraciju države Bosne i Hercegovine u šire odbrambeno- sigurnosne sisteme, poput NATO-saveza, pod čijim okriljem, a istovremeno oslonjeni na vlastite snage, možemo biti ne samo sigurni nego i prosperitetni kao država i društvo - kazao je Komšić.

Istakao je da se Oružane snage BiH ne brinu samo za sigurnost bh. društva, jer kroz djelovanje u mirovnim misijama, naročito danas u Afganistanu, pokazuju i to da su odgovoran partner svim državama koje nastoje da ostvare mir i stabilnost u svijetu.

- Koristim ovu priliku da izrazim zadovoljstvo aktivnostima koje obavljaju Oružane snage BiH. Kao primjer imamo uspješno izvršenu vojnu vježbu na Manjači, u septembru ove, 2019. godine, u kojoj je učestvovalo preko hiljadu vojnika, uz podršku NATO-a. Ta vježba kao i niz drugih pokazuju spremnost Oružanih snaga za dostizanje potrebnih NATO standarda, te predstavlja najveći iskorak OS BiH u povećanju stepena interoperabilnosti koji je po mnogo čemu ključni faktor saradnje i dostizanja NATO standarda - rekao je Komšić.

Načelnik Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH general-pukovnik Senad Mašović je istakao kako OS BiH odlikuje profesionalizam, požrtvovanost, čast i odanost prema državi Bosni i Hercegovini. Oružane snage Bosne i Hercegovine u potpunosti su posvećene izvršavanju svih Zakonom o odbrani definiranih misija i zadataka, uključujući angažman pripadnika OS BiH u zemlji i inostranstvu, kao i odgovornost koju, kao legalna i legitimna vojna sila, države imaju prema svim građanima i oču-

vanju teritorijalnog integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine. Funkcioniranje Oružanih snaga BiH tokom 2019. godine obilježili su brojni izazovi, prvenstveno zbog toga što nemamo dovoljno finansijskih sredstava, ali bez obzira na poteškoće, kvalitetnim radom i dodatnim naporima, uspješno su realizirani planirani zadaci, te u gotovo svim oblastima ostvareni zapaženi rezultati.

- Mi se, iznad svega, ponosimo time, ali činjenica je da mi i ne znamo drugačije, nego pružiti svoj maksimum, jer nas vojnička čast koja je u našim srcima čini jakima i otpornima, i tjera nas da u najtežim trenucima pokažemo da smo najjači. S ponosom možemo reći da smo ove godine, po prvi put od uspostave Oružanih snaga BiH, uz pomoć ocjenjivača NATO-saveza, po već navedenom konceptu operativnih sposobnosti, izvršili prvu od četiri faze ocjenjivanja Bataljonske lake pješadije. To je bio veliki izazov, što potvrđuje da je u navedenoj vježbi učestvovalo više od 1.100 pripadnika Oružanih snaga BiH - rekao je Mašović.

Naglasio je da su pripadnici OSBiH u toku 2019. godine učestvovali u 14 međunarodnih vježbi realizovanih u 12 zemalja.

Istakao je da će OSBiH, s obzirom na velik odlazak mladih ljudi iz BiH koji se manifestuje kao akutna bolest društva, izvršiti prijem 207 novih vojnika, 56 podoficira i 21 oficira.

Na kraju je još dodao da je krajnje vrijeme da Oružane snage BiH dobiju razvojni budžet i da se stvore uslovi za dostizanje još boljih rezultata i poboljša ukupni život i bolji status svih pripadnika Oružanih snaga BiH, naglasivši da je nedopustivo da vojnik OSBiH ima manju platu od prosjeka plate na entitetskom i državnom nivou.

U okviru svečanosti predstavljano je naoružanje i oprema OS BiH, te su održane i pokazne vježbe.

Dan Oružanih snaga BiH obilježen i u sjedištu NATO-a

U vojnodiplomatskim predstavništvima Bosne i Hercegovine u svijetu obilježen je 1. decembar - Dan Oružanih snaga BiH i 14. godišnjica osnivanja OSBiH.

Vojni atašei u zemljama gdje Bosna i Hercegovina ima vojne predstavnike, obilježili su taj značajan dan svečanim prijemima i sličnim skupovima kojima su prisustvovali visoki vojni dužnosnici, te vojni atašei stranih zemalja.

Jedan od takvih skupova upriličen je u sjedištu NATO-a u Briselu. Svečanom prijemu, održanom u organizaciji Vojnog dijela Misije BiH pri NATO-u, prisustvovao je i načelnik Zajedničkog štaba Oružanih snaga BiH general-pukovnik Senad Mašović.

Mašović je u obraćanju naglasio da će pripadnici OSBiH nastaviti profesionalizmom i upornošću izvršavati svoje zadatke, u cilju ispunjavanja strateških ciljeva države Bosne i Hercegovine. Između ostalog, istakao je značaj obilježavanja tog datuma, jer je tada stvorena institucija čije je djelovanje u interesu svih bh. građana, na cijeloj teritoriji BiH, kao i izvan njenih granica s ciljem izgradnje i doprinosa mira i sigurnosti u svijetu.

Domaćin prijema, šef Vojnog dijela Misije BiH pri NATO i ujedno vojni predstavnik BiH za EU brigadir Jasmin Čajić je u obraćanju prisutnima istakao napore i napredak Oružanih snaga BiH u pogledu interoperabilnosti, operativnih sposobnosti i učesća u mirovnim misijama, koje su prepoznate i cijenjene od prijateljskih i partnerskih zemalja u svijetu, izražavajući želje za nastavkom reformi u oblasti odbrane u narednom periodu.

Prijemu su prisustvovali brojni zvaničnici NATO-a, ambasadori i vojni predstavnici zemalja članica i partnerskih delegacija pri NATO-u, kao i drugi zvaničnici međunarodnog vojnog osoblja pri NATO i EU, saopćeno je iz Ureda za odnose s javnošću MOBiH.

Obilježavanje 1. decembra - Dana Oružanih snaga BiH u kasarni „Adil Bešić“ u Bihaću

Komanda i jedinice 2. pješadijskog bataljona i ostalih jedinica Oružanih snaga Bosne i Hercegovine razmještenih u kasarni „Adil Bešić“ u Bihaću su 27. novembra 2019. godine, svečanim postrojavanjem obilježili 14. godišnjicu formiranja Oružanih snaga BiH. Pored pripadnika Oružanih snaga BiH, svečanosti su prisustvovali predstavnici civilnih institucija i organizacija Unsko-sanskog kantona i Grada Bihaća.

Svečana akademija u povodu 1. decembra - Dana Oružanih snaga BiH

Svečanom akademijom i prijemom za državne i međunarodne zvaničnike, članove diplomatskog kora u BiH, predstavnike kulturnog, javnog i vjerskog života u BiH, te najviše zvaničnike odbrambenih struktura BiH, u Domu OS BiH u Sarajevu je 28. novembra 2019. godine obilježen 1. decembar – Dan Oružanih snaga BiH i 14. godišnjica formiranja Oružanih snaga BiH.

Konferencija za novinare u povodu Dana Oružanih snaga BiH

U povodu obilježavanja predstojećeg Dana Oružanih snaga Bosne i Hercegovine i 14 godina od njihovog osnivanja 1. decembra 2005. godine, Ministarstvo odbrane i Oružane snage BiH u četvrtak, 28. novembra 2019. godine u Domu OS BiH u Sarajevu upriličili su prigodnu konferenciju za novinare.

Obilježavanje 1. decembra - Dana Oružanih snaga BiH u kasarni „Kozara“ Banja Luka

U povodu obilježavanja 14. godišnjice formiranja Oružanih snaga BiH, 27. novembra 2019. godine u kasarni „Kozara“ u Banjoj Luci, svečanim postrojavanjem komandi i jedinica razmještenih na ovoj lokaciji obilježen je 1. decembar – Dan Oružanih snaga BiH.

Dobrovoljno darivanje krvi i Dani otvorenih vrata u kasarni u Doboju

Komanda logistike je u saradnji sa artiljerijskim bataljonom 6. pješadijske brigade u kasarni u Doboju, 28. novembra 2019. godine organizirala i realizirala aktivnost „Dani otvorenih vrata“ povodom obilježavanja 1. decembra - Dana OS BiH.

Dan Oružanih snaga BiH obilježen i na Hrvatskom vojnom učilištu u Zagrebu

Pripadnici Oružanih snaga Bosne i Hercegovine koji se nalaze na Hrvatskom vojnom učilištu u Zagrebu upriličili su 28. novembra 2019. godine svečani prijem za polaznike Ratne škole, Komandno-štabne škole i naprednog podoficirskog obrazovanja u povodu obilježavanja 14. godišnjice Oružanih snaga BiH.

Mr. Adil Žigić

NASILJE U PORODICI I NASILJE NAD DJECOM KAO POSLJEDICA TRAUMA PROUZROKOVANIH RATOM/ AGRESIJOM NA BIH OD 1992. DO 1995. GODINE

Porodica nije samo područje privatnosti u koje država nema pristupa. Ustvari, država ima pristup u porodicu preko zdravstvenog, socijalnog osiguranja, školstva, poreskog i kaznenopopravnog sistema, preko stambene politike i na druge načine. Svako nasilje je neprihvatljivo. Zato je i nasilje u porodici problem, jer ugrožava temeljna čovjekova prava, koja bi trebalo da štite pomenute državne institucije.

Od države se očekuje da obezbijedi svojim članicama i članovima pristojno okruženje za ostvarivanje njihovih potreba i prava i odgoj djece. Porodica je isto okruženje sa visokim stupnjem konfliktnih i nasilnih odnosa među spolovima i generacijama. Porodica tako nije uvijek sigurna sredina privatnosti niti podrška odnosima između članova porodice. Nasilje u porodici je označeno kao javno zdravstveni problem, koji treba primarno rješavati zbog kratkoročnih i dugoročnih posljedica, kako za pojedince, porodicu, okolinu i državu, tako i zdravstveni sistem.

Nasilje u porodici je još više rašireno nego što su to hronično prenosive bolesti. Ipak ga je, za razliku od njih, moguće spriječiti. Zato predstavlja i veliki izazov za zdravstveno i socijalno osiguranje.

Tjelesno kažnjavati dijete je zabranjeno. tjelesno kažnjavati dijete je svako fizičko, kruto ili ponižavajuće kažnjavanje djeteta, odnosno svaka radnja namijenjena kažnjavanju djeteta koja ima elemente fizičkog, psihickog ili spolnog nasilja ili zanemarivanje vaspitnog odgoja djeteta.

Nasilje je teško kršenje temeljnih ljudskih prava, prije svega prava na život, sigurnost dostojanstvo, zaštitu pred tjelesnim i duševnim oštećenjima, jednakost u porodici te tjelesno i duševno zdravlje.

VRSTE NASILNOG PONAŠANJA

Kod nasilja ide uvijek za zloupotrebu tijela, društvene i ekonomske moći, potrebna za prevlasti nad drugom osobom i njenom kontrolom.

Fizičko nasilje znači radnju gdje upotreba fizičke sile kod drugog prouzrokuje bol, strah, poniženje nelagodu ili osjećaj ugroženosti, to važi isto ako do ozljede nije došlo. Oblici fizičkog nasilja su npr: guranje, udaranje, čupanje za kosu, šutiranje, zavrtnanje ruke, udaranje glavom o drugi predmet ili zid, davljenje, prouzrokovanje opekotina cigaretom.

Psihičko nasilje je postupak kojim počinioc nasilja prouzrokuje kod **drugih** osoba strah, poniženje, osjećaj manje vrijednosti, ugroženost i druge duševne boli. **Psihičko nasilje** je npr: isto stalni uzrok zloupotrebe osjećanja, postupci i radnje koje djetetu daju osjećaj da je manje vrijedan, da nije voljen i da nije željen. Oblici psihičkog nasilja su jos: vrijeđanje, zastrašivanje, vika ili čutanje kao oblik psihičkog pritiska, usamljivanje- udaljavanje od prijatelja ili porodice, zabrana posjedovanja stvari unistavanje stvari koje su žrtvi značajne, praćenje, strašenje ili vrijeđanje preko telefona, facebuka. i drugih društvenih mreža .

Posljedice psihičkog nasilja odnosno zloupotrebe osjećanja se lako mogu prepoznati u ponašanju djeteta, njegovom mišljenju, osjećanjima ili tjelesnom zdravlju. Posljedice toga su zaostatak u razvoju, nisko samopoštovanje, zaostataka u učenju ili zaostatak u razvoju, plahost, agresivno ponašanje do drugih osoba koje su mlađe ili slabije od njega, okrutno ponašanje prema životinjama.

Vazno je znati da je psihičko nasilje najčešći oblik zloupotrebe djeteta, a ono je ujedno i najrjeđe obrađivano nasilje.

Poseban oblik nasilja nad djecom je zanemarivanje. Zanemarivanje je oblik nasilja gdje roditelji ili staratelji/usvojitelji zanemaruju dužnu brigu do djetetu, srazmjerno njegovoj starosti, razvoju ili individualnom značaju. To je zanemarivanje osnovnih djetetovih potreba, što dovodi do ozbiljnih oštećenja ili nenapredovanja u razvoju, zbog hladnoće, nedovoljnog spavanja, brige za zdravlje djeteta, pomanjkanja nadzora, dnevnih rutina, učenja pravilnom ponašanju, nevezanosti i naklonjenosti odraslih, manjak osjećajnosti , izražavanje ljubavi , prihvatanje i manjak poticaja ka razvojno primjerenim aktivnostima i kontinuiranom razvoju.

Spolno nasilje uključuje radnje sa spolnim sadržajem ono sta drugi odbijaju raditi njega se primorava ili to dobrovoljno radi jer zbog stupnja svog razvoja ne razumije njihovo značenje. Spektar spolnog nasilja uključuje npr .uvredljive komentare o spolnosti, neprimjerne poglede, dodire, prisilno gledanje pornografije ili masturbiranje, silovanje ili Incest.

Za nasilje nema opravdanja za njega je uvijek odgovoran i kriv prouzročitelj nasilja

- Nasilje nije nikada posljedica ponašanja žrtve, ma da nasilnik to uvijek tako tvrdi ili si tako obrazlaže, pa to često prihvati i žrtva.

- Nasilje nije konflikt..
- Nasilje nije vaspitna mjera...
- Nasilje nije posljedica uticaja alkohola i drugih psihoaktivnih sredstava,vec sve to samo olakšava sprovođenje nasilja
- Nasilje u porodici uobičajeno nije usamljen slučaj,niti pojedinačan,vec traje duže vrijeme
- Događaji imaju poseban značaj, zovemo ih dinamika začaranog kruga.
- Nasilje u porodici nije izolovan slučaj koji treba da ostane unutar porodice
- Najvažnije je da je žrtva svjesna da nije sama kriva za nasilje u porodici i da nasilje nije dozvoljeno. Žrtva mora znati da u slučaju opasnosti postoji mogućnost da se zaštititi.

POS LJEDICA NASILJA U PORODICI – SLABO TJELESNO I DUŠEVNO ZDRAVLJE...

Nasilje, trpljenje i zlopotreba imaju ozbiljne posljedice na zdravlje žrtve. Opasnost nije ništa manja i za porodicu, koja je posmatrala nasilje među članovima porodice. Čitav spisak posljedica je obiman zato ih navodimo samo neke:

Posljedice nasilja u porodici su:

- Tjelesne povreda, invalidnost, smrt- spolna i reproduktivna oštećenja, krvarenje iz spolnih organa, spolno prenosive bolesti, neplodnost.- Duševne tegobe, smetnje u ponašanju, tjeskoba, depresija, posttraumatski stres, zlopotreba psihoaktivnih supstanci droga i drugih toksikomanija: pogoršanje već poznatih bolesti, rak, bolesti srca, krvnih sudova, pluća, pojavljivanje glavobolja, nesanice, bolova u mišićima, bolova u želucu.

Mnoge osobe budu zaljubljeni, slijepi i neiskusni na početku neke veze, zato često ne vide znakove opasnosti koje partner pokazuje, ograničenja koja postavlja, dvojna mjerila- njemu je nešto dozvoljeno, njoj nije. To što je njemu dozvoljeno je za drugog partnera ograničeno i nije dozvoljeno ili mu predstavlja bol.

Nakon toga dolazi do prvog fizičkog nasilja, zatim slijedi novi i novi. U međuvremenu može biti opet lijepo, čak veoma lijepo ali nekako ta veza guši ali još uvijek je podnošljiva. Žrtve nasilja u porodici sve po redu zapadnu u začarani krug. Žrtva nasilja uvijek preuzima na sebe odgovornost za partnerovo ponašanje i njegova osjećanja.

Prilagođava mu se i popušta mu. Traži opravdanje za partnera. Takva veza može da traje i traje. Žrtva ostaje u takvoj vezi jer je ekonomski ovisna od nasilnog partnera, ponekad ga se naprosto boji, strah ju je da ode. Sve veći broj žrtava nasilja ustanovi da tako dalje više nemože i da mora nešto učiniti. Šta učiniti i kako to ne učimo u školi.

Danas o nasilju u porodici se više ne čuti ,ali nismo došli ni do stupnja da bi o tome otvoreno razgovarali. Susrećemo se sa raznim oblicima nasilja u porodici I različiti članovi su i žrtve. Nije uvijek muškarac počinioc nasilja, a žena i djeca da su žrtve. Uzročnik nasilja može biti i maloljetnik ili odraslo dijete, žrtve mogu biti roditelji ili drugi srodnici. Žrtve mogu biti i djeca a uzročnici nasilja roditelji.

Nasilje u porodici je opšte društvena pojava i događa se i ne glede na društveno ekonomski položaj, pol, starost, etičku ili vjersku pripadnost i ostale okolnosti. To znači da se nasilje u porodici javlja kako među bogatim tako i među siromašnim, među obrazovanim i neobrazovanim, znači unutar bilo koje skupine.

DJECA I MALOLJETNICI - NASILJE U PORODICI

Djeca i maloljetnici se još najteže sami obrate za pomoć. Mala djeca više puta i ne znaju da nešto nije u redu, a kamo li da znaju kome da se obrate za pomoć, kome mogu vjerovati. Veća djeca i maloljetnici se ponekad povjeravaju svojim prijateljima ili odraslim. Ali najčešće su sami sa svojim problemima.

Djeca i maloljetnici su najčešće žrtve nasilja u okolini u kojoj bi morali dobiti podršku, ljubav, brigu,- dom, škola, mjesto izvođenja interesnih aktivnosti. Djeca i maloljetnici su nemoćne žrtve neposrednog fizičkog, psihičkog, spolnog nasilja i zanemarivanja te ekonomskog nasilja. Mogu biti i nijemi svjedoci nasilnih odnosa u svojoj porodici, to im poručuje da je nasilje prihvatljiv način rješavanja konflikata i uticaja na druge ljude.

Ispostavljenost nasilju kod djece i maloljetnika prouzrokuje dugotrajne štetne posljedice. sprečava njihov cjelokupni razvoj i obilježava njihov cijeli život.

Djeca i maloljetnici isto tako mogu biti nasilnici. Često vidimo da je dijete odnosno maloljetnik na početku žrtva, nato pa postane uzročnik nasilja teda se primjeri ponašanja prenose iz generacije u generaciju. Više puta se može vidjeti isto da s nasilnim ponašanjem dijete odnosno maloljetnik pokušava upozoriti na svoju duševnu bol i nerazumijevanje.

NASILJE U PORODICI I DUŠEVNO ZDRAVLJE

Teškoće u duševnom zdravlju često pronalazimo kod žrtava nasilja u porodici i kod počinitelja nasilja. Najčešće vidimo da je nasilje u porodici prouzrokovalo nastanak određene duševne boli kod žrtve. Ponekad ne uvijek možemo lako pronaći duševnu smetnju kod osobe koja je nasilnik, mada to nije nikako opravdanje za nasilno ponašanje. Često među nasiljem u porodici i duševnim smetnjama nama povezanosti.

Značajno je da se duševne smetnje kod žrtve i uzročnika nasilja uglavnom diagnosticiraju i lijeće na primjereni način. Žrtva će mnogo lakše rješavati svoje problem ako uspije savladati svoje duševne smetnje. Nasilnik kod koga je ustanovljena duševna smetnja koja je povezana sa njegovim nasilnim ponašanjem, ima mogućnost liječenja, odnosno da u budućnosti više neće biti nasilan.

Duševne smetnje kod lica koje je nasilnik u porodici.

Lične smetnje su trajne i teško se liječe, one su dio karaktera osobe u mišljenju, osjećanjima i ponašanju, zbog kojih ima pojedinac poteškoće. Najčešće imaju uzročnici porodičnog nasilja lične smetnje. Njihov karakter je predvidiv i više ili manje je njihovo ponašanje poznato užoj ili široj okolini. Njihove osobine su naprimjer prebrzo mišljenje da su ugroženi, neprihvaćeni, preosjetljivi.

Imaju jako izraženu mržnju, i manju mogućnost kontrole ljutnje i bijesa. Ljutnju i bijes izražavaju vrijeđanjem i nasilnim ponašanjem prema ljudima i predmetima, oni imaju nizak stepen tolerancije za frustraciju naginju impulsivnoj reakciji, nekontrolisanim izlivima bijesa. Navodno su još kao djeca ili maloljetnici ustanovili da mogu sa svojim ponašanjem kontrolisati okolinu i da im prouzrokovanje bola i straha kod drugih donosi veliku korist.

Uzročnici nasilja u porodici imaju i drugu osobinu, previše su štedljivi, imaju svoja pravila koja ostvaruju i nasilnim putem. Kod osoba sa poremećajem uvijek je prisutna bezosjećajnost do drugih, kad pojedinac sebe vidi kao centar svijeta, sa svojim pravilima i opravdanjima.

Ne postoji mogućnost liječenja osoba sa smetnjama u ponašanju. Pojedinac sa smetnjama u ličnosti se može dugotrajnom psihoterapijom naučiti da vlada svojim nagonima i razumije da je određeno ponašanje nedopustivo. Prilikom liječenja mora aktivno sudjelovati. Uzročnici nasilja u porodici koji imaju lične smetnje u ponašanju se za svoje ponašanje uvijek osuđuju, jer lične smetnje se ne tretiraju kao prava duševna smetnja koja bi prouzrokovala neuračunljivost kod izvršenja kaznenog djela.

Vrlo često među nasilnicima nalazimo ovisnike opsihoaktivnim supstancama alkoholu, kokainu, metamfetaminu a njihovo ponašanje naginje ka izlivu nasilja dosta promjenjivo. Neki su naj nasilniji u trenucima abstinencije krize, kada na svaki način pokušavaju od ukućana dobiti sredstva za kupovinu droge itd. a drugi su često nasilni u trenucima akutne intoksikacije.

Liječenje ovisnosti može bitno smanjiti mogućnost nasilnog ponašanja, ali ipak moraju pojedinci sami uvidjeti potrebu za liječenjem i u tome aktivno učestvovati. Uzročnici nasilja koji su ovisnici imaju pored te ovisnosti i lične smetnje, oni su za svoja kažnjiva djela isto tako osuđeni.

Među uzročnicima nasilja u porodici nalazimo i osobe sa različitim stepenom oštećenja mozga, tu su uglavnom oboljele one moždane strukture koje brinu o socijalno ispravnom ponašanju i savladavanju impulsivnog ponašanja. Ti pojedinci mogu imati veoma opasne ispade nasilja i mogu, ako im je nasilje strano, kasnije imati izraženo žaljenje. Lijekovima se može smanjiti njihova razdražljivost. Za svoja kažnjiva djela vrlo često nisu osiđivani jer se ustanovi da nisu sposobni savladavati svoje nagone, svoje ponašanje koje ne može kontrolisati.

Najteže nasilje u porodici vidimo kod duševih smetnji jer se povremeno izgubi kontrola sa stvarnošću to je psihoza i sa brzom zdravstvenom intervencijom se

može spriječiti najgore. To znači da je uzročnik nasilja u porodici istovremeno i žrtva neblagovremenog liječenja, odnosno pravilnog liječenja teške psihičke smetnje.

Psihotične duševne smetnje, šizofrenske, raspoloženje mogu do te mjere promijeniti svatanje pojedinaca, da okrivljuje svoju rodbinu da mu rade o glavi- životu, ometaju ga, žele mu naškoditi i zato u datom trenutku djeluje- napada u cilju svoje zaštite. I djeca odnosno maloljetnici sa duševnim smetnjama mogu biti uzročnici nasilja, jer mnoge bolesti koje su prije nabrojane mogu se ispoljiti vrlo rano. Posebno psihička smetnja nagnjenost ljubavnim bludnin radnjama, jer su osumnjičeni partner koji nije odan i osumnjičeni zavodnik, lake su žrtve teškog nasilja.

Uzročnici nasilja rijetko sami potraže pomoć. Uglavnom žrtve pozovu policiju i policija u tom slučaju ako posumlja na prisutnost stvarne duševne smetnje, koja je razlog nasilnom ponašanju, uvijek uključi zdravstvenu službu. Uzročnik nasilja se samim tim pridobije mogućnost da se liječi i da u budućnosti spriječi nasilno ponašanje. Bez njegove saglasnosti ga je moguće liječiti samo u primjeru ako ide za duševnu smetnju koja ugrožava sebe i druge.

Duševne smetnje kod žrtve nasilja u porodici

Sa nasiljem u porodici su najčešće povezane duševne smetnje koje su posljedica dugotrajnog stresa odnosno duševne trauma. Često nismo ni svjesni da živimo pod stresom, jer su nam navike, ponašanje i poteškoće koje prouzrokuje stres veoma poznate, da stres uopšte i ne prepoznamo. Niko nije u potpunosti otporan na stres. Stres pogađa svakoga, jer je sastavni dio našeg života. Nastaje kao neizbježna posljedica naših odnosa sa promjenama u okruženju, kojima se moramo prilagođavati. Iskustvo nasilja u porodici je veliki stres ili čak duševna trauma, jer se uzdrmaju duboko temelji ponašanja svakog pojedinca i odnosa između sebe i okoline.

Šta je stres?

Stres je tjelesni, duševni odgovor svakog pojedinca, koji se pokušava naviknuti i prilagoditi unutrašnjim i vanjskim uticajima, koji trenutno potrese ravnotežu pojedinca. Stres je događaj, situacija, osoba ili predmet koji pojedinac doživi kao stresni element koji dovede do stresa. U svojoj osnovi je stres potpuno normalan odziv na događaje i određena količina stresa je nužna za normalan život. Određuje ga sama osoba, njena iskušenja, energija, okolina u kojoj se pojavi te šira i uža okolina u kojoj osoba živi. Značajnu ulogu igra i karakter i osobnost osobe i kvalitet međusobnih odnosa sa ljudima sa kojim je okružen. Tako da određeni događaji npr. premještanje na poslu za nekoga predstavljaju stres, za drugog dobro iskušenje.

Negativni događaji, čovjeku na primjer smrt bližnjeg, saobraćajna nesreća, nasilje izaziva stresne reakcije u samom čovjeku. Ekonomsko nasilje i nasilje osjećajima navodno predstavljaju stres. Iskustvo fizičkog i spolnog nasilja predstavlja duševnu traumu, to je veoma jak stres. Što je počinioc nasilja važniji za žrtvu to su posljedice teže.

Stres postaje problem kad je stresna situacija za pojedinca prevelika i nije u mogućnosti da je savlada tj, da se suoči sa njom ili predugo traje. U tom primjeru može stres dovesti do oboljevanja, između ostalog i depresije i aksioznosti kao. Dugotrajan i slabo savladan stres može posredno voditi u veoma ozbiljno oboljenje, što je rak ili srčno- venske bolesti.

Odgovor na stres čine tri komponente:

Osjećanja kod depresije i aksioznosti koji je odražava i na tjelesnoj ravni.

Strategija suočavanja sa situacijom koje su moguće: pažnja, pomoć informisanje. Strategija smanjenja duševnog naboja ili nemoguće Zloupotreba alkohola droge, agresivno ponašanje, samopovređivanje.

Odbrambeni mehanizmi koji su nesvjesni odgovori na vanjske stresore i na aksioznost koja proizilazi iz unutrašnjih konflikata, potiskivanje problema nema smisla reagovati, neprihvatanje problema- negiranje, ništa se nije desilo, traženje razumnog razloga, to je nešto normalno, traženje problema u drugome, ti si kriv, ti se žališ prikrivanje neprimjernog odaziva, sada bi najradije pobjegao, a nije još sve urađeno.

Strah nastaje kada se bojiš nečeg čega realno ne postoji nišek konkretnog. **Tjeskoba** se javlja u očekivanju nečeg neprijatnog. **Aksioznost** je dio normalnih osjećanja, koji nastaju kada je osoba u opasnosti i pomaže da se zaštiti. **Tjeskoba i strah** nas podjednako učinkovito pripreme na borbu ili bjeg. To je veoma značajno sredstvo zaštite sa kojim nas je snadbijela priroda i kojeg gradimo od samog rođenja pa nadalje. Neprestalno se učimo šta je opasno čega se moramo bojati I sta nam je neprijatno.

Možemo se naučiti pravilno ili pak naopako. Na to može uticati sredina u kojoj živimo. **Pravilno** znači da se uplašimo samo onih događaja koji su stvarno opasni i da je naš odaziv nama u korist. **Pogrešno** naučeno znači da se plašimo događaja koji nisu opasni, ili se uplašimo veoma jako događaja kojih se i moramo plašiti, da nam u tom slučaju naš odbrambeni organizam jače reaguje nego što bi trebao i to nam može više štetiti od samog događaja.

Prilikom stresa, kad se događaju promjene naše tijelo se pripremi na borbu ili bijeg. Onda smo u stanju pripravnosti što je sasvim normalno. U današnje vrijeme trebamo i druga upozorenja. Veoma nam koristi komunikacija, snalažljivost, učinkovitost u rješavanju problema. Ali ne zaboravimo da naše tijelo i njegova reakcija ostaju isti kao u pradavnini.

Kako prepoznamo stres?

Simptomi se razvijaju u nekoliko minuta nakon stresnog događaja i traju nekoliko sati pa do nekoliko dana, najviše tri sedmice:

Na tjelesnom i duševnom planu stres se pokazuje kao:

- ubrzani rad srca,
- pospanost, knedla u grlu, ubrzano i plitko disanje,

■ KORAK broj 40

- suha usta, krčenje želuca, smetnje u probavi, povraćaje,
- bolovi i grčevi u mišićima,
- znojenje dlanova i gornje usnice, toplotni valovi, hladni dlanovi i stopala,
- često mokrenje,
- povećana želja po alkoholu, gubljenje želje za sex,
- pretjerana glad ili izguba apetita, preterano pušenje.

Na duševnoj ravni opažamo:

- zabrinutost, plač, utučenost, odsutnost duha, izgubljenost, crnogled, tjeskoba, depresivno raspoloženje,
- nestrpljivost, brzo se plane, agresivnost, nezadovoljstvo, pretjerana osjetljivost, osjećaj krivice, odbačenosti,
- smanjenje osjećaja za urednošću, zdravlje, spolnost, pomanjkanje samopoštovanja i ne zanimanje za druge,
- počinjanje više poslova odjednom, brzopletost, ostavljanje nezavršenih poslova i ujedno započinjanje novih.

Smanjenje sposobnosti jasnog razmišljanja, rastresenost, poteškoće u koncentraciji, zaboravnost, iracionalnost, smanjenje ideja,

- naginjanje nezgodama i neuspjehu, osjećaj preopterećenosti, pretjerana kritičnost, način mišljenja, neuspjeh.

U medicini se razlikuje više oblika odziva na stresne situacije

1. Akutna stresna reakcija je prolazna smetnja, kratak i brzi intenzivni odgovor, obično je to tjeskoba, prilikom događaja koji nas ugrožavaju i depresivno raspoloženje prilikom gubitka sa osjećajem odrvenulosti, paralizovanosti, izgubljenost, nemirno spavanje, tremor i smanjena pažljivost, dezorientiranost itd. Stresor je traumatično iskustvo s ozbiljnom psihičkom ili fizičkom opasnošću za pojedinca ili njegovu bližu osobu, prirodna katastrofa, nesreća, kriminalne radnje itd, zatim neobična, iznenadna i ugrožavajuća promjena socijalne pozicije i mreže pojedinaca gubitak većeg broja bliskih osoba, svjedok nasilja u porodici. Reakcija se vidi u roku jednog sata od dešavanja stresne situacije i počne se smanjivati u roku od 48 sati.

2. Prilagođavanje smetnji je više postepen i produženi odgovor i direktna posljedica akutnog stresa ili dugotrajnije trajanje neprijatnih životnih događaja. Pokazuje se sa simptomima koji se mogu prevazići, koje mogu biti depresivne ili depresivno-aksiozne, aksiozna ljutnja, ili pomiješano osjećanja i ponašanje.

3. Posttraumatska stresna smetnja je intenzivna produžena i ponekad odložena reakcija na jak traumatski događaj. Nju karakteriše: ponovno preživljavanje pojedinih događaja, traumatični događaj kroz snove bjezanje od stvarnosti, bjezanje od stvari koje se mogu podsjetiti na događaj. smanjenje zanimanja za radnje, te pretjerana razdraživost, nespavanje,

uporna aksioznost, slaba koncentracija. Do takve reakcije može doći odmah poslije traumatičnog događaja, ili se razvije u toku nekoliko mjeseci. Obično prestane nakon nekoliko mjeseci, ponekad traje i po nekoliko godina ukoliko je bilo prisutno nekoliko uporednih traumatičnih događaja npr: rat, nasilje u porodici i slično .

4. Sagorjevanje organizma kao posljedica stresa je sindrom fizičke, duševne i osjećajne iscrpljenosti. Pojavi se kao posljedica stresa ,ali ipak ne obavezno kod svih osoba koje su doživjele stres. Veliki broj žrtava nasilja u porodici je potpuno iscrpljeno i sagorelo.

DEPRESIJA I ANKSIOZNE SMETNJE se često javljaju kao posledica nasilja u porodici. Uzročnici za nastanak depresije i anksioznih smetnji su:

1. Uzročnici koji pojedinca naprave više depresivnim i aksioznim su depresija i anksiozne smetnje unutar porodice kao što su :rana negativna iskustva, hronična obolenja.

2. Uzročnici koji izazovu depresiju i anksiozne smetnje su prisutni tik pred nastankom različitih neprijatnih događaja u okruženju, zdravstveni problem, gubici smrt u porodici, raspad veze, gubitak posla. Uzročnik je isto stres odnosno trauma koja je doživljena zbog nasilja u porodici i naprijed pobrojanih problema .

3. Uzročnik koji depresiju odnosno aksiozne smetnje hrani ponekad je isti kao i oni pod tačkom 1 i 2, dopunjeni još poteškoćama koje nastaju zbog same depresije odnosno anksioznosti, kada osoba teže rješava problem i teže se snalazi. Npr bezposlenost, usamljenost, osjećaj manje vrednosti prekinuti odnosi sa ljudima u okolini, rodbinom, saradnicima, susjedima, prijateljima i drugim važnim osobama u vašem životu .

Za depresiju je karakteristično da ima osoba bar svakih 14 dana depresivno raspoloženje.

Žalost, utučenost i nije u mogućnosti da se razveseli. Pojedinaac nije veseo a ni žalostan, ima umjerenu bezvoljnost, bez veselja.

Veoma snužden ipak pojedinac može izvršavati svoje obaveze ako ima podršku. Kod jakih depresija, osoba nije u mogućnosti izvršavati svoje obaveze.

Za aksiozne smetnje je značajno da pojedinac doživljava različite probleme, zavisno od toga koja se anksiozna smetnja razvila. Ako naš sistem koji nas štiti borbom bježanje bude izbačen iz kolosjeka, tada su patnje pojedinca izraženije .

Djelovanje tog sistema nam više ne koristi, odnosno postaje za nas smetnja, onda se radi o anksioznoj smetnji. Javlja se onda kad nam nije potreban, zatim javlja se previše burno u odnosu na to kakva nam opasnost prijeti i mi onda poklanjamo previše pažnje tome.

Umjesto da nas štiti on nas blokira. U definiciji svih anksioznih smetnji je to da doživljavamo lažne alarme što znači da cijenimo da je nešto više opasno, više naopako nego što je to u stvarnosti, ili mislimo da je nešto opasno a u stvarnosti nije, a mi odreagujemo borbom ili bijegom bez razloga, to nemožemo objasniti i onda odreagujemo sa strahom, sve to je posve normalno. Nema bolje tjelesne reakcije od te.

Jedna od anksioznih smetnji je generalizirana anksiozna smetnja. Veliki osjećaj tjeskobe sprečava pojedinca da učinkovito djeluje i izaziva veliku bol. Zbog neprekidne napetosti mišića naveče osjećamo npr: glavobolju, pritisak u krstima, umor više nego što je uobičajeno. Pojedinaac nije naspavan, uvijek je zabrinut- sada još i zbog tjelesnih problema kojima ljekar ne može naći uzroka, a on se osjeća sve slabije i slabije.

Druga česta anksiozna smetnja je paničan strah kome se lako pridruži fobija. to znači da pojedinac doživljava napade panike, prilikom ti napada se uplaši da će umrijeti, on izgubi zdrav razum ili izgubi kontrolu nad svojim ponašanjem. Paničan napad je kratkotrajna nesnosna tjeskoba tj panika. Često joj se pridruži agorafobija kada pojedinac zbog straha pred novim napadom ne usuđuje više sam često ni sa društvom ići na određena mjesta, prodavnicu, usamljena mjesta... jer bi tamo mogao dobiti napad a teško bi došao do pomoći.

Kod djece i maloljetnika se mogu razviti razne duševne smetnje koje su posljedica nasilja u porodici:

- sa stresno povezane smetnje, depresija i anksioznost, kod mlade djece su simptomi nekoliko drugačiji, svoje problem izražavaju sa tjelesnim problemima, kod veće djece pa je slično kao kod odraslih.

- ponašanje i smetnje u osjećanjima sa kojima dijete upozori na svoj strah- problem, bježanje od kuće, izostanak sa nastave, promiskuitetno ponašanje, samoranjavanje.

- zloupotreba i ovisnost od psihoaktivnim supstancama.

KAKO I KADA POTRAŽITI POMOĆ

Ako ste izpostavljeni nasilju u porodici, ne izbjegavajte, već odmah potražite pomoć. Ne mislite da će samo tako proći, da se morate samo strpiti, ili da ste sami krivi za to što vam se desilo.

Odlaganje traženja pomoći nije u redu, jer nasilje nije događaj koji se desi samo jednom i nikad više, uobičajeno se ponavlja i stanje se sa vremenom može samo pogoršati, samo promijeni oblik ili intenzitet.

U slučaju neposredne ugroženosti najbolje je pomoć potražiti od policije, a ako ste zbog povrede ili drugih problema morali posjetiti doktora povjerite se njemu. Žrtve nasilja u porodici su najčešće u kontaktu sa zdravstvenim sistemom, jer trebaju više pregleda, operativnih zahvata, hospitalizacije, lijekova i savjeta vezanih za tjelesno i duševno zdravlje. Žrtve nasilja su obično spremne da se povjere svom doktoru ukoliko ih on neposredno pita za moguće nasilje.

Važno je da su ljudi svjesni da je kontakt sa zdravstvenom službom često prva i nekad jedina mogućnost koju ima žrtva da bi potražila pomoć. Razočarenje koje žrtva doživi u kontaktu sa zdravstvenom službom može za žrtvu biti prepreka u da-

ljem traženju pomoći. Žrtva nasilja u porodici očekuje da bude poslušana i da joj bude pružena adekvatna pomoć, a ujedno da se poštuje njihova privatnost.

U većini slučajeva zdravstveni radnici mogu djelovati samo uz saglasnost žrtve, jedino u slučajevima težih povreda ili kod nasilja nad djecom po zakonu su dužni to odmah prijaviti policiji ili tužilaštvu, naravno po okončanju liječenja to žrtva može uraditi i sama.

U slučaju da vi imate te simptome morate voditi brigu o svom zdravlju. Sami nećete moći ozdraviti morate potražiti pomoć zdravstvene službe. Rezultati se postižu jedino uz pravilnu terapiju, bilo da se radi o tjelesnoj ili duševnoj smetnji, treba odmah reagovati.

IN MEMORIAM

PUKOVNIK FIKRET (ŠEMSO) KUČANIN 1952–2019.

Pukovnik Fikret Kučanin rođen je 3.8.1952. godine u Donjim Babinama, općina Sokolac, kao najstarije dijete, od četvoro djece, od oca Šemse i majke Mejre. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Sokocu, a potom Pedagošku akademiju u Sarajevu, na grupi biologija i hemija. Prvo zaposlenje bilo mu je u Osnovnoj školi u Han-Pijesku.

Iz Sokoca, kao školovan kadar, upućen je na služenje vojnog roka u Bileću, u Pješadijsku školu rezervnih oficira (PŠRO) u kalendarskoj 1976/77. godini. U PŠRO bio je jedan od najboljih pitomaca u svojoj klasi, i iz JNA se vratio sa izuzetno dobrim ocjenama i karakteristikama, koje je svaki vojnik, a posebno oficir, donosio sa odsluženja vojnog roka.

Po odsluženju vojnog roka, 1977. godine, dolazi u Olovo, gdje ostaje sve do 26.10.2019. godine, odnosno do svoje smrti.

U Olovu se zaposlio i oženio suprugom Fahirom, sa kojom je dobio sina.

Po odsluženju vojnog roka prijavljuje se u Sekretarijat narodne odbrane (SNO) u Olovu i raspoređen je na ratni raspored (RR) u ratnu jedinicu 216. "R" brigadu u Han-Pijesku. Pitanje odbrane i sigurnosti društvene zajednice kojoj je pripadao i u kojoj je djelovao smatrao je veoma važnim, a stečena znanja u PŠRO vrlo dragocjenim, i ista je nesebično prenosio na druge. U tom smislu je vrlo odgovorno, savjesno i profesionalno prilazio obuci i vježbama koje su organizovane u jedinici u kojoj je imao ratni raspored.

Znanje i kvalitet njegovog rada na dužnostima u jedinici bila su osnovna preokupacija i preporuka za brzo napredovanje u službi od komandira voda, komandira čete i sve do dužnosti komandanta bataljona, koja je rijetko, odnosno gotovo nikako nije davala rezervnim oficirima. Svi ostali komandanti bataljona, kako u njegovoj tako i u svim drugim brigadama, bili su aktivni oficiri.

Sve vrijeme provedeno na dužnostima u ratnoj jedinici u kojoj je imao ratni raspored, osnovni motiv djelovanja bila mu je briga za ljude tokom obuke i vježbi. Tako je bilo i kada je prepoznao da neke aktivnosti u društvu, aktivnim i rezervnim jedinicama bivše JNA idu nauštrb slobode i ljudskih prava naroda kojem je pripadao.

Među prvima je shvatio ozbiljnost političko-bezbjednosne situacije u Bosni i Hercegovini. Prepoznao je da se prema agresija na Bosnu i Hercegovinu i brutalan rat neslučenih razmjera, kakav do tada nikada nije bio zabilježen, te se stavlja na raspolaganje Patriotskoj ligi, a potom i Kriznom štabu u Olovu. Jedan je od organizatora priprema za odbranu od agresije i član Kriznog štaba opštine Olovo, sa kojim je izvršio sve potrebne pripreme za uspješno vođenje odbrambeno-oslobodilačkog rata i uspješnu odbranu Olova i Domovine.

U ratu je obavljao veoma odgovorne dužnosti u Kriznom štabu, Štabu TO Olovo, komandi brigade i OG 3 Kladanj i to:

- U KŠ pomoćnik za ONP, od septembra 1991 - 8.4.1992. godine;
- U ŠTO Olovo pom. za ONP 11.4.1992. - 13.9.1993. godine;
- U OG-3 Kladanj pomoćnik NŠ za ONP 14.9.1993.-9.12.1993. godine;
- U Brigadi pom. NŠ za OMP 10.12.1993. - 25.4.1995. godine;
- U Brigadi načelnik štaba 26.4.1995. – 19.12. 1995. godine;
- Komandant brigade 20.12.1995. – 13.5.1996. odnosno, sve do 30.4.2004., kada je penzionisan.

Kao i na dužnostima koje je obavljao u jedinici u kojoj je imao ratni raspored, tako je obavljao i sve dužnosti u ratu veoma odgovorno, profesionalno, savjesno i sa puno ljudskog osjećanja. Dao je nemjerljiv doprinos u odbrani Olova i Domovine.

Na ispračaju pukovnika Fikreta Kučanina na ahiret bilo je puno njegovih saboraca, rodbine, komšija i prijatelja iz Olova, Sokoca, Sarajeva i drugih mjesta. U svemu tome ostala je jedna gorčina, žal i propust, da nije bilo počasne jedinice iz OS Bosne i Hercegovine koja je trebala odati počast starješini Armije RBiH, pukovniku, patrioti i gaziji ovog vremena.

Na takve propuste moramo ukazivati i spriječiti da se čine nepravde našim najzaslužnijim gazijama, koji su u najtežim trenucima hrabro stali na branike odbrane Domovine i briljantno obezbijedili njenu nezavisnost i opstojnost. To je generacija koja je dala najviše za svoju državu - Republiku Bosnu i Hercegovinu, jednu i jedinu. To moramo prenositi novim generacijama, a oni to moraju stalno imati na umu, i to moraju cijeniti.

Rahmetli Fikret Kučanin ukopan je u Olovu, na mezarju Jasen, 27.10.2019. godine. Njegova porodica, brat Adil i sestre Adila i Fikreta, ostale su bez velikog oslonca. Pored njih, i mještani opštine Olovo, kao i susjednih opština, izgubili su velikog prijatelja, patriotu, gaziju i borca za cjelovitu i nedjeljivu BiH.

Njegov doprinos u odbrani Olova i Domovine je nemjerljiv, i skoro ga je nemoguće iskazati riječima, kao i svih ostalih boraca i starješina Prve SLAVNE olovske brdske brigade, odnosno herojskog grada Olova.

Brigadir Fadil Karičić

General Fikret Muslimović

NEZAVISNOST CRNE GORE META NEPRIJATELJSTVA MOSKVE I BEOGRADA

(Teroristički pokušaj državnog udara 16.10.2016.)

TERORISTIČKA OPERACIJA – POKUŠAJ DRŽAVNOG UDARA U CRNOJ GORI, 16.10.2016. GODINE

Pokretanje istrage, oktobra 2016. godine

S ciljem da se spriječi ulazak Crne Gore u NATO, u Podgorici, na dan izbora 16.10.2016. godine, terorističkim metodama je pokušán državni udar. Izvršen je upad u Skupštinu radi nasilne smjene vlasti i atentata na tadašnjeg premijera Mila Đukanovića.

Prema osnovanoj sumnji da su izvršili krivična djela protiv ustavnog poretka, organiziranog kriminala i terorizma, Specijalno tužilaštvo Crne Gore je odredilo pritvor i otvorilo istragu protiv 14 osoba: dvojice ruskih državljana - Eduarda Širokova i Vladimira Popova; devet srbijanskih državljana - Miloša Jovanovića, Nemanje Ristića, Predraga Bogičevića, Bratislava Dikića (penzionirani general, bivši šef žandarmerije Srbije), Kristine Hristić, Branke Milić (članica Ambasade Srbije u Podgorici), Milana Dušića, Dragana Maksića i Srboljuba Đorđevića; trojice državljana Crne Gore - Andrije Mandića, Milana Kneževića i Mihaila Čađenovića (službeni vozač lidera DF-a, Andrije Mandića).¹

O pokušaju državnog udara, 16.10.2016. godine, glavni tužilac Crne Gore, Mili-voje Katnić, je rekao: „*Dva lica iz Rusije su pozvala jedno lice koje je okrivljeno u ovom predmetu da organizira određen broj ljudi za realizaciju terorističkog čina. Ovo lice je kontaktiralo više lica u Srbiji, predložilo im sadržinu plana i njihovu ulogu, što su oni prihvatili i više njih je došlo u Crnu Goru. Plan je bio da dođe oko 500 pripadnika ovih struktura u noći 16. oktobra i da kriminalni plan vrše nasilnim putem. Cilj im je bio da se*

¹ Faktor, 08.11.2016. godine, strana 12.

zaustavi ulazak Crne Gore u NATO. Angažirani su strijelci koji bi lišili života Mila Đukanovića. Postoji osnovana sumnja da je u sve uključena jedna politička struktura iz Crne Gore. Specijalno tužilaštvo Srbije ova lica imalo je pod svojim nadzorom.”²

Potvrda optužnice, juna 2017. godine

Na osnovu rezultata istrage, protiv naprijed navedenih osoba, početkom juna 2017. godine, Viši sud u Podgorici je potvrdio optužnicu. Kroz istragu je otkriveno da je u kriminalnoj terorističkoj organizaciji, zajedno sa Rusima - Eduardom Širokovim i Vladimirom Popovom, učestvovao i „bivši agent CIA Joseph Assad.”³ Raspisana je potjernica za više osoba, među kojima i za Brankom Milić dok se skrivala u Ambasadi Srbije u Podgorici. Povodom njenog skrivanja u Ambasadi, ministar vanjskih poslova, Srđan Darmanović, vlastima u Beogradu je poručio da ne bi trebali pružati utočište bjeguncu od pravde, jer se time mogu komplicirati odnosi između dvije zemlje.⁴

Početak decembra 2018. godine, u istrazi za pokušaj državnog udara i atentata na Đukanovića, uhapšen je poslanik Demokratskog fronta u Skupštini Crne Gore, Nebojša Medojević. Zbog toga je uslijedilo povlačenje opozicijskih poslanika iz rada Skupštine, uz prijetnje da će, umjesto u institucijama djelovati vaninstitucionalno dizanjem naroda u demonstracije.

Završetak suđenja 28.03.2019. godine

Krajem marta 2019. godine, Viši sud u Podgorici je završio suđenje za pokušaj državnog udara na dan parlamentarnih izbora u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, te za pokušaj atentata na tadašnjeg crnogorskog premijera Milu Đukanovića. Izricanje presude je najavljeno za početak maja 2019. godine. Cijeli tok suđenja je prenosila državna televizija. Mediji su izvještavali da je u tom sudskom predmetu „*krunski svjedok*” Saša Sinđelić i da je taj svjedok kao organizatore pokušaja državnog udara i likvidacije Đukanovića označio pripadnike ruske obavještajne službe GRU, Eduarda Šišmakova i Vladimira Popova. Tokom istrage i suđenja, dvojica optuženih su se pokajali i postali „*saradnici-svjedoci*” protiv lidera opozicijskog DF-a, četničkog vojvode Andrije Mandića i Milana Kneževića. „*Svjedok - saradnik*”, Mirko Velimiorović je priznao da je bio zadužen da dopremi oružje za izvršenje terorističke akcije državnog udara i za likvidaciju premijera Mila Đukanovića.⁵

2 **Katnić Milivoje**, Faktor, 07.11.2016. godine, strana 11.

3 Oslobođenje, 09.06.2017. godine, strana 16.

4 **Darmanović Srđan**, Oslobođenje, 05.01.2019. godine, strana 8.

Đurić Novica, Politika, Beograd, 17.01.2017. godine, strana 4.

Oslobođenje, 10.08.2018. godine, strana 17.

5 Oslobođenje, 29.03.2019. godine, strana 15.

Prvostepena presuda 09.05.2019. godine

Sudsko vijeće Višeg suda u Podgorici, kojim je predsjedavala sutkinja, Svetlana Mugoša, u Podgorici, 09.05.2019. godine, za optužene je donio Presudu kojom su 13 učesnika terorističkog pokušaja državnog udara, osuđeni, na ukupno 69 godina i sedam mjeseci zatvora. Funkcioneri opozicionog Demokratskog fronta, Andrija Mandić i Milan Knežević su osuđeni na po pet godina zatvora. Kao organizatori pokušaja državnog udara, kazne od 15, odnosno 12 godina zatvora su dobili ruski državljani Eduard Šišmakov i Vladimir Popov. Bivši komandant srbijanske žandarmerije, general Bratislav Dikić, osuđen je na osam godina zatvora.⁶

Crnogorska nezavisnost i premijer Đukanović su bili glavne mete terorista

Lider Demokratske partije socijalista (DPS), tadašnji premijer Crne Gore, Milo Đukanović, zato što je vodio Crnu Goru u pravcu članstva u NATO, bio je glavna meta terorista pod kontrolom ruske obavještajne službe infiltrirane u sigurnosni sistem Srbije. Đukanović je rekao da je napad na izborni proces Crne Gore i njega lično, ustvari bio napad na sistem evropskih vrijednosti, te zaključio: „Kriminalci su u ulozi krajnjih izvršilaca. Nisu akademici ubili Đinđića, nego su poslušili nekome. E sad smo došli do toga kome su oni služili, pa ćemo da vidimo kome su ovi služili i s kim su još sarađivali, što tajno, što javno, što prešutno, što dogovorima u Beogradu, što u Moskvi ili nekoj drugoj adresi ...”⁷

Đukanović je ocijenio da teroristički napad na dan izbora u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, nosi niz poruka od kojih su bitne da se u Beogradu i Moskvi, kao centrima neprijateljstva protiv nezavisnosti Crne Gore, smatra da nije moguće širenje utjecaja Zapada na Balkan bez saglasnosti Rusije, te da nijedna od balkanskih zemalja ne može donositi važne odluke isključivo temeljem „*vlastitih nacionalnih interesa*“.⁸

ODNOS SRBIJE PREMA ČINJENICAMA POKUŠAJA DRŽAVNOG UDARA U CRNOJ GORI

Građani Crne Gore srpske nacionalnosti izloženi su utjecajima velikosrpskih ekstremista koji subverzivno, politički organizirani u Demokratski front, neprijateljski ugrožavaju teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Crne Gore.

U vezi pokušaja državnog udara u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, tadašnji premijer Srbije, Aleksandar Vučić, na početku je insistirao da u istrazi učestvuju sigurnosne službe pod njegovom kontrolom, pa je Biro za koordinaciju tih službi razmatrao „*moguću umiješanost srbijanskih državljana*“ u dešavanjima sa karakterom ugroža-

6 **Milivoje Katnić**, intervju vodila **Nikčević Tamara**, Dani, 01.10.2019. godine, strana 71.

7 Đukanović Milo, Faktor, 26.10.2016. godine, strana 11.

8 **Đukanović Milo**, Oslobođenje, 30.01.2017. godine, strana 11.

vanja nezavisnosti Crne Gore.⁹ O njihovom angažiranju Vučić je rekao: „*Organi sigurnosti Srbije došli su do nepobitnih dokaza da su, uz ostalo, i u Srbiji pripremane različite nelegalne aktivnosti za teritorij Crne Gore. U Beogradu su uhapšena neka lica povezana sa događajima u Crnoj Gori. Zaplijenjeni su novac, 125.000 eura i uniforme. Pratili su put kretanja premijera Crne Gore Mila Đukanovića, na dnevnom nivou i u svakoj sekundi obavještavali druga lica koja su trebala da postupe. Čak ni ta lica nemaju veze sa državom Srbijom. Zabilježene su značajne aktivnosti stranih obavještajnih službi, kao i da dokumenta sa obradama Uprave kriminalističke policije završavaju u stranim rukama. Srbija će procesuirati one koji misle da je dozvoljeno da daju operativne podatke službenicima stranih ambasada. O svemu tome upoznati su zvaničnici Crne Gore. Dobra je vijest da u svemu tome nismo naišli na umiješanost bilo kog političara iz Srbije, a ni iz Crne Gore ...*“¹⁰

U uslovima kada su zbog ukupnih kretanja na međunarodnoj političkoj sceni „*biletarni odnosi*“ sa Rusijom bili na niskoj razini, državni vrh Crne Gore je diplomatski očekivao pomoć Rusije u rasvjetljavanju pokušaja državnog udara u Podgorici. Predsjednik Crne Gore Filip Vujanović je rekao da u istrazi očekuje pomoć Rusije, koja je „*sa zvaničnih državnih adresa pokazala da je na apsolutnoj distanci od toga da nema nikakve veze sa dvije osobe koje su ekstremni nacionalisti koji stoje na čelu ... formiranja terorističke grupe koja je imala naum da stvori haos u Crnoj Gori na izborni dan... Crna Gora je pokazala, u jednoj ozbiljnoj akciji, koja je, kako je to sjajno rekao premijer Srbije, imala ozbiljan inostrani elemenat, da je u stanju da jednu tako ozbiljnu akciju prekine, da liši slobode one koji su sudjelovali u njoj i identifikuje one koji nisu lišeni slobode i tako pokaže ozbiljnost države.*“¹¹ Predsjednik Vujanović je isticao da se u konkretnom slučaju Srbija „*krajnje odgovorno i ozbiljno postavila, a sve njene državne strukture su se maksimalno i ozbiljno uključile.*“¹²

O istom tom problemu, premijer Crne Gore, Milo Đukanović je rekao: „*Premijer Aleksandar Vučić, informacije o pokušaju puča najprije je komentarisao sa vrlo primijetnom dozom sarkazma, da bi kasnije priznao da su one ipak vjerodostojne ... Očigledno, nakon što je premijer Vučić dobio detaljnije informacije od sigurnosnih agencija Srbije, uslijedila je promjena stava, pa čak i svojevrсно izvinjenje Crnoj Gori zbog sumnji u istinitost cijele priče.*“¹³

U vezi pokušaja državnog udara i likvidacije Đukanovića, kritikujući politiku Srbije prema Crnoj Gori, profesor na Fakultetu političkih nauka u Podgorici, Ivan Vuković, u intervjuu za „*Dane*“ je rekao: „*Koliko znam, nakon odlične saradnje državnih organa Crne Gore i Srbije na otkrivanju okolnosti koje su dovele do pokušaja državnog udara, 16. oktobra 2016. godine, što je potvrđivao i sam tadašnji premijer Vučić, od decembra 2016. godine ta međudržavna saradnja odjednom i bez objašnjenja je obustavljena. Veoma često neko od najviših političkih predstavnika vlasti u Beogradu javno izlazi sa*

9 Faktor, 24.10.2016. godine, strana 11.

10 **Vučić Aleksandar**, 25.10.2016. godine, strana 16. i 17.

11 **Vujanović Filip**, Oslobođenje, 02.12.2016. godine, strana 16.-17.

12 **Vujanović Filip**, Oslobođenje, 02.12.2016. godine, strana 16.-17.

13 **Đukanović Milo**, Politika, Beograd, 30.01.2017. godine, strana 4.

stavom koji implicira želju i namjeru da se politički život susjednih zemalja usklađuje sa željama i interesima Srbije ... Veoma je čudno, naprimjer, da je predsjednik Aleksandar Vučić, tada u svojstvu premijera, u vrijeme dok je trajala istraga o pokušaju nasilne promjene vlasti u Crnoj Gori, u Beogradu, na zvaničnom nivou primio prvooptuženog u tom sudskom procesu. Govorim o lideru Demokratskog fronta Andriji Mandiću ... Bojim se da gestovi o kojima govorim ukazuju na mogućí povratak srpske politike prema Crnoj Gori, u uhodane i kobne političke staze.”¹⁴

S obzirom da je prema naprijed citiranim izjavama bivšeg srbijanskog premijera Vučića i bivšeg crnogorskog premijera Đukanovića dokazano obavještajno i subverzivno neprijateljsko djelovanje Rusije, s ciljem sprečavanja kretanja Crne Gore prema članstvu u NATO i EU, opravdano se postavlja pitanje - da li ista takva ruska subverzivna i obavještajna aktivnost postoji protiv Bosne i Hercegovine i njenog puta prema članstvu u NATO i EU. Također, postavlja se pitanje - da li bi se Srbija, saradnjom sa bh. sigurnosnim službama usprotivila eventualnoj takvoj ruskoj aktivnosti u BiH, kao što se saradnjom sa crnogorskim službama, iako kolebljivo, ipak usprotivila takvoj aktivnosti u Crnoj Gori.

U slučaju pokušaja terorističkog državnog udara u Podgorici, „kolebljiv“ ili neiskren odnos srbijanskih zvaničnika i sigurnosnih službi pokazuje slučaj njihovih pritisaka da Aleksandar Sinđelić, ključni svjedok odustane od svog iskaza u istrazi. Zbog tih pritisaka, svjedok Sinđelić, sredinom juna 2019. godine, ilegalno je ušao u Crnu Goru i zatražio politički azil.

ODNOS RUSIJE PREMA ČINJENICAMA POKUŠAJA DRŽAVNOG UDARA U CRNOJ GORI

U podmakloj fazi istrage pokušaja državnog udara i namjera ubistva Đukanovića, Nezavisne novine su objavile dijelove teksta britanskog Telegrapha: „*Državni udar na dan parlamentarnih izbora, tokom kojeg je planirano zauzimanje zgrade Skupštine i ubistvo prozapadnog lidera, vodili su ruski obavještajci uz podršku i blagoslov Moskve, kako bi sabotirali plan Crne Gore da se učlani u NATO. Plan je spriječen samo nekoliko časova prije nego što je trebalo da bude sproveden u djelo, a trebalo je da iza zove krvoproliće i uvede zemlju u nemire u predvečerje njenog učlanjenja u NATO ... Kremalj je demantovao bilo kakvu umiješanost ...*”¹⁵

Poslije pobjede na izborima, 16.10.2016. godine, lider DPS-a i tadašnji premijer Milo Đukanović je rekao da mu se „čini da antievropska i antiNATO strast koja se emituje iz Rusije govori o tome da Rusija želi slom evropskog sistema vrijednosti i pokušava da oživi nepostojeću alternativu za društva zapadnog Balkana.”¹⁶ Također, o ulozi Rusije u pripremi državnog udara, on je rekao: „*Nesumnjivo je da je teritorija*

14 Vuković Ivan, Dani, 09.06.2017. godine, strana 42. i 43.

15 Nezavisne novine, 20.02.2017. godine, strana 13.

16 Đukanović Milo, po kolumni Đurić Novice, Politika, Beograd, 11.11.2016. godine, strana 4.

Srbije zloupotrijebljena kao platforma za pripremu tog terorističkog akta ... Činjenica je da je službena Moskva na ove događaje u Crnoj Gori reagirala dvojako i, po meni, nekonzistentno. Prva reakcija je ona kojom su razni dužnosnici ruske države i vladajuće stranke izravno slali poruke Crnoj Gori da nipošto ne ulazi u NATO, jer će takav korak neminovno značiti destabilizaciju zemlje. Kako se proces ulaska Crne Gore u NATO bližio kraju, tako su i te poruke bile sve jače, da bi na kraju rezultirale otvorenom i vrlo izdašnom podrškom ovdašnjoj opoziciji, s ciljem da oni, kad dođu na vlast, zaustave proces pridruživanja Crne Gore NATO-u, a kasnije i Evropskoj uniji ... Mislim da će se otpor nastaviti i nakon toga, jer su ovdašnji događaji, kako sam već spomenuo, eho globalnih odnosa NATO-a i Rusije. Dok u tim odnosima ne dođe do normalizacije, a sjetite se da su ne tako davno NATO i Rusija imali institucionalnu saradnju, biće napetosti."¹⁷

Prema naprijed iznesenom, dakle, Crnu Goru ugrožavaju Rusija i Srbija, jer djeluju protiv njene nezavisnosti, NATO-ve i evropske orijentacije, s ciljem povratka pod utjecaj Rusije i Srbije. Na meti srbijanske i ruske propagande i drugih oblika subverzije na štetu crnogorske nezavisnosti su institucije i lideri koji su imali ključnu ulogu u postizanju nezavisnosti i ulasku u članstvo NATO-a. Naročito su izražene prijetnje lideru DPS-a, Mili Đukanoviću. O tome srbijanski historičar Milivoj Bešlin je rekao: „Otvorene prijetnje crnogorskom rukovodstvu su dolazile iz Rusije. Podsjećam vas da su na desetu godišnjicu obnove crnogorske nezavisnosti, maja 2016. godine, desničarsko-nacionalistički i rusko-kvislinški mediji i intelektualci u Srbiji počeli da šire narative koji su doslovno ‘proricali’ nestanak Mila Đukanovića, nakon čega će, naravno, sve u Crnoj Gori opet biti srpsko. To sam tumačio ne samo kao poziv na fizičku likvidaciju čovjeka koji je personifikacija crnogorske državnosti nego i konačno odvratanje Crne Gore od njenog prozapadnog kursa ... Uostalom, zar to nije obrazac po kojem je dehumanizovan, prokazan, a zatim i ubijen premijer Srbije Zoran Đinđić.”¹⁸ Ova ocjena historičara Bešlina znači da bi ubistvo Đukanovića značilo „ubiti” nezavisnost Crne Gore, isto kao što je ubistvo Zorana Đinđića značilo „ubijanje” demokratskog, prozapadnog kursa Srbije.

Đukanović je bio decidan u optužbama da iza pokušaja državnog udara i atentata na njega stoji Rusija: „Nema dilema da su ruski državljani sa legitimacijama bezbjednosnih službi bili upleteni u pokušaj atentata.”¹⁹ Izbori u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, imali su odlučujući značaj za crnogorski put u NATO i EU. Rusija je upotrijebila svoje obavještajne kapacitete da spriječi takvu budućnost Crne Gore.

17 Đukanović Milo, Politika, Beograd, 30.01.2017. godine, strana 4.

18 Bešlin Milivoj, Dani, 28.10.2016. godine, strana 10.

19 Đukanović Milo, Oslobođenje, 18.10.2018. godine, strana 9.

PONAŠANJE SRPSKE OPOZICIJE U CRNOJ GORI PREMA POKUŠAJU DRŽAVNOG UDARA

Građani Crne Gore srpske nacionalnosti izloženi su utjecajima velikosrpskih ekstremista iz Beograda. Organizirani u nevladine organizacije i političke stranke koje objedinjava Demokratski front, subverzivno, neprijateljski ugrožavaju teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Crne Gore.

Opozicijske stranke, na osnovama velikosrpske, četničke ideologije, ujedinjene u Demokratskom frontu, u predizbornoj kampanji za izbore, 16.10.2016. godine, optuživale su Mila Đukanovića: da je njegova vlast kriminalna, da prijeti Rusiji i Srbiji, da se Đukanović sprijateljio sa SAD - osvjedočenim neprijateljem Srbije i srpskog naroda, da je odgovoran za tragično stanje ekonomije; da je uveo sankcije Rusiji, priznao Kosovo, otvorio Ambasadu u Prištini, priznao genocid u Srebrenici, gurnuo narod u „*duhovni ponor*“;²⁰ umjesto srpskog uveo crnogorski jezik, umjesto azbuke uveo abecedu, iz škola i fakulteta istjerao srpske pisce, proglasio Njegoša genocidnim pjesnikom, protjerao ćirilicu, registrovao Crnogorsku pravoslavnu crkvu uz negiranje Srpske pravoslavne crkve i njene Mitropolije na prostoru Crne Gore, insistirao na članstvu u NATO, planirao potapanje kanjona Morače, čime se ugrožava manastir Morača, istjerao Srbe iz zdravstva, školstva i drugih društvenih segmenata Crne Gore, rasprodao imovinu Arapima, tukao svoj narod, hapsio i sudio Srbe, ...²¹

Odbacujući tvrdnje o pokušaju državnog udara na dan izbora u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, četnički vojvoda i lider Demokratskog fronta, ekstremista Andrija Mandić, je rekao: „*Izborna kampanja režima Mila Đukanovića podržanog od stare američke administracije, počivala je na priči o ugroženosti Crne Gore i baš na dan glasanja, negdje u podne, kulminira ugroženost, jer su navodno, neki ljudi htjeli da nasilno obore vlast u Crnoj Gori. To je suviše jeftin i providan scenario, da bi mogao da se prikaže kao ozbiljna akcija ...*“²²

Sredinom februara 2017. godine, po rezultatima istrage za pokušaj državnog udara u Crnoj Gori, 16.10.2016. godine, specijalni državni tužilac Crne Gore, Mili-voje Katnić je predložio da Skupština ukine poslanički imunitet liderima DF-a - četničkom vojvodi, ekstremisti Andriji Mandiću (Nova srpska demokratija) i njegovom sljedbeniku Milanu Kneževiću (Demokratska narodna partija), zbog osnovane sumnje da su izvršili krivično djelo stvaranja kriminalne organizacije i djelovanja protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore, izvršenog podstrekavanjem. Specijalni državni tužilac, Katnić, je obavijestio javnost da je planiran i pokušaj upad u Skupštinu, hapšenje i likvidacija Mila Đukanovića.²³

Skupština je udovoljila zahtjevu tužioca, pa je imunitet poslanika Mandića i Kneževića ukinut. Cijenilo se da je ukidanje imuniteta izvršeno s ciljem da se ukloni pravna prepreka za hapšenje Mandića i Kneževića, što se nije dogodilo ali je izazvalo

20 **Mandić Andrija**, po kolumni Đurić Novice, Politika, Beograd, 11.10.2016. godine, strana 4.

21 Đurić Novica, Politika, Beograd, 18.09.2016. godine, strana 15.

22 **Mandić Andrija**, Politika, Beograd, 01.02.2017. godine, strana 4.

23 Oslobođenje, 15.02.2017. godine, strana 13.

polemike. Tim povodom, Mandić i Knežević su zaprijetili bojkotom lokalnih izbora u Nikšiću, zakazanih za 12. mart 2017. godine. U vezi s tim, bitno je imati u vidu činjenicu da je Mandić i ranije optuživan jer je na protestima u Podgorici, 24.10.2015. godine, pozivao na rušenje ustavnog poretka, ali ga je Viši sud u Podgorici oslobodio tih optužbi. Pokretanjem krivičnog postupka, Mandiću je oduzet pasoš, pa je početkom marta 2018. godine, u Prijepolju, prilikom prelaska srbijansko-crnogorske granice, priveden na saslušanje u Upravu policije.

Mandić i Knežević su upotrijebili stranački i medijski aparat pod svojim utjecajem da propagiraju kako je slučaj terorističkih djela koja im se stavljaju na teret montiran od strane Đukanovićevog DPS-a, s ciljem da oslabi političku poziciju DF-a, te da je sve to sračunato s ciljem da se izbjegne hapšenje kriminalaca iz crnogorske Đukanovićeve vlasti. Mandić i Knežević su isticali da sa Rusima, kao ni sa državljanima Srbije, u događajima sudski okvalificiranim kao pokušaj državnog udara, nisu imali nikakve kontakte.²⁴

Alija Adil

ZAUVIJEK PALESTINA

Izrael je prije sedamdeset i dvije godine okupirao velike dijelove palestinske teritorije i obznanio svoje postojanje, te je od tog trenutka krenuo s realizacijom jednog diskriminacijskog procesa koji po mnogo čemu nadilaze samu diskriminaciju i poprma oblike ozbiljnog postupnog etničkog čišćenja čije žrtve su palestinski muslimani. Od tog vremena do danas, Izrael proljeva krv, bombarduje i terorizira, atakuje na libansko nebo i agresivno nasrće na Siriju, kuje planove i bombarduje Palestince izolovane u pojasu Gazze, pritom se niti jednog trenutka ne libeći pokazati da bi želio prisvojiti i druge teritorije u regionu Bliskog istoka. Međutim, Palestina se ovih dana nalazi suočena s još jednom zlokobnom opasnošću – opasnošću oličenoj u realizaciji takozvanog mirovnog plana poznatog kao “Razmjena stoljeća” ili trgovina stoljeća. Suočena je s opasnošću koja bi zanavijek mogla označiti kraj postojanja palestinskog pitanja, odnosno pitanja postojanja same Palestine.

Razmjena stoljeća

Američki predsjednik je prije nekoliko mjeseci pompezno najavio realizaciju mirovnog plana kojeg je nazvao “Razmjena stoljeća”. Iako je sam plan predstavljen kroz prizmu nastojanja usmjerenih ka okončanju sukoba između Palestinaca i Izraela, činjenica je da spomenuti plan nije ništa drugo nego tekst suprotan svim rezolucijama Organizacije ujedinjenih nacija i da kao takav predstavlja svojevrsni antipalestinski i antiislamski program djelovanja Amerike i izraelskog režima. Tim planom je za prognane Palestince najavljeno formiranje “alternativne domovine”, što u konačnici znači da priredioci mirovnog plana pitanje palestinskih prognanika žele riješiti njihovim nastanjivanjem izvan palestinskih teritorija, a što opet znači da bi im nakon toga i zvanično bilo osporeno temeljno ljudsko pravo na povratak na svoja ognjišta u Palestini s kojih su brutalno protjerani. Bivši premijer Malezije, Muhamed Mahatir, izrazio je oštro protivljenje realizaciji tog mirovnog plana, te je, između ostalog, istakao: “Trumpov plan, koji je determiniran kao Razmjena stoljeća, po svemu sudeći ne može iznjedruti ništa drugo osim Apartheid. Zbog toga mi insistiramo na poštivanju Povelje Organizacije ujedinjenih nacija kojom je narodu Palestine garantovano pravo na izbor vlastite sudbine. Budemo li danas šutjeli pred etničkim čišćenjem koje baš u ovom trenutku provodi Izrael, možemo biti sigurni da ista sudbina očekuje i nas.”

Sukladno planu o razmjeni stoljeća, država Palestina bi bila pretvorena u svojevrsnu uniju ostrva koja međusobno ne bi bila povezana kopnenim putem, već bi komunikacija među tim svojevrsnim otocima bila uspostavljena posredstvom mreže tunela i vijadukata. Palestinski i zvaničnici pojedinih svjetskih zemalja smatraju da bi pripajanje 30 posto teritorija Zapadne obale okupiranim teritorijama predstavljalo konačnu podjelu Palestine i njeno cjepkanje na najsitnije fragmente.

Protivljenja cijepanju, rastakanju i podjeli Palestine

Uporedo s približavanjem datuma najavljenog za početak realizacije razmjene stoljeća usmjerene prema okupaciji velikih dijelova Zapadne obale rijeke Jordan, svakim danom se otkriva i objelodanjuje sve više skrivenih detalja u tekstu samog takozvanog mirovnog prijedloga zbog kojih izbijaju brojne medijske afere. Cionistički premijer Benjamin Natanjahu je najavio da će dijelove plana o razmjeni stoljeća koji obuhvataju okupaciju dodatnih 30 posto teritorije na Zapadnoj obali rijeke Jordan realizirati u julu mjesecu tekuće godine.

Objavljivanje datuma realizacije dijela takozvanog mirovnog sporazuma vezanog za okupaciju i pripajanje dodatnih 30 posto palestinskih teritorija na Zapadnoj obali rijeke Jordan izraelskom režimu od strane premijera tog režima, Benjamina Natanjahua, potaknulo je brojne reakcije na međunarodnoj sceni pa i osudu Organizacije ujedinjenih nacija i Evropske unije. Čelnik Palestinske autonomne oblasti, Mahmud Abbas, reagovao je izjavom da su time okončani svi sporazumi s Izraelom, a generalni sekretar Izvršnog komiteta Palestinske oslobodilačke organizacije (PLO), Saeb Erekat, obznanio je odluku o obustavljanju saradnje Palestinske autonomne oblasti s Amerikancima. Premijer Jordana, Omar al-Razzaz, reagujući na najavu okupacije i pripajanja Izraelu dodatnih teritorija na Zapadnoj obali rijeke Jordan, istakao je da će "Jordan razmotriti i revidirati stav o saradnji s Izraelom, ukoliko cionistički režim pokuša dijelove Zapadne obale rijeke Jordan pripojiti okupiranim teritorijama".

U međuvremenu je direktor Političkog ureda Hamasa, Ismail Haniya, liderima četrdeset arapskih i islamskih zemalja uputio pismo u kojem od njih traži "hitnu reakciju protiv politike okupiranja dodatnih teritorija na Zapadnoj obali". Haniya je u svom pismu, između ostalog, istakao slijedeće: "Izrael je zloupotrijebio normalizaciju odnosa s pojedinim arapskim i islamskim zemljama i koristi ih kao pokriće za provedbu svoga okupatorsko-uzurpatorskog projekta."

Treba spomenuti da pojedini cionistički stručnjaci smatraju da bi pripajanje Zapadne obale Izraelu moglo dovesti do izbijanja nove Intifade palestinskog naroda, dok se među njima čuju i oni koji ne isključuju ni oružani otpor na Zapadnoj obali. S realizacijom dijela takozvanog mirovnog plana koji se odnosi na okupaciju dodatnih palestinskih teritorija na Zapadnoj obali do sada se nije složila čak ni sama Amerika.

Normalizacija odnosa s Izraelom

Palestinska nacija se s teškim bremenom kontinuirane borbe s cionističkim režimom bori u trenutku kada pojedine arapske vlade pripremaju uvjete za početak nove faze u procesu normalizacije svojih odnosa s Tel Avivom, zabadajući tako nož u leđa idealu palestinskog naroda i slobodi Palestine. Pojedini arapski šeići u regionu Perzijskog zaljeva, blagim odnosom prema Izraelu, pripremaju uvjete za normalizaciju odnosa s cionističkim režimom. Ustvari, ti šeići svojom izdajom ideala Palestine samo žele objelodaniti svoje odnose s cionističkim režimom koje trenutno skrivaju u tajnosti ili polutajnosti. U trenutku kada se palestinski narod nalazi pod oštricom nemilosrdnih izraelskih napada u kojim čak i palestinski invalidi bivaju na meti oružanih cijevi izraelske policije, svjedoci smo obavljanja redovnih letova emiratske aviokompanije u Tel Aviv s jedne i otvaranja izraelskih lanaca restorana u Dubaiju s druge strane.

Uspomena na čovjeka sazdanog od otpora

Ovih dana Palestina trpi bol jedne velike rane koju je zadobila. Preminuće Ramadan Abdullah Šalaha, čovjeka sazdanog od otpora, veliki je gubitak za ideal oslobođenja Palestine. Ramadan Abdullah Muhammed Šalah, bivši generalni sekretar pokreta Islamski džihad Palestine, nakon dvogodišnje borbe s teškom bolešću, svijet prolaznosti je napustio 6. juna 2020. godine u jednoj bolnici u libanskoj prijestonici, Bejrutu. Bio je drugi generalni sekretar Islamskog džihada Palestine. Na čelu tog pokreta otpora je naslijedio šehida Fethija Šeghaghija i dužnost generalnog sekretara obnašao dvadeset i tri godine. Šalah je 1986. godine iskoristio priliku da iz kućnog pritvora u Pojasu Gaze ode u London, gdje upisuje postdiplomske studije i četiri godine kasnije, na Univerzitetu Durham, doktorira ekonomske nauke. Iz Londona je oputovao u Kuvajt i tamo je zasnovao porodicu. Iz Kuvajta se s porodicom vraća u London da bi se potom preselio u Ameriku. Onamo je, na Univerzitetu Južna Florida, od 1993. do 1995. radio kao profesor na Katedri za bliskoistočne studije. Po povratku u Palestinu i nakon ubistva doktora Fethija Šeghaghija, generalna skupština pokreta Islamski džihad Palestine 1995. godine ga je jednoglasno izabrala na dužnost generalnog sekretara. Na tom položaju ostao od 1995. godine pa sve do 2018. godine, odnosno pune dvadeset i tri godine. Pokret Islamski džihad Palestine je pod vodstvom Ramadana Abdullaha Šalaha prerastao u jednu od najbitnijih snaga palestinskog otpora uopšte. Islamski džihad Palestine je svoju snagu demonstrirao tokom sveobuhvatnog cionističkog vojnog napada na pojas Gaze tokom 2014. godine. Islamski džihad Palestine je uspio efikasno se oduprijeti brutalnim cionističkim napadima i konačno uzvratiti istom mjerom. Njegovim preminućem Palestina je – kao što je to primijetio čelnik Palestinske autonomne oblasti, Mahmud Abbas – izgubila jednog velikog nacionalnog heroja.

Važnost pružanja podrške Palestini

U međunarodnim odnosima su zabilježena dva datuma bitna za pružanje podrške Palestini pred silništvom Izraela: Dan Nakbe (progona) i Svjetski dan Kudsa. Obilježavanje oba ova dana ujedno znači i podršku narodu Palestine i čuva uspomenu na odupiranje tog naroda silništvu Izraela i tom režimu naklonjenim medijima.

15. maj 1948. godine ili Dan progona, podsjetnik je na prisilno raseljavanje i protjerivanje miliona Palestinaca s njihovih djedovskih stoljetnih ognjišta. Prisilno raseljavanje i protjerivanje realizirano je brutalnim napadom cionističke vojske svestrano podržane od strane Engleske i Amerike. Upravo u tom datumu možemo tragati za izvoristom mnogih stravičnih zločina i zločina protiv čovječnosti koje je cionistički režim počinio u regionalnim zemljama. Svake godine smo tog datuma svjedoci masovnih narodnih protesta i demonstracija u znak podrške narodu Palestine.

Posljednji petak u mjesecu ramazanu je, također, muslimanima širom svijeta podsjetnik na jedan veliki dan – Svjetski dan Kudsa; dan ideala Palestine i oslobađanja časnog Kudsa. Inače se oslobađanje Kudsa nalazi visoko na vrhu ljestvice najvažnijih želja muslimanskih naroda širom svijeta. Ovaj dan je prerastao u simbol solidarnosti muslimana svijeta s potlačenom i nepravdi izloženom nacijom Palestine pa muslimani širom svijeta u znak podrške Palestincima i osude izraelskih zločina toga dana realiziraju brojne prigodne programe.

Summa Summarum

Svi Palestinci – bez obzira da li nastanjivali Pojas Gazze ili Zapadnu obalu – zajedno su izloženi prijetnjama od strane Izraela. Palestincima na svim teritorijama prijete opasnost od realizacije takozvanog mirovnog plana koji uključuje, kako rekoše, razmjenu stoljeća. Realizacija tog plana će ih još jednom suočiti s etničkim čišćenjem i prisilnim progonom – progonom iz zemlje koja je već odavno postala poznata kao najveći zatvor svijeta.

Narodu Bosne i Hercegovine bol i patnja naroda Palestine nije strana i ne predstavlja nepoznanicu. Mi smo tu bol trpili tokom rata i dobro je poznajemo. Danas kada obilježavamo 25. godišnjicu genocida u Srebrenici, kada obilježavamo dvadeset i petu godišnjicu tog stravičnog zajedničkog bola koji osjeća cjelokupno čovječanstvo, istovremeno čuvamo i spomen na narod Palestine koji već 72 godine trpi teške patnje u teškome stanju. Danas Uzvišenog molimo za oslobođenje časnog Kudsa i palestinskom narodu poručujemo da ga nikada nećemo zaboraviti i da nikada nećemo dići ruke od ideala Palestine.

Na kraju se može reći da podrška Palestini – s koje god strane da pogledamo – kao ljudska, islamska i nacionalna obaveza, u odnosu na protekle godine, ne samo da se nije umanjila već je svakim danom sve snažnija, odlučnija i jača, te da je u odnosu na prijašnji period kudikamo izraženija. Neosporna je činjenica da ruka Božije moći neprestano podržava palestinski front otpora i da su oni koji se bore na Božijem putu – ma gdje da se nalazili i borili – uvijek uspijevali izvojevati pobjedu Istine i tako svojim srcima i dušama svjedočiti obistinjenje Božijih obećanja.

Hafiz Hisamović

CRNI ŽIVOTI SU VAŽNI

Jednom je jedan američki diplomatski veteran, netom po odlasku u mirovinu, izjavio: "Ne budemo li sami sasijekali svoje stablo i ne budemo li djelovali protiv samih sebe, niti jedna zemlja se neće moći pozicionirati bolje od Amerike kada je u pitanju središnja uloga na globalnom nivou. Mi ćemo, u tom slučaju, svojim brodom i dalje moći ploviti kroz vrtložne geopolitičke vode u dvadesetom stoljeću." Čini se da je ovo najoptimističnija analiza budućnosti koja se tog trenutka nalazila pred Sjedinjenim Američkim Državama.

Možda posljednja decenija dvadesetog stoljeća Ameriku i jeste opila globalnim liderstvom koje je uslijedilo nakon završetka Hladnoga rata i raspada Sovjetskog saveza, ali je prva decenija dvadeset i prvog stoljeća počela voditi ka njenom triježenju brojnim nagovještajima nimalo svijetle budućnosti, da bi treća decenija ovog stoljeća već počela otkrivati strašne noćne more s kojim se Amerika suočava i s kojim se još ima suočiti. Država koja se nije našla na meti bilo kakve vojne prijetnje, koja nije trpjela bilo kakve sankcije i protiv koje nije djelovala niti jedna opsežna propagandna mreža protivničkih sila s namjerom da je izvrgne zdušnim psihološkim i medijskim nasrtajima i operacijama, sada, bez ikakvog uplitanja sa strane, proživljava najosjetljiviji i najnestabilniji period u svojoj novijoj historiji. Amerika je danas, kao nikada prije, primorana pozabaviti se samom sobom.

"Ne mogu da dišem!"

Američki policajci su, pred brojnim građanima i mobilnim kamerama, 25. maja 2020. godine, u Minneapolisu, na asfalt bacili američkog državljanina afroameričkog porijekla po imenu Džordž Flojd (George Floyd) i nad njim proveli proceduru koja se može okarakterisati kao mučenje. Usljed tog zahvata koji podrazumijeva pritiskanje vrata koljenom, Flojd je preminuo u agoniji. Obdukcija je pokazala da je, jednostavno, ugušen. Snimak tog nemilog događaja je nedugo potom objavljen, i posredstvom društvenih mreža je stigao do brojnih američkih građana u kojim se javio osjećaj nemoći. Srdžba koju je taj snimak izazvao u svima onima koji osjećaju teret rasne diskriminacije u toj državi eskalirala je u seriju masovnih prosvjeda. Snimka na kojoj afroamerikanac Flojd, cvileći „ne mogu da dišem“, moli za dah, uistinu ledi krv u žilama.

The Washington Post je sve riječi koje je Flojd izgovorio u tih šest minuta dok mu je vrat bio pod koljenom policajca Minnesote, Dereka Chauvina, spustio na papir i objavio na svojim stranicama. Minute u kojim jedan obespravljeni Crnac bijelog policajca moli i preklinje za samo jedan dah, uistinu su trajale cijelu vječnost. Flojd je u tih šest minuta samo riječ *please* (molim te! Tako ti Boga!) izgovorio dvanaest puta. Nekoliko puta je vapio dozivajući svoju majku! Krupni četrdesetogodišnji čovjek majku doziva poput djeteta koje osjeća da umire i koje u majčinom krilu ćuti spas!

Protesti zbog stravičnog ubistva jednog američkog građanina crne boje kože od strane rasistički nastrojenog policajca vrlo brzo su iz Minneapolisa u Minnesoti prelili se i na ostale gradove u toj državi i druge savezne države, svaki od tih gradova bukvalno pretvarajući u bojna polja. Snimci iz zraka na kojim se vidi opseg protesta, pobuna i uništavanja privatne i javne imovine umnogome podsjećaju na slike ratova u Avganistanu, Iraku, Siriji i Jemenu. Pobuna u Minneapolisu i nekim drugim američkim gradovima poput Atlante bila je tako intenzivna da su pojedini mediji počeli izvještavati o „drugoj revoluciji protiv rasizma“.

Pravda za sve

Prva revolucija protiv rasizma dogodila se prije pedesetak godina, a počela je nakon što je američka građanka afroameričkog porijekla, Rosa Parks, odbila osloboditi sjedište na prednjem dijelu autobusa gradskog prijevoza namijenjeno bijelcima. Policija ju je zbog toga lišila slobode, a taj slučaj je crnačku populaciju na jugu Sjedinjenih Američkih Država toliko razljutio da su odlučili konačno podići svoj glas i zatražiti puna građanska prava. Revolucija je, u konačnici, dovela do ukidanja rasističkih zakona i zakona o supremaciji bjelačkog u odnosu na crnačko stanovništvo.

Vjerovatno niko i nije mogao bolje odgovoriti na strukturalni rasizam u Americi od Marthina Lutera Kinga Juniora (1929-1968), lidera Pokreta za građanska prava. Riječ je o čovjeku koji se godinama, mirnim metodama, borio protiv rasizma u Americi da bi na kraju bio ubijen ne dočekavši ostvarenje svoga sna o jednakopravnosti svih građana, bez obzira na rasu ili bilo koju drugu pripadnost. On je u svom nezaboravnom govoru „*Ja imam san*“, 1963. godine pred nekoliko stotina hiljada nezadovoljnih afroamerikanaca, rekao: „Prije stotinu godina je potpisana i objavljena Deklaracija o oslobađanju robova u Americi, ali crnci ni danas, stotinu godina od tog dana, nisu slobodni. Nakon stotinu godina smo prisiljeni sa žalošću konstatovati da je život crnaca i danas zarobljen u okovima diskriminacije i rasne nejednakosti. Nakon stotinu godina, crnci u beskrajnom moru materijalnog izobilja u Americi i dalje čame otuđeni na zabačenom otoku siromaštva i neimaštine! Žarko ljeto legitimnog nezadovoljstva crnačke populacije neće proći sve dok ga ne zamijeni životvorno proljeće slobode i jednakosti... Mi ne možemo biti zadovoljni sve dok crnci bivaju žrtvama neizrecive policijske brutalnosti i nemilosrdnosti!“

Sveobuhvatni ustanci protiv strukturalnog rasizma nisu jedini problem s kojim se ovih dana suočava Amerika. Sićušni i okom nevidljivi virus kojeg najviši američki zvaničnici do prije nekoliko mjeseci nisu htjeli uzeti za ozbiljno, danas tu zemlju suočava s brojnim problemima i tragedijama. Statistički podaci pokazuju da je broj

osoba zaraženih koronavirusom u Americi već odavno premašio dva miliona, a da je usljed zaraze tim virusom umrlo više od stotinu hiljada osoba. Širenje virusa je uzrokovalo ekonomsku krizu s nesagledivim posljedicama u kojoj je u Americi bez posla i redovnih prihoda ostalo više od 40 miliona građana. Njemački dnevni list Der Spiegel američko upravljanje krizom izazvanom koronavirusom je nazvao „katastrofalnim“, ocijenivši pritom da se Amerika nalazi pred „nezabilježenim ekonomskim krahom“. Der Spiegel je ocijenio i da Amerika nije ostala neuspješna i nesposobna samo na globalnom nivou nego da i u rješavanju unutarnjih pitanja i problema gubi podršku svojih građana i pokazuje sve izraženiju nemoć. O tome je na svome nalogu na Twitteru pisala i senatorka Massachusettsa, Elizabeth Warren. Ona je nedavno objavila twitte u kojem ističe da je „odgovor Donalda Trumpa na pandemijsko širenje bolesti svojevrzni poraz u liderstvu, politici i moralu“.

Zalazak moći

Mnogi zvaničnici u svijetu, uključujući čak i povjerenika za vanjsku politiku Evropske unije, govore o „kraju američkog sistema“. Položaj Amerike je dobrano oslabio i u regionu Bliskog istoka. Iračani sada već veoma ozbiljno pristupaju procesu protjerivanja Amerikanaca iz svoje zemlje. Američki projekat mira u Avganistanu je poražen, a Amerika je praktično priznala poraze i u Jemenu i Siriji. Amerika se, međutim, ne povlači samo sa Bliskog istoka. Sličnu situaciju s američkim povlačenjem bilježimo i u regionu Latinske Amerike, koji je desetljećima važio za tradicionalnu zonu američkog uticaja i praktično predstavljao dvorište politike krojene u Washingtonu. Sada se u tom regionu Amerika suočava s nizom veoma ozbiljnih problema i izazova. Iran je, bez imalo straha od Amerike, svoje gigantske naftne tankere dopremio do obala Venecuele, i tako američke sankcije skršio čak i na američkom kontinentu. Ovih dana su iranski tankeri, bez ikakve bojazni od američkih sankcija i prijatnji, jedan za drugim, stigli u venecuelanske luke; što je u konačnici potaknulo brojne međunarodne reakcije na globalnom nivou. Barbara Slavin, istaknuta novinarka i članica Atlantskog savjeta, analizirajući ovaj događaj, je istakla: „Ne treba vam doktorat iz međunarodnih odnosa da biste shvatili da više niko ne slijedi američko odlučivanje!“

Fascinantno slabljenje moći Amerike u proteklim decenijama sada se doima kao neosporna činjenica. Ogromni američki materijalni i gubici u ljudstvu u Avganistanu gdje su ostvareni skoro zanemarljivi rezultati, nemoć u nastojanju zadobijanja podrške svjetskog mnijenja i međunarodnog konsenzusa za napad na Irak, ekonomski krah 2008. godine, neuspjeh u Siriji... globalno liderstvo Amerike je s ozbiljnim sumnjama suočilo i pred vlastitim javnim mnijenjem.

Usljed širenja vala nezadovoljstva i pobune protiv rasizma u raznim gradovima širom Amerike, američki predsjednik Trump je demonstrante nazvao „nasilnicima i pljačkašima“, prijeteci im primjenom smrtonosne sile. U toj izjavi je jasno rekao da „kada počne pljačka, počinje i pucnjava“. Takvo Trumpovo ponašanje privuklo je pažnju brojnih zvaničnika, uključujući i kandidatkinju za Senat Sjedinjenih Američkih Država, Lisu Switch. Ona je na svome Twitter nalogu objavila: „Američka admi-

nistracija je tvrdila da stoji uz demonstrante u državama poput Irana, Venecuele i Hong Konga. Sada, kada narod u Americi ustaje za pravdu, predsjednik mu prijeti pucnjavom!“

Trumpovo podstrekivanje na nasilje protiv demonstranata je tako intenzivno da je čak i društvena mreža Twitter kraj tog njegovog twitta u kojem upozorava da kada krene pljačka, kreće i pucnjava, stavila znak upozorenja da sadržaj twitta „veliča i promiče nasilje“, te da su time prekršena pravila tog medija. Ta odluka spomenute društvene mreže je razbjesnila Trampa pa im je zaprijetio čak i zabranom rada. Socijalni uvjeti u Americi su toliko krhki da je čak i predsjednik te države počeo s iznošenjem oštih kritika. Donald Trump je u jednoj od najnovijih izjava o trenutnom stanju Amerike rekao: „Naša zemlja se trenutno nalazi u stanju potpunog raskola i s establishmentom u Washingtonu mogu se očekivati novi protesti i nova pljačkanja i u drugim mjestima u Americi.“

Domino efekat protesta

Protesti protiv ciljanog ubijanja crnačkog stanovništva su se veoma brzo iz Amerike prelili i u brojne zemlje na sve četiri strane svijeta; počev od Evrope pa sve do Azije i Afrike. Stanovnici brojnih gradova u raznim zemljama svijeta, uključujući Francusku, Njemačku, Meksiko, Brazil, Kanadu, Holandiju, Austriju, Englesku, Japan, Južnu Koreju, Litvaniju, Australiju, Mali i Tunis, izašli su na ulice s namjerom da pruže podršku američkim demonstrantima i da odrješito zahtijevaju okončanje rasizma u Americi. Na ulicama britanske prijestonice, Londona, desetine hiljada demonstranata je uglas zahtijevalo kraj rasizma i ubijanja crnaca. U Njemačkoj su zbog ubistva Džordža Flojda zabilježeni najmasovniji protesti izvan Amerike. Val protesta protiv rasizma i policijskog nasilja u Americi stigao je i do dalekog Sidneja u Australiji. Protesti su u stanovnicima raznih zemalja probudili osjećaj potrebe za globalnim ujedinjavanjem protiv zle kobi rasizma. Širenjem ovih protesta, demonstracija i prosvjeda došlo je do ujedinjenja stanovnika brojnih država širom svijeta u osudi rasističkih akata policije u Americi. Sličnim manifestacijama nezadovoljstva i ispoljavanja podrške američkom narodu svjedočili smo i na Balkanu - tačnije u Zagrebu, Podgorici i Beogradu.

Summa summarum, ono što se ovih dana dešava širom Sjedinjenih Američkih Država nije isključivo trenutni bijes građana izazvan nemilosrdnim gušenjem Džordža Flojda pod koljenom bijelog policajca u saveznoj državi Minnesota, a nije čak ni samo bijes izazvan temeljnom i strukturalnom diskriminacijom protiv crnačkog stanovništva i drugih manjinskih zajednica u Americi, nego je to ključanje globalnoga bijesa zbog nejednakosti i dvostrukih standarda koje promiče Amerika, a čije posljedice ćemo vidjeti u budućnosti. Sve dok ne bude ostvarena istinska jednakost i dok na cijeni ne bude ljudskost, te sve dok pravda bude kasnila, krize slične trenutnoj se neće moći izbjeći. Čak i ako bi policijske i vojne snage Amerike uspjele ugušiti trenutne proteste i izljeve nezadovoljstva, osjećanja koja su do tih protesta dovela će ostati da tinjaju pod kožom američkog društva sve dok u nekom novom danu i nekom drugom gradu ne bude brutalno ubijen neki drugi obojeni građanin te zemlje.